

VALERIU LEU

STUDII ISTORICE BĂNĂȚENE

EDITURA BANATICA

https://biblioteca-digitala.ro

VALERIU LEU

STUDII ISTORICE BĂNĂȚENE

https://biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro

VALERIU LEU

STUDII ISTORICE BĂNĂȚENE

EDITURA BANATICA
REȘIȚA, 1997

https://biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro

Cuvânt înainte

Este un lucru comun faptul că, din perspectivă istoriografică, Banatul nu se află într-o postură avantajoasă. Lipsit de un centru academic sau universitar el a rămas dacă nu o „terra incognita", în orice caz cea mai puțin cunoscută provincie istorică românească. Desigur, la această condiție au concurat multe alte cauze care ar trebui să facă obiectul unei ample discuții între istoricii profesioniști. Până atunci vom constata o stare de fapt.

Relansarea cercetărilor asupra trecutului bănățean este, fără îndoială, una dintre urgențe. Este vorba de constituirea bazei documentare, de publicarea colecțiilor de documente, a repertoriilor și cataloagelor de colecții și, în ultimă instanță, de redactarea multdoritei sinteze. Acestui efort de întemeiere istoriografică pe o platformă documentară solidă care impune cooperarea, munca de echipă i se asociază cel izvorât din necesitatea înnoirii metodei de cercetare. Punerea în circulație a noilor documente, a noii informații istorice trebuie să-i corespundă o nouă interpretare, liberă de orice constrângeri etxrastiințifice. Pluridisciplinaritatea și comparatismul se impun de la sine ca principii ce guvernează studierea trecutului bănățean în care se poate vorbi fără forțări și exagerări de multiculturalitate. Diversitatea aceasta, etnică, ligvistică, confesională a Banatului Modern este și ea o șansă care trebuie valorificată.

Acestor direcții încearcă să-i răspundă programul formulat de echipa de istorici ai Muzeului din Reșița. Acestuia i se in-

https://biblioteca-digitala.ro

clude și volumul de față. El reunește șase studii aparent diferite dar în fond, prin izvoare, metodă și concepție, unitare. Am abordat, aici, domenii și subiecte fie deloc fie puțin cunoscute și, prin numeroasele anexe, introducerea unor documente inedite care să sporească informația istorică. Am făcut-o și la gândul că, poate, alții le vor citi altcum, le vor interpreta altfel.

În încheiere ținem să aducem mulțumirile noastre tuturor celor care au făcut posibilă apariția acestei cărți. În mod deosebit exprimăm gratitudinea noastră D-nei Luminița Wallner-Bărbulescu directoare a Muzeului din Lugoj pentru că ne-a pus, cu generozitate, la dispoziție manuscrisul lui Ioan Boroș în care au fost recenzate documente din arhiva vechiului comitat Caraș. De asemenea adresăm mulțumiri D-lui Dumitru Țeicu director al Muzeului din Reșița pentru sprijinul constant acordat muncii de cercetare istorică și colegului Rudolf Gräf pentru traducerea unor părți din manuscrisul german al căpitanului Carol Schwab și pentru competentele sale consultații asupra surselor istoriografice germane.

Valeriu Leu

https://biblioteca-digitala.ro

Lotrii Banatului

Problemele legate de fenomenul de delicvență, de criminalitate și brigandaj nu au constituit un subiect privelegiat în istoriografia noastră. Limitele în interpretare — impuse de controlul ideologic — sunt, de asemenea, evidente. Un astfel de subiect trebuia legat de „marea" temă a „luptei pentru libertate socială și națională" și, într-un fel sau altul faptele sfârșeau prin a deveni dovezi ale luptei de clasă[1]. Căci ce altceva erau haiducii sau lotrii bănățeni decât niște revoltați? Fără îndoială că studiul acestor probleme nu poate fi sustras socialului dar limitările sesizate determinau rețineri în abordare, forțări în interpretare și chiar „selecții" documentare. Este sigur că un asemenea subiect preluat de o literatură cu mare audiență de public a creat un clișeu, un „erou" extrem de popular. El a devenit luptătorul viteaz și drept care ia de la bogați și dă săracilor, care făce justiție pe loc pedepsind vinovații. Există un întreg epos popular închinat lotrilor care accentuează tocmai caracterul justițiar al faptelor lor, îndrăzneala și generozitatea. Acest clișeu a creat în mod sigur anumite presiuni și în câmpul istoriografic concurând la acea unilateralitate de care vorbeam. Nu cred să fie vorba doar de istoriografia noastră fiindcă în fond și istoriografii care au cunoscut o evoluție liniștită, firească, au neglijat periferia socială multă vreme. Interesul s-a focalizat asupra acelor categorii care erau cuprinse, „recunoscute" în piramida socială unanim recunoscută. Marginalii încă nu intraseră în vizorul istoriografic. Pe de altă parte folclorul a reacționat la fel peste tot ca și literatura propriu-zisă. Și în Occident subiectul a rămas mult timp scriitorilor, literaturii[2].

https://biblioteca-digitala.ro

Deschiderea semnificativă s-a produs odată cu noile metodologii și direcții impuse de Școala de la „Annales". Acum s-au introdus periferiile sub reflectorul istoriografic sesizându-se fragmentaritatea de până atunci, schematismul și deci insuficiența cercetării. Exclușii, inadaptații, asocialii, marginalii, sărmanii sunt acceptați, devin chiar subiectul predilect pentru noua istorie, istorie socială și mentală. Aici s-a produs decalajul, ruptura, nefirescul. Dominanta ideologică a interzis până la un moment dat interpretarea fenomenului lotriei altminteri de cum am arătat deja de unde și lipsa de interes a cercetătorilor sau parțialitatea investigațiilor. În concret lucrurile pot fi evidențiate și prin numărul foarte redus al studiilor pe această temă[3]. Așadar, până la urmă, era un „dezinteres" forțat, asumat. Acesta a fost primul blocaj a cărei depășire este certă și va fi rapidă dar este posibil un nou blocaj mult mai sever: acela al surselor, unul tehnic deci.

Istoriografia noastră dispune de o informație mult mai sumară conservată în arhive nu odată epurate, din veacul al XVIII-lea începând, de așa numitele „hârtii de prisos". În vreme ce occidentalii vorbesc de insuficiența surselor în condițiile în care dispun de dosare de anchetă, de procese verbale de constatare, de înregistrări a interogatoriilor, mărturii, sentințe etc. de piese deci complexe și consistente, la noi problema este cu mult mai grea. Pe de o parte extrem de mari cantități de documente redactate în Banat și privind Banatul au fost arhivate la Viena sau Buda. Nu sunt la îndemână deci decât cu mari cheltuieli imposibil de suportat de o cercetare pusă mereu sub semnul austerității materiale. Pe de altă parte instituțiile care sau ocupat cu cercetarea cazurilor de lotrie, a deligvenței și brigandajului în general, și-au epurat în mod repetat arhivele aruncându-le, vânzându-le câteodată ca hârtie de împachetat. O istorie a distrugerilor de arhive, indiferent de epocă, regim politic sau motive ar aduce la lumină masacre înfiorătoare. Arhivarii au sesizat inventariind fondurile repetate astfel de epurări făcute cu sălbăticie și începând cu epoci mult mai vechi decât ne închipuim. Un motiv a fost cel al spațiului. Mereu documentele vechi, „inutile" au fost sacrificate în favoarea celor noi, de uz curent. Așa se face că documente citate în lucrări din veacul trecut, chiar de la sfârșitul acestuia nu mai sunt de găsit astăzi în arhive. În cele din Timișoara de pildă.

https://biblioteca-digitala.ro

Prin urmare chestiunea surselor este una esențială în declanșarea investigațiilor. Orice informație cu privire la periferia socială trebuie semnalată și introdusă în circuitul științific. Cercetările monografice care sunt de așteptat a se declanșa în acest moment, care vor răscoli o serie de arhive și fonduri locale, vor aduce, probabil, documente interesante. Muzeele, la rândul lor, dețin destule documente neluate în seamă până acum despre această lume „măruntă" despre această lume așazis tăcută și pe care totuși trebuie să învățăm să o ascultăm căci de vorbit a vorbit și ea[4].

In ceea ce ne privește, am avut șansa descoperirii și recuperării unor izvoare cu privire la lotrii bănățeni tocmai în astfel de fonduri. Multe din arhivele rurale, cele ecleziastice mai ales, conțin masivele protocoale de circulare bisericești. Lipsește, am spune că în mod nepermis, un corpus integral al lor deși este cert că fiecare filă conține informații foarte interesante[5]. Acolo s-au adunat toate ordonanțele sosite de la episcopie către parohii. De fapt nu doar dispoziții cu caracter bisericesc ci *toate* dispozițiile pe care autoritatea, de la cea locală la cea imperială, dorea să le transmită până jos, la sat. Evident, nu puteau lipsi tocmai cele cu referire la fenomenul infracțional, inclusiv cel de brigandaj. Mai mult, ele au avantajul de a conserva un anume limbaj, un anume fel de a pune problemele și chiar un „stil" propriu epocii dar care trebuia să fie inteligibil și pentru cei de jos, acei tăcuți interesanți pentru istoria mentalităților. Codul în care erau transmise informațiile pentru a fi înțelese, permite o pătrundere nesperată în adâncul lumii rurale, în spațiile încă puțin explorate ale imaginarului social[6]. Din această perspectivă o predică poate deveni un document de primă mână. Ea este un discurs direcționat, are o temă, un mesaj, o adresă precisă și, prin reflecție, aflăm nu doar ceea ce este „bine" dar și ce este „rău", ceea ce trebuie anulat sau îndreptat. Până la „publicarea" integrală a acestui substanțial set de documente bănățene, le vom cita (și în anexe le vom reproduce în întregime) pe cele ce se referă la lotrie sau delicte din această categorie. Lor le-am alăturat informațiile pe care Ioan Boroș, arhiereu-preposit la Episcopia greco-catolică a Lugojului, istoric important al acestor părți, le-a obținut cercetând registrele de procese-verbale ale Congregațiilor comitatului Caraș. El face scurte rezumate pe

https://biblioteca-digitala.ro

care le-a inclus unei cronologii cu referire specială la istoria orașului Lugoj notate într-un manuscris aflat în foarte frumosul muzeu din acest oraș[7]. Tot lui Ioan Boroș îi datorăm o copie, în traducere, a ziarului minoriților din localitate document despre care, în original, nu știm să se mai păstreze[8]. Multe din aceste însemnări sunt utile subiectului nostru unele fiind chiar complementare circularelor.

Desigur, acestea nu pot suplini marile pierderi de care am vorbit ba chiar am putea spune că ele servesc mai degrabă aprecierii, aproximării acestor pierderi. Niciunde nu s-a păstrat totul. Pentru Franța, Fernand Braudel, unul din cei mai îndreptățiți istorici, apreciază că nu se cunoaște (în sensul de păstrare arhivistică) decât a zecea sau chiar a suta parte din fapte. Restul a fost pierdut[9]. Defintiv, irecuperabil. La noi coeficientul trebuie înzecit dacă nu însuțit față de acesta. Este însă adevărat că nu faptele, concretul fiecărui caz, interesează ci și fondul, fundalul pe care se produc evenimentele are relevanță. Măsurile generale, acelea care nu pornesc de la un caz particular ci de la o stare de lucruri, sunt importante pentru judecata istoricului. Nivelul la care au fost elaborate, câmpul de cuprindere, felul în care au fost aplicate, limbajul în care au fost transmise, ritmul în care s-au produs pot participa semnificativ la conturarea unei imagini nepreocupate de detalii dar nu inexactă în fond. Asta în condițiile în care din peisaj nu lipsește omul, individul, povestea sa. Din fericire, cel puțin pentru Banat, avem această șansă deși adeseori indirect.

Există însă o deficiență pe care nu o putem trece cu vederea și care este una, să spunem universală, în orice caz nu ne privește numai pe noi: unilateralitatea surselor. Ceea ce știm, știm numai dintr-o parte. Documentele au fost redactate de stăpâniri peste tot și întotdeauna. Ele întocmeau înscrisurile, ele judecau, ele concurau primordial la conturarea imaginii. Indiferent pe ce treaptă ierarhică, în ce instituție — juridică, administrativă, ecleziastică chiar — s-au elaborat documentele disponibile istoriei, ba chiar indiferent și de epocă, tonul lor este, același. Ceilalți, condamnații sunt întotdeauna vinovați, oameni fără Dumnezeu! Vocea lor nu se aude decât arareori, nu sunt ascultați vreodată. Dar să nu exagerăm totuși: lipsa nu este nici de astădată totală. Chiar și în astfel

https://biblioteca-digitala.ro

de circumstanțe grele s-au mai strecurat, din când în când, și vorbele celor judecați. Uneori sunt consemnate chestiuni socotite utile cercetării juridice, alteori lucruri care pur și simplu au impresionat martorii ceea ce ne este de mare folos. Cronicile parohiale dar și ziarul minorităților, reușesc, rar, este drept, performanța. Această obligativitate, devenită obișnuință, a consemnării cronistice, practicată în mediile catolice, s-a dovedit favorabilă cercetării istoriografice căci nu odată în aceste texte poate fi întrezărit cotidianul, obișnuitul vieții, culoarea timpului și mai ales a locului. Alăturate, puse unele lângă altele aceste documente ar putea alcătui o serie de povestiri dintr-un gen gustat de un public larg. Se poate spune, cum Fernand Braudel o și face că ne aflăm în fața unui anumit jurnalism, că prin aceasta debutează o anumită presă, aceea interesată în mod special de violență, de deligvență în general[10]. Acest gen nu a dus niciodată lipsă de cititori. Niciodată și niciunde. Fără îndoială o astfel de posibilitate există și în cazul studiilor istorice care abordează o astfel de temă. Intenția este însă aceea de a recupera o lume într-o dimensiune neexplorată sistematic. Atât cât este posibil, firește!

Imaginea care se conturează de la bun început după cercetarea unor documente de felul celor citate este aceea a unui război de factură specială. El nu este unul purtat de mari armate conduse de militari celebri în care se dau mari bătălii decisive pentru soarta unor spații vaste, a unor țări și popoare ci este unul mocnit, fără început și sfârșit, luat mereu de la capăt de ambele părți. Războiul purtat de lotrii, vine din adâncul istoriei pe care a însoțit-o întotdeauna și peste tot. Nu a lipsit niciunei societăți și niciunei epoci. Și-a schimbat doar formele, înfățișarea concretă după împrejurările locului și ale timpului. Trebuie invocat aici că „lotru" vine de la latinescul „latrones", una din certele noastre moșteniri latine, semn însă și al continuității, peste epoci, a luptei, a războiului de care vorbim. Nu ar avea deci nici un rost să invocăm care ar fi primul document referitor la el. Ar trebui, ceea ce nu facem, să acceptăm astfel un început pentru lotria bănățeană, să fragmentăm o istorie care curge, este continuuă. Limitele cronologice, în cazul nostru nu pot fi decât convenționale și ele au fost impuse din motive tehnice ce țin de setul documentar

https://biblioteca-digitala.ro

disponibil. Nu facem decât să adăugăm câteva file unei istorii a lotriei în Banat care va trebui scrisă.

Ne vom referi deci la un episod al unui război general, universal, surprins într-o circumstanță concretă. Este vorba de războiul lotrilor după înființarea comitatului Caraș adică după anexarea Banatului la Ungaria produsă la 1779. Schimbarea este în fond doar una aparentă, minoră, datele generale, părțile implicate rămânând aceleași.

Încleștarea este dusă fără cruțare. Mila nu are ce să caute și nici nu este invocată de nimeni. Protagoniștii o resping deopotrivă. Cel aflat, ajuns, în puterea celuilalt rar este cruțat și lucrul este acceptat ca dinainte știut. Briganzii atacă călători, negustori, dar nu se dau înapoi nici de la lovituri asupra unor sate sau localități mai mari. Pentru a smulge taina bogățiilor ascunse ei torturează și schingiuesc. Storc bani, jefuiesc, incendiază, profanează bisericile. Pentru ei deci spațiul de toleranță este refuzat. Uneori nici sfântul altar nu-i poate proteja. Capturați primesc o pedeapsă pe măsură. Sunt, la rândul lor torturați potrivit unor norme cuprinse în adevărate tratate aflate, ca și codurile juridice, în dotarea funcționarilor imperiali. Documentele abundă în sentințe de decapitare, spânzurare, sfârtecare, trageri pe roată. Asta însă după ce condamnații au fost supuși la interogatorii unor suplicii medievale. Erau trimiși la moarte cu trupul zdrobit. Acestea făceau parte dintr-o regulă unanim acceptată, poate singura regulă a războiului.

De fapt statul, pedepsind, își îndeplinea menirea[11]. Unul din rosturile sale este cel de menținere a ordinii. În măsura în care reușește el asigură pacea interioară atât de necesară într-o vreme în care conflictele externe se țineau lanț, adeseori la mai multe frontiere. Pacea interioară era însă o condiție evidentă a propășirii generale. În aceste circumstanțe lipsa de îndurare pentru cei care o puneau în primejdie era firească, acceptată de toți. Statul acționează doar în apărarea liniștii publice, a proprietății, a stărilor recunoscute, a stărilor de drept. Acționând împotriva unor indivizi el o face întotdeauna în numele binelui public. Orice acțiune a sa este deci legitimă, pedepsele justificate[12]. El se află și atunci când atacă în legitimă apărare! Acest lucru îl propovăduiau legile, îl propovăduia biserica în fața poporului ori de câte ori era nevoie. Copii

https://biblioteca-digitala.ro

îl învățau la școală. Spectacolele lugubre ale execuțiilor nu duceau lipsă de spectatori. Nu erau adunați cu forța, vin singuri. De altfel ele nu erau rare iar instrumentele — spânzurătoarea și eșafodul — făceau parte din peisaj. În Valea Almăjului locul a intrat în toponimie[13]. Călătorii străini — obișnuiți dealtminteri de acasă — abea dacă le mai menționează în relatările lor. Câteodată o fac însă încercând să-și explice lucrurile, fără ură față de români chiar fără suspiciune. Johann Lehmann în *Reise von Presburg nach Hermannstadt in Siebenbürgen* carte tipărită în 1785 la Leipzig sesizează acest peisaj cu... spânzurători (căruia i-a fost dedicată o întreagă secțiune din arta medievală occidentală) pe care l-a întâlnit la intrarea în Lugoj. Nicolae Iorga l-a remarcat la rându-i în cartea călătorului german comentându-l: *„Românii sînt soldați temeinici. Dacă vitejia lor o întrebuințează în fapte sângeroase afară de nevoile oștirii, ei cred numai că răzbună astfel o jignire, că luptă cu o nedreptate așa se face că unul și altul intră în pădure ori se ascund de turci, pe iarnă, dând birul pentru adăpost; răpede se strânge o ceată în jurul lor și satele-i ascund de frică; spre toamnă, având nevoie de bani pentru lunile moarte, ei sînt mai cruzi, gata de omor. Ard și sate, târguri, ca Oravița. Spânzurătorile, care mărginesc șoseaua, nu-i sperie: sînt bucuroși că mor în satul lor; munca silnică-i înjosește, făcută, mai ales, departe de satul lor. Dacă ar avea preoți mai buni, ar fi altfel, și dacă ar avea stăpâni mai buni. Căci sînt oameni pricepuți...“*[14]

Și totuși cei ce se înghesuiau în jurul spânzurătorilor aveau sentimente amestecate. Sigur, acțiunea statului era justificată căci era declanșată în numele garantării vieții, apărării ei. Călăul era acceptat ca un, să spunem, prestator de servicii, un cetățean util comunității. Dar momentul execuției care, în viziune populară, încheia un episod eroic, trecea în memoria colectivă chipul dârz al unui luptător viteaz. Imaginea nu mai păstra nimic sau aproape nimic din chipul brigandului. Cazul lui Mantu de la Căvăran este cel mai recent și cel mai semnificativ în acest sens[15].

Puterea este întotdeauna antipatizată așa cum cei care au avut curajul să-i stea împotrivă sfidând-o sunt priviți cu multă îngăduință, chiar cu simpatie. Lotrul era un om îndrăzneț. Cei care au curajul să se opună autorităților nu sunt niște fricoși!

https://biblioteca-digitala.ro

Prin însăși faptul că lovește în cei puternici el săvârșește un fapt pe placul mulțimii. Cruzimile sale sunt în definitiv, justificate pentru că vin din disperare. Cine ia calea codrului își ia lumea în cap! Există, în felul cum erau receptate în epocă isprăvile lotrilor, și o componentă justițiară. La urma urmelor ei erau partea cealaltă într-un război care presupune două părți! Aici, în Banat, ei mai aveau un motiv pentru a fi simpatizați de populația băștinașă: erau români în timp ce puterea era una străină. Împăratul era „neamț" ca și „crăirea" care era una „nemțească". În general „neamțul" era stăpânul[16]. El este perceput colectiv și are acest atribut, indiferent de ipostază, este străin. Orașul de pildă, mediu perceput ca ostil de țăranii din întreaga lume, era „nemțesc" ca și orice haină care era altfel decât cea populară, purtată în mod obișnuit[17]. Între lotrii cunoscuți din documente nu se cunosc decât români și sârbi. Niciun german și, doar ca excepție unguri. Este adevărat că, în ceea ce-i privește pe aceștia din urmă, în Banat, nu se aflau decât câțiva funcționari de comitat. Germanii colonizați într-un mediu aspru, uneori ostil, se simțeau solidari cu administrația, cu statul care-i adusese în aceste părți și era dator să-i apere. Raportul deci cu puterea era diferit. Tot atât de adevărat că și moravurile erau diferite. Germanii colonizați nu aveau motiv să se opună autorităților provinciale. Desigur, delicvența nu a lipsit nici comunităților șvăbești dar ea a luat alte forme nu cea a lotriei.

În ochii poporului, cum am arătat deja, lotrii sunt eroii unui neostoit război, un război mai plin de cruzime decât oricare altul dar privit de populație ca ceva firesc până la urmă, ceva de când lumea și pământul. Sufletește poporul este de partea lor așa cum era de partea partizanilor în conflictele din vremea celui de-al doilea război mondial și imediat după acesta. Situația era la fel în toate părțile continentului. De altfel clișeul literar la care am făcut deja referire a fost preluat din folclor unde constituie unul din cele mai vechi motive. Sthendal scrie, referindu-se la Italia lucruri valabile în multe alte locuri inclusiv la noi: *„Chiar și în zilele noastre oricine se teme, desigur să dea ochi cu tâlhari însă când sânt pedepsiți toată lumea îi căinează. Pricina este că poporul de jos, atât de ascuțit la minte și de mucalit, gata să râdă de toate pamfletele publicate sub nasul cenzurii stăpânilor săi, citește cu sfințenie*

https://biblioteca-digitala.ro

poeziile care povestesc cu însufleţire isprăvile tâlharilor renumiţi. Toţi ce-i vitejesc în poveştile acestora are darul de a încânta simţirea artistică a claselor de jos ... în adâncul sufletului poporul era de partea lor"[18]. Fernand Braudel, la a cărei autoritate am apelat de atâtea ori, se ataşează fără rezerve acestui punct de vedere. O face ca un bun cunoscător al istoriei europene dar şi cu o trimitere specială la părţile noastre: *„Întregul folclor jugoslav şi românesc este la fel de tixit cu poveşti haiduceşti şi cu proscrişi ... Ca o revanşă împotriva stăpânului, împotriva dreptăţii sale şchioape, banditul, cam peste tot şi în toate timpurile reprezintă un fel de cavaler care ia apărarea nedreptăţilor*"[19].

Aşadar abordarea unui asemenea subiect cum este lotria rămâne o îndrăzneală dar una justificată de urgenţa extensiei cercetării istorice la marginali, la excluşi fără de care înţelegerea societăţii în ansamblul ei nu poate fi una corectă. Unei societăţi, pentru a o cunoaşte în profunzime, trebuie să-i studiem şi sistemul represiv şi criteriile după care sunt operate excluderile. În plus unei epoci care a lăsat urme adânci până astăzi cum este Veacul Luminilor nu trebuie să-i ignorăm nici colţurile rămase în penumbră. În acel veac s-a declanşat marea operă de şcolarizare, acel complex pe care-l numim „modernizare", dar asta în vreme ce se mai purta, pe aceste locuri, un război dus după reguli ancestrale, în care spânzurătoarea, roata şi paloşul călăului făceau parte din real. Nu poate fi ignorat nici faptul că dacă satele bănăţene arată aşa cum arată, adică „puse la rând", aceasta se datorează în bună măsură chiar fenomenului de lotrie, tendinţelor şi metodelor de reprimare concepute de autorităţi. Aceluiaşi fenomen istoric, brigandajului, trebuie să-i punem în seamă şi marea extensie a sălaşelor din aşa numitul tip cu „ocolul întărit". Într-un cuvânt aici nu este vorba de o istorie „mică" şi recentă ci de una „mare", universală şi străveche.

Anexarea Banatului la Ungaria şi înfiinţarea comitatului Caraş nu a determinat, nu avea cum, importante modificări ale situaţiei infracţionale, a lotriei în mod special. Nu se schimba decât un tip de administraţie cu altul dar motivaţiile, mobilul profund, rămâneau aceleiaşi. Deci războiul continua. Epoca aduce însă şi anumite noutăţi dar ele sunt nesemnificative, mai degrabă tehnice, formale.

https://biblioteca-digitala.ro

Din această perioadă am avut însă șansa unui spor de informație prin introducerea circularelor bisericești ca sistem cu funcționare permanentă dar și a cunoașterii proceselor-verbale de la Congregațiile comitatense chiar și în forma rezumată în care le-a adunat Ioan Boroș. A fost, până la urmă, o șansă apărută prin crearea județului Caraș.

Lotria nu numai că nu a putut fi oprită de noua formă administrativă dar la un moment dat chiar a cunoscut o creștere fără precedent din anii răzmeriței din 1736—1739[20]. Banatul oferea de altfel condiții cu totul aparte și extrem de favorabile mișcării lotrilor de care aceștia nu au ezitat nici un moment să profite. Împărțirea Banatului în trei comitate la care se mai adăuga și circumscripția militară având un teritoriu întins cât un al patrulea comitat a fost una dintre cele mai importante avantaje de care s-au folosit lotrii. Fiecare comitat avea posibilitatea de intervenție doar pe teritoriul propriu, autoritatea sa se putea exercita doar înăuntru propriilor fruntarii așa că cei care organizau o lovitură într-un comitat se puteau refugia punându-se la adăpost în celălalt. Aici nu mai erau urmăriți și puteau trece drept oameni obișnuiți. Aveau de grijă să-și procure în prealabil și actele necesare pentru a fi convingători. Vecinătatea cu circumscripția militară care cuprindea satele de pe Valea Bistrei, culoarul Timiș—Cerna, Craina, Almăj și Clisura Dunării producea și ea avantaje acestei nesfârșite guerille și aceasta fiindcă avea și ea autoritate strict reglementată și limitată la teritoriul propriu. Este de acum notoriu faptul că în timp ce faimoasa *Istorie* a lui Petru Maior era interzisă în comitate ea se difuza deschis, la lumina zilei, la doi pași, în satele Graniței[21]. Asta fiindcă acele comitate nu se puteau amesteca în problemele regimentului grăniceresc subordonat doar ierarhiei militare și comandamentului din Viena. Este adevărat că se vor încerca unele puneri de acord și sprijin reciproc dar birocratismul austriac le va face, până la urmă, ineficiente. Practic Granița era o parte a Banatului neinclusă Ungariei. Așadar diferența era și mai mare: o separație nu doar de administrație ci și de stat. Ne putem ușor închipui ce complicații putea genera un caz în care ar fi trebuit să intervină autorități din diferite comitate sau de tipuri și nivele diferite: centrale și locale, civile și militare.

https://biblioteca-digitala.ro

Vecinătatea frontierei muntene la est şi a celei otomane la sud crea lotrilor un alt mare avantaj. Nu odată cete de lotri originari din Oltenia s-au înfiltrat în Banat. Astfel de situaţii sunt pomenite şi în *Cronica* lui Nicolae Stoica de Haţeg[22] dar şi în documentele Congregaţiilor comitatense cărăşene. Se certifică astfel prezenţa şi activitatea foarte eficientă a unei reţele de complicităţi transfrontaliere. La 19 septembrie 1782 un grup de lotri a hotărât să se predea în condiţii avantajoase[23]. O parte s-au prezentat la data stabilită în tratative anterioare în faţa Direcţiei Montanistice şi o parte în faţa Congregaţiei comitatense. Cu toţii au fost imediat supuşi unor interogatorii pentru a-şi mărturisi faptele. Au spus tot ceea ce ştiau, tot ceea ce făcuseră cu o singură excepţie: nu şi-au trădat complicii. Nici unul! Singura relaţie, în această privinţă a fost că „*din Valahia şi-au procurat paşapoartele* şi de acolo şi-au îndreptat tot modul de jefuire"[24]. Există şi mărturii clare, documentare asupra modului cum reuşeau lotri să exploateze deficienţele sistemului administrativ. Fusese de multă vreme remarcat de către autorităţi caracterul oarecum sezonier al lotriei, faptul că iarna acţiunile se răreau sau chiar încetau pentru a izbucni în anotimpul cald. Firesţe, s-a pus întrebarea cum traversau cetele vremea grea din timpul iernii, unde iernează şi cum? În zonele în care au fost semnalaţi era greu de crezut că ar fi rămas, din prudenţă. Ar fi fost uşor de recunoscut. Era greu de crezut şi că s-ar ascunde în păduri căci traiul în bordee era şi el aspru şi presupunea acumularea unor mari rezerve de alimente iar zăpada arăta urmele. De bănuit era că pentru anotimpul hibernal ei se ascund la complici în sate sau la sălaşe dar nu în comitatul unde acţionaseră ci în altele mai depărtate dar şi în comitate vecine. Cei din Caraş, descoperiseră autorităţile, se foloseau de paşapoarte obţinute în circumscripţia militară pentru a putea trece în comitatele Torontal şi Timiş sau Arad unde nu erau bănuiţi de nimeni. Acest procedeu este semnalat într-un proces verbal de Congregaţie din 16 august 1782 când s-a şi hotărât alertarea comitatelor vecine precum şi comanda regimentului românesc de graniţă[25]. Se observase, la un moment dat, un număr foarte mare de deţinători de paşapoarte ceea ce a iscat suspiciuni. Acest simplu fapt arată şi amploarea pe care lotria o avea în acest comitat de margine: se producea o mişcare sesizabilă. Este adevărat că

https://biblioteca-digitala.ro

totul s-a petrecut și pe un fond de alarmare permanentă în care se aflau autoritățile. Pe de altă parte situația are o anume relevanță și pentru istoria moravurilor, a mentalităților. Birocratismul luminilor așa cum era el afirmat în forma sa austriacă a determinat o nestrămutată credință în puterea hârtiilor. Ele puteau acoperi mai bine decât desișul pădurilor și lotrii au fost printre primii care au înțeles acest lucru. Dar aceste cazuri ridicau un lucru extrem de grav: lotrii aveau complici nu numai în sate dar și în cancelariile circumscripțiilor militare. Congregația comitatensă din 16 august o spune pe șleau: „prin mijlocirea altora, primind pașapoarte de la comanda militară grănicerească, cu acelea, treceau în comitatele Torontal sau Arad unde firește că nu erau bănuiți ca oameni proscriși"[26]. Desigur, este de bănuit și o mișcare inversă, dinspre Caraș spre regiment. Certă rămâne însă complicitatea unor funcționari. Este clar că altfel accesul lotrilor la pașapoarte nu ar fi fost posibil. Corupția intra în obișnuință. Era chiar acceptată ca un sistem de plată semioficial. În orice caz eradicarea ei a fost problematică și a eșuat în fond dar a fost cel puțin trecută explicit în afara legii. Este semnificativ și noianul de legi și hotărâri care-și propuneau să stârpească sau măcar să reducă corupția una din cele mai rezistente moșteniri medievale. În arhiva comitatensă din Lugoj s-au găsit mai multe ordonanțe pe această temă. Se invocau cele cu nr. 1486, 10, 33, și 70 prin care se interzice funcționarilor de orice rang să primească mită. Împăratul însuși este nevoit să intervină printr-un ordin special cu nr. 5892 din 5 martie 1792 dispunând ca nici un oficiant fie el aulic, erarial, politic, justițiar, comitatens să nu cumva să accepte bani sau cadouri de la populație. În cazul în care, după ce au primit mită oficianții comit nedreptăți sau săvârșesc călcări de lege în favoarea celor care i-au plătit, unii ca aceia vor fi dați afară din slujbe pentru totdeauna, mita respectivă va fi dată denunțătorului iar de pedepsit va fi pedepsit și cel ce a încercat să corupă. Denunțurile anonime nu vor fi luate în considerație. În cazul comitatului Caraș ordinul imperial a fost adus la cunoștință în Congregația Generală din 1 mai 1792 iar precizările conținute au fost incluse și documentului elaborat cu acest prilej[27]. Este greu de apreciat efectul acestor porunci dar în ceea ce privește lotria el, se pare, a rămas o literă moartă.

https://biblioteca-digitala.ro

La sfârșitul secolului al XVIII-lea și începutul celui următor nesiguranța generală se accentuează și cu deosebire în comitatul Caraș, cel mai aproape de frontiera munteană dar având deschideri și spre Ardeal. Lotrii au profitat de condiția de margine dar și de terenul muntos și împădurit. Așa se face că tocmai în sud-estul Banatului sunt semnalate cele mai frecvente atacuri ale lor. O conjunctură favorabilă era și relația dinspre sud-vest, adică vecinătatea sârbă unde haiducia avea de asemenea tradiții istorice. Pentru această epocă se verifică foarte bine principiul după care brigandajul crește în amploare și se cronicizează atunci și acolo unde statul slăbește sau se află în imposibilitate de a-și folosi forța. Aceste date sunt specifice, în general, zonelor de frontieră, acolo unde se întâlnesc mai multe lumi și se vorbesc mai multe limbi. Se creiază aici chiar și un anume tip uman, omul de frontieră, mai aspru și mai îndrăzneț cunoscând obiceiurile și adaptându-se cu ușurință tocmai datorită diversității etnice, lingvistice, confesionale[28]. Există, dincolo de legislațiile obișnuite, ale statelor, o lege a frontierei cunoscută și respectată de toți indiferent de neam și limbă. Aceste atribute au trebuit să fie luate în calcul chiar de autorități și nu odată au fost interpretate drept ceea ce în fond și erau — niște calități. Este semnificativ în acest sens faptul că Iosif II deși sfătuit insistent de unii demnitari din anturajul său a refuzat să-i deporteze pe români din părțile Banatului muntos și să colonizeze ținutul cu germani[29]. El a înțeles perfect că doar românii pot rezista într-un mediu atât de aspru, că germanii nu se vor putea adapta și nu vor putea viețui în acele condiții oricât sprijin oficial ar avea. Arăta astfel o perfectă cunoaștere a realităților iar intuiția sa se va dovedi salvatoare în vremea războiului cu turcii din 1788—1791 când nu numai unitatea românească de grăniceri a luptat cu vitejie dar și-au afirmat calitățile și subunitățile de voluntari români și sârbi[30]. Aceștia cunoșteau bine locurile și obiceiurile otomanilor în a căror oaste unii au și servit. Mai ales în cercetare, hărțuială și spionaj oamenii frontierei dunărene au fost de neînlocuit și foarte utili statului-major imperial. Este adevărat, comportamentul lor plin de îndrăzneală dar și de cruzime a fost, nu odată, comparat cu cel al lotrilor, ceea ce nu era departe de adevăr. Aceasta era însă una din regulile războiului pe aceste meleaguri. Asupra moravurilor acestei

https://biblioteca-digitala.ro

lumi în care se manifestau și lotrii vom avea prilejul să revenim odată cu episcopii de Vârșeț atunci când programul oficial de luminare i-au determinat pe aceștia să intervină pentru a le schimba[31].

Nu se poate vorbi de un monopol al brigandajului dar se poate vorbi despre zone, spații și împrejurări istorice care i-au dat o vigoare aparte. Banatul a fost, cel puțin pentru epoca la care ne referim, unul dintre acestea. În pădurile și munții săi poterele, oricât de numeroase, se dovedeau ineficiente și statul își vedea diminuate prerogativele, mai ales prin incapacitatea de a asigura liniștea publică și securitatea drumurilor.

În privința modului de acțiune a lotrilor documentele, în lipsa dosarelor de anchetă și a proceselor-verbale de interogatoriu, sunt destul de lacunare. Cei care fac însemnări despre evenimente de acest gen menționează cel mai adesea doar faptul în sine fără detalii. Există totuși excepții care permit reconstituirea unei imagini veridice. Loviturile lotrilor sunt întotdeauna rapide și neașteptate. Dar și necruțătoare. Nu angajează lupte cu trupe regulate și cât pot le evită. Când ele se produc totuși se termină de obicei dezavantajos. Apar în cele mai neașteptate locuri. Uneori îndrăzneala lor este atât de mare încât autoritățile au toate motivele să se simtă sfidate. În vara lui 1784, de pildă, n-au ezitat să atace poșta care venea de la Caransebeș la Lugoj. Lovitura s-a dat deci pe drumul mare și foarte aproape de centrul comitatului, între satul Sacu și Lugoj. Poștalionul a fost înconjurat, oprit și jefuit. În scurta încăierare care a avut loc un ostaș care însoțea un general a fost rănit[32]. Însăși faptul că nu s-au sfiit să atace deși era de presupus că un ofițer de asemenea rang va avea o escortă puternică arată forța de care dispuneau aceste cete și vorbește de la sine despre îndrăzneala extraordinară de care dădeau dovadă. Prezența lor nestingherită pe marele drum comercial care venea de la Orșova, adică lega artera dunăreană de Timișoara și mai departe cu Ardealul și Ungaria arată cam care era nivelul siguranței generale din Banatul acelor vremi, care era, sub acest aspect, eficiența nou înființatului comitat Caraș. În urma acestei isprăvi s-au ordonat măsuri excepționale[33]. Care au fost s-a decis în Congregația Generală din 25 august. De fapt însuși Consiliul Locumtenențial se sesizase de această stare dezastruoasă și cere imperativ luarea celor mai potrivite mă-

https://biblioteca-digitala.ro

suri. Mai întâi cere comitatului să facă un raport detaliat asupra modului în care intenționează să supravegheze marele drum comercial. Răspunsul arată că deja între satul Sacu și Lugoj au fost instalate un număr de 9 pichete alcătuite din câte 6 oameni cu misiune de observare și alarmare și, după caz, chiar de intervenție[34]. Serviciul dura câte o săptămână sub conducerea unui slujitor al comitatului. După prestarea respectivă oamenii erau schimbați cu alții, cu toții țărani din împrejurimi. Totuși, având în vedere lipsa lor de experiență dar și necesitatea asigurării forței de intervenție, s-a cerut sprijin cu trupe regulate din partea regimentului românesc de graniță. Pentru paza traseului poștal au fost trimiși câțiva ostași grăniceri, un grup de 7 fiind postat chiar la oficiul poștal din Sacu. Toate cheltuielile ce țineau de cazarea și hrana acestora, erau asigurate de comitat. Paznicilor aduși de pe sate li se asigura, de asemenea, pâinea zilnică.

Lucrurile păreau să ia o întorsătură foarte gravă. Chiar Locotenența era îngrijorată și atrage atenția comitatului Caraș asupra unor planuri ale lotrilor despre care a aflat prin surse proprii. Potrivit acestor informații în acel moment — sfârșitul lunii august — aceștia puneau la cale un atac chiar asupra închisorii comitatului pentru a-și elibera tovarășii închiși acolo. Având în vedere situația, Locotenența recomandă transferul prizonierilor într-un loc mai sigur, la Timișoara în fortăreață. Comitatul însă răspunde că este sigur că poate să se împotrivească cu mijloace proprii și nu crede că transferul este necesar, prin urmare nici nu-i dă curs[35]. Dincolo de toate rămâne semnificativ faptul că o instituție de nivelul și autoritatea Locotenenței socotea ca posibil un atac al lotrilor asupa Lugojului.

Uneori erau atacate sate întregi după care erau jefuite și incendiate. În 1786, după cum raporta generalul Papilla însărcinat cu organizarea sistemului militar austriac în sudul Banatului și a organizării circumscripției militare, un asemenea caz[36] s-a petrecut pe Valea Bistrei. Despre aceasta aflase și comitatul Caraș prin intermediul Consiliului Locumtenențial[37]. Într-o noapte de aprilie o ceată de 25 de lotri au atacat satul Obreja, au jefuit locuitorii după care s-au retras spre Maciova. Acolo însă au fost ajunși de trupele grănicerești, încercuiți și

https://biblioteca-digitala.ro

capturați. Ulterior au fost transferați comitatului Caraș. Probabil că erau originari de acolo.

Un alt caz de acest fel este pomenit într-o circulară bisericească din anul 1805 și s-a petrecut, de astă dată, în nordul Banatului, nu departe de Lipova. Și aici o ceată a atacat un conac moșieresc dar a sfârșit prin a lupta cu întregul sat: *„Urmați pildei și cărărilor — se scria acolo — vrednice de laudă și de milă lăcuitorilor satului Chiceși aproape de Lipova, în varmegia Temișoarei cari cum or auzit că pustalii or venit în sat asupra spaiei*[38]*, de grab, cu un glas, mic și mare, bărbați și mueri, tineri și bătrâni, bolnavi și sănătoși or sărit și pre toți pustalii au ucis și pentru aceia de la preamilostivul împăratul nostru or căștigat că tot satul nu au să de porție, robote, nici orice fel de forșpan iar acelora cari au sărit întâiași dată la acest slăvit lucru adecă preotul și chinezul din loc, cel întâi preotul, au căștigat colainâ de aur iar celălalt colainâ de argint“*[39]. Desigur, tocmai insistența cu care a fost popularizat acest caz și răsplata, cu adevărat excepțională, sugerează și cât de rare erau ele. Rezistența și mai ales solidaritatea cu domnul de pământ nu era un lucru obișnuit.

O scenă cinematografică ce pare desprinsă dintr-un film de aventuri a rămas înscrisă în jurnalul minoriților de la Lugoj. Se povestește aici un atac asupra unei comunități adunată la biserica din sat. Oamenii se adunaseră pentru a asista la slujbă când au năvălit lotrii. Nu au ezitat deci să profaneze nici sfântul lăcaș, loc de refugiu și adăpost. Nici altarul nici veșmântul preoțesc n-a fost respectat. Preotul a fost torturat cu multă cruzime pentru a mărturisi unde își ascunde banii: *„Era veste publică întărită prin mai mulți martori că mai mulți banditi au intrat în biserică gr. ort. Cutina drept când preotul făcea serviciul divin. Dintre banditi câte 2, înarmați cu cuțite și pistoale au ocupat cele două uși ale bisericii. Vatavul banditilor, după ce și-a făcut închinăciunile și au depus darurile pe altar, au atăcat pe preotul slujitor, cealalți trei s-au năpădit asupra muerilor și au rupt hainele de pe ele cu care apoi i-au legat pe cei 40 de bărbați cari erau în biserică. Pe preotul slujitor de asemenea l-a despoiat de veșmintele sacre și l-au dus la casa parohială cerând de la el 2 000 florini. După ce preotul nu li-a dat banii ceruți, l-au desbrăcat de haine și în pielea goală l-a pârlit pe piept și pe spate la focul ce au făcut*

https://biblioteca-digitala.ro

acei banditi și apoi cu fier înroșit în foc l-au ars iară cu picioarele l-au pus în foc lăsându-l abia viu"[40].

Este adevărat însă că nici oficialitățile angrenate în războiul lotrilor nu se arătau respectuoase cu lăcașurile bisericești atunci când se aflau în situația de a captura o ceată. Dintr-o cronică parohială aflată acum la Arhivele din Caransebeș dar publicată, în traducerea românească, de Antoniu Marchescu ne convingem încă odată despre duritatea confruntărilor, despre lipsa oricărori reguli, milă sau pietate. Lotrii se purtau cu multă cruzime dar nici moravurile administrației nu păreau să fie cele vehiculate de literatura Luminilor. La rândul său administrația era dispusă să comită crima în numele legii, așa cum s-a întâmplat la Slatina Timiș: *„Această regiune muntoasă, cu multe prăpastii și codri de nepătruns, a atras încă de pe vremuri cete de haiduci. Acești musafiri periculoși nu au săvârșit dealtfel multe grozăvii în acea regiune, ei au fost mai degrabă ocrotiți de unii slătinari. În general li s-au dat tot ce au cerut, dacă s-au dus la un sălaș la masă, haiducii se mulțumeau și numai cu câte o oaie sau două, fără să se dedea la acte silnice față de păstori. Detașamentele de garnizoană ale regimentelor Anton Karl Wallis și Wolfenbüttel care a urmărit intens cetele de haiduci, nu au fost suficiente pentru exterminarea lor. În anii 1769/70 a poposit mai ales ceata condusă de Petru Bălan, în jurul Slatinei care a umplut de groază satul, unde chinez era fratele conducătorului de haiduci (harambașă). Din ceată făceau parte și Mihai Corbu din Bucoșnița, Mihai Frantescu din Slatina, Gheorghe Aghescu tot din Slatina, Ioan Careba din Goleț și mulți alții. Aceștia ocupau toate trecătorile, au ucis și prădat tot ce le-a eșit în cale. Deoarece toate mijloacele de a-i prinde cu forța au fost zdruncinate în anul 1771 subprefectul de atunci al districtului Caransebeș, Ștefan Megyeri care locuia la cartierul căpitanului, a luat hotărârea să-i prindă pe haiduci, prin vicleșug. Ca urmare el a dat de știre chinezului Martin Bălan ca aceasta să-i spună fratelui său, harambașei, că M.S. împărăteasa Maria Tereza a dispus grațierea adică iertarea pentru toți răufăcătorii care vreau să se îndrepte și să-și schimbe viața de nelegiuiri și pentru aceasta a dispus ca haiducii căiți să intre în biserica care în acest scop a fost lăsată deachisă iar ei să se facă demni de această clemență printr-o mărturisire deschisă de căință. Chi-*

https://biblioteca-digitala.ro

nezul însuși nu a observat cursa pe care a întins-o fratelui său rătăcit deoarece o scrisoare ce trebuia să fie decretul de grațiere și care i s-a cetit, l-a ținut în afară de orice bănuială. El i-a ademenit apoi pe haiduci să cadă în cursă iar aceștia au fixat ziua în care înarmați au întrat în biserica din Slatina. Toate acestea au fost comunicate trupelor din Slatina și jur din regimentele Wallis, prințul Anton Karl, Wolfenbüttel, Savoya și Gyulay. În timp ce la 20 noiembrie 1770 haiducii au intrat în biserică și s-au închis acolo, biserica a fost împresurată de armată iar haiducii au fost somați să se predea. Aceștia văzându-se trădați și că o salvare nu mai era cu putință, se înfuriară și jurară să-și vândă viața cât mai scump iar de vor scăpa teferi, au jurat chinezului de care se credeau trădați, cea mai cruntă răzbunare. În sfârșit, după mai multe zile de izolare și îndemnați de foame, ei au îndrăznit să atace. Deși au fost luate cele mai mari precauțiuni și pregătiri pentru orice eventualitate, în furia disperării cu care haiducii s-au năpustit asupra santinelelor a făcut posibilă scăparea a doi dintre ei, a lui Mihai Corbu și a lui Gheorghe Aghescu, în timp ce harambașa Petru Bălan, Mihai Frențescu și Ioan Careba, grav răniți, au fost prinși. În timp ce pe cei doi fugari îi urmăreau cei prinși au fost osândiți la moarte și executați fără nici un fel de ceremonie. Și anume un buștean trântit în fața bisericii servea ca butuc iar un topor simplu, ca secure. Petru Bălan, harambașa, legat de butuc, sângerând s-a adresat fratelui său, chinezului: „Vino, frate, mâncă și te satură din carnea mea, pentru că m-ai vândut". Abia a rostit aceste cuvinte și capul i-a și fost despărțit de trup după mai multe lovituri. La fel a fost decapitat, în aceeași zi, Mihai Frențescu în Bucoșnița și Ioan Careba în Goleț. Toate acestea le-am aflat din gura bătrânilor grăniceri slătinari care au fost martori oculari ai acestei groaznice tragedii: Mihai Roiescu nr. 91 născut la 29 noiembrie 1750 a fost de față la execuție fiind el atunci tânăr de 20 de ani deja căsătorit, Nicolae Moatăr nr. 59 născut la 6 decembrie 1758, Mihai Moatăr fratele acestuia născut la 1760, Ilie Roma nr. 43 născut la 1761, Mihai Blaj nr. 102 născut la 1763 care au privit scena sângeroasă ca copii împreună cu mulți alții, care toți, unanim, mi-au povestit la fel întâmplarea de mai sus și care, afară de bătrânul Mihai Roiescu (1840) sânt deci în viață"[41].

https://biblioteca-digitala.ro

Nu a întârziat nici răzbunarea lotrilor. Astfel la numai câteva luni au reuşit să strângă o ceată nouă, mult mai numeroasă, de vreo 50 de oameni, au ocupat satul şi au incendiat casa lui Megyeri. A pierit toată familia acestuia în timp ce lotrii jucau chiuind în jurul focului. Când totul a fost făcut scrum, *„la miezul nopţii, cu mare alai şi cu muzică au părăsit satul ameninţând pe locuitori că oricine va îndrăzni să le facă vreun rău, va păţi ca subprefectul Megyery*[42]*“*. Dar tocmai acesta a scăpat fiind plecat cu o poteră, ceea ce haiducii nu au ştiut.

Merită să reproducem şi exclamaţia finală a cronicarului, preotul catolic din Slatina Timiş, pentru a înţelege sentimentul de datorie pe care-l aveau astfel de oameni atunci când notau evenimente pentru a fi transmise urmaşilor. Când această obligaţie era trecută cu vederea, faptul stârnea indignarea: *„Ce teribilă întâmplare şi totuşi minorităţii nenorociţi nimic nu au notat despre ea!“*

Din cele de mai sus se vede cum bisericile, construcţii solide, unele dintre ele din piatră, erau considerate locuri fortificate unde se puteau desfăşura operaţiunile de predare. Evident, era vorba şi de simbolul de toleranţă şi credibilitate pe care îl aveau în ochii populaţiei. Ca şi cei din Slatina, şi cei din Valea Almăjului pe care Nicolae Stoica de Haţeg i-a întâlnit şi s-a străduit să-i aducă pe calea cea bună, atunci când s-au decis să lase codrul şi să accepte patenta de iertare, cer ca întâlnirea cu autorităţile şi înmânarea documentului respectiv să se petreacă într-o biserică. Ei încercau să se pună la scutul sfântului lăcaş deşi cu puţin timp mai înainte n-au ezitat să împuşte un preot din părţile locului. În felul acesta ei rezolvau însă un caz de vendetă. Preotul acela ar fi ucis pe unul din tovarăşii lor pe care, potrivit convingerii unanime, trebuiau să-l răzbune. Această era o lege nescrisă dar lege! Pe când erau fugăriţi de o poteră unul din oamenii lor a fost lovit. Au tras mulţi atunci, spune chiar căpitanul cetei, dar ei ştiu bine din a cui puşcă a picat. Ca şi în cazul celor de la Slatina, întâmplarea a fost consemnată de un martor, în scris, dar câte altele au rămas neştiute? Nimic nu pare, din cele relatate, să fie considerat ca ieşit din comun în ochii contemporanilor. Pentru noi povestirea lui Nicolae Stoica confirmă doar ceea ce alte

https://biblioteca-digitala.ro

izvoare spun pe scurt, lasă doar să bănuim. Cronica sa își propune parcă să ofere o mărturie specială:

„Legând și pre cei doi oameni, cu un străjan hoț aci i-au lăsat, iară preotul legat cu ei luundu-l jos, în beserică în sat l-au adus. O olcuță cu bani, 180 florinți, le-au dat-o. Aci aflându-i țoalele preoțești le-au luat, fiind preotul la ei în cojoc îmbrăcat. Și ducându-l, Trăilă l-au întrebat:

— Unde au căzut fecioru nostru, ce ni l-ai pușcat tu an?

— Noi știm dintr-a cui pușcă au căzut, numa arată-ne unde au zăcut!

Și stând pre acel loc „aicea", au zis. Și 3 puști, pištioale, l-au culcat. Și iară sus ducându-să, dezlegând cei doi oameni, le-au zis: „Popa vă do popi"!

La 3 zile, de la reghiment la Bozovici porunca viind, căpitanu oameni după ei în munți trimițând, aflându-i, i-au întrebat unde vreau să aștepte, că vine comisie la ei să-i vadă. Ei au spus: „La cutare loc". Unde, mergând căpitanu Simeon Jivanovici cu alții, numele tuturora le-au scris și la reghiment au trimis și prin gheneral-comanda în sus s-au dat. Cărora de la împărăție milostiv pardon au venit, ca în oaste la Praizi să meargă.

Episcopul și oberșteru, viind la Bozovici, după lotri a veni la pardon au trimis, Căpitanul din Bozovici, Crainar, cu expres, pre porunca episcopului îm scrie să merg. Unde, mulțime de om, preoți, aștepta de dimineață până la ameazi. Abea coborâră și la besearică afară, cu armele pre el stând; episcopu, oberșteru, comisariu, arhimandritul ș.a., în beserică. Le porunciră armele jos să lasă, însă ei, nu, ci așa în beseărică să între. Oberșteru a do-oara pre capitanu trimisă să lasă armele și să între. Ei iară, nu lasă, ci așa.

Spune-le să se ducă la dracu, că pre toți îi prind! Eu mă rugam de ei să le reazime de beseărică și abea să muiară și, puindu-le, întrară. Episcopu cu epitrahil, omoforu și crucea în mână. Eu îi duși icoanele; sărutară, apoi crucea, la episcopu și stătură. Oberșteru îmi deăte crigsarticulile și adiutantul pardonul împărătesc. Le cetii, iară capitanu Jivanovici rumâneăște le tâlcuia. Ei se uita și asculta. Eu începui articulile, apoi jurământul le cetii. După aceasta, episcopu învățătura frumoasă începu și arhimandritu rumâneăște li-o spusă, ca, după mila împărătească, căpătând pardonul, de astăzi în 8

https://biblioteca-digitala.ro

zile aicea, în Bozovici, la companie să fie şi domnu maioru ce era aci, Gavriil de Seciuiaţi, carele o mie cu ei duce la oaste, bine îi va păzi. Maiorul zice: „Şi popa Nicola meărge cu noi!" Episcopu zisă: „Bine!" Şi eşind ei, sălbateci, obârşteru pardonu orighinal în mână le diete. Trăilă îl luo la sine şi iară la coastă apucară. (...) La zioa numită, numai 10 înşi au venit, iară harambaşii Trăilă şi Miclău Mergea, cu alţii, n-au venit"[43].

Marile cete erau însă din ce în ce mai greu de organizat. Cele mai mici, uneori doar grupuri de câţiva oameni, mult mai mobile, se dovedeau mai eficiente în acţiunile lor. În orice caz lotrii continuă să fie semnalaţi în apropierea centrului de comitat şi vor fi încă multă vreme. Atacurile lor rămân îndrăzneţe îndreptate mai ales asupra negustorilor şi a domnilor de pământ dar şi împotriva oricui se bănuia că deţine bani sau alte valori. În iunie 1814 ei au izbutit două lovituri care au impresionat şi au fost notate şi în jurnalul minoriţilor: *„Iunie 14. Domnul de pământ din Dulău cu numele Iordachi au fost jefuit de lotrii şi depărtat în pădure. Iunie 19. Între Coşoviţa şi Dobra un negustor turc de către lotri a fost despoiat şi bătut de moarte. În starea aceasta a fost transportat la Deva unde a murit. Se afirmă că argintăriile ce acel negustor le avea cu sine, în valoare de mai bine de 12 000 de florini nu a(u) fost jefuit de la el"*[44]. Un astfel de lucru era cu adevărat de mirare dar poate că zvonul era fals sau poate lotri au urmărit numai răzbunarea. Moşierii erau una din ţintele preferate ale lotrilor şi documentele continuă să menţioneze acest lucru. Cei care erau capturaţi nu erau trataţi cu blândeţe. Dimpotrivă! La 23 august 1816, de pildă, minoriţii consemnează un astfel de caz: *„Domnul de pământ Branovatzky, în satul său propriu, a fost prins de lotri, despoiat de aur şi de argint şi dus în pădure unde în urma maltratărilor suferite, în ziua de 2 septembrie, a murit iară în a cincea (zi) a fost îngropat în cimitirul de lângă biserica gr. ort. din Lugoj"*[45]. Peste un an lucrurile s-au repetat, în sensul răpirii dar de astă dată cu fruntaşii de la nivelul satului, o comună de lângă Caransebeş: *„Iunie 4, lotri ascunşi în păduri au prins pe preotul şi pe primarul din Tincova. Pe acesta din urmă l-a omorât"*[46]. Nu peste mult timp însă s-a dovedit că preotul nu era o victimă a lotrilor ci un complice al lor aşa

https://biblioteca-digitala.ro

că a fost arestat și închis în Lugoj. Cel puțin așa susține cronica minorită[47].

Mult mai amănunțite sunt însă informațiile pe care documentele le pun la dispoziție în legătură cu tratamentul pe care-l suporta în captivitate cealaltă parte, lotrii adică. Și tot așa cu pedepsele pe care le primeau.

De pildă în ziua de 28 iunie 1782 au fost scoși din temnița Lugojului *„și expuși la vederea publică 4 banditi, 2 tâlhari, 2 jefuitori și două mueri care și-au ucis pruncul său"*. Expunerea lor după ce au fost condamnați de justiție avea drept scop să atragă atenția populației asupra acestor delicte și, desigur, să sperie, să înspăimânte orice posibil delicvent. Este vorba însă și de supraviețuirea unei modalități de expunere la oprobiul public mult folosită în evul de mijloc: stâlpul infamiei! De obicei aceasta se întâmpla înaintea execuțiilor. Așa s-au petrecut lucrurile și de astă dată. Trei au fost decapitați și alți trei spânzurați dar nu știm care din ei[48].

Un moment de mare cruzime dar perfect compatibil cu epoca și cu locul a rămas consemnat în documentul minoriților pe la începutul veacului al XIX-lea când a fost un apogeu al lotriei bănățene. Trei lotri vestiți, care băgaseră groaza — spune jurnalul — în populația comitatului au fost uciși. Pentru convingerea tuturor că pieriseră cu adevărat dar și din motivația arhicunoscută a intimidării, s-a hotărât expunerea cadavrelor însângerate: *„Trei banditi români, omorâți au fost aduși la casa județeană dintre care unul s-a numit Pascu. Deoarece acest harambașa cu soții săi a săvârșit furturi și jafuri așa cât drumurile, casele și satele le-a umplut cu groază nefiind nimenea sigur de viață județul a publicat numele acelor hoți în tot județul și a pus un premiu de 100 de galbeni aceluia care pre harambașa, fie viu fie mort, îl va prinde. Trei ortaci ai acestuia îndulciți fie de premiul pus fie conduși de speranța că dacă îl vor da în mâna judecătoriei vor fi agrațiați pre numitul lotru Pascu și alți trei ortaci, care dormeau, i-au omorât și trupurile acelora le-au adus la casa județeană unde după ce au fost espuși la vederea publicului, trupul fiecăruia a fost trimis la locul natal și acolo, după ce li s-a tăiat capul trunchiat a fost frânt în roată. Toți locuitorii județului s-au bucurat că prin omorârea acelor lotrii, atât călătorii cât și locuitorii au devenit în siguranță"*[49].

https://biblioteca-digitala.ro

Nu pentru mult timp. Ca de obicei, emoția legată de scenele sângeroase trecea destul de repede și oricum un război de felul celui discutat aici nu putea fi oprit în acest fel. Între circularele emise de episcopia Vârșețului există și una care reproduce de fapt un document trimis de comitatul Timișorii. Aici se aducea la cunoștință tuturor că pe capul lotrilor Martin Jurmescu și Filip Todorescu din Sacoșul Unguresc s-a pus un premiu de 1 000 de florini. Îl va primi oricine îi va aduce vii sau morți[50].

În ziua de 3 noiembrie 1821: *„Prin sentința judecătoriei județene au fost condamnați la moarte următorii lotri: George Danciu (20 ani), Nicolae Nestorovici (25 ani), Nicola Ioan (20 ani), Teodor Robur (45 ani), Nistor Seciula (30 ani), Ioan Bălan (20 ani), Paul Topala (30 ani), Andrei Hațegan (20 ani), Nicolae Hațegan (20 ani). Cei din urmă, romano-catolici"*[51]. Cum se vede lista cuprindea numele unor oameni foarte tineri. Aceștia erau tentați de viața primejdioasă a brigandului dar erau și cei în stare să-i suporte greutățile, solicitarea fizică.

La 12 mai 1827 patru lotri acuzați că l-au jefuit pe domnul de pământ al lor — fără însă să aflăm din care sat anume — au fost condamnați „în mod statariu" (adică prin judecare în regim de urgență, pe loc) și executați prin spânzurătoare[52].

În anul 1839 s-a săvârșit la Lugoj ultima execuție prin decapitare. Atunci au fost pedepsiți pentru crimă — nu știm însă dacă săvârșită sub semnul lotriei — doi tineri de 23 de ani și o femeie de 25 de ani[53].

În 1853 circulară bisericească aducea tuturor satelor la cunoștiință lista celor executați „prin prau și plumb" pentru vinovății ce se înscriu în delictele imputate lotrilor. Erau locuitori din localitățile Banatului, Cenadul Sârbesc, Câlnic, Bocșa Montană unde au fost împușcați în fața populației pentru a servi de exemplu. Este ultima circulară referitoare la lotri din cele cuprinse în protocoalele parohiale[54].

Una dintre cele mai importante probleme în lupta cu lotrii era cea a logisticii mișcării acestora. La sfârșitul veacului al XVIII-lea odată cu creșterea, din toate punctele de vedere, a fenomenului în comitatele Banatului dar și datorită necesității păcii interioare în vremea nesfârșitelor războaie

https://biblioteca-digitala.ro

cu Franța, autoritățile au recurs la măsuri excepționale, fără precedent, cu urmări importante până în zilele noastre.

Una se referă chiar la tipul de așezare rurală care se întâlnește cel mai frecvent în Banat. Tipul de așezare cu gospodării împrăștiate pe un spațiu vast, la distanțe mari una de cealaltă, despărțite de fânețe și terenuri arabile și chiar pâlcuri de pădure, favoriza modul de acțiune al lotrilor, de fapt o guerilă specifică. În astfel de condiții ei se puteau mișca ușor, se puteau aproviziona și adăposti fără să fie văzuți. Autoritățile nu aveau pe de altă parte, posibilitatea unei supravegheri eficiente după cum nu aveau nici posibilități prea mari de a constrânge comunitățile să colaboreze împotriva lotrilor. Exasperate ele au luat măsuri extreme. În 1794 s-a elaborat un document, un fel de manual cuprinzând dispoziții și măsuri privind siguranța publică care a fost multiplicat prin tipar pentru a putea fi pus la dispoziția cât mai multor oameni chiar și celor mai mărunți reprezentanți ai puterii, cei de la nivelul satelor. Imprimarea s-a făcut la tiparnița Universității din Buda. Această broșură a rămas, după câte știm, necunoscută *Bibliografiei Românești Vechi*. Număra 20 de pagini în format „in 4°" și cuprindea 10 capitole mai toate în legătură cu problema lotrilor. Nu am văzut nici un exemplar dar informația s-a păstrat într-un articol rămas în manuscris aparținând lui Iosif Naghiu[55]. El se află acum la Muzeul de Istorie al Județului Caraș-Severin unde a ajuns odată cu arhiva Institutului Social Banat-Crișana și a președintelui acestuia dr. Cornel Grofșorean. Probabil că a fost trimis spre publicare revistei Institutului dar dintr-un motiv necunoscut nu a mai ajuns să vadă lumina tiparului. Din păcate nu a fost reprodus textul în întregime ci doar unele părți printre care și titlul de mari dimensiuni după obiceiul vremii: *Rânduialele care după împărătească, crăiasca și apostoleasca poruncă în anul 1794-lea 21 de zile a lunii lui Martie din crăiasca cetate Buda prin Înaltul Crăescul Consilium al Țării Ungurești sub număru (1) 4052 s-au trimis la Luminata Varmeghia aceasta a Crașovii și care pentru știrea, împlinirea și pentru pacea tuturor locuitorilor acestor locuri s-au prescos din limba latinească în limba rumânească întru acest chip.*

Din cele 10 capitole câte numără broșura, 8 se referă explicit la lotrii:

„1. Pentru oamenii ce umblă fugărind și cei învinuiți.

https://biblioteca-digitala.ro

2. Pentru furtișagul marhelor cornute, al cailor și al oilor și pentru îndreptarea acelora care sânt plecați spre furtișaguri.

5. Pentru îndreptare cum să se gonească lotrii.

6. Datoria slujitorilor va fi.

7. Pentru arătarea furătorilor de porci.

8. Pentru contenirea hoțiilor și a lotriilor.

9. Pentru asupreala lotrilor.

10. Pentru pedeapsa făcătorilor de rele ce nu să pot îmbuni."

Între altele, la articolul 43 al dispoziției se arată că satele de cămară, adică satele din afara circumscripției militare, vor fi sistematizate urmând să fie „adunate" într-o vatră restrânsă, la drumul principal. Acest lucru se va face fără despăgubire dar cei ce trebuie să-și mute gospodăria sunt scutiți de impozite timp de un an. Se spera — spune același document — ca domnii de pământ vor urma, la rândul lor, exemplul împăratului și vor acorda și ei scutirile ce le stăteau în putință. Pentru a se coordona întreaga acțiune — una de mare amploare — la nivelul comitatului urma să se înființeze o comisie specială. Asupra alcătuirii acesteia trebuia să se înainteze raport chiar la tronul imperial: „. . . *pentru aceea s'au milostivit Înălțata Împărăție a rândui precum adunarea cășilor cât mai cu grabă în satele cu cămară să înceapă și pentru rânduiala căsilor mai cu grabă să să săvârșească s-au milostivit Înălțata Împărăție a ierta toate dările ce s-ar veni pre un an oamenilor a cărora căși să vor pune în rând. Și pentru aceea nădăjduiaște Înălțata Împărăție precum văzând oglinda Împărăției și spăhiile să vor sârgui spre un lucru bun ca aceasta. Iară ca să să poată săvârși un lucru ca acesta, stăpânirile vor rândui o comisie care se va sfătui pentru mai buna îndreptarea lucrului acestuia a cărui așezământ prin Consilium se va arăta Înaltei Împărății*".

Scopul acestor mutări este și el bine precizat în articolul 52: „. . . *măcar de să vor pune cășile în rând nu așa lesne să poate întâmpla să ia cu sila lotrii de mâncare de la păstori, însă tot sub pedeapsă vor fi datori păstorii a da înștiințare chinezului când cineva de la ei ar lua bucatele cu sila*".

Problema sistematizării satelor nu era, desigur, legată exclusiv de lotrie dar acest argument a fost unul dintre cele mai importante avute în calcul. Documentele cercetate de Ioan Bo-

https://biblioteca-digitala.ro

roș care le-a folosit într-un studiu special o atestă[56]. Multe din satele „puse la rând" erau apreciate acolo drept cuiburi de lotrii[57].

In legătură cu dispozițiile cuprinse în broșura de mai sus trebuie pusă și o circulară bisericească trimisă satelor la 30 aprilie 1794. Se spunea acolo că deși *„a lor Sfințită Împărătească și Apostolicească Mărire"* a devenit multă clemență grațiind unii făcători de rele sau iertându-i de pedepse aspre, cu moartea uneori, în speranța că se vor îndrepta iar alții, înspăimântați, de chinurile celor răi, o vor apuca pe drumul bun fără să mai ajungă să treacă ei înșiși prin asemenea grozave încercări, lotriile nu numai că nu au încetat dar s-au și înmulțit din zi în zi. În loc să se amelioreze, situația s-a agravat. Bunătatea imperială a fost rău răsplătită! Este limpede că cei care au beneficiat de grația imperială, n-au meritat-o: *„Aceia nu numai sine în folos și sfârșit bun până acuma n-au adus ci încă mai vârtos răutatea, înpetrirea inimii și îndărătnicia acelora făcători de rău pre ei i-au adus că ei din zi în zi la mai rău și încă niciodată auzite călcări îndemnându-să cu aceia și sângură hodină și ne temerea cea de obște la starea cea mai de pre urmă au căzut . . .*[58]"

În aceste circumstanțe *„mila"* împărătească va fi luată *„înapoi și aceia într-alt chip a o schimba"*. De acum înainte cei care vor călca legea vor fi pedepsiți fără cruțare și în mod deosebit cei care recidivează. Acest lucru, spune circulara, va fi adus la cunoștiința tuturor *„publițiruindu-se"*. Documentul pare mai degrabă un ultimatum adresat lotrilor. După această „înaltă rezoluție" nu va mai fi acordată clemență nici unui călcător de lege. Până atunci se trimite această circulară ce va fi citită în biserică spre a fi auzită de toată lumea. Preoții, se spune acolo, vor lua legătura cu chinejii locului care vor aduna întreaga suflare a satului. Apoi cu orice prilej preoții vor explica poporului motivele acestei drastice decizii îndemnându-l se se ferească de a urma pildelor rele. Cu toții vor trimite *„știre în scris protoprezviterului său când și în ce zi aceaia au fost, aceia așijderea. Și protoprezviterul pentru publicația cea cu rănduială bună prin toate locurile protoprezviteratului său s-au făcut cu reportul său cel după datorință cât mai de grabă a mă înștiința (pe episcop — V.L.) datori va fi . . .*". Episcopul, la rândul său o va transmite comitatului.

https://biblioteca-digitala.ro

Efectul însă nu a fost cel scontat. Situaţia continua să se agraveze iar măsurile deveneau din ce în ce mai dure. În anul 1800 se ajunge la declararea stării excepţionale, în fond la anularea procedurii judiciare. Statul răspundea lotrilor într-o manieră care semăna mult, dacă nu cumva chiar şi era, cu un veritabil terorism. Asta în numele păcii generale! Este, acesta, în mod cert un moment în care represiunea cunoaşte o dimensiune care trebuie luată în calcul la judecarea veacului Luminilor în Banat. Ideea că statul poate condamna la moarte fără judecată, în fond că poate ucide acum este formulată şi transmisă în scris tuturor comunităţilor. Statul acesta, imperiul habsburgic îşi făcuse din Lumini esenţa ideologiei propovăduite: *„Înalt Slăvitul Păzitoriul de Loc Sfat Unguresc, prin intimatul său de supt 4 fevruarie anului acestuia Nr. 2888 mie trimis arată cum că a lor Împărătească Crăească şi Apostolicească Mărire, ca să poată ţinea pacea (în) împărăţia sa şi pe fieştecarele credincios dajnic al său în stare fără de grijă împreună cu averea şi viaţa să-l pună, cu milostivire a porunci şi a lăţi, bine au voit ştandreht (sau grabnic judecat) împotriva celor ce sânt chiar tâlhari, hoţilor şi ţiitorilor de drumuri că aşa a făcătorilor de rău unde să vor prinde acolo, îndată, făr de toată ispitirea şi zăbava să se potoapă“*[59].

Până şi dispoziţiile privind regimul special acordat preoţilor acuzaţi de asemenea fapte au fost retrase. Şi ei, ca şi ceilalţi locuitori, puteau fi executaţi pe loc. Circulara episcopului de la Vârşeţ, Iosif Ioanovici Şacabent găsea îndreptăţită o astfel de măsură sfătuindu-i pe toţi, pe preoţi în special, care trebuie să fie pildă altora, să se ferească de rele şi de ortăcii cu nelegiuiţii.

Firește nu în acest fel puteau fi stăvilite lotriile şi nici n-au fost. Represiunea nu avea cum să oprească un război devenit endemic şi ale cărui cauze se aflau în adâncul social dar erau sistematic ignorate. Documentele certifică fără dubiu înmulţirea lotriilor pe un fond general tot mai dificil înăsprit de războaiele cu Franţa, de impozite şi recrutări excepţionale, de o criză economică tot mai evidentă manifestată mai ales prin devalorizare monetară dar şi din pricina mutaţiilor climaterice care au determinat scăderea producţiei cerealiere şi a rezistenţei populaţiei la epidemii. Iernile erau foarte aspre cu geruri şi căderi mari de zăpadă, dar vara

https://biblioteca-digitala.ro

era secetă, punctată de inundații provocate de ploi torențiale urmate apoi de lungi perioade în care nu cădea nici o picătură[60]. Foametea și-a făcut astfel apariția. Oamenii ajunseseră să mănânce scoarță de copaci. Mulți au murit pur și simplu de foame[61].

Pădurile erau pline de dezertori, tineri care refuzau să se supună încorporării. Se adunau astfel grupuri mari, uneori numărând sute de oameni din pricina cărora comitatele erau extrem de îngrijorate[62]. Este ușor de imaginat că din aceste efective, practic sustrase controlului social, se recrutau mulți din membrii cetelor de lotri. Cei care, într-un fel sau altul, rupseseră contractul social erau foarte numeroși iar reprimarea oricât de severă nu putea să îndrepte lucrurile. Perioade de creștere a brigandajului au mai fost și vor mai fi. De pildă peste mai mulți ani un document semnalează iarăși introducerea așa numitei judecăți scurte, de fapt o lipsă de judecată. Totuși el nu mai are tonul de ultimatum pe care-l avea cel citat deja mai înainte și nici întinderea aceluia. Există, în ceea ce-l privește, chiar și îndoiala că s-ar referi la execuții și nu la procedura judiciară de urgență. Dincolo de toate rămâne certitudinea că lotrii nu se liniștiseră încă și că vechile măsuri nu puteau avea decât cel mult un succes temporar, semnal, de altfel, neluat în seamă de autorități. *„Pentru înfrânarea oamenilor răi care în cuprinsul slăvitului comitat al Crașovii — se spune acolo — din zi în zi să înmulțăște, a lor Chesaro-Crăiască Mărire a Crăimei Ungurești Palatin, subt 17-lea (1) 826 nr. 902 prin premilostiva a sa orânduială, dreptatea judecății scurtă a dărui bine au voit"*[63]. Preoții aveau ordin să aducă tuturor la cunoștință conținutul dispoziției în formula obișnuită, prin citire și tâlcuire în biserică.

În lupta cu lotrii, autoritățile erau dezavantajate net de faptul că nu ele ci inamicii lor se bucurau de simpatie și în orice caz aceștia știau cum să câștige sprijinul popular. Motivația acestei atitudini am arătat-o chiar la început și ea nu diferea de ceea ce se întâmpla în alte țări, în vestul european. Desigur, fără sprijin cetele lotrilor nu ar fi putut rezista. Ele aveau posibilitatea să se aprovizioneze și să se ascundă, să-și plaseze capturile pe piața ilicită, și, fapt extrem de important, să se informeze. Prin oamenii lor ei aflau care sunt deținătorii de valori, fixau deci țintele sprijiniți pe astfel de colaborări.

https://biblioteca-digitala.ro

Chiar punerea la cale a loviturii, planul, nu putea fi elaborat decât dacă se luau în calcul o mulțime de date pe care singuri lotrii nu ar fi putut să le afle. Era un avantaj enorm care îi făcea atât de eficienți în nesfârșitul lor război cu autoritățile. Acestea în schimb nu erau favorizate dimpotrivă, nu odată erau dezinformate și în orice caz mișcările lor erau observate cu atenție. Constanta proclamațiilor pe care le lansează la răstimpuri scurte este tocmai apelul la fidelitate, la colaborare împotriva lotrilor. Cea mai importantă datorie a supușilor aceasta era: denunțarea lotrilor și a gazdelor de lotrii. În sprijinul solicitărilor oficiale au fost chemate și autoritățile bisericești care se bucurau de mult respect asupra populației românești și sârbești. Se spera că în acest fel se va reuși desolidarizarea care ar fi lăsat cetele fără liniile logistice, fără subzistență, fără complicitățile în plasarea prăzilor. Într-un cuvânt fără condiții vitale acțiunii lor. Circularele repetă aproape obsesiv faptul că fără gazde n-ar exista nici lotrii, fără sprijinul acelora ei n-ar putea acționa. Este foarte clar că de fapt gazdele sunt la fel de vinovate și că deci pedeapsa egală este îndreptățită. Ba s-ar putea spune, și circularele bisericești o și fac, sunt mai vinovate chiar decât lotrii: „... *dar de n-ar fi avut acești lotri gazdă și pitulați, ascunzători, nici hoți și lotrii n-ar fi fost*“[64]. Prima grijă a lotrilor era chiar aceasta, a gazdelor, a rețelelor de sprijin. Ei au complici peste tot care le dau informații practic îi ghidează. Până ce nu vor fi anulate aceste rețele nici lotria nu poate fi stârpită: „*Așadar cum s-ar putea a să curăța și a să dezrădăcina din norodul nostru așa feli de oameni răi adecă pustalii, jăfuitorii, aprinzătorii de casă și (alții) lor asămenea? Pentru aceia nu să pot curăța și dezrădăcina, creștinilor mei preaiubiților, căci așa feli de om netrebuit și fără de liage, mai întâi lu-i-și caută acoperitori. Adecă o gazdă de lotri carele (pe) el va hrăni, îmbrăca și (îi) va spune omul carele este cu bani cum și în ce vreme, cu ușurare, să poată tuna la dânsul și carele mai pre urmă, de toate rălele, ca să nu-l vadă sau să nu-l prinză, îl apără. Și gazdăle lotrilor prin așa bogăție cu nedrept strânsă să îmbogățască. Însă amară bogăție și vesterie așa strânsă care avuție și trupul pre lumea aceasta și sufletul pre acealaltă îl prăpădește și nu numai el însuși prăpădit iaste ci ei, casa lui, mueria lui și copii cei mai iubiți*“[65]. Acesta era deci rolul gazdei. El este chiar hotărâtor în subzistență cetelor. Cir-

https://biblioteca-digitala.ro

cularele continuă acuzele la adresa lor: *„Așa om care să cheamă gazda lotrilor, mai rău iaste decât jăfuitorii cari fură, lucrurile ciale furate lui spre lăsare sau spre a sa vieţuire aduce. Pentru ce așa feli de gazdă lotrilor ştinţa, unde sânt jăfuitorii nu-i descoperă stăpânirii ca să să poată prinză şi după dreapta judecată să primească răsplătire. Numai casa gazdelor de lotrii iaste cuibu(l) făptuitorilor căci fără ei jăfuitorii cei ce fac rău, de foame, de săte ar crăpa"*[66]. Pentru astfel de oameni nu trebuie cruțare nici milă și nici într-un caz nu trebuie avute legături cu ei. Aceasta este tot ce poate fi mai rău. Dimpotrivă, lotrii și gazdele lor, atunci când sunt aflate, cunoscute, trebuie imediat denunțate autorităților. Este vorba, în acest caz de o faptă creștinească! *„Pentru aceia eu — scria episcopul de Vârșeț într-o circulară — pre voi, despre partia lui D-mnezeu şi din partea credinţei noastre cei pravoslavnice nu numai cât vă sfătuiesc ci vă şi jor ca cu așa feli de oameni netrăbuiți să nu vă însoțiți, nici să-i pitulați ci, de a-ți şti, a-ți sămți pre vre unu(l) că-i hoți sau iastă gazdă de hoți, pre acela îndată fără zăbavă, domnilor noştrii arătați ca să poată odată şi norodul nostru şi ţara de așa feli de oameni blăstămați care pacea obştii iară deosăbi pe fieştecarele strică şi nu numai averile (avuţiile) noastre răpesc ci şi însuş(i) viaţa noastră în frică şi spaimă aduc. Temeți-vă şi de D-mnezeu atotvăzătoare, temeți-vă şi de judecată şi de muncile ceste vremelnice cum sânt şi cum vor fi dacă să va descoperi lucru(l) (acesta)"*[67].

Atunci când erau capturați lotrii nu aveau cum să se aștepte la cruțare. În general pedepsele erau foarte grele. Nu întotdeauna însă se ajungea la execuție. Puterea aplica un subtil dozaj de severitate și clemență dovadă că ideea de propagandă și de război psihologic nu-i erau străine. Se cunosc destule cazuri în care deși au fost judecați și condamnați la moarte unii au scăpat de decapitare sau de spânzurătoare prin intervenția la tronul împărătesc. Autoritățile combinau, după împrejurări, în speranța că în acest fel vor reuși să desolidarizeze, să spargă „frăţietatea" lotrilor, să limiteze măcar acțiunile acestora. La 26 mai 1786 o comisie regească aducea la cunoștință comitatului Caraș că, potrivit împuternicirii primită de la împărat, a modificat condamnarea la moarte a câtorva deținuți din închisoarea Lugojului. Se ținea cont însă de gravitatea faptelor dacă erau, unii, la primul delict ori mai săvârșiseră fără-

https://biblioteca-digitala.ro

delegi. Astfel Ioan Iancuț, Adam Birtea, Iancul Rață, George Ivan, Ioan Paun, Mihai Bivolar, Nicolae Vultur, Trăilă Mâțu, George Dragoș cu toții condamnați pentru hoție urmează să ispășească 10 ani de închisoare. Șeful cetei primea însă 12 ani. Se numea Ioța Jurj. Damaschin Popiu, Martin Burița, Crăciun Voicu (?), George Tucun (?) și Martin Dragiu, judecați pentru lotrie primesc câte 6 ani de temniță. Petru Cimponeriu, din același lot, fiindcă era „hoț învechit" a fost condamnat la o pedeapsă majorată, la 8 ani. În afară de asta pedeapsa mai era agravată și în alt fel. El a fost pedepsit să tragă cu *„zimți în fiare"* navele, pe apă în sus. Fiindcă Mihai Jumănar era începător în ale lotriei, i s-au dat doar 2 ani de închisoare dar în acest răstimp el urma să primească trimestrial, câte 25 de lovituri cu vergile. George Ioanovici și Manu Miloraj s-au condamnat la un an. Cu același prilej a fost făcută precizarea că pe timpul detenției bărbații — indiferent de delictul comis, — primeau o dată pe trimestru câte 25 de vergi iar femeile 20 dar numai la terminarea detenției[68].

Cu viață au scăpat și membrii unei cete în anul 1803. Nu însă și harambașa, conducătorul lor: *„Un bandit român ucigaș a fost spânzurat. Ortacii acestuia, în număr de 7, prin sentința judecătorească confirmată și de tabla septemtvirală de a fi rupți în roată, prin agrațierea împărătească a fost schimbată așa că au fost judecați la închisoare pe 12 ani, la postire de 2 zile pe săptămână și la 80 (de) lovituri cu vergele"*[69]. Greu de crezut că după un asemenea tratament dur, timp de 12 ani, vreunul ar mai fi supraviețuit totuși.

Dacă o ceată de lotri nu putea fi distrusă sau capturată în ciuda eforturilor și a premiilor mari puse pe capul membrilor săi a șefilor mai ales, se recurgea la o altă tactică, aceea a clemenței, a iertării, a „agrațierii". Uneori părțile reușeau să ducă tratative și chiar să ajungă la un rezultat. Sătui de o viață plină de primejdii sau după ce apreciau că latul în jur s-a strâns prea mult, lotrii dădeau un semnal autorităților că doresc să se predea în cazul în care li se acordă amnistie. S-a întâmplat ca uneori să se obțină condiții avantajoase. Se cunosc cazuri în care autoritățile nu numai că au acordat iertarea dar s-au îngrijit și de subzistența celor ce s-au predat astfel ca aceia să nu mai fie tentați niciodată să apuce drumul codrului, să recidiveze. Se pare că s-a încetățenit chiar un anume obicei legat

https://biblioteca-digitala.ro

de momentul predării. Atunci când hotărârea a fost luată lotrii capturau un oficial fie el funcționar administrativ fie chiar un cneaz local sau un preot pe care îl eliberau sau îl țineau ostatic până ce primeau asigurări scrise că nu vor păți nimic. Nicolae Stoica descrie un astfel de caz în care, cum am arătat, a fost personal implicat. Astfel de situații se întâmplau destul de des, în orice caz sunt mai multe documente care le semnalează. Iată, de pildă, unul păstrat odinioară în arhiva comitatensă din Lugoj: *„O bandă de lotri constituită din 15 membri sub conducerea lui Stroie (...) l-a răpit din locuința sa pre inginerul cameral Rusicica și l-a dus cu sine în ascunzișurile banditilor cari au săvârșit nenumărate furturi, jafuri și omoruri cari însă după cum numitul inginer au relatat autorităților competente s-au declarat că sunt gata a elibera pre acel inginer și în viitor a se lăsa de viața banditească dacă vor fi agrațiați. Deși contra acelora s-au făcut tot felul de demersuri de a fi prinși și supravegheați acele necum să fi avut ceva succes dară nici aceea nu s-a putut cunoaște: oare sunt aceia din Banat ori străini sau poate dezertori militari"*[70]. Având în vedere situația creată, Consiliul Locumtenențial, comunică la 8 septembrie 1782 cu nr. 547 comitatului Caraș că împăratul acordă grațierea pentru toți cei 15 lotri cu condiția să se predea în interval de 8 zile de la luarea la cunoștiință a acestei vești. Pentru a-i determina, în cazul în care vor depune armele, să nu se mai apuce de lotrie, comitatul va trebui să se îngrijească ca aceia să-și poată câștiga pâinea zilnică prin muncă. Să li se asigure deci o sursă de trai. Împreună cu Administrația Camerală și cu Direcția Montanistică, comitatul decide să-i așeze pe lotrii pocăiți în sesiile vacante sau, în caz că acest lucru n-ar fi fost posibil, să caute alte soluții. Într-adevăr, la 19 septembrie lotri s-au predat. Unii s-au prezentat în fața Direcției Montanistice iar alții a Congregației Comitatense. Dintre ei 9 au fost trimiși în Granița Militară de unde proveneau iar ceilalți 6, după ce li s-a citit în limba română actul de amnistie, s-au pus la dispoziția comitatului. Au fost supuși unui interogatoriu mărturisind tot ce au săvârșit dar nu au trădat nici unul din complici. Au arătat doar că pașapoartele și le procurau din Valahia de unde puneau la cale și loviturile pe care le-au dat în Banat. Din cei șase, trei au fost primiți ca plăieși pedestrași, cum s-ar spune, în poliție. Un altul

https://biblioteca-digitala.ro

a plecat la Secian de unde era originar revenind la familie. Doi, ultimii dintre ei, fuseseră cărbunari la Reşiţa fiind din familiile de olteni, aşa numiţii bufeni, stabiliţi în preajma întreprinderilor industriale din zona montanistică. Au fost trimişi la Oraviţa unde probabil că şi-au reluat vechea ocupaţie căci şi acolo fiinţau exploatări minere şi metalurgice[71].

Nu era un fapt neobişnuit ca unii lotri pocăiţi să fie primiţi în trupele folosite pentru misiuni de poliţie, de menţinere a ordinii în general şi chiar în armată. Această din urmă posibilitate se constată la cei proveniţi din circumscripţia regimentului de graniţă. Se considera, pe bună dreptate, că ei pot fi mult mai eficienţi tocmai fiindcă ştiau obiceiurile şi modul de acţiune al lotrilor. Unii au ajuns chiar la ranguri militare ofiţereşti sau comandanţi ai plăieşilor cum a fost celebrul Petru Vancea. Acesta, spune legenda, l-ar fi salvat în 1738 pe Francisc de Lorena soţul Mariei Terezia aflat în campanie militară împotriva turcilor tocmai pe culoarul Timiş—Cerna, zona de acţiune a cetei conduse de harambaşa Petru Vancea. Rătăcit, la o vânătoare împreună cu fratele său, prinţul a fost găsit de lotrii şi a fost condus până în tabăra armatei deşi ar fi putut să-l răpească, să ceară răscumpărare sau să-l vândă turcilor. Drept mulţumire Petru Vancea a fost numit la comanda unei formaţiuni de plăieşi iar urmaşii săi au ajuns chiar ofiţeri superiori. Anumite amănunte pot fi puse la îndoială dar nu fondul general şi nici existenţa reală a personajului atestată documentar[72].

Multor lotri li s-a dus vestea ajungând personaje celebre în epocă, evident favorizaţi şi de o anume literatură tot mai dispusă să acorde briganzilor o imagine favorabilă. Motivul va deveni unul extrem de frecvent în scrierile romantice. În orice caz faima unora din Valea Almăjului, cei care îl puşcaseră pe popa din Prilipeţi pentru a-şi răzbuna unul din feciori, a făcut-o curioasă chiar şi pe împărăteasa Maria Teresia. Aflând că într-o subunitate bănăţeană ce se îndrepta spre frontul din Silezia trecând prin Viena s-ar afla şi câţiva lotrii pocăiţi a cerut să-i vadă. Nicolae Stoica redă pe scurt povestea din momentul plecării la oaste a lotrilor ce tocmai primiseră iertarea până la audienţa imperială. Probabil că scena i-a fost descrisă de un martor ocular: *„Iară Pătru Mergea, iar Pataşan, ca capral pus, cu Cuzma mustăciosu de la Târnova, cu alţii,*

https://biblioteca-digitala.ro

au plecat. Cu carii, mulți robi din cetăți, din pușcării și închisori pardoniți au scăpat, cărora pre nameăstnicu mănăstirii Hodoși, Theodosie, feld-pater le-au dat. În Beci trecând, în 23 dechemvrie, mult milostiva împărătească Maria Therezia au poruncit ca maioru Seciuiat la dânsa pre lotrii din Halmăji să-i aducă. Carii viind înlountru, cu maioru și un tâlmaci strajamešter a lor, i-au ocărât, i-au scuipitt.

— Lotri blăstămați, ucigași, tâlhari, hunț-foți, șpiț-pui, marș la dracu, la oaste să pieriți. Apoi lor 10 înși dîndu-le 10 galbini; le-au arătat cu mâna halb-recț-marș."[73]

Un caz asemănător cu cel de mai sus, adică cu felul de a se preda, de a obține predarea fără condamnare, s-a întâmplat în anul 1803 tot în părțile Graniței Militare. Mărturia a rămas în cronica minorită de la Lugoj: „*Septembrie 11, 7 banditi adunați în jurul Mehadiei făcând mai multe jafuri și omoruri au cerut agrațierea de la curtea împărătească, au și fost agrațiați, când însă oficiantul județean cu numele Uric a mers la Mehadia ca să le publice scutința de agrațiere, banditii în loc să se supună, pe acel jude al noblilor, l-au prins și l-au dus într-un loc necunoscut dară în ziua de 24 septembrie a fost eliberat din partea lotrilor*"[74]. De fapt lucrurile nu s-au rezolvat de la sine. A fost nevoie, ca în atâtea alte cazuri, de intervenția episcopului ortodox de la Vârșeț. El aducea cu sine prestigiul de care se bucurau ierarhii până și în ochii delicvenților dar și un act scris care cuprindea grațierea, o dovadă în care lotrii acestui veac convinși de autoritatea hârtiilor, a scrisului în general, aveau încredere deplină. Continuarea întâmplărilor de atunci a fost notată tot de minoriții lugojeni: „Septembrie 22, episcopul gr.ort. de la Vârșeț venind de la Caransebeș la 7 banditi a publicat sentințele de agrațiere după aceia cu jurământ au promis îndreptarea și că se vor lăsa de viața hoțească. Episcopul a rămas la Lugoj până în ziua de 27 și în ziua de 26 a celebrat Sf. Liturghie în biserica gr.ort. unde a descoperit pe un preot român care a spart casa publică regească lăsând a-i rade barba. După despopire l-a trămes din nou în închisoarea județeană"[75].

În ziua de 15 septembrie 1817[76], fiind la Timișoara, însuși împăratul Francisc a grațiat 5 lotri care acționaseră în regiune vreme de aproape doi ani[77].

https://biblioteca-digitala.ro

Pentru cei care au recidivat după ce obţinuseră odată graţierea pedeapsa obişnuită era moartea. Un caz interesant este însă consemnat de jurnalul minorit în care un lotru a fost executat numai după ce a fost graţiat de trei ori[78]. Din păcate nu dispunem de date amănunţite care să explice cum a fost posibil. În orice caz el a sfârşit sub securea călăului la Lugoj în ziua de 18 iulie 1816[79].

Nu întotdeauna clemenţa era convingătoare. De pildă, din cei cinci graţiaţi de împărat în periplul său bănăţean, patru au recidivat: *„Mai 24. Dintre cei 5 lotri graţiaţi de către împărat patru, asociindu-se mai cu alţi 3 din judeţ şi în Graniţa militară, iarăşi au săvârşit furturi şi omoruri cari prezentaţi prin haiduci*[80]*, în ziua de 6 iunie au fost răsfiraţi. Conducătorul lor însă a fost împuşcat şi în comuna Tincova a fost rupt în roate, unul a fost prins viu şi a fost spânzurat în Lugoj. Ceialalţi afară de unul, s-au prezentat de bunăvoie la judeţ unde au închişi şi aşteaptă judecata“*[81]. Se pare că satul Tincova a dat un număr mare de lotri. În 1820 minoriţii făceau iarăşi menţiunea unei execuţii: *„Mai 31, lotrul Nicolae Stan din Tincova care odată a fost agraţiat, săvârşind de nou mai multe crime a fost aşa de sălbatic încât nici în momentul din urmă necum să fi arătat ceva părere de rău, din contră s-a declarat că numai o dorinţă are, ca să mai poată omorî un ungur şi un german. De fapt condus fiind pe eşafod, din nebăgare de seamă a călăului au ridicat mânile încătuşate în lanţuri, au început a bate pre servitorui călăului rănindu-l în cap“*[82]. Se confirma astfel, peste ani, observaţiile lui Francesco Griselini privind curajul cu care mergeau la moarte lotrii. Ei se încred în Dumnezeu singurul în stare să le ştie pe toate şi să le judece cu dreptate. Este confirmată încă odată, prin cazul relatat, recidiva care se producea adeseori la eliberarea din închisoare, aşa cum sesizase şi călătorul italian: *„Românii se obişnuiesc atât de uşor cu acest fel de viaţă încât, pe dată ce şi-au ispăşit pedeapsa, încep din nou să fure, puţin preocupaţi că se vor reîntoarce iarăşi la vechile cătuşe. De aceea ei comit întotdeauna furtişagurile fiind mai mulţi împreună, pentru ca, împărţind prada între ei, valoarea să fie mai mică iar ei să nu poată fi condamnaţi la moarte. Dacă ajung însă în această situaţie — fie din cauza furtului, fie datorită altor delicte — atunci suportă moartea cu indiferenţă, fără a se văita sau*

https://biblioteca-digitala.ro

arăta cătuși de puțin frică. Cei mai mulți nici nu se gândesc la spovedanie. Dumnezeu le-ar ști pe toate, zic ei și iertarea păcatelor lor ar fi zadarnică, deoarece justiția le răpește viața. Într-o astfel de nelegiuire, care e urmarea unei instruiri religioase neglijate, își dau sufletul"[83].

Griselini a remarcat și cruzimea pedepselor ce li se aplicau lotrilor prinși după cum a remarcat și lipsa lor de eficiență: „*Pedepsele aplicate de obicei lotrilor atunci când ajung pe mâna justiției, sânt afâșierea cu clești înroșiți în foc, frângerea cu roata și spânzurătoarea. Exemplele date au însă atât de puțin efect, încât nu trece un an în care să nu auzi de atacuri și jafuri comise de lotri*"[84].

Savantul italian s-a aflat în Banat între 1774—1777 dar din cele prezentate mai înainte, la peste o jumătate de veac, lucrurile nu s-au schimbat. Observațiile sale rămân, în linii generale, valabile.

Există o serie de mărturii documentare privitoare la implicarea preoților în mișcarea lotrilor. Un studiu asupra acestui fenomen lipsește dar se poate accepta faptul că întotdeauna în manifestări cu origini sociale, cu motivații profund sociale, preoții și călugării au fost prezenți. Istoriografia occidentală a sesizat prezența clericală în astfel de împrejurări. Nu vom căuta să lămurim aici motivațiile ei în cazul lotriei bănățene, subiect mult prea vast și care trebuie sprijinit pe o documentație specială dar vom remarca totuși acele documente care se referă la preoți. Cele mai vechi cuprinse în arhiva comitatensă Caraș datează de la câțiva ani doar de la data înființării acestuia. Ele se referă la iertarea unor preoți. Astfel la 1782 au fost iertați de pedeapsa capitală preoții Iacov Gyurcovici și Marcu Popovici. Primul fusese arestat sub învinuirea de „*crime mari de furturi*". Ferecat în lanțuri el a fost trimis sub escortă la episcopul ortodox din Vârșeț. Înainte de a fi executată sentința, Iacov Gyurcovici trebuia lepădat din cinul preoțesc. Protopopul Lugojului, Constantin Atanasievici, a intervenit la tron pentru comutarea pedepsei. La 11 iunie Cancelaria Aulică din Viena aducea la cunoștință comitatului că petiția protopopului a fost primită și împăratul a acceptat să schimbe pedeapsa dar nu știm în care anume fiindcă documentul nu dă relații în acest sens[85].

https://biblioteca-digitala.ro

Celălalt preot, Marcu Popovici fusese paroh în Ciclova și a intrat într-o complicitate dovedită cu lotri. A fost în consecință arestat și întemnițat împreună cu *„câțiva ortaci ai săi"*[86] și apoi condamnat la moarte. Împăratul i-a schimbat și lui pedeapsa. A rămas să execute cinci ani de muncă forțată la fortificații. Și el însă a fost trimis mai întâi la Vârșeț unde a fost lepădat din preoție. Numai după aceia a fost condamnat.

Tot printr-o intervenție la tron a scăpat de spânzurătoare și Ioan Ripoșiu rămânând să ispășească doi ani de pușcărie începând cu 1 aprilie 1786 chiar la sediul episcopiei. În acest interval câte două zile pe săptămână urma să primească doar pâine și apă[87].

Probabil că astfel de cazuri au avut o oarecare frecvență căci s-a simțit nevoia de a se republica, prin fel de fel de documente pentru uzul autorităților, procedura în cazul preoților. Prin adresa nr. 1568 din 21 ianuarie 1794 Consiliul Locumtenențial atrăgea atenția că preoții învinuiți de delicte de orice fel vor fi reținuți în arestul episcopiei și vor fi scoși numai în cazul în care este nevoie pentru cercetări. Asta, desigur, până ce se va pronunța sentința. La interogatoriile ce se vor lua preoților ei au dreptul să fie asistați de doi asesori diecezani. Pe tot timpul reținerii preventive preoții au și un regim de detenție special, mult ameliorat în comparație cu cel al altor deținuți. Chiar și în celule nu vor fi amestecați cu alții ci vor rămâne în încăperi separate[88].

Asupra acestor lucruri se vor da lămuriri amănunțite, prin circulare speciale la care vom reveni la locul potrivit[89].

Un caz cu totul aparte, care s-a făcut remarcat în epocă, despre care s-a scris foarte mult și în multe părți, a fost cel al preotului Ioan Marta din Giurgiova. El apare în documentele epocii și chiar, pe scurt, în cronica lui Nicolae Stoica de Hațeg: *„La Lugoj episcopul Șacabent adunând protopresviterii cu mulți preoți în biserică, aduseră pre arestantul preot Ioan Marta, spre moarte de sabie judecat. Fu de episcopul tuns, din altariu împins, iară noul cinstit protopresviter al Caransebeșului Ioan Tomici, din cathedră așa cuvânt făcu, cât toată priveliștea plânsă"*[90]. Este clar, din cele de mai sus că Stoica a fost martor ocular dar el nu dă totuși amănunte și nici nu menționează pentru ce a fost așa de aspru pedepsit parohul Giurgiovii. Probabil pentru că știa că despre aceasta s-a spus mai

https://biblioteca-digitala.ro

pe larg în două circulare trimise tuturor preoților bănățeni. Aceste documente neobișnuit de lungi cereau ca parohii să aducă la cunoștință publică gravele întâmplări în care a fost implicat Ioan Marta deși nici acum nu se intră în amănunte căci n-ar avea rost de vreme ce mai toți le cunoșteau deja. Chiar așa și începe prima circulară: *„Știm cum că mai toți dintră Binecucernicia Voastră aț(i) înțăles în ce feli de lucru necuvios și oprit preotul și parohul de oarecând din Giurgiova, Ioan Marta trecând cu vederea datorința chemării sale cei preoțești s-au slobozit și la sfârșit ce au urmat cu dânsul? Dar ce au urmat? Au urmat aceasta că el atâta vreme după ce au cunoscut păsirea sa adeche: ortăcia cu lotrii care mai nainte cu 3 sau cu 4 ani, între Caransebeși și Mehadia, casa împărătească au sparte și banii de la împărătescul acela beamter care îi ducea la Temișvara or răpit, cărora bani și numitul s-au făcut părtași. In arestul varmegei a șădea ear după aceea urmând sentența după puterea pravililor și Dumnezeești și cetățenești și întărirea cea preaînaltă a fi degradiruit, după aceea, la sfârșit, și de singura viață să să lipsească“*[91].

Pentru călcările de lege ale lui Ioan Marta a fost nevoit chiar episcopul să se pună pe drumuri la o vreme aspră, nepotrivită pentru călătorii. Și tocmai pentru o așa gravă pricină! Și doar de atâtea ori, și în scris și prin viu grai i-a tot sfătuit pe preoți și pe enoriași să se ferească de greșeli! Iată însă că nu a fost ascultat și unde s-a ajuns! Nu era vorba numai de o nenorocire personală fiindcă după una ca asta întreaga familie va avea de suferit.

Ioan Marta fusese preot într-o parohie mică, la Giurgiova, sat de pe Valea Cărașului, aproape de Oravița dar departe de locul unde a fost prădat beamterul imperial. Aceasta arată și largul cerc de complicități și marea mobilitate a lotrilor dar și metoda atât de frecventă a adăpostirii într-o circumscripție depărtată pentru a se sustrage urmăririi. Carașul nu făcea parte din circumscripția militară unde fusese dată lovitura dar era administrat de autoritățile civile, lucru de natură să complice investigațiile. Circulara citată nu este destul de clară în privința lui Ioan Marta în sensul că nu precizează dacă a luat sau nu parte în mod direct, personal la răpirea casei de bani și nici nu elucidează dacă a avut un rol în întocmirea planului de acțiune. În mod sigur a fost însă un om foarte curajos.

https://biblioteca-digitala.ro

Până în ultima clipă, chiar după arestare şi condamnare el a încercat să scape, să fugă. Şi-a păstrat îndrăzneala chiar şi în faţa eşafodului Episcopul, în circulara sa, nu spune nimic în această privinţă dar jurnalul minorit lasă informaţii cuprinzătoare. A fost o faptă ieşită din comun chiar şi în circumstanţele aspre ale vremii. Era neobişnuită pentru că protagonistul era un preot dar este de bănuit şi o mai mare osârdie ca de obicei a acestor călugări catolici în a face cunoscută delicvenţa unui cleric ortodox. Este doar o ipoteză susţinută de frecvenţa mai mare a unor însemnări privind ortodoxşii şi extensia neobişnuită a relatării. Vom recunoaşte însă că ceea ce s-a petrecut cu Ioan Marta după arestarea s-a merita o atenţie aparte, specială:

„Octombrie 20. Un preot grc. ort. în ortăcie cu alţi banditi pentru crima de jefuire a cassei împărăteşti ce a fost trimisă de la Mehadia la Timişoara şi care deja de 3 ani a stat închis în temniţele judeţului, după sfârşirea procesului prin curtea regească a fost osândit la pedeapsa prin decapitare.

Episcopul grc. ort. Iosif Şacabent de la Vârşeţ invitat prin ordinul regesc, la 26 Octombrie a sosit la Lugoj ca înainte de executarea sentinţei de decapitare, pe acel preot să-l despopească, ceea ce s-a şi săvârşit în biserica grc. ort. din Lugoj în următorul mod:

Preotul osândit sub pază a fost adus la biserică şi acolo a fost îmbrăcat în odăjdiile preoţeşti, dându-i-se în mână o lumină aprinsă prevăzută cu o panglică neagră.

Episcopul îmbrăcat în toate odăjdiile episcopeşti stând în uşa împărătească a dispus ca preotul rând pe rând să fie dezbrăcat de ornatele preoţeşti. La dezbrăcare fiecărui ornat, episcopul a exclamat „nevrednic este", după săvârşirea desbrăcării, episcopul a suflat lumina şi mai pe urmă a fost tuns şi ras. Astfel despopit a fost resignat justiţiei şi redus în temniţă ca sentinţa de decapitare să fie executată. În ziua următoare episcopul l-a cercetat pe acel preot în temniţă mângâindu-l şi întărindu-l ca cu încredere în mila Domnului să suporte pedeapsa. În ziua de 31 Octombrie, preotul, sub pază a fost adus la locul destinat pentru decapitare. Preotul legat în fiare la mâni, s-a rugat a i se permite ca înainte de a fi decapitat să-şi facă cruce. I s-a admis, deslegându-să.

https://biblioteca-digitala.ro

Când se închina făcându-și de mai multe ori cruce, odată numai scoase de sub chimeșă un cuțit și învârtindu-l fuge în mijlocul mulțimei sângerând mâna păzitoriului. Păzitorii însă prinzându-l, unul dintre ei l-a lovit în cap și l-a legat aducându-l la locul de perzare"[92].

Acesta a fost cazul lui Ioan Marta din Giurgiova. Chiar în ziua ce a urmat execuției sale, prin Lugoj a trecut un grup de ostași grăniceri duși de la Timișoara la Caransebeș pentru a fi judecați de instanțele militare și a fi apoi pedepsiți[93].

Așadar lotria atingea dimensiuni și încrengături greu de bănuit. Faptul era favorizat de numărul extrem de mare al dezertorilor care umpleau codrii Banatului. Era vreme de război. Numărul nemulțumiților crescuse îngrijorător și de aici până la lotrie nu era decât un pas. Chiar și ostașii duși de la Timișoara se făcuseră vinovați, în opinia autorităților, de atentat la siguranța publică: „*Noemvrie 1. Prin Lugoj au trecut 14 soldați grăniceri capturați pentru săvârșirea diferitelor crime contra siguranței publice cari prin sentința judecătoriei militare din Timișoara fiind condamnați, au fost duși la Caransebeș pentru a-și lua osânda*"[94].

În condițiile duritații cu care erau tratați cei întemnițați și a pedepselor pline de cruzime la care erau supuși, încercările de evadare sunt cât se poate de firești. În mod cert nu cunoaștem decât puține din câte vor fi fost cu adevărat. Prima dintre cele cunoscute a fost menționată în vara lui 1782. Atunci au izbutit să fugă „doi banditi". Unul a fost prins și condamnat la moarte prin decapitare iar trupul să i se frângă pe roată[95]. Ce s-a petrecut cu celălalt nu se mai precizează ceea ce înseamnă că a reușit să scape.

Din cauza frecventelor încercări de evadare s-au luat măsuri privind regulamentul închisorii comitatense și îmbunătățirea măsurilor de supraveghere a deținuților. În anul 1792 s-a decis amenajarea la sediul comitatului a unei grădini. Cu această ocazie zidul împrejmuitor în laturile care dădeau spre locuința notarului și spre una din șuri a fost astfel trasat încât să rămână un drum de rond în jurul închisorii ceea ce până atunci nu existase. În acest fel supravegherea putea fi făcută nu doar cu posturi fixe de pază ci și prin patrulare.[96]

Ocaziile de evadare erau, desigur rare, dar atunci când se iveau erau valorificate fără ezitare. De pildă, atunci când de-

https://biblioteca-digitala.ro

ținuții, unii dintre ei, erau folosiți la muncă în afara zidurilor închisorii uneori se iveau prilejuri bune. Atunci, chiar dacă șansele erau mici și trebuiau să facă moarte de om, ei nu stăteau prea mult pe gânduri: *„1800, Septembrie 19. În grădina județeană ce era după grădina cea mare a călugărilor minoriți, 2 robi cari lucrau în acea grădină pe arcatul județean care îi păzea l-a omorât în fața soției lui. Soția nu a putut să strige după ajutor pentru că captivii pe ea încă au legat-o la mâni și la picioare iară gura a umplut-o cu pământ așezându-o cu fața la pământ. Între aceia captivi și-au dezlegat obezile de fer cu care erau legați, au luat arma de la păzitorul omorât și au fugit trecând Timișul. Muerii i-a succes ca să lapede pământul din gură sa și a strigat după ajutor dar captivii deja fugiseră"*[97].

A fost o evadare reușită. Peste numai patru ani s-a mai înregistrat una care a rămas de pomină în istoria orașului. Minoriții au însemnat evenimentul ca pe unul de excepție. Așa a și fost! Întâmplarea aceasta este sugestivă pentru condiția de insecuritate a vieții și a bunurilor la începutul veacului al XIX-lea. De la tentativa de fugă a unor deținuți s-a ajuns la un pas de distrugerea întregului oraș, în 1804:

„Aprilie 14. S-a iscat foc în grajdul județan. Oamenii adunați nu au fost în stare să-l stingă, mai ales că de la pumpa de apă s-a stricat o țeavă prin care a devenit nefolosibilă. De la grajd focul s-a lățit la edificiul din apropiere, unde erau locuințele notarilor, castelanului și a perceptorului județan. Străbătând focul prin stucatură locuințelor, mai tot mobilierul din locuințele numiților oficianți s-a nimicit.

De la acest edificiu s-a aprins magazinul erarial pentru depozitul de cucuruz, arzând ca la 4 000 meț. În apropiere era grânarul erarial pentru grâu în care era depozitat circa 5 000 de meț. Acest edificiu încă a luat foc dar n-a ars pentru că bardașii și oameni adunați au desfăcut scândurile și șindrilele de la casă.

S-a aprins însă cuina de la casa județană și de acolo acoperișul casei județene mistuind focul întreg edificiul.

Fiind un vânt ce sufla de la miazăzi spre nord, întreg orașul era în primejdie. Mai întâi s-a aprins casa lui Sima Ștefanovici (azi birtul poștei) și alte 2 case mai mici, lângă ea, în vecinătate era casa erarială a contabilității care încă a luat foc

https://biblioteca-digitala.ro

dar servitorilor le-au succes să stingă focul care apucase în unele părți ale acoperișului. Focul însă s-a lățit și mai departe arzând alte 2 căși din vecinătate.

Focul a fost pus de către 2 robi deținuți în închisorile județene ceea ce s-a descoperit în următorul mod: dintre cei deținuți în temnițele județene 4 au fost aplicați în servicul domestic al oficianților județeni locuitori în curtea casei județene. Acela au făcut un complot și s-au înțeles ca în grajdul județan să pună foc, fiind convinși că izbucnind focul se va aprinde și edificiul de închisori care stă și azi și ei împreună cu alți robi închiși vor putea să fugă.

Ce au făcut? După ce au muls vacile castelanului au pus jeratic în grajd, jeraticul cu încetul s-a lățit până ce grajdul pe dinlăuntru a început a arde și s-a aprins întregul edificiul. Edificiul temnițelor însă nu a luat foc așa că cei închiși nu au avut modru ca să fugă.

Între aceia la a treia zi de la izbucnirea focului toți cei patru robi au fost trimiși sub pază în grădina castelanului ce era la capătul străzii de azi a Caransebeșului. S-a întâmplat ca păzitorul a început să-i curgă sânge din nas și cu capul s-a proptit de zidul casei. Robii care lucrau sub pretest ca să dee ajutor paznicului s-a dus la el când, apoi, unul dintre ei cu așa putere l-a lovit cu lopata în spate încât a căzut la pământ. Trei dintre acei robi s-au înțeles ca pe păzitoriul să-l omoare însă al patrulea i-au sfătuit, și așa nu l-au omorât. Atunci de la păzitor au luat arma, gura aceluia i-a umplut cu pământ și l-a legat cu o cârpă ca să nu poată striga după ajutor. Tot asemenea au făcut și cu o fetiță de 12 ani care era în grădină. Isprăvind aceasta robii cu puterea au desfăcut fierele cu care erau legați la picioare și fugind au trecut Timișul spre biserica Sf. Donat de la dealul viilor.

Păzitoriului i-a succes ca frecându-și gura la pământ, gura să și-o deslege și pământul să-l scoată din gura sa, când apoi a început a striga după ajutor, oamenii au alergat și pe păzitor l-au deslegat, apoi cu furci și cu topoare au alergat în urma robilor, în ajutor au sărit și oamenii cari lucrau la vii crora le-a succes ca să împedece pe robi în fuga lor. Răufăcătorii nu s-au lăsat să fie prinși ci unul dintre ei folosindu-se de arma luată de la păzitor au pușcat în cap pe unul care alerga după el și pe altul în trup. Oamenii întărâtați de mânia cu mai mare

https://biblioteca-digitala.ro

furoare au alergat după ei până le-au succes ca să prindă pe unul dintre ei pe care l-a împuşcat omorându-l, alţi 2 dintre lotri apărându-se, parte cu puşti, parte cu topoare au fost tăiaţi iară al patrulea care nu se opunea a fost bătut până la sânge, atunci cei trei lotri răniţi, legaţi în lanţuri împreună cu cel omorât au fost aduşi la casa judeţeană fără a-i închide au fost lăsaţi sub cerul liber.

Robii ascultaţi fiind au mărturisit că ei au pus foc la grajd, cu cugetul ca să aigă prileji de a fugi din închisoare.

În contra acelora hoţi, fără altă investigare, s-a adus judecata de moarte, ceea ce în ziua următoare a fost executată. Cei doi lotri răniţi au fost spânzuraţi iar cel omorât i s-a tăiat capul şi pus în furci iară trupul trunchiat i s-a frânt în roată, al patrulea care nu s-a aflat aşa vinovat a fost lăsat în viaţă".

Uneori s-au reuşit evadări chiar şi din incinta închisorii. La 2 aprilie 1821 un număr neprecizat de lotri au izbutit să scape. Având în vedere numărul foarte mare, pare să fie vorba de un caz fără precedent. Nu este de mirare că l-au notat şi minoriţii: *„Lotri închişi în temniţele judeţene, frângându-şi cătuşele de lanţuri, spărgând poarta casei judeţene au fugit*"[99].

Tot în aprilie dar în 1827 s-a semnalat un alt caz, ultimul din cele însemnate în jurnalul atât de des citat. A fost vorba şi de astă dată de o tentativă de evadare în grup dar într-o formă nemaicunoscută până atunci: *„Aprilie 21, 4 lotri deţinuţi în temniţă după ce în decurs de câteva zile ar fi lucrat la stricarea zidului unde au fost închişi fără să fi fost observaţi au fugit din temniţă. Aceia au fost din nou prinşi şi readuşi în temniţă şi apoi osândiţi la moarte*"[99].

În ultimii ani ai veacului al XVIII-lea şi primii ai celui următor, problema lotriei a devenit una dintre cele mai dificile care confruntau administraţia provincială, în mod special comitatul Caraş şi circumscripţia militară. Ambele ofereau, cum am arătat, condiţii ideale pentru o mişcare de guerillă ca cea a lotrilor. Terenul era accidentat şi acoperit cu păduri seculare în plus având şi posibilitatea trecerii peste frontieră în alt stat. Războiul avea caracter de uzură, era unul permanent fără început şi sfârşit care a generat însă cele mai diferite soluţii de o parte şi de cealaltă. Autorităţile au eşuat în toate încercările şi mai ales în cele care promovau forţa. Fără a renunţa la acest principiu şi la cruzimile torturii, la convingerea

https://biblioteca-digitala.ro

că eşafodul are rostul lui în menţinerea ordinii, veacul luminilor aduce cu sine totuşi o extindere a spaţiului în care au fost căutate soluţiile. Obsesia educativă, pedagogică a reformismului austriac, a luminilor în general s-a manifestat şi în acest domeniu. Problema este una ce ţinea de moravuri şi deci trebuia acţionat cu hotărâre şi din această perspectivă. Barbaria, asprimea acestei populaţii erau trăsături pe care le-a dobândit prin vitregiile istoriei, altminteri originea ei era una nobilă, latină. Există prin urmare un fond bun care trebuie valorificat. Aceeaşi atitudine o au şi unii călători ca Francesco Griselini dar nu lipsea nici unor cercuri aulice, chiar împărătesei Maria Terezia sau fiului său Iosif II. Odată cu eradicarea sălbăticiei la care a decăzut acest popor de certă origine romană se va pierde şi lotria, cruzimea şi, în general, comportamentul violent. Vechile obiceiuri, relele obiceiuri vor fi părăsite în favoarea „bunelor năravuri", pe măsură ce poporul se va lumina. Această lumină va fi dobândită în şcolile ce se deschid şi au o tot mai mare extensie. Aici copii învaţă să trăiască altfel decât au trăit părinţii lor. În Banat s-a creat o puternică reţea şcolară iar frecvenţa din ce în ce mai bună dădea speranţe că programul reformist va avea şanse de reuşită[100]. Pe de altă parte, în sălbăticia sa, acest popor păstrează totuşi o anumită candoare şi vădeşte în mod cert îndemânarea în a deprinde toate meşteşugurile. Şcoala devine deci un important canal de acţiune pentru a modela în sensul dorit. Ea poate să impună schimbarea nu singură însă ci în asociere cu biserica, instituţie ce se bucură de imens prestigiu în ochii supuşilor ortodocşi. Nu numai că poate susţine, completa acţiunea şcolară dar sfera ei de cuprindere este mult mai largă căci se adresa şi generaţiilor mature, tuturor generaţiilor şi tuturor categoriilor socio-profesionale. Ea se adresa poporului prin cuvântul preoţilor care ştiau cum să-i vorbească. De acest lucru important autorităţile austriece au ţinut întotdeauna cont. Ele erau conştiente că mesajul astfel comunicat are mai mari şanse de a convinge decât dacă s-ar fi făcut direct în limbajul funcţionăresc. Se ajunge astfel ca noul să fie transmis în forme vechi, atestate de tradiţie[101]. În mod concret aceste mesaje luau forma circularelor bisericeşti. Textele erau prelucrate şi apoi citite dumineca şi la sărbători în biserică. Se „publicau" deci printr-un anume tip de lectură.

https://biblioteca-digitala.ro

Se citeau cu voce tare de către preot care în prealabil se familiarizase cu textul copiindu-l în condica anume pregătită. Astfel el putea să-l citească interpretându-l convingător. După aceasta — aşa sunau dispoziţiile finale ale oricărei circulare — preoţii trebuiau să revină asupra celor poruncite pentru a le „tâlcui" şi nu o dată ci de mai multe ori după cât de importante se socoteau cele transmise. În cancelaria episcopală dispoziţiile autorităţilor, indiferent care, de la cele împărăteşti la cele comitatense sau militare, primeau o haină religioasă. În sprijinul lor, pentru a le face mai uşor acceptate şi respectate, se recurgea la citate din cărţile sfinte. În cele mai multe cazuri ele ajungeau să semene cu nişte predici şi chiar devin adeseori predici pur şi simplu. Se naşte, prin aceste circulare, o vastă literatură iluministă de o factură specială care conservă un substanţial material pentru istoria mentalităţilor, pentru imagologie. Ea rămâne însă în cea mai mare măsură un teren încă puţin explorat de cercetarea istorică[102].

În perioada de început a veacului al XIX-lea lotria devine un subiect frecvent al circularelor ceea ce se explică prin creşterea îngrijorătoare a fenomenului. Se poate vorbi de constituirea unei secţiuni specifice în cadrul literaturii iluministe pe teme moralnice, gen extrem de popular în Banat[103]. Tema lotriei a fost inclusă manualului şcolar dar şi predicii bisericeşti. Şcoala şi biserica au fost deci implicate direct. Lor trebuia să le fie alăturată, spun circularele, o a treia componentă cu răspunderi educative: familia. Ideea aceasta este limpede exprimată în mesajele trimise de episcopii parohiilor. Tocmai în familie, crede episcopia Vârşeţului, ar fi punctul nevralgic căci aici au fost conservate vechile obiceiuri, acelea care trebuiesc eradicate. Se formulează încă odată credinţa iluministă în puterea educaţiei: *„Insăş(i) întru alt chip de aşa feli de oameni cari nu au Dumnezeu (lotrii — n.n.) nici a judeca nu-s numai din singură creşterea lor în cari nici de la părinţi şi maicele lor acasă nefiind spre cărările ceale drepte învăţaţi iară prin nevenirea la şcoală şi la besiarecă să se poată de la învăţători, în şcoale şi de la preoţi în beserecă a învăţa (...) din lotrii, din jăfuiri, din apucături şi din aprinzători a câştiga să grijesc"*[104]. Şi cum să fie altfel dacă preocupările educative — în sensul dorit de autorităţi, firește — lipsesc. Consecinţa: un popor de sălbatici! *„Însă cum, aşa să*

https://biblioteca-digitala.ro

zicem, acest norod sălbatic, odată spre buna norocire să ajungă și întru mai bună săvârșire să vină dacă de la toate învățăturile și de la povățuitorii cei către bine spre dreptate și către adevăr să lipsesc?"[105]. În aceste circumstanțe implicarea bisericii devine obligatorie, a episcopului în mod special: „*... eu ca un arhiereu al vostru — scrie Iosif Ioanovici Șacabent — așijderea toți frații mei arhierei facem pentru luminarea voastră și rădicăm dinpreună cu voi bisărici, școale așăzăm, învățături vrednice și preoți iarăși singuri, vă învățăm pre voi în tot locul și de-a pururea după datorința noastră către toată bunătatea, dreptatea și adevărul ...*"[106].

Creștinii să vină la biserică, să vină la școală căci numai astfel se vor îndrepta, și să-și aducă cu sine copii, iar bunele învățături să fie propovăduite apoi și în familie, altminteri niciuna din aceste instituții nu-și va împlini menirea:

„În vremea aceia când creștinii cei buni și drepți la închinăciune și la alte taine ale Sfintei Bisearici în lăcașul lui Dumnezău să strâng, atuncea și fiește carele din nou, trimiteți copii voștri precum în Besearică așa și în școală unde învață ei aceia ce fiește carele creștin datori iaste a ști. Pentru ce ne trebuesc școale, pentru ce besearici dacă noi nu-l(e) cercetăm și de la cei așăzați învățăturile cele de lipsă să le învățăm? Fiți creștini buni, fiți iubitori de oameni, fiți copiilor voștri buni îndreptători căci fiește carele știe cu ce să învață în copilărie aceia alungă, în bătrânește, pote dezvăța și lăsa"[107]. Așadar instrucția trebuie înțăleasă ca o necesitate permanentă. Ea nu trebuie să înceteze la o anumită vârstă. Preotului îi revine, în această chestiune, un rol cu totul special. Predicile sale e bine să cuprindă, indiferent de tema principală, trimiteri și la aceasta. Și nu numai predicile ci și la catehizație sau cu alte ocazii să se facă acele trimiteri. Pentru orientare se pune la dispoziție un model, o predică anume alcătuită. Din aceasta să-și caute cu toții „materie și putere" pentru propria rostire: „*... și foarte aspru vă poruncesc ca de acum înainte în predicile voastre care faceți norodului în bisearică des să le aduceți aminte pentru lotrii, pentru hoți, furtișaguri și pentru găzduirea lotrilor. Iar pentru ca să puteți acest lucru, trăbuincios mai pe larg a le ști, iată, aicea trimit o predică pe care sănteți datori după obicinuita rânduială după această poruncă în protocolu(l) țircularelor a o prescria și îndată, în dumineca cea*

https://biblioteca-digitala.ro

viitoare și în alte zile de praznice, mai înainte pentru sine de vreo câteva ori și pre cât să va putea învățând pre de rost, norodului în besearecă a o prociti și în duminecile cele viitoare și la sărbători din această materie și putere în predica voastră des să produceți, încă tocma și aceasta predică care nu vor putea alcătui alta des în beserică să aveți a ceti"[108]. Tot ca model se trimite și predica rostită cu prilejul degradației lui Ioan Marta. Aceasta aparține protopopului Caransebeșului Ioan Tomici și va deveni un model nu numai pentru preoți dar și pentru cancelaria episcopală căci și peste mulți ani, cu un prilej asemănător, a fost reprodusă aproape întocmai. De altfel Nicolae Stoica, cum am arătat, spune că așa de mult a fost impresionat auditoriul de acest text încât auzindu-l rostit de Tomici, a izbucnit în lacrimi. Acest discurs necunoscut până acum se adaugă operei iluministului bănățean motiv pentru care și noi l-am reprodus în anexe. Predica sa se numea — cum altcumva? — *Cuvânt de învățătură*. Episcopul ordonase ca preoții să o țină mereu la îndemână pentru a-i inspira. El avea unele dezamăgiri în privința aceasta chiar cu propriile texte trimise la parohii: *„cu adevărat nu puțin trebuie a mă mira că binecucernicii voastre atâta învățătură având de la mine și înscris și din gură deosăbi și apoi nicicât de puțin spre dânsa nu priviți...*"[109]. Mai mult, chiar și preoții, cum se vede, cad în păcat. Atunci cum să nu cadă oamenii simplii? *„Cum să poate de la omul cel prost și cu învățătură neluminat ceva bun a cere dară preoții care trebue să meargă cu pilda cea bună înaintea lui și pre așa om spre toată facerea de bine a-l povățui și a-l învăța, ei singuri într-ă așa urâte fapte necuvincioasă lui Dumnezeu și oamenilor potrivnice să slobod*"[110]. Consecințele sunt dezastruoase fiindcă păcatele aduc mânia lui Dumnezeu. Cuvintele predicii au fost alese ca să fie înțelese de un popor de țărani: *„Precum și adeseori să întâmplă ca D-mnezeu preamilostivul a putea omului aduce în minte ca să să grijască de datorințele sale cele creștinești însă dacă omul cu totul sau mai puțin le calcă, trimite spre noi acuma mari călduri cât să-mpare că va arde pământul, întru care vreme așa călduri ce aduce de nu sămânța care spre hrana neamului omenesc iastă sămănată de mare pripeala soarelui să usucă și mai pre urmă nici o roadă di la sine nu dă. După aceia ce iastă? Numai foamete! De multe ori*

https://biblioteca-digitala.ro

D-mnezeu atâtea mulțimi de ploi varsă cât toate sămânțile cele sămănate silite a putrăzi. Și ce atuncea iaste de nu iarăși foamete? Iarăși foamete, moarte și în ce chip moarte, cumplită și jalnică"[111]. Foametea era o realitate. În acei ani încă se mai murea de foame. O recoltă compromisă în condițiile în care nu existau rezerve acumulate, era suficientă pentru ca oamenii să intre în panică. Sunt multe însemnări pe cărțile vechi de pe cuprinsul Banatului care certifică existența unei situații extrem de gravă tocmai în vremea acestei circulare[112]. Mânia lui Dumnezeu pentru multele păcate ale oamenilor este evocată în termenii potriviți mentalului rural pentru care nu exista imagine mai teribilă decât cea a lumii cuprinsă de foamete. Nu era însă vorba numai de o pedeapsă trupească ci de una veșnică, fără sfârșit. Prin păcat se pierde sufletul destinat unui chin veșnic: *„Să ia deci aminte cei ce se gândesc la lotrie: „Pentru aceia fieștecarele întru sine să gândească și să judece cumu-i cu greu sufletul di la trup a să dăpărta mai cu jalnic dintru a eși, carii de foamete sau de săte omul moare. Însă aceia oameni mor cu așa moarte groaznică carii pre D-mnezeul său l-au scârbit, poruncile lui au călcat și au căștigat așa ticăloasă și jalnică moarte ca sufletul lui și pe această lume eșind din trup să să muncească iară pe lumea aceia în vecii vecilor întru munca cea viacinică și în văpaia cea nestinsă să va chinui"*[113].

Războaiele nesfârșite nu sunt nici ele decât o pedeapsă de la Dumnezeu în timpul vieții acesteia pământești. Cei ce săvârșesc rele nu se pot numi creștini. Creștinii îl iubesc pe Dumnezeu. Dar ce înseamnă a-l iubi pe Dumnezeu? Cum poate fi iubit și cinstit un Dumnezeu pe care nu-l vezi? Între altele a-l iubi pe Dumnezeu înseamnă a-ți iubi aproapele. De aici o altă întrebare: cine este aproapele? Predica dă un răspuns care trebuie reprodus pentru deschiderea sa cu adevărat creștină dar care ilustrează și spiritul cultural al veacului în care a fost redactată. Evident, al veacului dar și al locului: *„Pre Dumnezeu niminea, nicăieri nu l-au văzut. Pre Dumnezeu a iubi însămnează aceasta: iubește pre aproapele tău ca pe sine însuși și nu face nimănui ce singur nu poftești ție altul să-ți facă; Iară care iastă aproapele nostru? Aproapele nostru iastă, fiilor miei întru D-zeu Sfânt, preaiubiților, nu-i numai singur fratele nostru sau tatăl sau maica sau sora sau un —*

https://biblioteca-digitala.ro

chiu(l) sau alt neam ci fieştecarele om care iastă zidit di la D-mnezeu şi născut din tată şi din maică ca şi noi fie el turc sau jidov, toţ(i) săntem fii unuia părinte şi a făcătoriului. Însă dacă facem bine şi facem după porunca D-mnezeului şi a părintelui nostru şi aşa fieştecarele iaste aproapele nostru şi noao tuturor"[114]. Furtul, jaful, tâlhăria, aprinderea caselor sau grânelor altuia este o dovadă a neiubirii de Dumnezeu şi prin asta nu se dobândeşte nimic altceva decât păcat: *„Nu gândi tu că ai câştigat ceva dacă fratele sau aproapelui tău casa ai aprinde că el, săracul, cu mare ostănială şi chin d'abia au făcut-o ca să, pe sine însuş(i), muerea şi copii săi, de niao, de ploaie, de frig şi de căldură să-i scutească. Nu gândi că cu acestea ai căştigat vreo bogăţie dacă ai furat banii, calul sau boul altuia. Acestuia adeche di la care ai furat, mare pagubă, nedreptate şi nenorocire făcându-i iară ţie însuş(i) nimic n-ai ajutat căci tot ce prin aşa nedreaptă păşire ai luat şi în casă ai adus ear acelea iaste numai de procleţie şi sigur foc mare sufletului tău pentru păcatele cele făcute pe lumea aceasta focul cel vecinic mai mare aţiţi şi-l aprinzi*"[115].

Nu e însă vorba numai de zădărnicie ci şi necazurile pe care lotrii sau cei asociaţi cu ei, complicii, le aduc tuturor, inclusiv propriilor familii şi chiar lor înşile. Faima rea este adusă nu doar unui om ci unui sat întreg şi, cel mai grav, întregului neam. Pentru greşelile unora pătimesc cu toţii ceea ce nu este drept. Dar lotrii atâtea rele au făcut încât românii şi sârbii (căci ei alcătuiau în viziunea episcopului de Vârşeţ „neamul", un „neam" înţeles din perspectivă confesională nu etnică) au deja o faimă cât se poate de negativă. În ochii autorităţilor firească, de la cele mai mărunte până la cea împărătească. Din partea tuturor vin imputări care îl fac, pe episcop să intre în pământ de ruşine: *„... preamilostivul împăratul nostru pentru bunăstarea sfintelor bisericilor, preoţimei şi a tot norodului nostru celui pravoslavnic însă mare ruşine şi tunarea în pământ sâliţi suntem a asculta de la toate stăpânirile pământului de la toate judecăţile adecă de la Înalt Slăvitul Hofcrigsrat, de la Înalta Slăvita Crăiasca Ungurească Cancelarie, Conzilium şi de laxtoţi domnii milităreşti şi de la cei de varmegie şi a Cămărei şi de la singur preaiubitul împăratul nostru cum mulţi dintru norodul nostru cel sârbesc şi românesc alta nu sânt fără numai tâlhari, lotri şi aprinză-*

https://biblioteca-digitala.ro

tori de casă și de la singur împăratul că am auzit carele noao tot binele pohtește și face..."[116] Este, în fond, o imagine falsă dar asta contează prea puțin căci de pătimit din pricina ei pătimește tot poporul: „*... prin vreo câțiva făcători de rău căștigăm toți urâciune!*"[117]. Mai mult, ea este vehiculată în toate părțile, la toate neamurile, prin cărți unde se povestesc faptele cele rele. Faima se răspândește astfel făcând de rușine un popor până acuma respectat și chiar slăvit: „*Pentru așa feli de fapte răle ale noastre și în nemila și îndurare la preamilostivul împărat ajungem și la alți domni stăpânitori ai noștri cădem. Prin așa feliu de neomenești fapte a noastre aducem în batjocură pre cel ce până acuma a fost slăvit și lăudat norodul nostru și liagia cea pravoslavnică la alte noroade și la alte legi căci numai că ne vorbesc de rău și ne gândesc ci și încă în cărți faptele cele răle și urâtele noastre păsiri ni le scriu și în toată lumea să cetesc și să vestesc*"[118]. Așadar la începutul veacului al XIX-lea, într-o circulară, ce urma să fie citită în toate satele și „tălmăcită" cu repetate ocazii tuturor, se discuta o problemă esențială — aceea a imaginii unui popor și asta prin identificarea exactă a mijlocului tipografic ca suport al ei. Odată formată, preluată de o literatură interesată de senzațional, popularizată peste mări și țări, ea devine un stereotip greu de modificat. O imagine pozitivă este, în fond, după cum sugerează circulara, o problemă de demnitate națională. Oglinda înfățișată de o astfel de literatură nu trebuie desconsiderată sau pur și simplu respinsă. Nu cumva este, ea, această imagine, până la urmă îndreptățită de fapte? Este greu, desigur să te poți contempla într-o astfel de oglindă, să întrezărești un chip în care nu te recunoști: „*... noi ne lăudăm că sântem norod slăvit și credincios dară cum să fie acela lăudat și credincios carele omoară pre fratele său, care să duce în lotrie, care ține și găzduiește hoți?*"[119].

Remediul există și este la îndemână fiecăruia: desolidarizarea de lotri, denunțarea lor, refuzul colaborării cu ei dar acceptarea colaborării cu autoritățile, sprijinirea lor în efortul de a impune pacea internă. Abia atunci neamul acesta pravoslavnic poate deveni unul plăcut stăpânirii: „*... atunci pentru norodul și pentru legea noastră cea pravoslavnică pre-*

https://biblioteca-digitala.ro

tutindenea de toți bine și de laudă să va vorbi, atunci stăpânitorii noștri ne vor cinsti pre noi . . ."[120].

Este evident că împotriva lotrilor se concentrau acum mai multe forțe nu doar cele militare care nu odată s-au dovedit ineficiente. Implicarea școlii și bisericii, extensia culturii scrise în mediul rural și deci a lecturii, accesul la informație scrisă, toate au determinat cu adevărat modificări importante în sensul dorit, al dobândirii „bunelor năravuri". Scăderea fenomenului lotriei spre mijlocul veacului al XIX-lea este evidentă. Modernizarea, complexă transformare care a cuprins lumea, a avut rolul decisiv. Nu înseamnă însă că brigandajul a dispărut — motivațiile sale de fond păstrându-se în bună măsură — ci doar că s-a schimbat adaptându-se, am putea spune chiar modernizându-se la rândul său.

NOTE

1. C. Feneșan, *Cnezi și obercnezi în Banatul Imperial. 1716—1778*, București, 1996, p. 52.
2. F. Braudel, *Mediterana și lumea mediteraneană în epoca lui Filip al II-lea*, vol. IV, București, 1986, p. 73.
3. A. Țintă, *Aspecte din lupta maselor populare din Banat împotriva exploatării habsburgice în prima jumătate a sec. XVIII*, în „Studii și articole de istorie", vol. II (1957), p. 255—278; *Idem, Lotria, formă de luptă a poporului din Banat împotriva stăpânirii habsburgice*, în „Studii", XI (1959), nr. 3, p. 169—192; E. Calincof, *Lotria, puternică mișcare antihabsburgică în Banat în perioada administrației civile (1751—1788)*, în „Tibiscus", V, Timișoara, 1979, p. 251—267.
4. V. Leu, C. Albert, *Banatul în memorialistica „măruntă" sau istoria ignorată*, Reșița, 1995, p. 3—19.
5. Trebuie totuși să menționăm publicarea unui număr destul de important de I. D. Suciu, R. Constantinescu, *Documente privitoare la istoria Mitropoliei Banatului*, I—II, Timișoara, 1980.
6. V. Leu, *Banatul între arhaic și modern. Mentalități în veacul Luminilor*, Reșița, 1993, p. 13—26.
7. I. Boroș, *Repertoriul istoric despre orașul Lugoj și districtul respective vechiul județ al Carașului din anul 1332—1800*, Manuscris aflat la Muzeul din Lugoj, inv. 880/1980.
8. Această copie este, de fapt, inclusă în a doua parte a „Repertoriului". La pagina 290 I. Boroș notează: „Din anul 1800 începând datele ce aci urmează sunt scoase din ziarul domestic al călugărilor minoriți din Lugoj, cari vor fi de a se întregi cu alte date", ceea ce nu s-a mai realizat până la urmă.

https://biblioteca-digitala.ro

9. F. Braudel, *Op. cit.*, p. 59.
10. *Ibidem*, p. 62.
11. Idem, *Jocurile schimbului*, vol. II, București, 1985, p. 196.
12. *Ibidem.*
13. Acolo unde drumul care vine de la Rudăria (azi Eftimie Murgu), se unește cu șoseaua Bozovici—Iablanița se află o înălțime care se numește „La Spânzurători".
14. N. Iorga, *Istoria românilor prin călători*, București, 1981, p. 426.
15. Și astăzi se cântă prin satele Banatului „Doina lui Mantu", el este perceput nu ca un brigand ci ca un haiduc, ca un justițiar.
16. V. Leu, *Op. cit.*, p. 8.
17. Idem, *Plecarea la școlile de la oraș sau traversarea orizontului*, în vol. „Identitate și alteritate. Studii de imagologie", Reșița, 1995.
18. Stendhal, *Stareța din Castro*, în „Nuvele", București, 1967, p. 10.
19. F. Braudel, *Mediterana...*, IV, p. 74.
20. Asupra „războiului Iotrilor" din acel timp vezi C. Feneșan, *Informații documentare privind răscoala populară bănățeană de la 1737—1739*, în „Banatica", II, Reșița, 1973, p. 165—185.
21. P. Oallde, *Interesul bănățenilor pentru opera lui Petru Maior*, în „Studii de limbă, literatură și folclor", III, Reșița, 1976, p. 249—272; V. Leu, *Cartea și lumea rurală în Banat (1700—1830)*, Reșița, 1996, p. 189—195.
22. N. Stoica de Hațeg, *Cronica Banatului*, studiu introductiv, ediție, glosar și indice de Damaschin Mioc, Timișoara, 1981, p. 220.
23. I. Boroș, *Repertoriul...*, p. 120—121.
24. *Ibidem.*
25. *Ibidem*, p. 115.
26. *Ibidem*, p. 120—121.
27. *Ibidem*, p. 222.
28. V. Leu, R. Gräf, *Din istoria frontierei bănățene. Ultimul război cu turcii 1788—1791*, Reșița, 1996, p. 202.
29. N. Stoica de Hațeg, *Op. cit.*, p. 202—203.
30. V. Leu, R. Gräf, *Op. cit.*, p. 114—143.
31. N. Bocșan, *Contribuții la istoria iluminismului românesc*, Timișoara, 1986, p. 209—243.
32. I. Boroș, *Repertoriul...*, p. 134—135.
33. *Ibidem.*
34. *Ibidem.*
35. *Ibidem*, p. 134—135.
36. N. Stoica de Hațeg, *Op. cit.*, p. 200—228.
37. I. Boroș, *Repertoriul...*, p. 165.
38. Protocolul de circulare al parohiei ortodoxe române Gârliște, circulara din 25 aprilie 1805.
40. *Ziarul minorit...*, p. 291. Toate trim
40. *Ziarul minorit...*, p. 291. Toate trimiterile la acest document vor fi făcute în acest fel fără a se mai cita nr. de inventar și locul de păstrare care sunt aceleași ca la *„Repertoriul..."* unde a fost copiat.

https://biblioteca-digitala.ro

41. A. Marchescu, *Iosif Nowak, Cronica Slatinei — Timiş*, manuscris în colecţie particulară la Reşiţa, p. 7—10. Acest text, într-o variantă uşor diferită a fost publicată sub titlul *Cronica comunei Slatina — Timiş*, în „Studii şi materiale de istorie medie", VI (1973), p. 309—324. Noi citâm manuscrisul menţionat.
42. *Ibidem*, p. 10—11.
43. N. Stoica de Haţeg, *Op. cit.*, p. 224.
44. *Ziarul minorit*, p. 348.
45. *Ibidem*, p. 352.
46. *Ibidem*.
47. *Ibidem*, p. 354.
48. I. Boroş, *Repertoriul* . . , p. 115.
49. *Ziarul minorit*, p. 303.
50. *Protocolul de circulare de la Gârlişte*, circulara din 16 aprilie 1806.
51. *Ziarul minorit*, p. 358—359.
52. *Ibidem*, p. 365.
53. *Ibidem*, p. 366.
54. *Protocolul de la Gârlişte*, circulara din 27 februarie 1853.
55. I. E. Naghiu, *Un document din secolul al XVIII-lea*, manuscris în Arhiva Muzeului din Reşiţa (M.J.R.), inv. 8075/17.
56. I. Boroş, *Regularea comunelor în judeţul Caraş. 1784—1796*, în „Analele Banatului", II (1930), nr. aprilie-iunie, p. 30—42.
57. *Ibidem*.
58. *Protocolul de circulare de la Bogodinţi*, circulara din 30 aprilie 1796.
59. *Ibidem*, circulara din 21 martie 1800.
60. V. Leu, *Banatul între arhaic şi modern* . . ., p. 71—77.
61. *Ibidem*.
62. N. Bocşan, M. Duma, P. Bona, *Franţa şi Banatul (1789—1815)*, Reşiţa, 1994, p. 75—76.
63. *Protocolul de la Gârlişte*, circulara din 14 septembrie.
64. *Ibidem*, circulara din 5 aprilie 1805.
65. *Ibidem*.
66. *Ibidem*.
67. *Predică* anexată unei circulare din 5 aprilie 1805.
68. I. Boroş, *Repertoriul* . . . , p. 166.
69. *Ziarul minorit*, p. 298.
70. I. Boroş, *Repertoriul* . . ., p. 120—121.
71. *Ibidem*.
72. C. Schwab, *Date istorice despre districtul regimentului până la înfiinţare în anul 1767*, manuscris în Arhiva M.J.R., inv. 2006/8333., p.
73. N. Stoica de Haţeg, *Op. cit.*, p. 225.
74. *Ziarul minorit*, p. 298.
75. *Ibidem*.
76. C. Feneşan, *Însemnări despre românii bănăţeni într-un jurnal de călătorie din 1817*, în „Banatica", XII/II, Reşiţa, 1993, p. 189—197. Studiul reproduce o parte a jurnalului de călătorie pe care a făcut-o în Banat şi Transilvania monarhul austriac.
77. *Ziarul minorit*, p. 353.

https://biblioteca-digitala.ro

78. *Ibidem*, p. 352.
79. *Ibidem*.
80. Termenul desemnează un corp militarizat cu rosturi polițienești. Nu este vorba deci de înțelesul obișnuit al său, acela de revoltat, de luptător împotriva celor bogați.
81. *Ziarul minorit*, p. 354.
82. *Ibidem*, p. 357.
83. Fr. Griselini, *Încercare de istorie politică și naturală a Banatului Timișoarei*, prefață, traducere și note de Costin Feneșan, Timișoara, 1984, p. 176.
84. *Ibidem*.
85. I. Boroș, *Repertoriul...*, p. 120
86. *Ibidem*.
87. *Ibidem*, p. 165.
88. *Ibidem*, p. 244.
89. *Protocolul de circulare de la Bogodinți*, circulara din 27 martie, 1784.
90. N. Stoica de Hațeg, *Op. cit.*, p. 301.
91. *Protocolul de la Gârliște*, circulara din 15 decembrie, 1804.
92. *Ziarul minorit*, p. 304—305.
93. *Ibidem*.
94. *Ibidem*.
95. I. Boroș, *Repertoriul*, p. 115.
96. *Ibidem*, p. 222.
97. *Ziarul minoriților*, p. 290—291.
98. *Ibidem*. Evenimentul din 1804 la p. 300—302 iar cel din 1821 la p. 358.
99. *Ibidem*, p. 365.
100. N. Bocșan, *Op. cit.*, p. 113—131.
101. V. Leu, *Banatul între arhaic și modern*, Reșița, 1993, p. 13.
102. *Ibidem*.
103. *Idem*, *Cartea și lumea rurală în Banat (1700—1830)*, Reșița, 1996, p. 184—187.
104. *Protocolul de la Gârliște*, circulara din 25 aprilie 1805.
105. *Ibidem*.
106. *Ibidem*, predica din 25 aprilie 1805.
107. *Ibidem*.
108. *Protocolul de la Bogodinți*, circulara din 6 aprilie 1803.
109. *Protocolul de la Gârliște*, Circulara din 15 decembrie 1804.
110. *Ibidem*.
111. *Protocolul de la Gârliște*, predica din 25 aprilie 1805.
112. V. Leu, *Banatul între arhaic și modern*, p. 71—77.
113. *Ibidem*.
114. *Ibidem*.
115. *Ibidem*.
116. *Ibidem*.
117. *Ibidem*.
118. *Protocolul de la Bogodinți*, circulara din 6 aprilie 1803.
119. *Ibidem*.
120. *Ibidem*.

https://biblioteca-digitala.ro

1.

1794, martie 27, (Vârşeţ)

Episcopul Ioan Ioanovici Şacabent face cunoscută procedura de cercetare în cazul preoţilor acuzaţi de delicte criminale.

Bine încuvinţatului protoprezvităr şi tuturor parohialnicilor preoţi din protoprezviteratul Palanchii

Ce feliu de preaînalt aşezământ bine au voit a lor Sfinţită împărătească, crăiască şi apostolicească mărire din buna îndurarea sa cea osăbită şi din mila sa cea monarhicească a aşăza pentru preoţii sau clericii aceia carii în greşală criminalnică s-ar arăta vinovaţi din încăpăciunea ţircularilui acestuia care puncturi iaste însămnată pe larg veţi viadea bine încuvinţăniilor (că):

1. De s-ar întâmpla vreunui preot sau cliric de legea noastră să cază în vro vină criminalnică atuncea când să va lua aşa feli de vină spre dezgolire şi judecată la dregătoria cea mirenească care să cuvine aceia rânduială şi chip să se păzască care aşa bine la clerul cel rimo-catolicesc să păstrează. Pentru ca întru aceia să aibă clerul cel greşit neunit a să sămăna dreptăţii ca şi clerul cel rimocatolicesc.

2. Pentru ca preotul sau clerul de liagea noastră numai întru vina cea arătată şi adevărată criminalnică supt arest să va putea luva iară întru aşa vină care numai din gândele sau din sfială să arată nicidecum nu să va putia arestui însă şi întru aşa fără de îndoială criminalnică vină aşa feliu de preot sau cliric mai năinte deoţezanului sau domnului episcopului celui ce să cuvine spre pază în arestul său cel duhovnicesc să se prede şi numai atuncea D-mnul Episcopul să-l dea dregătorii cei mireneşti căria să cuvine când de la aceaiaşi dregătorie va fi rugat şi când să va arăta că foarte de lipsă este ca aşa feli de criminalnică în locul judecăţii singură de faţă trebue să ste.

3. Când se va luva spre judecată aşa feliu de vină criminalnică a vreunui preot sau cliric de liagea a noastră la dregătoria mirenească care să cuvine, atuncea cerând din partea

https://biblioteca-digitala.ro

Conzistoriumului doi asesori, aceia, după cum priaînaltul chiar arătătoriul regulament glăsuiaşte, la toate ispitirile şi cercările care să vor face să aibă dinpreună a şedea şi bine a privi au oară făcutu-s-au destul apărări în vina aceia la aşa feli de criminalnică iară mai pre urmă.

4. Iară de va fi foarte netrecut de trebuinţă ca aşa feli de preot sau cleric care va fi vădit în vina cea criminalnică să fie oprit supt arest la dregătoria cea mirenească care să cuvine atuncea pe unul ca acela nu întru ceialalţi făcători de rău să-l închidă ci aleasă şi după cuvinţă de cinste sobă lui să-i hotărască.

Această preaînaltă încheiare care au urmat din privirea spre clerul de legea noastră cel ce poate cădea în vină criminalnică şi prin Înalt Slăvit Crăescul Păzitoriul de Loc Conziliumul cel Hunguresc mie s-au înştinţat cu aceasta bine-încuvinţenii voastre spre îndestularea şi mângăierea de Preaînalta Mila cea dobândită şi spre ştire ivindu-o datori va fi fieştecare paroh acesta ţirculariu în protocolul său de ţirculare a-l prescria, după dânsul să-i poarte datorinţa.

În Bogodinţ, 27 Martie, (1)794.

I. Şacabent Episcop

2.

1794, aprilie 30 (Vârşeţ)

Episcopul de Vârşeţ comunică preoţimii din episcopia sa faptul că împăratul a hotărât însăsprirea pedepselor şi introducerea judecăţii de urgenţă pentru cei care se fac vinovaţi de „călăcări criminalnice".

Bine încuvinţate protoprezviter şi parohialnicilor preoţ(i) din protoprezviteratul Palanchii

De vreame ce a lor Sfinţită Împărătească Crăiască şi Apostolicească Mărire cu adevăr s-au înştinţat precum acelea preaînalte încheeri prin carele până acuma tuturor călăcătorilor de rău pedeapsă de moarte cea căştigată întru aşa nădejde cu bună îndurare s-au fost ertat că aşa feliu de chemători şi făcători de rău a do-oară numai cu pedeapsa cea vremelnică

https://biblioteca-digitala.ro

să vor îndirepta iară alţii cu pilda acelora şi cu îngrozirea pedepsei cei vremelnice de asămenea faceri de rău pe sine să vor păzi care din însuşi iubirea de oameni şi din preaînalta părintească sa milă au urmat. Aceia nu numai cine în folos şi sfârşit bun până acuma n-au adus ci încă mai vărtos răutatea, împetrirea inimii şi îndărătnicia acelor făcători de rău. Până întru atâta pre ei i-au adus cât ei din zi în zi la mai rău şi încă nici odată auzite călări îndemnându-să cu aceia şi sângură hodina şi netemerea cea de obşte la starea cea mai de pre urmă au căzut a lor sfinţită mărire măcar deşi fără voia sa însă în tot chipul să va da pe sine a fi silită acea nemărginită preaînalta mila sa a o lua înapoi şi aceia într-alt chip a o schimba.

Pentru aceia bine au voit a lor Sfinţită Împărătească Crăească şi Apostolicească Mărire cu milostivire a aşăza ca de acuma înainte toţ(i) aceia făcători de rău care întru călcări criminalnice vor fi vinovaţi şi vor fi adeviarinţă fără de nici o cruţare ca şi mai nainte cu pedeapsa căştigată de moarte să fie pedepsiţ(i) şi perduţ(i) însă cu aşa bine îndurată adoasă pentru că aşa preaînaltă şi preadrept aşăzământ a lor Sfinţita Mărire de abea atuncea să să înceapă întru împlinire a să aduce. După aceasta prea înaltă rezoluţie în toată ţara şi prin toate locurile mai nainte să va publiţirui şi cum să cuvine înştinţată să va face şi vă va da de ştire a lor mărire prin înaltul slăvitul crăescul păzitorul de loc Conziliumul cel Hunguresc cu aşa publicaţie pretutindenea s-au făcut ca să poată până atâta fieşte care făcătoriu de rău şi călcătoriu cel ce ar socoti a să lăsa pe sine în vre o faptă cu îngrozirea pedepsii cei de moarte care să va începe a să îndrepta şi de călcările cele ce au vrut să le facă cu dinadinsul a să păzi.

Deci dară întru urmarea încredinţării cei de supt 27 a lunii cei trecute mai care de la slăvita varmegie Temeşvarului mie s-au făcut aceasta pria înaltă rezoluţie şi prea înalt aşezământ a lor mărire care pentru peirea făcătorilor de rău şi păzirea odihnei noastre cei de obşte din 21 fevruarie: acestuia an s-au izolat spre aşa sfârşit şi cu aşa poruncă bine încuviinţeniilor voastre o înştinţează ca fieştecare parohialnic preot după ce va primi aceasta îndată şi fără de zăbavă în dumineca sau în praznicul cel ce va urma mai întâiu acesta ţărculariu în beserică întru adunarea norodului cea mai multă cu în-

https://biblioteca-digitala.ro

țăliagerea bună să se procetească și tuturor întru auzi așa să-l publițiruiască ca să poată fi înștințat aceast preaînalt așăzământ la toți și tuturor. Însă pentru cea mai bună împlinire aceștii porunci să aveț(i) bine încuviințăniilor voastre întru socotință a vă pune pe sine cu chinezu locului și să-i încredințaț(i) lui ca spre ascultarea aceștii publicații pe toți lăcuitorii locului la beserică să-i adune iară voi după aceia precum în beserică așa și în tot priliajul cu amănuntul să spuneți parohialnicilor voștri în ce chip făcători de rău cei nemulțămitori și cei ce au căștigat loruși moarte întrebuințând spre rău preaînaltă milă au întărâtat la aceia a-i pedepsi cu milostivire au slobozit. Deci doară înțelegând ei aceasta preaînalt așezământ și cruțându-și barem viața sa de tot răul să se păzască iară după săvârșirea aceștia publicații fiește-care paroh să dea știre în scris protoprezviterului său când și în ce zi aceia au fost. Aceia așijderea și protoprezviterul pentru publicația cea cu rânduială bună prin toate locurile protoprezviterului său s-au făcut cu reportul său cel după datorință cât mai de grabă a mă încredința datori va fi ca să pot și eu pe urmă răzămându-mă pe reporturile protoprezviterale din vremea relații să cerea pomenitei slăvitei varmegii a o trimite.

Dat în Bogodinț, 30 Aprilie (1)794.

Io. Șacabent Episcop

3.

1800, martie 21, (Vârșeț)

Episcopul de Vârșeț aduce la cunoștință credincioșilor din dieceza sa că s-a hotărât introducerea, în cazul lotrilor, a judecății de urgență așa numitul „ștandreht".

Bine încuvințate D(omnule) protoprezvitere și parohialnicilor preoți din protoprezviteratul Bisericii Albe

Înalt Slăvitul Păzitoriul de Loc Sfat Unguresc, prin intimatul său de supt 4 fevruarie anului acestuia nr. 2 888 mie trimis, arată cum că a lor împărătească crăească și apostolicească mărire ca să poată ținea pace (în) împărăția sa și pe

https://biblioteca-digitala.ro

fieştecarele credincios dajnic a-l său în starea fără de grijă împreună cu averea şi viaţa să-l pună, cu milostivire a porunci şi a lăţi bine au voit ştandreht (sau grabnic judecat) împotriva celor ce sânt chiar tâlhari, hoţilor şi ţiitorilor de drumuri că aşa făcătorilor de rău să se potoapă. Cu puterea a căruia intimat porunceşte a lor sfinţită mărire că de s-ar putea întâmpla să fie mestecat întru aşa fărădelege care iaste urâtă şi lui D-mnezeu şi oamenilor şi vreun preot aşa feli de preot acuma pentru atuncea lăpădat din preoţie (sau degradiruit) să arată şi atuncea după fapta lui cea fărădelege îndată să va potopi precum şi un mirean va fi, cât de prost, lui asemenea păcătos.

Judecaţi dar acuma binecuvinţeniilor voastre până la ce feliu de necinstire şi batjocură unii preoţi netrebuiţi de legea norodului nostru cel pravoslavnic carii mestecarea lor cu pustalii şi ortăcirea cu dănşii preste toată ceata noastră cea preoţească şi sfintă o au adus al deprădărui (,) milostivul împăratul nostru mânia sa aprinsă fiind spre aşa preot a căruia i-au fost datorinţa să fie povaţă orbilor, celor neînţălepţi învăţătoriu şi tuturora celorlalţi oameni pildă a toate faptele cele bune şi cu cuvântul şi cu lucrul dar el însu(şi) iaste mai rău decât oamenii cei mai proşti şi în ce loc ar fi să înveţă pe făcătorii de răle şi fără de lege să nu facă altora rău ei singuri să fac ortaci (tovarăşi) tâlharilor şi hoţilor şi în loc de ar fi ei lumina lumii şi o grindă a toată facerea de bine dar ei să fac şi sânt întuneric şi potihneală (scandelă) lumii. Pentru aciaia au şi înlegiuit a lor sfinţită mărire pe aşa nepreot nu după liagea, prin arhiereul său, a-l lepăda din preoţie sau al degrădărui ci îndată în cinul preoţesc adecă fiind preot să se potoapă.

Drept aceia despre partea lui D-mnezeu şi a mea cei arhiereşti pun jurământ pe voi, păziţi-vă de aşa fărădelegi şi vă ţineţi de D-mnezău şi de chemarea voastră cea duhovnicească ca nu cumva să căderi vreunul din voi întru aşa feli de pedeapsă grea, şi prin pedeapsa voastră tuturor preoţilor şi leagi(i) noastre cei paravoslavnice vecinică şi nici odicnire zăuitată şi neştearsă batjocură să pricinuiţi.

Dat din Verşeţ, 21 marte 1800.

Iosif Ioanovici Episcop

https://biblioteca-digitala.ro

4.

1803, aprilie 6. Vârșeț
Circulară a episcopiei din Vârșeț prin care se poruncește preoților ca în predici să atragă atenția enoriașilor asupra faptelor rele săvârșite de lotrii și păcatul găzduirii lor. Aceia strică imaginea întregului popor și a bisericii pravoslavnice.

Bine încuvințate domnule protoprezvitere și preoțimea parohialnică din protoprezviteratul Mehadiei

Precum din cele mie trimisă scrisori de la slăvitele regementuri și de la slăvitele comitatele noastre din Bănat, așa și din răporturile protoprezviterești și din auzul de obște am înțăles precum că lotrii cei ce s-au fost împrăștiat și răsfirat (carele pe unde iară mai vârtos cei ce au zăcut ascunși la gazdele sale, și întru acest an iar în ce chip, unde și unde a să ivi, care blăstămat și fără omenire a acestor lotrii și gazdăle lor celui ce strică cinstea a tot norodul și bisăricii noastre cei pravoslavnice, binecucerniciile voastre arătându-vă, voao arhipăstorește vă aduc aminte precum că cea mai de căpetenie datorie a chemării voastre iastă cuvântul lui Dumnezeu norodului a propovedui și pren propoveduire pre oameni sufletește-telor voastre turme în fapte bune și viață cu omenie ai întări și pre ei de cătră faptele cele răle și de cătră păcate a-i întoarce. Și foarte aspru vă poruncesc ca de acum înainte în predicile și în catehizațiile voastre care faceți norodului în bisărică, des să le aduceți aminte pentru lotrii, pentru hoți, furtișaguri și pentru găzduirea hoților. Iar pentru ca să puteți acest lucru trăbuincioas mai pe larg a le ști iată aicea (supt) trimit o predică pre care sănteți datori după obicinuita rămduială, după această poruncă, în protocolu(l) țircularelor a o prescria și îndată, în dumineca cea viitoare și în alte zile de praznice mai înainte pentru sine de vr-o câteva ori și pre cât să va putea învățând pre de rost, norodului în beserică a o proceti și în duminecile cele viitoare și la sărbători din această materie și putere în predica voastră des să proaduceți încă tocmai și această predică care nu vor putea alcătui alta, des în beserică să aveți a ceti: ca doar vor putea odată și norodul nostru de așa fel de lotrii și de găzduiri hoțăști a să părăsi ca să nu fim batjocoriți și de la Dumnezeu și de la be-

https://biblioteca-digitala.ro

sărică şi de toate alte noroade şi legi ci să facă o dată pace şi liniște şi în ţara moştenirii noastre.

Pentru care toate cum cu ce feliu de răvnă această poruncă, şi a lui Dumnezeu şi a mea, ca a arhiereului, veţi împlini, protoprezviterului vostru să porunceşte bine să caute şi de va afla că vr-unul dintre voi datoria sa o călcă şi în beserică şi la toate prilejurile şi aducerile oamenilor n-ar face, fiindcă pentru un lucru bun şi de folos nici o dată din destul nu să poate grăi, atuncea să ştie aşa feliu de păstori adecă din parohia să va rădica şi pentru toate acestia cum să se împlinească preoţimea cea parohialnică protoprezviterului, iară acela aici relaţie a sa a o preda să aibă.

Însămnat în Verşăţi, 6 aprilie 1803.

Iosif Ionovici Şacabent m.p.

(PREDICA)

Pentru a doaoă porunci dumnezăeşti, a şasa, „Nu ucide!“, a opta, „Nu fura!“ Eşire capul 20-lea, stih 13 şi 15.

Creştinilor pravoslavnici, a totputernicul D(u)mnezeu în descoperirea voii sale şi a legii veacinice prorocului Moisii în Muntele Sinai cu degetul săpă doao tabliţe, au scris zăce porunci ale sale şi le-au trimes cătră toate neamurile de pre pământ ca să împlinească oamenii acelea porunci, viaţa şi purtarea sa după dânsăle să-şi petrească şi dintre acelea zăce porunci ale lui D(u)mnezeu eu astăzi, creştinătăţii voastre, două vă voi tălcui, a şasa poruncă, „Nu ucide“ şi a opta poruncă „Nu fura“.

Această poruncă a lui D(u)mnezeu, „Nu ucide“, care başi după năravul omenesc prin D(u)mnezeu ia vorbeşte în inima omului: să nu ucizi (să nu omori) pre cel ce nu-l mai poţi face iarăşi pre urmă viu; dară pentru ca să putem cuprindea şi puterea aceştii porunci, mai bine a o înţălege, ni să cade să ştim de câte feliuri iaste uciderea ca să nu putem noi sănguri încrederea cum că noi şi acolo unde başi nici nu gândim că ne-am fi băgat în păcatul uciderii dară noi başi în fundul acelui păcat de moarte am căzut.

https://biblioteca-digitala.ro

Întâia călcare a aceştii Dumnezăeşti porunci iaste să nu scurgi viaţa omului nici într-un chip nici într-altul, nici cu puşca, nici cu sabia, nici cu otravă sau într-alt feliu cu armă de moarte.

A doa călcare de poruncă este a nu ucide pe cineva cu limba (cu vorba) adecă, să nu strici cinstea şi omenia cuiva în vreun chip, să nu scoţi vorbe de batjocură, să nu bagi capul între bărbat şi între muere, între feciori cu între tată sau între mumă cu între fată, între neamuri şi vecini, în vr-un neam de oameni cu într-alt neam, să nu aţâţi sfezi şi gălcevi, ca să nu stângi şi să strici dragostea şi traiul lor cel împrumutătoriu.

A treilea feliu de ucidere, ascultătorilor miei, iastă ca noi vitele (marha) noastră sau altora a-i chinui, a ucide, casăle, fănu, paele şi altele a aprinde, a tăia paliturile şi a strica viile altora şi altele asămenea acelora a face. Acestea sânt ca şi când ucizi omul.

Apoi, acuma să căutăm şi cătră a opta poruncă: „Nu fura!". A fura aceia iaste vr-un lucru strin pe ascuns a lua şi a-l ascunde (a-l pitula) care başi din nesoţie şi din pizmă să face şi această făptură să face pre ascuns au de faţă. Pre ascuns când ia cineva vre-un lucru, strică lui au ascunde hoţii au lotrii şi el să face lor gazdă dar de faţă când merge cineva şi ca un lotru loveşte pre cinevaşi, cu sila îi ia şi jăfueşte averile lui şi amândoaoă sânt ca şi uciderile pentru că cela ce fură ucide pre aproapele său, pre carele D(u)mnezău porunceşte să-l iubesc ca şi pre sine şi ce nu-ţi pofteşti ţie să nu faci altuia. Matei, cap. 7, stih 12.

Aceste doaoă păcate, uciderea, hoţia s-au lotria, preaiubiţilor miei ascultători, foarte s-au înrădăcinat întru oamenii norodului nostru şi pentru aceia călcând poruncile legii lui D(u)mnezeu pierdem şi Dumnezeescul dar; pentru aceia şi Dumnezeu trimite asupra noastră răzmiriţi, multe pedepsă de acestia încă până săntem pră lumea aceasta. Iară în ceialaltă lume noi singuri noao pentru aşa fapte răle muncă vecinică ne căutăm şi ne gătim.

Pentru aşa feliu de fapte răle ale noastre şi în nemilă şi îndurare la preamilostivul împăratul nostru ajungem şi la alţi domni stăpânitori ai noştrii cădem, prin aşa feliu de neomeneşti fapte a noastre aducem în batjocură pre cel ce până

https://biblioteca-digitala.ro

acuma au fost slăvit şi lăudat norodul nostru şi liagia cea pravoslavnică la alte noroade şi la alte legi căci nu numai că ne vorbesc de rău şi ne gândesc ci şi încă în cărţi faptele cele răle şi urâtele noastre păşiri ni le scriu şi în toată lumea să vestesc. În ce feliu de ruşine şi batjocură noastră şi înaintea lui D(u)mnezeu şi a oamenilor, preaiubiţilor miei ascultători, creştini. Noi ne lăudăm că sântem norod slăvit şi credincios dară cum va să fie acela lăudat şi credincios carele omoare pre fratele său, care fură de la fratele său, care să duce în lotrie, care ţine şi găzdueşte hoţi? Noi ne lăudăm că sântem de legea cea driaptă-credincioasă dar cum o să fie acela drept-credincios sau pravoslavnic carele nu gândeşte alt fără decât ziua şi noaptea gândeşte pentru cum să facă pagubă şi să prăpădească pre aproapele său, care păzeşte şi pândeşte drumurile, face tâlhării, fură vite, jăfueşte şi pradă călătorii, strică moşiile altora şi şi alte fărădelegi face? Departe-i, iubiţilor miei fraţi, aşa feliu de om de leagea pravoslavnică. Zice Sfântul Apostol Pavel în cartea sa, cap 2, stih 18: „Omule arată-mi credinţa din faptele tale". Noi, scultătorii miei, ne lăudăm că postim apoi nu mai socotiţi oare posteşte acela care pe post fură boul altuia, vaca, oia, gâsca, găina şi altele că dacă soţiile sale, dară aproapele vostru estă fieştecare om cu adevărate de Sfântul Post este departe de norodul său şi de împărăţia ceriului aşa feliu de ucigătoriu şi furători, hoţi. Sau gândeşte în stricata lui inimă cum că nu aceia ce au furat şi au luat cu sila de unde va urma ajutori lui, pruncilor sau căşii, fămelii sale, în casă ş-au adăugat ş-au adus aceia. Cu adevărat, iubiţilor miei fraţi, ci el aduce foc în casa lui care nu numai că pre lumea aceasta îi va păgubi cu el neamul famelii sale şi va stinge focul din vatra inimii şi şi în ceialaltă văcinică viaţă neîncetat îi va arde acel foc pentru munca care el de la a lui cu sila au luat.

Mi să pare foarte rău, creştinilor miei pravoslavnici, că eu ca un părinte al vostru şi ca un păstoriu sufletesc de năcaz sânt siluit aşa feliu de fapte urâte asupra noastră tocma astăzi a le număra, a să rândui măcar că eu sânt încrezut cu voi de aşa feliu de păcate curaţi sânteţi şi îmi pare bine şi mă bucur de aceia. Însă tot să află prin sate câte vreunul sau altul blăstămat apoi pe urmă aceia adună la tot satul acela ruşine şi ocară satului aceluia, asupra a tot norodului şi a

https://biblioteca-digitala.ro

legii noastre cei pravoslavnice batjocura aceaia o încarcă și o grămădește. Socoateți numai singuri cât lucru și neodihnă de câțiva ani încoaci acei blăstămați de lotri în iubita țară a moștenirii noastre ne fac, ce feliu de fapte neomenești și călătorilor și casălor și vitelor ei au făcut, cătă rușine pre norodul nostru au adus, cătă ostenială și pradă basi și voă v-au făcut căci în vremea cea mai de trebuință, vara, când e vremea lucrului de câmp v-au căutat să vă lăsați de lucru și ați căutat să mergeți în poteri după așa feliu de blăstămați și câte zile ați perdut! Dar de n-ar fi avut aceștia lotri gazdă și pitulați ascunzători nici hoți și lotri n-ar fi fost. Ia socotiți întru inimile voastre cele creștinești câți lotrii și hoți, ortaci, tovarăși ai lotrilor acuma, în așa scurtă vreme, s-au izăflat, s-au destrunat, s-or prins pre care încă și de la Bisărica Albă la Temișoara i-au dus, câți sânt într-alte locuri precum în Panciova, în Oravița, în Caransăbeș, în Logoj, în Becicheret, în Temișoara și în alte locuri de așa feliu sânt ferecați și închiși? Judecați acuma ce vor să gândească pentru noi domnii și judecătorii noștrii și preaiubitul, milostivul monarhul nostru carele iubește pre noi ca pre fii săi, ci însuș Dumnezeu făcătoriul și părintele nostru carele chiar poruncește „Nu ucide!“, „Nu fura!“

Pentru aceia eu pre voi despre partea lui Dumnezeu și din partea credinței noastre cei pravoslavnice nu numai cât vă sfătuiesc ci vă și jor ca cu așa feliu de oameni netrebuiți să nu vă însoțiți nici să vă ortăciți sau să-i ascundeți au să-i pitulați ci de a-ți ști, a-ți sămți pre vre unu(l) că-i hoți sau iaste gazdă de hoți, pre acela îndată, fără zăbavă, donilor voștrii arătați ca să poată o dată și norodul nostru și țara de așa feliu de oameni blăstămați care pacea obștii (strică) iară de oasăbi pre fiștecarele strică și nu numai cât averile (avuțiile) noastre răpesc ci și însuș viața noastră în frică și spaimă aduc, temeți-vă și de judecată și de muncile ceste vremelnice cum sânt și cum va fi dacă să va descoperi lucru(l). Țineți totdeauna înaintea ochilor adevăratul cuvânt al mântuitoriului nostru Isus Hristos. Matei, cap. 10, stih 26: „Niminea nu iaste într-ascuns ca să nu să descopere“.

Așadar să știți: niminea nu să poate ascunde și la vremea să caută să se copere. Și de veți împlini după cum am zis și veți descoperi, atuncea făcătorii de răle vor peri, atuncea pen-

https://biblioteca-digitala.ro

tru norodul şi pentru legea noastră cea pravoslavnică pretutindenea de toţi de bine şi de laude să va vorbi, atuncea stăpânitorii noştrii ne vor cinsti pre noi dar nu ne vor fereca în pintia nici ne vor chinui, nici robii grele nu ne vor trimite, nici ne vor omorî. Care stăpânitori după datoria lor şi după porunca lui Dumnezeu le caută să facă pentru că cine iartă celor răi, acela strică pre cei buni, atuncea şi prea milostivul împăratul nostru ca un părinte pre noi, credincioşii şi vitejii fii săi, ne va iubi şi faceri de bine ne va dărui, atuncea şi bunătatea lui Dumnezeu cu toate îndestulările şi cu noroc bun şi întru aceasta şi în ceialaltă lume spre voi vă va vrea. Amin!

Iosif Ionovici Şacabent m.p.
Episcop

5.

1804, decembrie 15, Vârşeţ
Episcopul din Vârşeţ aduce la cunoştinţa tuturor pedeapsa cu moartea pentru vina de a fi tovarăş lotrilor a preotului Ioan Marta din Giurgiova.

Bine încuviinţare protoprezvitere şi bine cucernicilor parohialnicilor preoţi din protopopiatul Mehadiei.

Ştiu cum că mai toţi dintră binecucernicia voastră aţ(i) înţeles ce feli de lucru necuvios şi oprit, preotul şi parohul de oarecând din Giurgiova, Ioan Marta, trecând cu vederea datorinţa chemării sale cei preoţeşti s-au slobozit şi la sfârşit ce au urmat cu dânsul? Dar ce au urmat? Au urmat aceasta că el atâta vreme după ce au cunoscut păşirea sa adecă: ortăcia cu lotrii care mai nainte cu 3 sau cu 4 ani, între Caransebeşi şi Media casa împărătească au spart şi banii de la împărătescul beamter care îi ducea la Temişvara or răpit, cărora bani şi numitul s-au făcut părtaşi în arestul varmegiei a şădea or după aceia urmând sentenţia după puterea pravilelor şi Dumnezeieşti şi Cetăţăn(eşti) şi întărirea cea preaînaltă a fi degradiruit, după aceia, la sfârşit, şi de singură viaţa sa să să lipsească. Către carea degradaţie sau mai vârtos, să zic, jalnică tâmplare, am trebuit singur la Logoji pentru o vreme nesilnică şi ră a

https://biblioteca-digitala.ro

merge și aceia jalnică funcție preste voia și nădăința mea a săvârși. Cu adevărat nu puțin trebue a mă mira că binecucernicii voastre atâta învățătură având de la mine și în scris și din gură de osăbi și apoi nicicât de puțin spre dânsa nu priviți mai în toate zilele în multe feliuri de greșale ca nește orbi cădeți și cu acelea nu numai singuri pre sine și famelia în nenorocire lepădați ci și pre ceialalți frați ai voștrii și pre însuși leagea și norodul nostru la domni în urâciune îi aduceți. Cum să poate de la omul cel prost și cu învățătură neluminat ceva bun a cere dacă preoții care trebue să meargă cu pilda cea bună înaintea lui și pre așa om spre toată facerea de bine a-l povățui și a-l învăța, ei singuri întră așa urâte fapte necuvioasă lui Dumnezeu și oamenilor potrivnice să slobod. Până când așa feliu de rătăcire între voi va fi? până când dar pre norodul cel cinstitori de Dumnezeu va zăcea această zgaibă netămăduită? Aduceți-vă aminte odată și cu sănătoasa minte întoarceți-vă spre cuvintele mântuitorului: „Voi sânteți lumina lumii", socotiți numai cine sânteți și cât să cere de la voi și ce iaste datorința voastră să împliniți dar aceastea toate dacă numai veți vrea prea lesne le puteți ajunge. Pentru aceia bineîncuvințănii voastre aceasta mai nainte zisă, pe neniadaită întâmplare arătându-vă și iarăși vă încredințezi: țineți-vă de Dumnezeu și de datorințele voastre ceale preoțești, fiți pildă bună și oglindă încredințatelor voao suflete creștinești ca și parohialnicii voștrii văzându-vă pre voi că petreceți viața sprâ plăcerea lui Dumnezeu, voao întru toate să urmeze, creștini buni și credincioși dajnici preamilostivului monarhului nostru să să facă și așa va putea neamul și legea noastră cu adevărat aceia tărie care până astăzi îi perdută la toți a o afla iară și destule pilde ale acelora ce până acuma așa au urmat ați avut precum și de la mine destule învățături au urmat care toate în protocolul vostru cel de țirculare, în multe rânduri, pentru oglindă trimisă a ceti și cu cetirea lor a vă folosi. Așijderea și acuma pre lângă arătarea mai nainte zisă-i întâmplări, adaog aicea supt (predica) ca care în beserica Logojiului s-au grăit cu prilejul degradații sus pomenitului carea fieștecăruia cu luare aminte și cu socotință a o proceti și cu cetirea aceia a să folosi poruncesc. La sfârșit protoprezviterului poruncesc, țircularіul acesta împreună cu adăugata predică în vro câteva exemplaruri a prescria, preoților de supt mâna lui, pentru

https://biblioteca-digitala.ro

ştinţă cea de pururea a lor şi în protocolul cel de ţirculare prescriare a trimite să aibă. Iară porunca aceasta cum s-au adus către săvârşit în datornică relaţie încoacea a face să aveţi.

Dat în Verşeţi, 15 decemvrie 1804.

Iosif Ioanovici Şacabent m.p.
Episcop

6.

1804, 17 decembrie, Vârşeţ.
Cuvântarea rostită de protopopul Caransebeşului Ioan Tomici în biserica Lugojului cu prilejul degradaţiei lui Ioan Marta.

În Verşăţi, 17 dechemvrie 1804.

Această ne iastă de trebuinţă prescriaţi în protocol de ţircularii numa pintru ştinţa noastră.

Cuvânt de învăţătură

care s-au predat de protoprezviterul Caran-Sebeşului Ioan Tomici la degradaţia lui Ioan Marta parohului Jurjovii în Lugoj, 17-lea dechemvrie 1804

Pre omul acesta, iubiţilor ascultători, numaidecât îl văzuraţi în oltariu înaintea jertvelnicului lui D(u)menzău îmbrăcat în haine de sfinţenie şi ca pri o mireasă frumşată împodobită chiar acuma îl vedem înaintea noastră cu totul batjocorit, din hainili săi cei de sfinţenie dezbrăcat şi de la jertvelnicul afară împins şi din slujba ce au avut întâi lăpădat desăvârşit. O, minune! Ce iaste aceasta fraţilor preoţi şi creştinilor care sânteţi aicea adunaţi oare ce jalnică priveală iaste vina lui de pătimeşte el aceasta şi stă înaintea noastră aşa perdut, fără de fire, batjocorit şi ruşinat? Oh, să nu întrebăm multe! El, un om carele au fost luat asupra sa sarcina păstoriei slujba povăţuirii, un om carele s-au făgăduit şi pre sine înaintea jertvelnicului lui D(u)mnezău să veţuiască şi spre norodul lui D(u)mnezău cu părticeaoa lui Is(us) H(risto)s prin jurământ s-au făgăduit s-au liagătuit că va paşte cu credinţă turma lui H(risto)s că va fi lumina lumii, sare pământului şi povaţe orbilor, un om carele după chemarea sa au fost datori a sluji lui

https://biblioteca-digitala.ro

D(u)mnezău, a fi credincios împăratului și arhiereului său și cu toată inima au împlini poruncile lor. Pre scurt, el au fost așa feliu de om carele cu învățătura și cu pilda sa cea bună au trebuit prestă toată viața sa singur în dreptate și după porunca lui D(u)mnezău să veţuiască și spre norodul lui D(u)mnezău, pre turma cea lui încredințată să o îndrepteză și-ii povățuiască pre calea cea dreaptă care duce către vreamelnica buna norocire și la vecinica fericire și prin așa slujbă și ostăneală să-și agonisească și luișî săngură acea vecinică fericire și plată: „slugă bună și credincioasă preste puțin ai fost credincios, preste multă te voi pune, întră întru bucuria Domnului tău". Iată spusăi voao iubiților mei cine iaste acesta!

Iară căci pătimește întru acest chip și el rușinează și batjocorește cu așa cump(l)ită pedeapsă nu iaste nici așa mare minune pentru că acesta au adus lui însuși vina sa și cu cât au fost slujba lui mai mare, mai sfântă și mai trebuincioasă și n-au păzit-o cu atâta și pedeapsa pentru nebăgarea de samă a slujbei iaste mai cumplită. El, ticălosul, au căpătat jurământul și au stricat legătura care au fost făcut înaintea lui D(u)mnezău și datorința slujbei care i s-au încredințat n-au împlinit. În loc de a fi lumină lumii, sare pământului și povață orbilor el singur pre sine s-au făcut întunerec, otravă și scandelă lumii, în loc de a învăța pre alți oameni să să teamă de D(u)mnezău să veţuiască în dreptate, să fie credincios lui D(u)mnezău și împăratului și părinteștii sale mulțumiri. Iară el, ticălosul, sângur nu s-au temut de D(u)mnezău nici de împăratul, nici arhiereul său, s-au făcut lor necredincios, au călcat poruncile lor amestecându-se cu hoții și făcându-să gazdă lotrilor și așa păşind s-au osăndit pre sine și la vremelnică și la vecinică pedeapsă.

Vedeți iubiților ce face dreapta judecata lui D(u)mnezău Cum defaimă el lucrurile noastre cele ascunsă le scoate la iveală și le pedepsește; și aceasta face el ca să să plătească cuvântul său care zice: „Nimic nu iaste întru ascuns ca să nu iasă la arătare".

Pentru aceia toată adunarea noastră de astăzi la această jalnică prăznuire nu iaste alta ca să vedem jalnica osândă și nenorocită viață acestui frate a nostru; și dacă am văzut și ne-am umplut inimile noastre și cutremurare, să nu ne pară glumă de noi, ci să ne căutăm în pedeapsa lui ca într-o oglindă

https://biblioteca-digitala.ro

şi să luăm sama şi pildă spre păzirea chemării darului nostru spre care săntem legătuiţi.

O, aduceţi-vă aminte fraţilor mei, aduceţi-vă aminte de preoţia voastră de darul vostru şi de jurământul carele a-ţi făcut înaintea lui D(u)mnezău când a-ţi primit darul; aduceţi-vă aminte şi de răspunsul cel greu care aveţi a da înaintea dreptului judecătoriu pentru datorinţile voastre şi vă aduceţi aminte şi de acestea vreamelnice cumplite trude şi osânde care face ruşine la toată preoţimea a noastră şi vă rog, temeţi-vă de D(u)mnezău, fiţi credincioşi împăratului şi părinteştii moşteniri, nu vă amestecareţ(i) cu cei fără de omenie, nu vă îmbătareţi cu oamenii cei proşti şi nu vă întindeţi la cei streini ci fiţi pildă bună creştinilor voştri şi învăţaţi să fie ei credincioşi împăratului să să păzască de răle şi să veţuiască în buna creştinătate.

Iară pentru fratele nostru cel greşit şi osândit să ne rugăm lui D-mnezău ca să-i iarte păcatele sale şi sufletul lui să-l măntuiască din vecinica muncă, pedeapsa cea vremelnică care stă înainte să facă îndestulare lui D(u)mnezău şi pentru vecinica pedeapsă să nu-l curme pre el în doao nici partea lui să o pună cu necredincioşii. Iară tu ticăloasă omule până mai ai viaţă şi până încă mai iaste sufletul în tine întoarce-te cu pocăinţă către ziditorul tău, plânge şi suspină din toată inima ta şi te roagă lui cu lacrămi de umilinţă că bun şi milostiv iaste el şi bucuros iartă pre cei ce să întorc către el cu pocăinţă, îmbărbătează-te pre tine şi nu te deznădăjdui de măntuirea ta şi-ţi limpezeşte cugetul tău cu cea mai de pre urmă ispovedanie, şi-ţi spală sufletul cu sf-ta cuminecătură şi aşa, cu mila lui D(u)mnezău călătoreşte către viaţa cea de veci spre care şi noi toţi cu rugăciunile noastre petrecem şi te încredinţăm lui D(u)mnezău, ziceţi toţi împreună cu mila lui D(u)mnezău, „Să-i iarte lui păcatele lui şi să-i dea împărăţia cerului“ Amin!

7.

1804, aprilie 25, Vârşeţ
Episcopul de Vârşeţ aduce la cunoştinţă preoţimii care, la rândul ei va trebui să popularizeze, cât mai mult posibil, cazul

https://biblioteca-digitala.ro

de la Chicheși, un sat de lângă Lipova unde locuitorii au sărit în ajutorul domnului de pământ atacat de o ceată de lotri. Este de fapt un prilej pentru a reveni la tema lotriei, pentru, a condamna pe cei care iau drumul codrului și pe cei care îi ascund.

Bine încredințate protoprezvitere și binecuceriniciilor preoți din protoprezviteratul Mehadiei

Nu numai din iscusirea cea de toate zilele și din atâția vrednice de crezare înștințări și din comorate pilde ne pot încredința pre noi cu cât mai mult întru norodul nostru cel pravoslavnic aceste doao neamuri de oameni sârbești și românești din zi în zi să fac pustalii, jăfuitori, aprinzători de casă și răpitori binelui altuia cu atâta ar zice omul că doară din pământ răsar sau pentru alt lucru nu sunt ziditi. Însă și într-alt chip de așa feliu de oameni carii nu au Dumnezeu nici a judeca nus, numai din singura creșterea lor în caria nici de la părinții și maicele lor acasă ne fiind spre cărările ceale drepte învățați; iară prin ne venirea în școală și la besearică să să poată de la învățători în școală și de la preoți în besearică a învăța până la atâta neștiință și neînțelegere și întru zăuitarea tuturor păcatelor, preoților și de vecinică muncire pre aceia lume și de întrebarea la înfricoșata a doua venire a Domnului Dumnezeului și Mântuitorului nostru Isus Hristos or venit ca lăpădând toată omenirea viața și hrana lor din lotrii, din jăfuiri, din apucături și din aprinzături a căsciga să grijesc. Judecați singuri bineîncuvințânia voastră cum inima mea ca a unui Arhiereu să nu să rupă și îngrozască ascultând și cu ochii mei văzând ca atâtea fărădelegi de la norodul nostru cel sârbesc și românesc să fac și nicicând nu să dau a să sfătui ca odată să să lasă de la așa fărădelegi și să fie ca și alte noroade buni și credincioși dajnici înălțatului împăratului nostru și adevărați împlinitori poruncilor lui și iubitori de osteneală a lucra pământul cel îndurătoriu și copiilor voștri lor cea bună. Însă cum așa să zicem norod sălbatic odată spre buna norocire să ajungă și întru mai bună săvârșire să vină dacă de la toate învățăturile și de la povățuitorii cei cătră bine, spre dreptate și cătră adevăr să lipsesc?

Aceasta iaste mai de trăbuință întru norodul nostru ci căruia întâi va urma? căruia el să încrede de nu parohului și

https://biblioteca-digitala.ro

duhovnicului celui părintesc? Însă unde sânt aceia care sarea pământcarii lumina lumii? Oare, au, nu sânt preoţii carii să numesc păstorii şi învăţătorii bisearecii şi întocmitorii tainelor lui Dumnezău? Lesne bine încuvinţănia voastră vă puteţi aduce aminte cât iaste pohtirea mea pre voi a mă vedea întru mai bună stare şi întru toată buna norocire a noastră. Însă nici un prileji n-am lăsat ca pre voi şi cu scrisoarea şi cu gura să nu vă sfătuiesc şi d'a pururea părinteşte şi arhipăstoreşte învăţându-vă ca datorinţăle chemării voastre cu diadinsul să le împliniţi, ca turmei voastre cei încredinţate să fiţi sare şi lumină şi pre dânsul către toată bunătatea, dreptatea şi adevărul după puterea voastră să-i învăţaţi.

Mie îm(i) iaste cunoscut şi neştiinţa şi slăbiciunea voastră. Însă pentru aceia cărţile sânt alcătuite şi făcute, pentru aceia Dumnezeu noao ne-au dat şi înţălegere şi care va da lui şi puţină ostenială cu adevărat acela atâta poate face cât să cere de la puterea lui cea sufletească şi trupească către împlinirea datorinţelor lui mie sânt cunoscute şi stările voastre însă pentru aceia nu trebue datorinţele chemării a trece cu vederea şi cuvântul Apostolului care zice: „Intru ce eşti chemat, întru aceia să şi rămâi". Aşadar toată bunătatea şi buna norocire a creştinilor noştrii de la încuvinţănia voastră atârnă pentru aceia datori sânteţi osăbită ostăneală a avea şi turma voastră cea încredinţată către cărările ceale bune, drepte şi adevărate a o îndrepta şi a o învăţa eară de la aprinderea casălor şi a nu fi gazdă lotrilor a-i îndrepta spre care sfârşit aicea supt porunca, adăugând-o carele fieştecarele parohialnic preot nu o dată ci mai de multe ori norodul în beserică datori iaste a o proceti. Însă nu aşa să o procetească precum din carte ceteşte să o înţeleagă şi după aceia veste ca când el însuşi ar fi făcut. Intru care predică veţi afla în satul carele să cheamă Chiceşi aproape de Lipova în varmegia Temişoarei ce feliu de întâmplare au fost şi cum lăcuitorii locului aceluia prin povăţuirea parohului şi a chinezului s-au arătat şi ce feli de plată or căştigat de la preamilostivul împăratul nostru şi parohul şi chinezul şi locuitorii. Pentru aceia şi bineîncuvinţăniei voastre vă poruncesc ca mai sus zisului paroh să urmaţi şi turma voastră cea încredinţată către toată facerea de bine să o învăţaţi că pre această lume toţi mă va iubi şi milui iară pe ceia lume să vă învredniciţi a auzi acest fericit glas şi prea

https://biblioteca-digitala.ro

bucuros carele zice: „Veniți bogosloviți și credincioși, robi întru multe pre voi vă voi așăza, întrați întru bucuria Domnului Dumnezeului vostru, vesăliți-vă cu îngerii în vecii vecilor, amin."

Cătră aceasta tuturor voao vă poruncesc ca în vremea când veți vrea această predică norodului să o cetiți mai nainte faceți de știre stăpânirii cei de stat și-l rugați ca să de porunică să vină la beserică de la mic până la mare, parte bărbătească și fămeiască și așa fiind adunați mulțime de creștini în beseraică predica cea adăogată spuneți ca să nu fie în deșărt osteneala și a mea și a voastră numai prin ascultarea cuvintelor acelora și norodul să vină întru simțire (și) luminare.

Pentru aceia poruncesc bineîncuvinteniilor voastre ca porunca aceasta dinpreună cu predica întru vreo câteva exemplaruri prescriindu-le preoțimei cei de supt mâna voastră ca porunca aceasta să o trimiteți ca și ei mai nainte primindu-le în protocolul cel de țirculare să le prescrie și norodului mai sus numita și adăugata predică să o spună de care iarăși pentru împlinirea poruncii aceștia adecă: iaste în tot satul această predică în protocolul cel de țirculare prescriată și norodului procetică despre caria preaosfințimea cea parohialnică protoprezviterilor, iară aceștia mie, datornică relație a aduce să îndatoresc.

Dat în Verșeți în 25-lea de Aprilie 1805.

8.

1805, aprilie 25, Vârșeț
Predica care a fost trimisă împreună cu circulara de mai sus.

În numele Tatălui și a Fiului și a Sfântului Duh, amin! Iosif cu mila lui Dumnezeu pravoslavnic episcopul Verșețului, Caransebeșului, Logojului, Orșovo-Mehadiei și c.l.p.

Bineîncuvințate d(o)mnule protoprezvitere, preoților și tuturor clirosului bisericesc de bun neam d(o)mnilor ștabsober și unter ofițirilor, binecinstiților cnejilor, sănatorilor, neguțătorilor, maeștrilor, lucrătorilor de pământ și tuturor pravo-

https://biblioteca-digitala.ro

slavnicilor creştini de amăndoao părţile, fiilor miei întru Duhul Sfânt, preaiubiţilor, dar voao şi pace di la D(u)mnezeu, Părintele şi Domnul nostru Is(us) H(risto)s întru Duhul Sfânt.

Prea vecinica fiinţă care noi o numim D(u)mnezeu, fiilor miei întru Duhul Sfânt prea iubiţilor, la gândirea sa cea dintâi, când au vrut pe om să-l zidească după chipul şi asămănarea sa au văzut mai nainte că această făptură lui va păcătui, acel om căruia el toate alte făpturi au supus şi lui spre toată slujirea au aplecat mai mult spre rău decât spre bine, adeche poruncile ziditoriului său a le păzi şi a le călca pre dânsul a-l vătăma iară pre sine însuşi di la mila lui D(u)mnezeu a lipsi însă iarăş(i) acel preamilostiv D(u)mnezeu voia şi poftirea sa au împlinit şi pre om precum mai nainte au zis l-au făcut după chipul şi asămănarea sa pentru că şi acesta au văzut acea făptură a lui pântru greşala sa şi pentru călcarea poruncilor lui D(u)mnezeu cumplit va fi osândit dacă de aici înainte de tot păcatul ca de foc să va păzi, voia şi porunca ziditoriului şi D(u)mnezeului său cu osârdie o va împlini, pre dânsul de adoa oară nu a-l mânia şi a-l mâhni ca pră tine, o, omule! Iarăşi a doaoa oară cu potop, cu foc, cu foamete şi cu săte să nu te muncească şi pedepsească. Precum şi adese ori să întâmplă ca D(u)mnezeu preamilostivul a putea omului aduce în minte ca să să grijească de datorinţele sale cele creştineşti însă dacă omul cu totul sau numai puţin le calcă, tremite spre noi acuma mari călduri cât să împare că va arde pământul, întru care vreme aşa călduri ce aduce de nu sămânţa care spre hrana neamului omenesc iastă sămănată de mare pripeala soarelui să usucă şi mai pre urmă nici o roadă di la sine nu dă. După aceia ce iastă? Numai foamete! De multe ori D(u)mnezeu atâtea mulţimi de ploi varsă cât toate sămănăturile cele sămănate silite a putrăzi. Şi ce atuncea iaste de nu iarăşi foamete? Iarăşi foamete, moarte şi în ce chip moarte, cumplită şi jalnică!

Pentru aceia fieştecarele întru sine să gândească şi să judece cumu-i cu greu sufletul di la trup a să îndăpărta mai cu jalnic dintru aşa a eşi, carii de foamete sau de săte omul moare? Însă aceia oameni mor cu aşa moarte groaznică carii pre D(u)mnezăul său l-au scărbit, poruncile lui au călcat şi au căştigat aşa ticăloasă şi jalnică moarte ca sufletul lui şi pe aceasta lume eşind din trup să să muncească iară pe lumea

https://biblioteca-digitala.ro

aceia în vecii veacilor întru munca cea viacinică și în văpaia cea nestinsă să va chinui.

Așadar preamilostivul D(u)mnezău creștinilor miei preaiubiți di la noi mult nu cere nici poftește, nu cere D(u)mnezău ca să-i lucri ca un rob sau porția să plătești. D(u)mnezău numai aceasta di la noi poftește ca zilele ceale de Dumineacă sau de praznice să le sărbează și întru aceste zile să miargem la beserică, să-i mulțumim pentru acele ce ni-au dat, să ne rugăm lui pentru aproapele nostru și toate acestea prin dreapta credință și cerere di la D(u)mnezeu și pre aproapele tău ca însuș(i) pre tine. Nu mai ști tu creștine ce iaste aceasta: „Iubește pre D(u)mnezeu? Cum vei iubi tu pre carele nu-l vezi? pre carele nu-l ști, pre carele nu-l cunoști și nicicând ochiul tău cel muritori pre această lume nu-l poate vedea nici cineva viu nu l-au văzut precum mărturisește Sfântul Ioan E(van)ghelist în Sfânta E(van)ghelie în capul 2-lea, stih 7-le unde așa grăiește: „Pre D(u)mnezău niminea nu l-au văzut,? Pre D(u)mnezău a iubi însămnează aceasta: iubește pre aproapele tău ca pre tine însuș(i) și nu face nimănui ce singur nu poftești ție, alții să-ț(i) facă; Iară care iastă aproapele nostru? Aproapele nostru iastă, fiilor miei întru D(u)mnezeu Sfânt preaiubiților, nu-i numai singur fratele nostru sau tatăl sau maica sau sora sau unchiul sau alt niam ci fieștecarele om care iastă zidit di la D(u)mnezeu și născut din tată și din mamă ca și noi fie el turc sau jidov, toț(i) săntem fii unuia părinte și a făcătoriului. Însă dacă facem bine și facem după porunca D(u)mnezeului și a părintelui nostru și așa fieștecarele iastă aproapele nostru și noao tuturor.

Acuma ați auzit creștinilor pravoslavnici care-s poruncile lui D(u)mnezeu și datori iaste fieștecarele om și înaintea lui D(u)mnezeu și înaintea aproapelui nostru a le împlini. Însă ascultați-mă! Cum nește creștini de legea noastră cea pravoslavnică, aceste porunci ale lui D(u)mnezeu zisă le împlinesc. Sânt oarecare creștini carii numai numele creștinesc pre sine purtând nu are în trânsul nimic ce iaste datori creștinilor ne băgând în seamă nici pentru înșine sângur nici pentru sufletul său nici pentru casă nici pentru rudenia sa pentru vecinica muncă pe ceialaltă lume și călcând toată omenirea ochi sângeroși și ca o hiară iar la drumuri și oci grăbește și fură aceia ce siracul cu dreaptă și sângeroasă muncă și cu multă oste-

https://biblioteca-digitala.ro

neală au agonisit şi au plecat la casa sa ca pre muerea şi copii săi să-i hrănească şi să-i învăşmânteze de multe ori să întâmplă ca temându-se să nu izde pre oaminii cari nevinovaţi şi drepţi sânt, fără milă bat, muncesc şi fără de toată dumnezeirea ucid. Pre aşa oameni zic ucid care le iastă fratele şi aproapele lor şi pre cari ei nu sânt în stare ai zidi ci ca la o hiară netrebuită şi nemilostivă în inimă nu iastă dăstul creştinilor mei preaiubiţi.

Numai numele creştinesc pe sine a purta iar fapte netrăbuite şi lui D(u)mnezeu protrivnice a face. Omul care vrea şi pofteşte să să numească creştin, acela datori iastă a să grija ca şi cu numele şi cu faptele sale să fie creştin. Iară creştin nu-i care nu împlineşte şi nu săvârşeşte datorinţele cele creştineşti acela mai bine să nu să numească că iastă creştin căci ce asnă are el de singur numele care poartă? Cu adevărat, o, omule, ştiu că oare cine să te întrebe ce eşti tu? Iară tu ai răspunde „creştin sânt eu şi încă pravoslavnic". Însă ce fapte creştineşti tu ai făcut? şi ce pildă ai dat tu creştinului cu singură fapta ta? La aşa întrebare dacă vei avea mai puţin sânge omenesc în sine trăbue să te ruşinezi şi de ruşine şi de păcat să orbeşti, să ascunzi şi să amuţi nu pentru alta numai ca să nu cauţi omului creştin în ochi nici de nume creştinesc să nu auzi şi să nu grăeşti dacă sânteţi întru acelea fapte răle şi de aici înainte ar arămânea care întru tinereţele tale li-ai învăţat.

Pentru ce porţi pe sine numele creştinesc când nici „Tatăl Nostru", „Născătoarea de D(u)mnezeu", „Crezi întru unul D(U)mnezeu", nici zece porunci nu şti, nici nu iastă dăstul că numai tu nu le şti ci şi pe copii tăi ai pus gând întru aşa învăţătură şi întru necunoaştere de D(u)mnezeu şi poruncilor lui ai creşte şi ai lăsa şi ca un părinte negrijindu-te că mâne sufletul tău vei slobozi şi pe dânsul cu viaţa ta cea netrăbuită în munca cea vecinică îl vei aduce, de unde nu iastă izbăvire şi răscumpărare numele creştinesc pre sine porţi iar binele altuia pohteşti ce nu numai ce pohteşti ci şi jefuieşti aşadar pentru ce Dumnezeu m-au zidit, pentru ce ţ-au dat sănătate şi înţălegere sau să sfătueşti binele altuia sau singuri să lucri şi cu aşa singură sudoare şi muncă să vieţuieşti. Numele creştinesc pre sine porţi iar aproapelui şi fratelui tău den zavistie, den casăle, fânul, paele şi alte avuţii aprenzi, marva în tot chipul furi şi prazi aşa jăfueală nu numai pre el şi pre gloata

https://biblioteca-digitala.ro

lui o furi și faci fără noroc și ucizi. Așadar judecata-i tu sângur înaintea ta O, ce moarte vrei să faci când ai vorbit și ai gândit și ai pornit măcar căruia să-i aprinzi casa, fânul și paele sau pre fratele și pre vecinul tău carele nimica ție nefăcându-ți vreo greșală pentru puțin, nește bani, să-l omori sau să-i furi boul, calul din câmp sau din grajdi. O, Doamne Sfinte, ce fapte sânt acestea și lui D(u)mnezeu protrivnice și oamenilor urâcioasă cumu-i și năravul tău așa surd și pohta ta oarbă, cum nu te înfricoșăz(i) că D(u)mnezeu prin mânia lui cea dreaptă întru singură fapta ta cea fărădelege te va pătrunde și te va zdrobi. Nu gândi că ai căștigat ceva dacă fratele sau aproapelui tău casa ai aprinde că el săracul cu mare ostăneală și chin dabia au făcut-o ca să, pe sine însuș(i), muerea și copii săi de niao, de ploaie, de frig și de căldură să-i scutească. Nu gândi că cu aceasta ai căștigat vreo bogăție dacă ai furat banii, calul sau boul altuia. Acestuia adeche di la care ai furat mare pagubă, nedreptate și nevoire făcându-i iară ție însuș(i) nimic n-ai ajutat căci tot ce prin așa nedriaptă pășire ai luat și în casă ai adus ear acelea iaste numai de procleție și singur foc care sufletului tău pentru păcatele cele făcute pe lumea aceasta focul cel vecinic mai mare ațiți și aprinzi. Așadar cum s-ar putea a să curăța și a să dezrădăcina din norodul nostru așa feliu de oameni răi, adecă: pustalii, jăfuitorii, aprinzătorii de casă și lor asămenia? Pentru aceia nu să pot curăți și dezrădăcina, creștinilor mei preaiubiților, așa feliu de om netrăbuit și fără de leage mai întâi lui-ș(i) caută acoperitori adecă o gazdă de lotri carele el va hrăni, înbrăca și va spune omul carele este cu bani cum și în ce vreme cu ușurare să poate tuna la dânsul și carele mai pre urmă de toate relele ca să nu-l vadă sau să nu-l prinză îl apără și gazdăle lotrilor prin așa bogăție cu nedrept strânsă să îmbogățească însă, o, amară bogăție și vesterie, așa strânsă care avuție și trupul pre lumea aceasta și sufletul pre aceialaltă îl prăpădește și nu numai el însuși prăpădit iaste ci și casa lui, muerea lui și copii cei mai iubiți. Așa om care să cheamă gazda lotrilor mai rău iaste decât jăfuitorii carii fură lucrurile ceale furate lui spre lăsare sau spre a sa vețuire aduce. Pentru ce așa feliu de gazdă lotrilor ștind unde sânt jăfuitorii nu-i descoperă stăpânirii ca să să poată prinză și după dreapta judecată să primească răsplătire numai casa gaz-

https://biblioteca-digitala.ro

delor de lotrii iaste cuibu(l) jăfuitorilor, căci fără ei jăfuitorii cei ce fac rău de foame ar crăpa. Pentru aceia să şi cheamă gazda lotrilor inima şi sâmburile jăfuitorilor şi a lotrilor.

Aşadar pre voi, pre toţi, fiilor miei intru Duhul Sfânt prea iubiţilor, cu cuvintele acestea D(u)mnezeeşti vă încredinţezi că aşa ucigători, jăfuitori, aprinzători s-au lăpădat de H(risto)s s-au lăpădat de creştinătate şi de omenirea sa şi mai rău decât marva cea necuvîntătoare iaste postul lui, rugăciunea lui, mătaniile lui urâte sânt înaintea lui D(u)mnezeu şi di la bisărică şi liagea noastră cea pravoslavnică sufletul lui după cuvintele sfântului Apostol Iacov în capul 2-lea, stihul 26 iastă mort precum şi trupul fără de suflet mort iaste. Sufletul lui în focul cel viacinic aşa va arde precum au ars casa, fânul şi paele care el au aprins şi pre fratele lui şi aproapele său au jăfuit şi l-au ucis iară mai ales va fi şi pre aceasta şi pre ceialaltă lume fără de noroc şi nicicând nu-i va da D(u)mnezeu sănătate nici noroc şi nicicând copii şi lăcuitorii căşii lui norocoşi nu vor fi căci el au aprins casa altuia şi au stins focul, focul de pre vatra fratelui său. Iară aceia ce au furat şi în casa sa au adus ca să să ajutoare nu să va ajutora numai şi aceia ce au avut ce să va prăpădi şi blăstămul lui D(u)mnezeu din casa lui nu să va mai dăzrădăcina.

La săvârşit, creştinilor mei preaiubiţilor, au doară nu vedeţi în toate zilele câtă osteneală eu ca un Arhiereu al vostru aşijderea şi toţi fraţii miei Arhierei facem pentru luminarea voastră şi rădicăm dimpreună cu voi bisărici, şcoale aşăzăm, învăţături vrednice şi preoţi iarăşi singuri vă învăţăm pre voi în tot locul şi de-a pururea după datorinţa noastră cătră toată bunătatea, dreptatea şi adevărul preamilostivul împăratul nostru pentru bună starea afintelor besearicilor, preoţimei şi a tot norodului nostru celui pravoslavnic. Însă mare ruşine şi tunarea în pământ sâliţi sântem a asculta de la toate stăpânirile pământului de la toate judecăţile, adecă de la înalt slăvitul Hofkrigsrat, de la înalt slăvita crăiasca ungurească cancelarie, conzilium şi de la toţi domnii milităreşti şi de la cei de varmegie şi a cămarei şi de la singur preaiubitul împăratul nostru cum mulţi dintru norodul nostru cel sârbesc şi românesc alta nu sânt fără numai tâlhari, lotrii şi aprinzători de casă şi de la singur împăratul că am auzit carele noao tot binele poftеşte şi face şi pentru norodul şi bună starea noastră

https://biblioteca-digitala.ro

să bucură ca unor credincioșilor și drepților supușilor săi el ascultând și văzând așa fărădelege ca neștiind norodul nostru fac și prin vreo câțiva făcători de rău căștigăm toți urâciune. O, amar de ei carele fac scandel spre pravoslavnica lege a noastră și preste tot norodul și așa să hulește cu numele nostru cel bun ca să să poată curăți și a dezrădăcina odată tâlharii, jăfuitorii, pustalii, aprinzătorii de casă și toți oamenii de cei ce fac rău. Și dacă poftiți să să ia această rușine și pecingină despre norodul nostru și să câștigăm nume bun, de lipsă iaste ca toți cu un glas, cu un suflet spre așa oameni a privi și a păzi și cum veț(i) simți undeva că sânt, de grab spuneți stăpânirii și lor îi arătați, care ei va ști cu așa feliu de oameni ce va face. Urmați pildei și călcărilor vrednice de laudă și de milă lăcuitorilor satului Chiceși aproape de Lipova în varmegia Temișoarei carii cum or auzit că pustalii or venit în sat asupra spăiei de grab, cu un glas mic și mare, bărbați și mueri, tineri și bătrâni, bolnavi și sănătoși or sărit și pre toți pustalii au ucis. Și pentru aceia de la preamilostivul împăratul nostru or căștigat ca tot satul un an să nu de porție, robota nici or(i) ce feliu de forșpan. Iar acelora carii au sărit întâiaș(i) dată la acest slăvit lucru, adecă preotul și chinezul din loc, cel întâi preotul au căștigat colaină de aur iar celălalt colaină de argint iar spaia, pentru mulțămirea și pomenirea obștii, besearica sau casa lui Dumnezeu s-au zidit toată. Această răsplătire foarte mică este înpotriva aceia care au împlinit leagea lui Dumnezeu și or căștigat de la dânsul cununa prin blagosloveniea sa cea dumnezeiască căci după cuvântul lui pre oamenii cei răi, rău au căpătat adecă petrecut.

Așijderea și creștinilor miei, eu voao și despre partea mea cea arhierească și despre partea lui Dumnezeu vă încredințezi ca com veți simți pre așa feliu de lotri, de grab vă astrângeți ca o făptură a lui Dumnezeu, ca niște dajnici a unui sat, ca niște fii ai unui părinte, ca niște dajnici ai unui împărat și faceți de știre stăpânirei noastre ca și voi să fiți împlinitorii leagii lui Dumnezeu și mila împăratului să câștigați și îndezrădăcinează pentru care și prea milostivul împăratul nostru folositoare orânduială au făcut carii prin domnii de varmegie și voi veți câștiga. Însă voi să împliniți cu toată osârdia aceia ce voao să va porunci ca cinste, laudă, iubire și milă de la împăratul nostru să câștigați. Așadar fiți buni creștini, ține-

https://biblioteca-digitala.ro

ți-vă de Dumnezeu și de leagea noastră cea pravoslavnică, veniți la beserică dumineca și în zilele de praznice, nu fugăreți de la pocăință și ispovedanie, nu vă depărtareți de Sfânta Cuminecătură și să slujiți diavolului prin coturi, prin berturi și prin alte necuvioasă locuri.

În vremea aceia când creștinii cei buni și drepți la închinăciune și la alte taine ale Sfintei Beserici, în lăcașele lui Dumnezeu să strâng, atuncea și fieștecarele din voi trimiteți copii voștri precum în besearică așa și în școală unde să vor învăța ei aceia ce fieștecarele creștin datori iaste a ști. Pentru ce ne trebue școale, pentru ce beserici dacă noi nu le cercetăm și de la cei așezați, învățăturile cele de lipsă să le învățăm?

Fiți creștini buni, fiți iubitori de oameni, fiți copiilor voștrii buni îndreptători căci fieștecarele știe cu ce să învață în copilărie aceia alungă în bătrânață poate dezvăța și lăsa. Iubiți pre Dumnezeu și pre aproapele vostru ca însuși pre sine și nimănui nu faceți aceia se sângur ție nu-ți pohtești alții să-ți facă și așa pre voi mila lui Dumnezeu din ceri vă va blagoslovi dinpreună cășile voastre și cu muerile voastre și cu copii și cu toate avuțiile voastre, Amin!

Însămnată în Verșeți în 25-lea aprilie 1805.

Iosif Șacabent Episcop

9.

1806, aprilie 16, Vârșeț

Se aduce tuturor la cunoștință anunțul comitatului timișan că pe capul unor lotri originari din Sacoșul Unguresc s-a pus un premiu de 1 000 de florini. Îl va primi cel ce-i va aduce în fața stăpânirii vii sau morți.

Bine încuvințate domnule protoprezvitere și binecucearnicilor preoților parohialnici din protoprezviteratul Varadii

Slăvita varmegia Timișorii prin mijlocirea a sa supt a 3-lea zi a lunii lui martie și zilelor celor următoare a Generalei Congregații trimisei scrisori de înștiințare ca atâtea și de mulți ani a hoților mai sus numitei și celor hotărâte varmegii prin lăcuitorii Sacoșului Unguresc, Martin Jurmescu și Filip Todorescu și prin soțiia lor, faceri dă răle și fiindcă toată

https://biblioteca-digitala.ro

orânda care s-au făcut către prinderea acelora hoți fără de nici un folos aieve s-au arătat iară frica asămenea năvălirilor și facerilor de răle foarte s-au înmulțit. Pentru aceia silită au fost varmegia așa feli de mijlociri carii slujind către prinderea făcătorilor de rău a întrebuința carii prin adevărată încrederea că va câștiga plata lor și către deșteptare poate sluji însă spre acest săvârșit prin dreaptă și milostivă înștiințare și slobozire a Înalt Slăvitului Păzitoriului de Loc Crăescului Ungurescului Sfat cu prileajul de acuma s-au orânduit ca carii va prinde pre aceia mai sus numiți hoți sau vii sau morți, cinstă întru 1 000 fl. din casa varmegii va căștiga. Deci ca să vă poată acest oare cât mai cu graba să împlini încredințată, luminata varmegie ca prin preoții cei parohialnici norodului în bisărică fiind să o încredințeză.

Pentru aceaia bineîncuvințăniilor voastre această fericită și de toată obștea preabună rânduială înștiințându-vă poruncesc ca într-o zi de duminecă sau de sărbătoare nu odată ci de mai multe ori norodului în biserică după săvârșirea Dumnezeiești Liturghii ai înștiința și prost tâlcuind-o să o încredințați ca toți cu un suflet și cu un glas să să rădice dimpreună ca să poată mai de grab pe aceia numiți 2 hoți s-i prinde sau să-i ucigă și pe sine și pe frații săi de toate rălele, năvălirile ai slobozi. După aceia poruncă aceasta fieștecarele parohialnic preot în protocolul său cel de circulare să o prescriați iară pentru împlinirea aceștiia porunci datornică înștiințare di la protoprezviteri aicea să aștept.

Dat în Verșăți, 16-le Apri(lie) (1)806.

Iosif de Putnic m.p.

10.

1806, mai 15, Vârșeț

Se comunică hotărârea comitatului Timiș ca în cazul în care aprinzătorii de case sau holde nu sunt prinși, paguba să fie plătită solidar de către întreaga obște a satului respectiv.

Bine încuvințate protoprezvitere și la toată preoțimea din protoprezviteratul Varadii

Luându-să în socotință întru aceia ca până acuma nu în puține locuri în obștele cele de căpetenie și în multe părți

https://biblioteca-digitala.ro

s-au adevărit precum din dușmănie și din invitarea cea ră, oamenii cei blăstămați la inimă și făcători de rău, ar prăpus precum în fânețe și în cășile gazdelor foc de ar aprins și or ars de care foarte mare pacostă și pagubă s-au pricinuit pentru care mulți din binele lor și din avere or rămas săraci și cerșitori. Pentru așa întâmplări a să dăzrădăcina, S(lăvita) Varmegia a Timișorii din datorința lor și din osârdia către supușii lor și pentru binele cel de obște cele următoare lucrurilor celor mai mari înainte or prăpus ca întâmplându-să paguba cea mai sus numită fie în ce chip să va întâmpla și obidă cuiva să va face numai într-aceia pagubă și nu să va putea așa feli de făcători de rău afla care așa pagubă au pricinuit, atuncea obștea toată a satului aceluia sau a orașului, omului aceluia căruia pagubă s-au făcut, toată paguba vor fi datori să o plătească de care, după aceia, dacă se va afla făcătoriul de rău care au făcut paguba aceia, atuncea va fi el datori obștii a întoarce paguba napoi. La carea S(lăvita) Varmegia cea mai sus pomenită, la prăpunerea lor înaintea lucrurilor celor înainte, de bine au aflat și au întărit precum ce mai de grab la toată obștea și la toate satele așăzământul acesta prin Cin(stita) Consistoria să încredințază din datorință la acest bine de obște rânduit dorește ca la sfârșit bun să o aducă prin preoții cei parohialnici ca ei norodului să ivească. Așadar într-acesta chip rânduiala varmegii în împlinirea și în știință a să aduce pentru binele cel de obște binecuceriniciei voastre aceasta vă încredințăz și vă poruncesc ca voi porunca aceasta prescriind în vro câteva exemplare și preoților de supt mâna voastră încredințați la așa sfârșit să trimite ca aceasta în protocolul de țirculare prescriindu-l apoi de 3 ori în duminici sau în zi de praznice norodului fiind în bisearică de față ales și cu înțălegere să-l procetească. Iară despre aceia toți preoții cei parohialnici protoprezviteru(ului) său iară acela rălația sa Conzistoriumului să îndatorează a-l prăda.

Dat în Verșeț, 15 mai 1806

Ioan Putnic Arhimandrit Cergheteguluí și administrator

https://biblioteca-digitala.ro

11.

1812, decembrie 30, Vârșeț
Pentru că s-a făcut tovarăș lotrilor preotul din Pârvova, din protopopiatul Mehadiei a fost degradiruit. Circularei care anunță pedeapsa i s-a alăturat și o predică inspirată, evident, din textele cu același caracter de până acum, mai ales din cel al lui Ioan Tomici referitor la călcările de lege săvârșite de parohul Ioan Marta din Giurgiova.

Bine încuvințate părinte protoprezvitere noao iubite!

În ce chip în 30-lea luni(i) lui Dechem(brie) (1)812 anu, dis de dimineață, pe acest nenorocos om fiind diacon din locul milităresc Pervova, din protoprezviteratul Mehadii, Procopie Roșcovici, neplăcute și la tot clerul cel creștinesc al nostru spre vătămare și necinstea așa urâte fapte s-au afârșit. Și pentru ce vină acelaș(i) nenorocos om din cinul diaconii așa fără cinste s-au lipsit, puteț(i) bine încuvințenia voastră sus aicea (adeugată) și cu prilejul degradației norodului și clerului cuvântării aceștia spusă mai pre larg să poate vedea care voao o trimit și așa vă poruncesc ca preoțimei voao supusă a protopresviteratului vostru după obiceai a trimite aceasta și cu manele aspru a-i sfătui ca macar care din ei călcând cinul preoțesc va fi lăpădat și pre cel mai sus osândit om totdeauna înaintea ochilor să aibă. De care așa asămenea fapte să să păzască ca de focul cel mistuitori, cinstea și chemarea sa a o păzi și dătorințele sale deplin a le săvârși.

Aiciea adăugată predică tot parohialnicul preot în protocolul de țirculare să prescrie și adesăori pentru sine a proceti să aibă. Iară voi pentru împlinirea aceștia porunci îndatorați veț(i) fi înștințare la vremea să o trimite(ți).

Dat în Verșeți, 30-lea Dechem(vrie) (1)812

Vidac episcop m.p.

Cu întristarea inimii și cu lacrăma adăugându-ne pre noi Excelența sa, Arhiereul nostru, la jalnica slujbă de astăzi ca să vedeți, o, iubiților ascultători, pre omul acesta carele nu demult în diacon fiind hirotonit și în Pervova așăzat în oltari înaintea jărtvelnicului lui D(u)mnezeu îmbrăcat în haine de sfințenie și ca pră o mireasă cu frumusețe împodobit

https://biblioteca-digitala.ro

iară acuma înaintea noastră cu totul batjocorit de hainele cele sfinte dezbrăcat și de la jărtvelnic afară împins îl vom vedea. O, minune! rușine ce iastă aceasta o, iubiților fraţi preoţi și iubiților clirici, care aveți gânduri a întra în starea aceasta, diaconii și preoții. Oare ce jalnică priveală iastă? Cine iastă ticălosul acesta, ce rău au făcut el și ce iastă vina lui de pătimește? El vina aceasta și stă înaintea noastră așa pierdut fără fireă, batjocorit și rușinat? Oh, să nu întrebăm mult! El iastă un om care au fost luat asupra sa sarcina păstoriei și slujba diaconiei, un om care s-au făgăduit înaintea jărtvelnicului lui D(u)mnezeu ca va fi lumina lumii, sarea pământului, povața orbilor și să va face vrednic de cinul cel mare al preoției. El după chemarea sa au fost datori a sluji lui D(u)mnezeu și cu toată inima a împlini poruncile lui. Și pre scurt el au fost așa feli de om carele — cu învățătura și cu pilda sa cea bună au trăbuit preste toată viața sa singur îndreptat și după porunca lui D(u)mnezeu să viețuiască și pe norodul lui D(u)mnezeu să-l îndrepteză pre calea cea dreaptă carii duce către vremelnica buna norocire și la vecinica fericire și prin așa slujbă și purtare a lui să-ș(i) agonisească și luiș(i) singur acea vecinică fericire și să auză acel dulce glas de la dătătoriul de plată: „Slugă bună și credincioasă deplin ai fost credincios preste multe te voi pune, întră întru bucuria D(o)mnului tău!“ Iată spui voao, iubiților, cine iastă acesta iară întru acest chip să rusinează și să batjocorește cu așa cumplită pedeapsă nu iastă nici așa mare minune. Pentru aceasta au adus vina sa cât au fost slujba lui mai mare, mai sfântă și mai trăbuincioasă și n-au păzit-o, cu atâta și pedeapsa pentru nebăgarea de samă a slujbei iastă mai cumplit. El au călcat făgăduința care înaintea lui D(u)mnezeu s-au făgăduit și datorința chemării sale n-au împlinit în loc de a fi lumina lumii, sarea pământului și povața orbilor, el singur pe sine s-au făcut întunerec, otravă și scandelă luiș(i) în loc de a învăța pre oameni să să teamă de D(u)mnezeu și să plinească poruncile lui D(u)mnezeu, el acela singur călcându-o și făcându-să lotru adeche mai cu ortacii lui un cal furând pre cela au vândut și banii întru sine au împărțit. Aceia întru prin calea judecății au mers și prin legea țării osândit iastă așa la cinul diacomiei să piardă și șasă luni de zile în fer și știnhaus închis să fie.

https://biblioteca-digitala.ro

Vedeți iubiților ce face dreapta judecată lui D(u)mnezeu, cum defaimă, lucrurile noastre celea ascunsă le scoate la iveală și le pedepsește și aceasta face el ca să plinească covântul carele zice: „Nimica nu iaste făcut ascuns ca să nu iasă la arătare", pentru această jalnică căutare nu iastă alta decât să vedem jalnică osândă și nenorocită viața acestui frate al nostru carele cu păşirea lui bisericii noastre, legii, clerului și tot neamului nostru ruşine mare au primit și dacă aț(i) văzut și ne-am umplut inimile noastre acuma cu frică și cu tremurarea să nu vă pară gloată, de noi ci să căutăm împedicarea lui ca întru o oglindă și să luăm pilda spre păzirea chemării darului nostru spre care sântem legătuiți. Aduceți-vă aminte și voi, o, iubiților care vă gătiți de cinul cel sfânt al preoției și peceatluiți în inimile noastre aceasta jalnică a fratelui nostru păşire, împliniți poruncile cele D(u)mnezeiești și împăratului nostru, nu vă împărtăşiți cu cei fără de omenie, nu vă îmbătareți cu oamenii cei proşti și nu vă întindereți la lucrurile ceale străine ci fiți pildă bună creştinilor voştrii și-i învățați să să păzască de cele răle și să viețuiască în buna creştinătate.

Iară tu, ticăloasă omule carele eşti astăzi din slujba diaconiei desăvârşit lăpădat, întoarcete cu pocăință către ziditoriul tău, plângi și suspină din toată inima ta și te roagă lui D(u)mnezeu cu lacrăm(i) și cu umilință că bun și milostiv estă el și bucuroş iastă spre cei ce să întorc către el cu pocăință. Îmbărbătează-te și nu te deznădăjdui de mântuirea ta iarăși (noi-n.n.) toți te încredințăm (în)mila lui D(u)mnezeu. Amin!

12.

1826, decembrie 14, Vârşeț
Întrucât s-au înmulțit lotriile, comitatul Caraș a introdus procedura judecății de urgență în cazul delictelor de acest fel.

Bine cucernică, parohialnică preoțime

Pentru înfrânarea oamenilor răi care în cuprinsul slăvitului comitat a Craşovii din zi în zi să înmulțăşte, a lor Chesaro-Crăiască Mărire a Crăimei Ungureşti Palatin, supt 17-lea noemvrie 1826, nr. 902, prin preamilostiva sa rânduială,

https://biblioteca-digitala.ro

numitului comitat dreptatea judecății scurtă a dărui bine au voit. Care binecucerniciei voastre și parohialnicei preoțimi a protoprezviteratului vostru cu aceia adăugare să împărtășește ca aceasta sus zisă milostivă rânduială în beserica norodului să să publiţiruiască.

Dat din șăderea cea consistorialnică în Vereț în 14-lea dechemvrie (1)826 ţinută.

Sinesie de Radivoievici arhimandrit și administrator.

13.

1853, martie 4, Vârșeț

Se aduce la cunoștință tuturor parohiilor și prin aceasta populației condamnarea unor grupuri de lotrii care au fost capturați

De la Diecezanul Consistoriu (al) Verșețului, preacinstitule Domnule Protoprezvitere!

Alăturat aici, de la înaltul măritul gubernium a Voivodatului Serbiei și a Banatului Temișan trimisă înștiințare, au primit-o duhovnicească această stăpânire cu cea mai mare a inimii și a sufletului durere văzând că și așa creștini să află cari: netemându-să de asprimea legilor îndrăznesc în timp de pace numele cel bun și fața conlocuitorilor nevinovați cu picioare nelegiuite a călca averea altora și hoțește a răpi și prin aceia sieși rușinoasă moarte prin streang sau plumb a-și câștiga iară sufletul cu neiertate păcate a întina și celor de bun neam cu dânșii întristare și necinste a pricinui.

Făcând mai sus atinsa înștiințare priacinstiei voastre vă poruncește Consistoriul acesta ca pre submanuata voao preoțime parohialnică să o îndemnați ca adunatului, în S-ta bisărică, popor, să comănde și să sfătuiască ca tot creștinul precum ceale D(u)mnezeiești așa și ceale cetățenești leagi cu deadinsul să păzască și să cinstească și sufletul său prin furtișaguri și răpiri lui D(u)mnezeu și oamenilor urâte să nu și-l piardă ca de tot lucrul rău și oprit să se păzască și viața să nu o perde în mânile gâdei (gelatului) prin carea vecinică pată de rușine pune pre fruntea celor de un sânge și de un

https://biblioteca-digitala.ro

neam cu dânsul. Drept aceia fieștecarele să vieţuiască după legea D(u)mnezeiască şi după orânduelile împărăteşti şi aşa va fi şi întru această lume şi în cea viitoare norocos şi mântuit.

Din şăderea consistorială în Verşăţi în 4 Martie (1)853 ţinută.

Publicaţiune

I. Lăcuitorii din Ceanadul Sărbesc:
   1. Cosma Kollar de 65 de ani, căsătorit, părinte 3 prunci;
   2. George Barni de 40 de ani, căsătorit, părinte de 3 prunci;
   3. George Scrum alias Burfu, 61 ani, căsătorit, tată de 4 fii;
   4. Paia Barni, 30 de ani, căsătorit, fără copii;
   5. Gavril Codreanu de 43 de ani, căsătorit, fără de copii;

II. Lăcuitorii din Câlnic:
   6. Dănilă Rusu de 24 de ani, căsătorit;
   7. Trăilă Todor de 27 de ani, părinte de 3 copii;

III. Lăcuitorii din Crivina:
   8. Gavrilă Borca de 35 de ani, căsătorit, părinte de 1 fiu;
   9. Danilă Barbescu den Jidovar de 22 de ani, căsătorit, părinte de 1 fiu militar gregari din regimentul de infanterie a borone(ului) felacici, cu sloboşag

În urmarea aşternerii înquizaţiunei marciale făcute asupra lor se pedepsiră şi adecă cei dintâi cinci de după mărturisirea lor cea dovedită despre cunoaşterea la stăpânire a mai multor lotrii pre care dânşii nu numai că i-au ocrotit în casăle lor şi au beut cu ei ci şi pentru ca spre scăpare le-au dat mână de ajutori.

Cei doi următori, parte de după mărturisirea lor, parte de după spunerea mărturiilor jurate devedindu-să că în 5 martie

https://biblioteca-digitala.ro

1852 au întrat cu putere prin spargerea ușilor încuiate la morari(ul) de la moara așanumită a lui Trumaor din Bocșa Română unde zlâțânid pre morari și pre ceialalți măcinători aflători acolo de față cu amenințări înfricoșătoare au răpit de la dânșii în bani și altele 48 fl. 48 cr. argint.

Iară cei din urmă după ce din a lor mărturisire proprie cu dreptul s-a dovedit că dânșii nu numai că au făcut mai multe furături forțate prin frângerea lăcuințelor ci și în 3 fevruarie a.c. întru 7—8 oară sara, pre drumu(l) de la Nădragu către Jidovar în locul așa numit Calea Mare căzură preste Miloș Alporthu inginerul montan cu cuget rău de a-l despoia de ale sale pe carele doborându-l la pământ îi răpiră un ceas de argint și alte afepte în preți de 24 fl. 40 cr. argint.

Drept aceia după ce despre cei dintâi cinci să ținu judecata marcială în 18 la Ceanadul Sărbesc iară despre cei 2 următori la Bocșa Montană și despre cei din urmă în fevruarie la Logoj, să osândiră toți la moarte prin prau și plumb despre care s-au și esecutat în zile ceale mai sus însămnate în Ceanad, Bocșa Montană și Logoj. Cu Judecătoria Marcială Militară din Timișoara în 23 fevruarie 1853.

https://biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro

Grănicerii bănăţeni în războiul cartofului 1778–1779

Prima campanie militară la care au luat parte grănicerii români din Banat a fost cea împotriva Prusiei în anii 1778—1779. Pentru întâia oară aceşti ostaşi părăseau hotarele nou înfiinţatei circumscripţii militare pentru a porni spre o zonă de operaţii îndepărtată, spre centrul Europei. Nu au fost efective de mii de oameni cum se va întâmpla în vremea războaielor cu Franţa[1], ci doar de câteva sute dar semnificaţia acestei participări nu poate fi ignorată. Prin ea se deschidea o pagină de glorie militară câştigată pe câmpurile de bătălie vreme de un veac şi care şi-a găsit ecoul mai de grabă în istoriografii străine decât în propria noastră istoriografie[2].

Campania din 1778—1779 a fost un prilej, primul, de verificare a capacităţii combative a unităţii militare româneşti din sudul Banatului. Fiind vorba despre o primă fază de organizare a sa, ofiţerii în marea lor majoritate au fost fie germani fie sârbi şi croaţi proveniţi de la regimentele grănicereşti sau alte regimente mai vechi. Curând însă documentele încep să semnaleze, între comandanţi, români proveniţi chiar din populaţia militarizată. Unii dintre ei vor ajunge la gradele cele mai înalte din ierarhia militară austriacă după ce au absolvit şcolile militare celebre ale imperiului între care nu puţini pe cea de la Wiener-Neustadt[3]. În ceea ce priveşte efectivele soldăţeşti, chiar şi în această campanie ele au fost în proporţie covârşitoare româneşti.

Din păcate lipsa de documente în arhivele proprii şi inaccesibilitatea celor din arhivele vieneze au făcut ca până acum istoricii preocupaţi de regimentul grăniceresc valaho-ilir cel mult să amintească participarea sa la conflictul austro-prusac fără însă a putea pune la dispoziţie o informaţie inedită. Desco-

https://biblioteca-digitala.ro

perirea, redescoperirea manuscrisului monografic al căpitanului Carol Schwab redactat cu ocazia aniversării centenarului acestei unități schimbă datele problemei[4]. Deși nefinalizat, rămas în mare parte doar în ciornă, fișele anexate cuprind copii după documente cercetate atât în arhiva regimentului cât și în arhiva austriacă de război permițând reconstituirea participării la evenimentul militar din anii 1778—1779.

În istoria universală acest conflict care a opus Austria Prusiei este cunoscut ca războiul de succesiune bavarez sau „războiul cartofului"[5]. Insolita denumire vine de la faptul că atunci această cultură s-a dovedit salvatoare pentru armate dar și pentru populația civilă din zonele devastate. Cartoful s-a impus cu dificultate în codul alimentar european și doar lungile perioade de foamete l-au făcut acceptat. În ciuda stăruinței autorităților de a-i face pe producătorii agricoli să-l cultive a fost respins de fiecare dată. Acum el a reușit să evite o foamete dezastruoasă și ulterior suprafețele cultivate se vor extinde mereu. Nici în Banat situația nu a fost alta. Administrația a emis o serie de documente, care să explice populației avantajele noii culturi dar aceasta continua să rămână extrem de rezervată. Abia la începutul veacului al XIX-lea când s-au produs modificări climaterice care au determinat o drastică scădere a producției cerealiere și când au avut loc lungile războaie napoleoniene cu inevitabilele lor consecințe în privința nivelului de trai al populației, începe și aici cultivarea cartofului. Unul dintre cei mai activi în popularizarea avantajelor noii culturi a fost cronicarul Nicolae Stoica de Hațeg. În circulare trimise parohiilor din protopopiatul său el explica populației și-i obliga pe preoți, la rândul lor să o facă, că ea poate fi salvatoare atât pentru oameni cât și pentru animale. Cartoful este comestibil, poate înlocui alte alimente greu de găsit, este rezistent la intemperii și are o durată scurtă de la semănat la recoltat. Și ca să nu fie vorbă goală, anunță că el însuși a cultivat și se hrănește cu cartofi[6]. Totuși, în 1816, o listă de prețuri la alimente păstrată de o însemnare pe o carte veche din chiar protopopiatul lui Nicolae Stoica de Hațeg, situează cartoful pe ultimul loc și la prețul cel mai mic[7]. Și era vreme de foamete! Iată ce se însemna pe aceiași carte: *„De la anu(l) 1811 au fost ani, în Banat, tot (de) foamete păn la anu(l) 1817. Au eșit oca de cucuruz 1 fl. 30 cr. și de grău 1 fl., 36 cr. Au mâncat oamenii mălai*

https://biblioteca-digitala.ro

de urzică, de loboge, de frunză de fag, de coajie de ulm, de crumpiri și de alte lucruri . . .". Așadar cartofii erau incluși între cele practic necomestibile. Explicabilă deci, în aceste circumstanțe, denumirea de „război al cartofului".

După ce Maximilian Iosef, ultimul principe elector al Bavariei, a murit fără urmași, la 30 decembrie 1777, invocând documente medievale, Austria ridică pretenții asupra principatului vecin. Ruda cea mai apropiată a lui Maximilian, Carol Theodor din Pfalz, șeful aripei mai vechi a casei de Wittelsbach, era dispus să accepte oferta habsburgică de cedare a Bavariei în schimbul Țărilor de Jos. S-a semnat chiar un act care consemna înțelegerea respectivă. Toate păreau să meargă bine și ambele părți erau mulțumite. Habsburgii oricum nu puteau menține un control riguros asupra provinciilor nordice în lipsa unei legături directe cu ele iar Carol Theodor, conducător palatin al ținuturilor Julich și Berg, nu avea un interes special pentru Bavaria. În schimb noile posesiuni, Țările de Jos, îi creau posibilitatea unui nou centru de putere, nordic. Se producea în acest fel o tulburare a echilibrului zonal pe care Prusia l-a socotit foarte periculos[8]. Iosif II, principalul artizan al acestor manevre era convins că Prusia până la urmă nu va acționa. S-a înșelat! Friderich II a considerat schimbările preconizate ca un atentat la securitatea Prusiei. Trebuia să zădărnicească deci acest plan — mărturisea el fratelui său, prințul Heinrich — fie și pe calea armelor dacă era necesar[9]. Rapoartele primite îi aduceau dealtfel vești alarmante despre mobilizări austriece la granița moravă și sileziană. Într-adevăr, la ordinul lui Iosif au fost concentrate trupe. Corpuri de armată din Bohemia și Austria afluiau spre granița bavareză. Deocamdată era vorba de 16 batalioane de infanterie un număr important de cavaleriști și de piese de artilerie[10]. Chiar în ziua în care la Viena era programată semnarea actului austro-bavarez, în fruntea armatelor respective au fost numiți generalii L'Anglois și Kinsky. Aveau ordinul ca în ziua de 16 ianuarie să treacă frontiera principatului și prin proclamații să aducă la cunoștință populației că teritoriul a fost ocupat în numele împărătesei Maria Theresia și a fiului său Iosif dar nu și anexarea propriu-zisă. Comandanții celor două corpuri trebuiau să ia acele măsuri care să le asigure legăturile cu Boemia și Austria adică să mențină detașamente puternice în localitățile Scharding, Wilshofen, Lan-

https://biblioteca-digitala.ro

dau, Digelfingen și Abensberg[11] iar pe cealaltă parte a graniței să instaleze cordoane până la Stadt am Hof.

În scopul acoperirii au fost declanșate o serie de operațiuni. O trupă de cavalerie trebuie să ocupe localitatea Sulzbad iar punctul principal de concentrare al unităților de intervenție a fost fixat la Stranling. Totodată comandantul cavaleriei, baron Scharmin, va ocupa cu un divizion ducatul Mindelheim din Suabia[12].

Evident, toate acestea au alarmat Prusia iritată deja de manevrele diplomatice de după moartea lui Maximilian Iosef. Deci a mobilizat la rândul ei armata chiar de la începutul lunii ianuarie 1778.

Între timp principele Charol Theodor a sosit la München unde a fost primit cu aclamații. Situația continua să se deterioreze rapid. Habsburgii concentrează în zonă alte câteva regimente. Conform înțelegerii, cum am arătat, în zilele de 15 și 16 ianuarie, ele trebuiau să intre în Bavaria. Chiar s-a ordonat trupelor bavareze de la Straumling să întâmpine armata austriacă cu bunăvoință și, în general, să ia toate acele măsuri cuvenite unei bune primiri[13].

Mereu atentă la desfășurările din centrul și estul european Rusia găsește prilejul să se implice sub pretextul unei medieri. Tratativele purtate de cele trei cabinete păreau să pornească sub bune auspicii și să aibe sorți de izbândă. Iosif oferă Prusiei o compensație din trei principate sileziene: Troppau, Teschen și Jägersdorf solicitate în schimbul cheltuielilor de război de până atunci. Totuși Frideric II continua să ceară imediata retragere a trupelor austriece din Bavaria. Este clar că o astfel de concesie Iosif nu era pregătit să o facă și tratativele au fost rupte. Problema va fi rezolvată prin forța armelor. În luna mai el primește raportul comandanților din Boemia, Moravia și Silezia că trupele lor sunt gata de război.

La Începutul lunii iulie, puțin timp înaintea declanșării operațiunilor, dispozitivul imperial era complet. El număra mai bine de 200 000 de ostași împărțiti în mai multe armate. În Boemia campau 120 000 de oameni din care 30 000 la granița saxonă, 43 000 la Brandein comandați de Iosif personal, 12 000 la Iarnarz, 10 000 pe Elba sub generalul Ellerichshausen. Un corp de armată avându-l în frunte pe prințul Albert își grupase

https://biblioteca-digitala.ro

forţele în jurul Königgrätzului având în apropiere şi alte detaşamente puternice, la Reichensberg, Schluchenau şi Salul[14].

Întreaga armată din Boemia se subordona mareşalului Laudon dar comanda supremă îi aparţinea lui Iosif aflat însă şi el la cartierul mareşalului.

O grupare importantă dar inferioară cu mult celei din Boemia fusese constituită în Moravia. La început numărase doar cu puţin peste 12 000 de oameni pentru a creşte apoi la 50 000. Comandant era feldmareşalul marchiz von Botta[15].

Prusacii şi-au concentrat forţele în Silezia avându-l în frunte pe Fridrich II şi pe prinţul Heinrich cu comandamentul la Schöwalde. Aliaţii lor, saxoni, îşi formaseră un dispozitiv ce cuprindea 22 000 de oameni în faţa Dresdei cu aripa stângă pe Elba şi cu dreapta la Dippodiswalde[16].

Armatele se aflau acum faţă în faţă supraveghindu-se reciproc şi aşteptând numai ordinul de intrare în luptă.

Între unităţile armatei austriece se afla şi o treime de batalion din Banat. Erau ostaşii regimentului valaho-ilir. În total însă trupele de grăniceri, din întreaga Graniţă imperială dăduseră pentru front nu mai puţin de 13 batalioane însumând un număr de 14 881 de luptători.

Având în vedere condiţia regimentului valaho-ilir a cărei circumscripţie abia se cristalizase în fruntarii stabile şi încă se mai afla în perioada de consolidare ca şi procesul de instruire al trupei, s-a decis ca în campania bavareză să fie trimis doar un divizion. El era condus de căpitanul Schmidt care în toamna lui 1778 va fi avansat la gradul de maior[17]. În luna mai, la sosirea în Silezia, potrivit documentelor de servici, situaţia efectivelor subunităţii româneşti era următoarea: efective reale, 312 oameni; necombatanţi faţă de efectivul complet, 3; minus faţă de efectivul complet, 1. Aşadar efectivul real era de 308 luptători. Unul din soldaţi se îmbolnăvise şi murise pe drum. Dintre ostaşii de rând 6 erau socotiţi inapţi pentru luptă iar 2 erau bolnavi. În serviciu rămâneau: ofiţeri, stegari şi cadeţi — 8, subofiţeri 14, caporali şi ostaşi — 243, dulgheri — 7. Total: 281 oameni.

Din Silezia, în cadrul unui detaşament din care mai făceau parte 1 batalion de secui, 1 batalion Nugent, 1 divizion Modena şi 1 divizion de husari secui, divizionul românesc a fost transferat în ducatul Teschen. Acum făcea parte, alături

https://biblioteca-digitala.ro

de toate aceste trupe, din brigada feldmareșalului conte Mitrovsky. A rămas în Teschen până în luna iulie.

În această perioadă circumscripțiile regimentelor grănicerești continuau să furnizeze armatei principale și în general corpurilor operative, noi și noi efective. Astfel au mai sosit încă 3 divizioane de husari, 1 divizion și jumătate de husari karlstăteri comandate de maiorul Seciuiac, un ofițer care nu peste multă vreme avea să fie transferat, cu gradul de colonel, la regimentul valaho-ilir.

Toate batalioanele au primit câte 3—4 tunuri de diferite calibre pentru deservirea cărora s-au cerut artileriști, chiar și pentru cele de linie, de la unitățile de grăniceri. Pentru aceste piese erau necesari nu mai puțin de 50 de servanți la fiecare batalion. În ceea ce-i privește pe grănicerii husari, ei erau înarmați numai cu lănci și abia la sfârșitul acestei campanii au primit carabine. Tot acum, potrivit unui ordin pe armată, fiecare regiment de grăniceri constituise un detașament alcătuit din pușcași de elită înarmați cu arme cu țeavă dublă asemeni vânătorilor tirolezi. S-a renunțat la obiceiul de a forma regimente combinate, alcătuite prin alăturarea a câte două batalioane diferite. Fiecare regiment a rămas ca un corp de sine stătător neîmpărțit[18]. Pe toată durata războiului atât artileriștii cât și pușcașii de elită primeau pe lângă solda obișnuită, un criţar pe zi.

Singurii care n-au dat artileriști au fost grănicerii români și secui, primii pentru că nu aveau pe front decât un divizion ce nu avea în componență astfel de specialiști. La ordinul mareșalului conte Colloredo ei au primit servanți pentru piesele din dotare de la regimentele de linie sau alte regimente grănicerești. Acestora li s-au mai alăturat apoi și câțiva artileriști care se aflau în efectivele cu care veniseră.

Între 29 iunie și 4 iulie împăratul a inspectat trupele dispuse de-a lungul Elbei după care s-a întors la cartierul general al contelui Laudon.

În prima parte a lunii iulie, prusacii încep și ei să se miște împingându-și armata până la Elba și instalând tabere la Welsdorf și Nachode. Între timp prințul Heinrich a pornit cu o a doua armată din Berlin peste Dresda, prin Saxonia, în scopul înfăptuirii unei manevre înspre Munții Metaliferi astfel încât să înșele inamicul.

https://biblioteca-digitala.ro

La 7 iulie austriecii, sub directa comandă a lui Iosif II, au înaintat în vederea recunoașterii terenului spre Scalitz.

Acestea au fost de fapt mișcările mai importante de trupe care au declanșat conflictul. Nu se poate deci vorbi despre manevre importante și nici de confruntări de anvergură ci doar de hărțueli cu detașamente mici, supraveghere și tatonare a dispozitivului advers. Au loc mici încăierări, împușcături pe linia de avanposturi dar niciunul din protagoniști nu riscă angajări decisive.

În această etapă grănicerii au avut totuși ocazia să participe la acțiuni de luptă.

Către sfârșitul lunii iulie ei au luat parte, din ordinul personal al împăratului, la o hărțuială. Divizionul românesc împreună cu un batalion de secui, a fost trimis să înlocuiască două divizioane ale regimentului Colloredo staționate la Schestovitz și Rasbach. Au ajuns la destinație la 1 august și românii au fost imediat repartizați brigăzii Wimpfen din corpul mareșalului locotenent Wurmser. Nu peste mult timp a fost iarăși puși în marș spre lagărul de la Borrovay. Acum divizionul era subordonat, împreună cu alte trupe locotenent-colonelului Qvozdanović. Așa a trecut luna august. Dar pentru noaptea de 1 spre 2 septembrie comandamentul a hotărât o acțiune de luptă. Qvozdanović ordonase un atac cu un detașament amestecat ce-i cuprindea între alții și pe bănățeni. Ei urmau să lovească inamicul adăpostit în defileul de la Gllenau. Pentru a împărți forțele dușmanului, a-i distrage atenția dar și pentru a putea acorda sprijin la nevoie, secuii au fost aruncați asupra batalionului Czillerich de grenadiri prusaci. Cum s-au petrecut lucrurile relatează raportul înaintat de lt. col Qvozdanović mareșalului Wurmser: „*... sub conducerea oberstwachtmeisterului Schultz atacul prin defileul Gllenau executat cu divizionul de infanterie valaho-ilir s-a produs în asemenea mod că avanposturile inamice au fost respinse până la orășelul Zewin, până la barieră, și numai după o rezistență mai puternică a garnizoanei și unei intervenții de sprijin prin curtea bisericii întărită cu palisade, de trupele de acolo, urmărirea dușmanului a putut fi oprită, cu atât mai mult cu cât din prigina îngustimii defileului, divizionul nici nu s-a putut dispune pe plutoane ci a continuat atacul doar cu ajutorul focului, pe șiruri. Divizionul amintit a pierdut un om, trei ră-*

https://biblioteca-digitala.ro

niți și unul dispărut. Cavaleria, căreia i s-a ordonat un atac general ar fi avut pe acest teren frământat mai puține ocazii să fie eficace decât a avut cavaleria inamică. Nu pot decât să amintesc excelenței voastre bravura întregii trupe și îmi pare rău că am fost așa de nenorocoși încât să nu capturăm prizonieri și nici alte materiale de pe câmpul de bătălie. Din tabăra de la Borrovay, 2 septembrie 1778, lt. col. von Qvozdanovich"[19].

Acest raport al unui ofițer care va ajunge la cele mai înalte grade în armata austriacă și va comanda multe unități de grăniceri inclusiv batalioane românești în vremea războaielor cu Napoleon, cuprinde, după câte cunoaștem până acum, prima mențiune privind angajarea bănățenilor în acțiuni de luptă. El certifică dobândirea botezului focului.

Interesant este și faptul că într-un raport ulterior, înaintat lui Wurmser de către generalul Mitrovsky, comandantul de brigadă, se exprimă o părere cu totul opusă. El spune că, exceptând pe cei 500 de banaliști, toate trupele de grăniceri aflate sub comanda sa — secui și români ardeleni și bănățeni — sunt atât de neexperimentate încât este dator să exprime îndoieli despre posibilitatea folosirii lor în luptă. Evident, comportamentul celor din regimentul valaho-ilir în lupta de la Gllenau infirma această opinie. Pe de altă parte este cunoscut că lipsa de experiență de luptă este invocată adesea de comandanți pentru a-și justifica dinainte eventualele insuccese.

La foarte scurt timp după dobândirea botezului focului divizionul maiorului Schmidt a fost transferat în lagărul de la Bidle în brigada general-maiorului conte Wartensleben. Și acesta este unul din ofițerii care vor mai comanda trupe românești. Între altele el a condus defensiva austriacă în culoarul Timiș-Cerna în vara lui 1788 când turcii au atacat Banatul[20]. Dispunem și din această perioadă de un document în privința situației efectivelor subunității valaho-ilire. Erau, în vremea când se aflau în brigada Wartensleben, 310 oameni din care 269 apți de luptă. Un soldat era bolnav și se afla în spitalul de la Rattenberg, doi caporali și un soldat erau în convalescență la Swirschitz. În privința numărului de tunuri, se spune în document, era egal cu cel al unui batalion întreg. Pentru deservirea lor au fost repartizați artileriști de la alte unități: 1 caporal, 8 soldați de la regimentul 3 de artilerie, 1 caporal, 1 fruntaș și 4 soldați de la regimentul de grăniceri

https://biblioteca-digitala.ro

gradișkani, 1 caporal și 4 soldați de la serviciul de transport al armatei. Așadar, pentru tunuri, se mai adăuga un efectiv de 20 de soldați și gradați.

Conform unui document medical cei inapți erau fie bolnavi din pricina unei epidemii de friguri fie erau răniți.

La 27 iulie împăratului i se raportase de către contele Soro, după cum se raportase și comandamentului armatei de către cel din Timișoara, că a fost deja pus în marș spre câmpul de luptă un al doilea divizion al regimentului valaho-ilir[21].

În ziua de 24 iulie acesta fusese convocat pentru inspecție la Biserica Albă unde se afla statul-major al unității și în ziua următoare a pornit spre front. Inițial a fost dirijat spre comitatul Trenscin dar noi ordine l-au transferat armatei moravo-sileziene. Conform raportului către Iosif II, trupa a fost înzestrată cu puști și câte 24 de cartușe de om. Ofițerilor li se plătise leafa în avans pe 3 luni. Divizionul era compus din: comandant — obervachtmeister Iosef von Otth; ofițeri: cpt. Stana Csollak, cpt. lt. Andreas Wisnowsky, lt. maj. Johan Dolewicsiny, lt. maj. Alexa Novacovici, slt. Lazar Dabici, slt. Franz Iaschner, stegar Peter Kivich, stegar Franz Laborda. gradați: 12 caporali, 9 pușcași-furieri, 4 tamburi, 2 fluerași, 24 fruntași. trupă: 445 soldați. Acestora li se mai adăugau: 2 dulgheri iar din statul major mai făceau parte 1 contabil — Iosef Engelbert, 1 felcer — Johan Edle, 1 curier — Athanasius Hoczich. În total deci 512 oameni.

Numele ofițerilor din primul divizion, cel a maiorului Schmidt, nu este cunoscut. Totuși există unele documente care cuprind și numele unora din această subunitate. Un raport trimis de ducele de Teschen către Iosef II în care este amintită fapta de vitejie a sublocotenentului Mora este unul din acestea. Sublocotenentul respectiv, de la batalionul de secui a capturat câțiva soldați inamici și cu acel prilej se menționează că stegarii Boșneac și Moimirovich erau transferați de la divizionul valaho-ilir la secui dar numai temporar. Ei urmau să primească doi din caii celor capturați de Mora, firește, la prețul stabilit. Se mai menționează că amândoi fuseseră de curând înaintați la gradul respectiv.

Curând, în septembrie, divizionul Otth a ajuns la destinație în Silezia și a fost inclus în brigada lui Mitrovsky. Peste puțin timp ei au fost trimiși la trupa care ocupa atunci tran-

https://biblioteca-digitala.ro

șeele de la Iabuca. În acest sector au fost dirijate mai ales trupe de grăniceri: 600 din batalionul provenit din regimentul 2 banalist, 600 din regimentul 2 varașdin, 2 300 de infanteriști și 100 de artileriști din regimentul 4 karlstäter, 1 450 de infanteriști și 50 artileriști din regimentul 3 slavon, 550 infanteriști și 50 artileriști din regimentul 4 transilvan.

La 29 septembrie marchizul Botta a predat comanda trupelor din Moravia feldmareșalului baron Ellrichshausen care, după ce a mai primit întăriri, a ocupat o poziție la Heideplisch și a trimis în cercetare un detașament puternic în Silezia, a stârnit neliniște în zona Reisse iar la 19 octombrie a atacat pentru tatonare armata prințului Heinrich la Troppau.

Aceste acțiuni ofensive l-au determinat pe Friederic II să-și pună, la rându-i, trupele în mișcare. În fruntea unei armate alcătuite din 19 batalioane de infanterie și 20 de escadroane de cavalerie, împărțite pe 2 coloane, a început înaintarea spre Jägersdorf, o localitate importantă pentru cantonamentul de iarnă al prusacilor. La 22 octombrie ei s-au izbit de rezistența dârză a brigăzii Qvosdanović la Biserica Albă pe Oppa.

În ziua precedentă, în cadrul unui detașament alcătuit din divizioane de secui, unul de secui husari și o trupă de voluntari, divizionul valaho-ilir a fost pus la dispoziția colonelului Benjowsky care trebuia să înjghebeze de urgență un dispozitiv între Krulik și Seftenberg. Vechea poziție a sa, la Bidle, a fost ocupată acum de regimentul Darmstadt.

În noaptea de 25 spre 26 octombrie documentele semnalează un atac al austriecilor asupra taberei dragonilor prusaci la Möckern la care, spune Schwab, este absolut sigur că a luat parte și al doilea divizion valaho-ilir comandat de von Otth. Afirmația și-o bazează pe faptul că în lista de pierderi din ziua respectivă când alte atacuri nu se mai cunosc, sunt cuprinși, la rubrica „prizonieri" căpitanul Andreas Visnowsky și 13 grăniceri, subofițeri și ostași de rând. Nu a putut însă fi găsită nici o descriere amănunțită a acestei lupte pentru a afla locul subunității românești în cadrul dispozitivului imperial[22].

Se apropia iarna și planul de folosire a trupelor în anotimpul rece a fost înaintat de statul major lui Iosif II încă din luna octombrie. Autorul său, contele Hadick, cerea noi întă-

https://biblioteca-digitala.ro

riri pentru armata din Bohemia și Moravia între care se nominalizau și alte 3 divizoane valaho ilire. Comanda lor, spune raportul, o va avea lt. col. Paul Papilla, unul din principalii organizatori ai circumscripției militare bănățene[23].

Chiar pe la începutul lunii noiembrie acasă, la Mehadia, pregătirile de plecare erau în toi. Între cei care aveau să însoțească trupele fusese desemnat și Nicolae Stoica de Hațeg ca preot. Peste mulți ani, în cronica sa, avea să rememoreze întâmplările de atunci. De două ori a fost chemat și de două ori a avut norocul să scape de plecare. Din povestirea rămasă nu reiese că ar fi fost grozav de bucuros dacă până la urmă ar fi ajuns totuși pe front. De fapt niciunul din ostașii lui Papilla nu vor mai ajunge în zona de operații. Marșul lor nu are un ritm prea susținut și este punctat cu popasuri lungi. Pornise și Nicolae Stoica dar la Salonta l-a ajuns vestea cea bună — fusese înlocuit în ultimul moment! Peste numai câteva săptămâni se vor întoarce acasă și cele trei divizioane. Aici trebuie să spunem că Stoica care cunoștea foarte bine situația vorbește de un întreg batalion: *„În 4 noiembrie, îmi veni poruncă în Caransebeș, la episcopul să merg, unde ducându-mă, mă întrebă gata-s de aus-marș, aus-marș? Eu ca și în Bozovici îi răspunși și mai vârtos, fiindcă să află aici preotul Mihai Jivodanul de la Var, ce zisă că o mărge el. Și așa episcopu nesfârșind acas mă lăsă.*

În 16 noiembrie, obrist Papila, prin cumpanii-comando, îmi scrie macar numai cu un cal — (dar doi aveam) — în 24 noemvrie în Timișoara să fiu, la el să mă arăt. Și așa, pe un cal, luându-mi ce-am putut de ceăle de lipsă, molitvelnic, epitrahil, sfânta cuminecătură, cruce, țoaleăle meăle, m-am dus. Mă arătai. La excelența sa episcopul Putnic și în Arad, la episcopul Pahomie, cu obârșteru și alții am prânzit. De aci marș, pân la Salonta, apoi halt. Aci, la 5 zile, iată mie sosi ieromonahul Iacov de la Varadia, cu cartea episcopului, feldcapelan a fi, eu acasă să mă întorc. Eu spuși oberșterului carele dându-mi ce mi se cădea, zisă: „Cale bună că și eu cu batalionu acasă mă întorc".

Eu în 2 fevruarie m-am întors, iară obristu cu batalionu în martie la ștab au ajuns"[24].

Pentru cantonările de iarnă, avându-se în vedere și economiile la cheltuielile cu întreținerea trupelor, o treime din

https://biblioteca-digitala.ro

efectivele regimentelor grănicerești aflate în campanie s-a decis să fie trimise acasă. Se înțelege, numai până în primăvară când timpul va permite reluarea operațiunilor. După socoteala lui Hadick acest lucru s-ar fi putut în martie 1779.

La 21 octombrie acest ordin a fost transmis tuturor unităților și în special Inspectoratului General al Graniței militare al cărui comandant, în acel moment, era mareșalul Colloredo:

„Artileriștii din Graniță aflați la artileria de rezervă rămân în continuare aici, cei repartizați (atribuiți) regimentelor de graniță se înapoiază la regimentele lor. Însă înainte predau pistoalele, piesele de artilerie și cartușele avute în serviciul de artilerie și preiau la regimentele lor gențile cu cartușe și puștile.

Pentru ca acei grăniceri care au lucrări acasă să le poată face și pe acestea alături de serviciul militar din totalul lor, deci și din pușcașii de elită și din artileriștii de graniță, o treime pe fiecare companie poate fi concediată acasă. Grija comandanților de regiment trebuie să fie aceia de a-i alege pe cei ce sunt cu adevărat necesari acasă. Trupa care pleacă lasă puștile la regiment, păstrează solda primită iar pentru drum, atât dus cât și întors, primește 2 crițari pentru pâinea ce li se cuvenea în natură.

Reîntoarcerea trebuie să fie astfel organizată ca în luna martie (trupa) să fie iar la regiment.

Pentru supraveghere trebuie însoțiți de ofițeri care doresc să plece acasă din motive de sănătate sau din motive personale.

Gitschin, 21 octombrie 1778

Iosef“[25].

În scurt timp după primirea ordinului de mai sus Comandamentul General a raportat împăratului că un număr de 1 787 soldați erau deja în marș spre casele lor. Despre grănicerii români din divizioanele valaho-ilire nu se spune nimic deci au rămas în cantonamentele de iarnă împreună cu regimentele de linie care rămăseseră cu efectivul complet.

În octombrie cavaleria, iar în noiembrie infanteria, au fost retrase în taberele de iernat. Doar grănicerii au rămas în tabere de corturi.

https://biblioteca-digitala.ro

Pentru a asigura trecerea liniştită a anotimpului hibernal şi a da trupei posibilitatea de odihnă şi refacere, feldmareşalul baron Ellrichshausen a încercat, la 31 octombrie, să încheie un armistiţiu. Punea însă condiţia ca prusacii să evacueze Troppau şi Jägersdorf ceea ce nu a fost acceptat. Mai mult, prusacii au săpat tranşee şi au ridicat întăriri în jurul acestor localităţi punându-se astfel la adăpost de eventuale atacuri surpriză. Acolo se organizase aripa stângă a dispozitivului lor comandată de prinţul Heinrich. Aripa dreaptă, sub generalul Bülow se sprijinea pe râul Lansitz (?). Tabăra saxonilor comandată de generalul conte Anhalt se afla la Zwickau iar statul major la Dresda.

Pentru durata iernii, Laudon a plecat la Viena fiind înlocuit cu preşedintele Consiliului Aulic de Război, feldmareşalul Hadick. Împăratul însă a rămas să mai facă inspecţii la trupe, în Boemia.

Desigur, chiar şi în lunile acestea au mai avut loc ciocniri şi incursiuni de o parte şi de alta dar ele au fost intreprinse numai cu patrule sau mici detaşamente de cercetare.

Primul divizion valaho-ilir împreună cu un batalion de secui şi un detaşament de voluntari a fost pus, pe 21 noiembrie, la dispoziţia feldmareşalului Ellrichshausen în localitatea Heidepilsch cu ordinul să mărşăluiască spre Freudenthas îndată ca va sosi venind din Boemia, un batalion Wurmser. Erau mişcări menite să neliniştească inamicul şi să-l împiedice de la eventuale incursiuni mai adânci în spaţiul morav. În noaptea de 25 spre 26 noiembrie s-a reuşit provocarea unei alarme generale în liniile vrăjmaşului, la avanposturi. În 26 noiembrie, pe la orele 14,00 un detaşament de 200 de grăniceri şi 6 batalioane de linie au atacat satul Biserica Albă (Weiskirschen) dar românii nu au fost cuprinşi în această trupă.

În lunile din puterea iernii practic operaţiunile au încetat cu totul. În acest timp primul divizion, cel al maiorului Schmidt, a fost repartizat împreună cu un batalion de voluntari Potoczky şi 3 divizioane de grăniceri husari slavoni la brigada Wallis apoi, într-o alta, în cel de-al 7-lea district de cordon aproape de Krulich. Au fost folosiţi în serviciul foarte dificil de avanpost.

Cel de-al 2-lea divizion valaho-ilir, al lui Otth, a fost încartiruit la Königsberg în cadrul diviziei Barco.

https://biblioteca-digitala.ro

La începutul lui 1779 aici va fi adus și primul divizion ambele fiind direct subordonate comandamentului diviziei. În acest moment aveau, după state, 692 de oameni cu 248 de inapți[26].

În 4 februarie la Satzungen, lângă granița bavareză, a avut loc un mare schimb de prizonieri între care, de bună seamă, vor fi fost și bănățeni.

Campania din acest an, 1779, s-a declanșat mai repede ca de obicei fiindcă se zvonea că rușii, aliați ai prusacilor, vor interveni cu o mare armată. Era un zvon fals. Ecaterina II nu avea nici o intenție în acest sens. Dimpotrivă, era deja pe punctul de a-și regândi alianțele. Atenția sa se îndrepta nu spre centrul ci spre sud-estul continentului acolo unde tot mai obositul imperiu otoman dădea semne de slăbiciune deschizând vecinilor apetitul pentru cuceriri. Acest câmp de acțiune solicita noi alianțe, cea austriacă în mod deosebit. Totuși zvonul a avut efect și a reușit să repună în mișcare armatele. Galiția în perspectiva zvonitei intervenții rusești, era pentru austrieci cea mai expusă provincie. În consecință aici se vor concentra trupe pentru apărare. Între unitățile destinate noului front s-au numărat și cele două divizioane de grăniceri români bănățeni la care s-ar mai fi adăugat unul pornit spre front și încă neajuns. S-a păstrat chiar și foaia de marș prin care se stabileau etapele cu locuri și termene. În 25 martie fusese prevăzută plecarea din tabără, la 26—27 trebuiau să ajungă la Ostrava Moravă, în 28 la Baumgarten, în 29 la Grödlitz, în 30—31 la Schreiberndorf în Galiția, la 1 aprilie la Vadovicz, la 23 aprilie la Zator, la 4 aprilie la Breznice și în 5 la Scavina unde aveau să primească noi ordine. Totuși, datorită unor mișcări ale prusacilor, ele au fost reținute pe loc[27].

Acum, în martie, grănicerii români sunt înregistrați în statele armatei cu 936 ostași și ofițeri din care apți pentru luptă, numai 558. Diferența foarte mare se explică prin epidemiile care măcinau armatele vremii în mod obișnuit. Și în acest caz au fost luate unele măsuri igienice dar fără mare efect. Potrivit documentelor bântuia o „febră lenească" care făcea numeroase victime[28].

Adevărul este că niciunul din protagoniști nu dorea angajamentul militar decisiv. Armata prusacă nu mai avea nici

https://biblioteca-digitala.ro

pe departe capacitatea combativă care o făcuse celebră (numai în această campanie au fost înregistrați 30.000 de dezertori) iar pe de altă parte, comandantul suprem austriac, Iosif II, se convinsese singur că avea talent cât și tatăl său, adică deloc. Așa se face că la 10 martie s-a ajuns la un armistițiu prelungit apoi până la 28 aprilie după care a mai urmat unul până ce s-a încheiat tratatul propriu-zis. Acesta cuprindea nu mai puțin de 124 articole după care s-au făcut apoi 14 copii! Pentru toate acestea era, desigur, nevoie de timp!

La 30 aprilie mareșalul Hadick aprecia ca iminentă încheierea păcii și, pentru economie de bani, socotea el, trebuie să se procedeze deja la o demobilizare treptată. Prima, în concepția sa, va pleca cavaleria (în Ungaria și Galiția) urmată de regimentele de artilerie dirijate spre Praga și, în sfârșit, regimentele de grăniceri.

La 13 mai plenipotențiarii celor două părți semnau tratatul. În 16 zile austriecii vor evacua teritoriile străine, convenția de la Viena era anulată, principele Carol Theodor instalat în Bavaria. Austria ia un mic teritoriu, zona Inn cu Braunau, Saxoniei i se plăteau 600 000 de guldeni pentru stăpânirea alodială a Palatinatului iar principatele Anspach și Bayreuth reveneau Prusiei. Franța și Rusia care nu și-au sprijinit de fapt aliații, s-au grăbit să se prezinte în calitate de garante la tratative.

La 18 mai armata Boemiei a fost demobilizată și la foarte scurt timp și cea din Moravia. Deja la 15 mai fusese aprobat planul de marș al trupelor de grăniceri cu observația că cei din Banat vor mai rămâne o vreme în Moravia ca trupe de cordon. Împăratul în persoană a intervenit pentru plecarea celor din Graniță căci se apropiau lucrările agricole importante și era mare nevoie de brațele lor în gospodării.

Totuși, la 22 mai și cele două divizioane românești sunt enumerate între cele puse în marș. În ziua de 25 mai erau la Iabuka unde au mai rămas încă o zi pentru odihnă. În Ungaria au fost îmbarcate pe vase și transportate pe Dunăre până în Banat.

Dintr-un document recapitulativ referitor la efectivele armatei austriece în războiul de succesiune bavarez sunt cunoscute și unele date referitoare la divizioanele românești:

https://biblioteca-digitala.ro

Pierderi: ofițeri: căpitanul Andreas Visnowsky capturat la 27 octombrie 1778, lt. mai. Johan Dolevicini decedat la 8 martie 1779 (de boală), slt. Lazăr Dabich decedat de boală la 4 martie 1779, stegar Peter Kivich decedat de boală la 28 ianuarie 1779. Soldați și gradați: 62 prizonieri, 42 decedați de boală, 65 dezertori, 1 dispărut. Suma pierderilor în campanie: 5 ofițeri, 179 de soldați și gradați[29].

Un document semnificativ despre moravurile politice ale vremii este un referat al Comandamentului bănățean înaintat de mareșalul Hadick lui Iosif II în care se face o propunere de colonizare în circumscripția militară a regimentului valaho-ilir a populației rămasă fără adăpost și avere în zonele în care a avut loc recentul conflict militar. Era o nouă propunere de acest fel pe lângă altele cunoscute între care una pomenită de Nicolae Stoica de Hațeg[30] cerea pur și simplu alungarea românilor din munții bănățeni pentru a face loc coloniștilor. Și aceasta, ca și altele a fost respinsă, Iosef II fiind convins, ceea ce s-a dovedit adevărat, nu numai de eficacitatea sistemului de frontieră așa cum fusese el deja constituit, dar și de faptul că numai românii, perfect adaptați, pot rezista într-un teren muntos și mai pot presta și greul serviciu militar.

Textul, merită reprodus așa cum a făcut și Carol Schwab:

„Comandamentul timișan a făcut propunerea ca după plecarea primului regiment de garnizoană (primise ordin să se deplaseze în Galiția) pentru ocuparea gospodăriilor de colonizare militare rămase vacante din timp în timp să nu se mai procedeze ca până acuma lăsându-le să fie preluate de trupa din acest regiment ci acestea să fie ocupate de familii din Silezia sau Saxonia care trec în țările chesaro-crăiești și au fost sărăcite de mâini dușmane numai să fie compuse din indivizi harnici și să aibe urmași viguroși pentru serviciul militar. Cu toate că prin plecarea primului regiment de garnizoană ordinea existentă nu este anulată, pot fi lăsați aici semiinvalizii care să fie colonizați ca militari și au calitățile necesare în special dacă la primul regiment de garnizoană ajung atâția invalizi din regimentele de linie. Astfel că nu are pierderi în oameni. Trebuie să facă cunoscut tuturor trupelor că dacă dezertori inamici de religie catolică capabili pentru colonizare economică și militară vor să vină încoace, li se va da

https://biblioteca-digitala.ro

o scutire de 3 ani de toate serviciile militare și de toate prestațiile, avansuri pentru necesitățile gospodărești ca și cheltuieli de drum de la erariu!

Hadick".

Astfel s-a încheiat pentru grănicerii români „războiul cartofului".

NOTE

1. N. Bocșan, M. Duma, P. Bona, *Franța și Banatul (1789—1815)*, Reșița, 1994, p. 129—228.
2. A. Marchescu, *Grănicerii bănățeni și Comunitatea de Avere*, Caransebeș, 1941; L. Groza, *Grănicerii bănățeni*, București, 1983, p. 116—132 și lucrarea de la nota precedentă sunt singurele citabile cu privire la campaniile militare în care au participat grănicerii români din Banat.
3. L. Groza, *Contribuții la cunoașterea culturii grănicerilor bănățeni*, Caransebeș, 1994, p. 36—48.
4. C. Schwab, *Despre Granița Militară în general*, manuscris aflat în Arhiva Muzeului din Reșița, inv. 2007/8333. Acest text a făcut parte dintr-o monografie pe care autorul, căpitan în unitatea de grăniceri de la Caransebeș, a redactat-o la ordinul superiorilor cu ocazia aniversării centenarului, în 1867. Ea a rămas însă neterminată și nepublicată. Numerotarea s-a făcut pe capitole așa încât și noi vom cita la fel. Paginile indicate se referă la capitolul II.
5. W. Oppenheim, *Habsburgii și Hohenzollernii, 1713—1786*, București, f.a., p. 144.
6. Protocolul de circulare al parohiei ortodoxe Bănia, pastorala de Crăciun, 1815.
7. Însemnare pe *Antologhion*, Râmnic, 1737, exemplarul de la Pârvova aflat acum în Colecția de Artă a Mitropoliei Banatului de la Timișoara, inv. 20.077.
8. W. Oppenheim, *Op. cit., p. 145.*
9. *Ibidem.*
10. C. Schwab, *Despre Granița . . .*, p. 5.
11. *Ibidem*, p. 6.
12. *Ibidem.*
13. *Ibidem.*
14. *Ibidem*, p. 7.
15. *Ibidem.*
16. *Ibidem.*
17. *Ibidem.*
18. *Ibidem*, p. 8.
19. *Ibidem*, p. 9.
20. *Ibidem*, p. 10.

https://biblioteca-digitala.ro

21. *Ibidem.*
22. *Ibidem,* p. 11.
23. *Ibidem.*
24. N. Stoica de Hațeg, *Cronica Banatului,* studiu introductiv, ediție și indice de Damaschin Mioc, Timișoara, 1981, p. 225.
25. C. Schwab, *Despre Granița . . .*, p. 11.
26. *Ibidem,* p. 14.
27. *Ibidem,* p. 15.
28. *Ibidem,* p. 17.
29. *Ibidem.*
30. N. Stoica de Hațeg, *op. cit.* p. 202.

https://biblioteca-digitala.ro

Lugojenii şi războaiele europene 1789–1815

Războaiele europene declanşate odată cu Revoluţia Franceză, continuate cu şi mai mare intensitate şi extensie în epoca imperială, au avut consecinţe importante şi asupra Banatului. Cuprins în fruntariile imperiului habsburgic, acest ţinut românesc a fost solicitat să participe la marele efort de război. Recrutările şi rechiziţiile se ţineau lanţ, s-au impus populaţiei impozite împovărătoare[1]. Regimentele de graniceri bănăţeni au plecat pe front. Ele au luptat, cu excepţia celei din Rusia, în toate campaniile, în Germania, Italia, Elveţia, Ţările de Jos şi, în 1815, chiar pe teritoriul francez. Asupra participării lor la războaiele napoleoniene s-au scris studii substanţiale şi, în acest moment, dispunem chiar de o lucrare monografică dedicată acestui subiect[2]. Dar cum au fost ele resimţite acasă, în comunităţile din Banat? Ce şi cât se ştia aici despre evenimente? Cum erau ele percepute de contemporani? Acestor întrebări istoricii bănăţeni au încercat să le răspundă de mai multă vreme şi, cu toate că şi în această direcţie au fost elaborate lucrări importante, cercetări noi aduc preţioase informaţii care să le completeze[3]. Între acestea trebuie incluse şi procesele-verbale ale Congregaţiilor comitatului Caraş, la care a avut odinioară acces Ioan Boroş precum şi jurnalul călugărilor minoriţi din Lugoj, copiat şi tradus de acelaşi[4]. În ambele categorii de izvoare epoca este bine reflectată. Pe de o parte, ele conservă atitudinea oficială, a administraţiei provinciale, iar pe de altă parte sugerează ceea ce părea interesant, memorabil, celor din afara acestor sfere. Avem astfel posibilitatea de a cunoaşte, fie şi numai parţial, implicarea comitatului Caraş în evenimente, deciziile luate la acest nivel şi dispoziţiile primite pentru a fi puse în aplicare, ştirile, zvonurile, sursele de infor-

https://biblioteca-digitala.ro

mare disponibile, câteodată chiar reacțiile la toate acestea, într-o comunitate urbană mijlocie cum era, la acea vreme, Lugojul. Se poate conchide că izvoarele puse acum în circulația științifică permit o mai exactă cunoaștere a ecourilor pe care revoluția și epoca imperială au avut-o în mediul citadin bănățean.

Primii ani ai lungului conflict ce a opus imperiul habsburgic Franței, prima campanie, se pare că nu au produs un efect deosebit. Războiul, dus pe un teatru îndepărtat, nu părea să fie, cel puțin în privința recrutărilor și impozitelor, unul ieșit din comun, neobișnuit. Anvergura lui nu trecea peste „normalul" vremii.

Potrivit Dietei de la Bratislava, comitatului Caraș îi reveneau, în anul 1793, obligații importante dar nu excepționale: 62 468 florini, 57 critări în bani, din care eraiul suporta suma de 54 870 florini și 38 critări ca cel mai mare proprietar de pământ. Restul, de 7 598 florini, revenea celorlalți locuitori și anume: 338 florini urbariștilor, 2 768 florini comitatului care-i punea la dispoziție în mod voluntar.[5]

Cât despre solicitarea Consiliului Locumtenențial de a participa la recrutări, comitatul răspunde că este gata s-o facă dar pentru aceasta ar fi necesară instruirea celor însărcinați în mod special. Prin excese și abuzuri de tot felul, chiar prin violență ei s-au făcut odioși în ochii populației și așa destul de tulburată. Sunt, unii din ei, și insolenți chiar cu autoritățile comitatense. De pildă, când vicecomitele a chemat pe șeful operațiunilor de înrolare, acela i-a răspuns că nu depinde de comitat și nici nu-i pasă de dispozițiile sale. O asemenea atitudine nu poate fi calificată nu doar față de autoritatea locală ci chiar față de voința imperială[6].

Abia în 1796, an în care se produce și intrarea lui Napoleon în avanscena politico-militară europeană, se creează comitatului probleme speciale. În 6 noiembrie fusese convocată la Bratislava dieta țării la care au luat parte și doi delegați ai orașului Lugoj, Iosif Kaszony și Simon Iakabffy. La reîntoarcerea lor vicecomitele a convocat Congregația Generală pentru ziua de 13 ianuarie 1797. Aici trebuia să fie audiat raportul celor doi delegați asupra deciziilor dietale dar și stabilirea, în funcție de acelea, a propriilor decizii. Punctul princi-

https://biblioteca-digitala.ro

pal al discuțiilor a fost cel referitor la insurecția regnicolară. Participanții aveau să afle că la Bratislava s-au stabilit măsuri importante în legătură cu problema războiului. Potrivit acestora Ungaria, inclusiv teritoriile anexate, trebuia să pună la dispoziția armatei: 50 000 de ostași, 2 400 000 de măsuri de hrană pentru aceștia, 3 760 000 de măsuri de ovăz pentru hrana cailor, 20 000 de boi și 10 000 de cai. Din acestea, conform repartiției, comitatului Caraș îi reveneau 1 184 ostași, 30 000 de măsuri de cereale, 40 000 de măsuri de ovăz. O parte din cantități, pentru aprovizionarea armatei, trebuiau furnizate în natură: 6 816 măsuri de cereale, 17 678 măsuri de ovăz. Prin cumpărare, 306 boi a câte 40 de florini bucata și 153 cai a câte 28 florini și 40 crițari bucata. Pentru recrutare, comitatul a stabilit numărul de ostași pe fiecare plasă și, după caz, pe posesiuni. Cu rechizițiile s-a procedat în același mod[7].

Pentru supravegherea și coordonarea tuturor acestor probleme s-a ales o comisie alcătuită din 15 membri. Era însă limpede că nici recrutarea și nici rechizițiile nu se puteau declanșa decât după o prealabilă conscriere a populației și a averilor. În consecință s-a cerut episcopiilor, catolică la Cenad și ortodoxe la Timișoara și Vârșeț, să implice în această acțiune preoții. Lucrul nu era simplu căci populația era deja iritată de recrutările de până atunci. La zvonul unora noi erau de așteptat reacții ostile. Era, prin urmare, de maximă importanță păstrarea secretului asupra scopului urmărit prin toate aceste operațiuni pregătitoare: „*Ca o precauție s-a dispus că după ce în anii precedenți din județele s-au înrolat ostași în număr destul de considerabil și fiindcă este temere ca nu cumva prin o nouă conscriere a ostașilor în popor să se nască eventuale tulburări, ca poporul să fie ținut în ascultare și să se prevină orice neîndestulire, căci e mai ușor a preveni decât a vindeca, sau îndrepta răul ivit, Prefectura Militară Banatică a fost rugată a dispune ca în fiecare plasă să dispună, cel puțin de 12—20 ostași cari să fie la dispoziție cu ocazia înrolării și întrucât s-ar afla necesar, acei ostași să dea ajutor plăieșilor județeni ca pre cei înrolați să-i conducă la Lugoj*“[8].

Peste numai 4 zile, Consiliul Locumtenențial al Ungariei, cu ordinul nr. 1349, a dispus ca două treimi din cei care au fost obligați la ostășie să fie încorporați până la 15 februarie iar ceilalți până la 15 aprilie. Comitatul, la rândul său, ordonă ca

https://biblioteca-digitala.ro

recrutarea să se facă foarte rapid fiindcă sunt de așteptat reacții de împotrivire. Tineretul din sate mai ales, dacă vestea apucă să se lățească, va fugi în pădurile care acoperă o mare suprafață din comitat. Termenul propriu va fi deci mai redus cu 10 zile decât cel comunicat. Din același document aflăm că *„locul de naștere s-a statorit Timișoara"* (în mod circumstanțial, firește) așadar tineretul din Caraș, pe timpul recrutărilor, va fi cazat în cazematele și cazărmile cetății. Tinerii vor fi aduși la „asentare" mai repede decât cei din alte comitate tocmai pentru a nu se da prilej de sustragere. Supravegherea și conducerea lor la Timișoara a fost încredințată comandamentului legiunii militare Würtemburgheze staționate la Lugoj[9].

Fiindcă între timp primejdia războiului crescuse, lucrurile se precipită. Comitele a convocat o Congregație Generală pentru 4 mai la care a fost prezentat rescriptul imperial din 10 aprilie în care se arăta că francezii au mobilizat o armată formidabilă și au pătruns deja în provinciile germane ereditare. Acum amenință chiar Ungaria. În această situație se cere proclamarea insurecției generale. Au fost deci numiți căpitanii pentru districte ordonându-se totodată și grabnica constituire a acestora. Congregația dispune, la rându-i, măsurile obișnuite în circumstanțele atât de primejdioase ca cele de atunci. Cu toate că în comitatul Caraș, afară de funcționarii publici, nu sunt persoane armariale, cu toate că și așa convocarea insurecției generale este dificilă din cauza obișnuitelor complicații, cu toate că deja Carașul este secătuit material și siguranța publică neîncetat primejduită de lotrii, în fața pericolului la care este expus statul, se va face tot ceea ce-i posibil pentru dovedirea zelului și iubirii de patrie. Prin urmare s-a hotărât ca fiecare poartă palatinală să dea un călăreț echipat cu tot armamentul. Toți nobilii pe care oficiul public ce-l dețin îi scutește în chip legal de prezența în persoană, vor pune la dispoziție câte un ostaș. Bineînțeles, și de astă dată s-a ales o comisie alcătuită din 16 membri care să ia toate măsurile cuvenite în strânsă colaborare cu comandamentul districtual peste cele 7 comitate: Timiș, Torontal, Caraș, Arad, Bichiș, Ciongrad, Cenad, și în special cu șeful acestuia baronul Spleny, pentru ca miliția insurecțională să se adune la Arad pe 14 mai[10].

https://biblioteca-digitala.ro

Ulterior au fost emise la nivelul comitatului și alte hotărâri cu privire la susținerea materială a trupelor plecate din Caraș spre câmpul de luptă atât cu bani cât și cu aprovizionările necesare până la sfârșitul lui 1797, respectiv până la pacea de la Campoformio. Atunci o parte din miliție a fost demobilizată iar o parte a fost contopită cu trupe regulate cu un serviciu de mai mulți ani.

În tot acest interval, acasă, în comitat, numărul dezertorilor a crescut în chip îngrijorător cu un efect vizibil asupra nivelului siguranței publice. În ciuda repetatelor patente de iertare, așa-numitele „general-pardon", dezertorii alăturați cetelor de lotri au devenit tot mai amenințători. Având în vedere această stare de lucruri s-a hotărât o vastă acțiune împotriva lor la care să fie reunite forțele comitatelor bănățene dar și cele din Arad, Bihor și chiar din comitate ardelene. Practic, socoteau autoritățile, ele duceau două războaie: unul extern și unul intern! O revoluție deghizată![11]

Nu peste mult timp, luptele vor fi reluate. Consiliul Locumtenențial cu ordinul 12 950 din 21 mai, notifică comitatului că pentru război împăratul se vede nevoit să facă iarăși apel la supuși. Acum sunt îndemnați și particularii să pună la dispoziție pentru cheltuieli militare, aurul și argintul ce-l au în schimbul cărora vor căpăta obligațiuni de stat. Un magistrat a fost însărcinat de către comitat potrivit Congregației Generale să se ocupe de colectarea și înregistrarea valorilor[12].

La 22 septembrie 1800, Congregația Comitatensă, ținută sub președinția comitelui Iakabffy a hotărât conscrierea miliției insurecționale potrivit unei ordonanțe imperiale[13]. La 25 noiembrie episcopul Ladislau Koiseghi din Timișoara a și sfințit steagul acestei trupe înrolate în comitatul Caraș. In 30 ale lunii i-a fost înmânat acest steag în cadrul unei ceremonii de depunere a jurământului organizată chiar în fața sediului comitatului. Erau adunați acolo 200 de infanteriști și 200 de cavaleriști aflați sub comanda unui căpitan, Doboși[14]. Ei vor face exerciții militare în curtea mânăstirii minoriților. Peste 2 săptămâni, la mijlocul lui decembrie, trupele vor fi dislocate la Făget. Acum erau sub ordinele căpitanului Sintycsi[15] și aveau misiunea să supravegheze populația românească. Potrivit unor informații în Ardeal se punea la cale o nouă răscoală împotriva domnilor de pământ. Misiunea era

https://biblioteca-digitala.ro

executată în colaborare cu trupe din Transilvania. Miliția cărășeană va observa cu atenție mișcările românilor și nu va ezita să acționeze pentru a înăbuși în față orice încercare de revoltă.[16] În ianuarie, pentru că nimic din cele bănuite nu s-a confirmat, va fi trimisă la Timișoara. Acum avea efectivele sporite cu încă 200 de oameni deci număra în total 600 de oameni. Nu rămâne însă mult timp nici acolo. La 2 martie în Lugoj deja se vestise că a fost încheiată pacea așa că milițienii s-au reîntors acasă. Jurnalul minorit ține să menționeze, în acest timp, și un alt eveniment care a atras atenția: *„Aprilie 16: ziarele au publicat că consulul republicei franceze, Bonaparte, au redat pontificelui Piu al VII (-lea) icoana P.C. V. Maria Mauritania ce în tulburările războinice au dus-o la Paris"*[17].

La 20 mai locuitorii Lugojului au asistat la trecerea prin oraș a unei trupe de cavalerie sosită de pe front. Erau husari din regimentul arhiducelui Iosif rămași numai 700 după luptele din Italia. Au rămas aici o noapte și în ziua următoare și-au reluat drumul spre Aiud unde-și aveau garnizoana[18]. A revenit și o companie insurecțională care fusese trimisă tocmai în comitatul Sopron[19]. Este o perioadă în care jurnalul minorit rezervă spații ample reîntoarcerilor din război și demobilizărilor de trupe: *„Mai 26: miliția regimentului Spleny constătător din 1843 ostași români care au luat parte în resbelul din Italia, prin Lugoj au trecut spre Transilvania. Tot atunci au sosit și legiunea pedestrașă LXI în număr de 100 spre a fi staționată în Lugoj iară miliția călărașă insurecțională a județului reîntoarsă din espediția belică, adunându-se în fața casei județene, după ce magistratul acestei miliții, cu numele Sczirțici a tinut o vorbire de adio, a fost demisă. Ca remunerație fiecare ostaș reținându-și veșmintele militărești, a primit în bani 4 florini iară armele le-au pus la județ. Unii dintre ostași au fost mulțumiți cu modul de dimisiune, au fost însă mulți cari ar fi dorit să mai rămâie în serviciul militar. Mai 23. Tot cu aceiași modalitate au fost demiși și ostașii pedestrași ai miliției insurecționale județene, li s-a lăsat uniforma militară, fără arme, primind fiecare ca remunerație plata obvenitoare pe trei luni"*[20] *(. . .) Mai 31. legiunea primă română a confiniului militar din Transilvania a sosit în Lugoj. Capelanul militar a acelei legiune a fost preotul grc. cat. Ioan*

https://biblioteca-digitala.ro

Nobili care în biserica rom. cat. a celebrat sf. liturghia solemnă. Iunie 1, o divizie a regimentului Benyowsky și o centurie a legiunii boemilor, trecând prin Lugoj, au plecat în județul Bars"[21]. Ca de obicei, ultimii au revenit de pe câmpul de luptă ostașii regimentului românesc de graniță din Banat: *„Iunie 5. Prin Lugoj a trecut o ceată de ostași a regimentului al 2-lea grăniceresc din Banat reântors din război*"[22].

Spre toamnă sunt semnalate frecvente deplasări ale unor diplomați francezi spre Constantinopol în vederea unor tratative cu Poarta Otomană. La 14 noiembrie prin oraș a trecut un colonel francez *„ducând cu sine punctele pentru încheierea păcii între Francezi și Turci*"[23]. În februarie viitor, colonelul Sororinus făcea drumul înapoi anunțând succesul misiunii sale[24]. La 23 octombrie minoriții semnalează o nouă deplasare spre Constantinopol al unui emisar francez dând și amănuntul picant că *„între daruri a dus cu sine și două femei etiopice*"[25]. Ce impresie au făcut la Constantinopol nu putem ști dar după cum se vede la Lugoj au impresionat puternic.

Pacea nu a fost însă una de durată. O știau cu toții și autoritățile pregătesc din timp încorporările. Dispozițiile în legătură cu problema militară sunt frecvente. La 30 ianuarie 1804 se poruncește prin decret regal conscrierea întregii populații din comitatele Ungariei și părțile anexate, cu excepția nobililor[26]. Desigur, ea s-a făcut și la Lugoj. Pentru a fi cât mai precisă cu putință au fost implicați și preoții. Ei trebuiau să elibereze acte de naștere, în cazul în care ar fi lipsit, tuturor pruncilor născuți în parohia respectivă. Motivul, după cum se zvonea, ar fi fost unul militar. Și așa și era căci se preconiza deja renunțarea la sistemul prinderii în cătane. Fiecare părinte urma să dea din fiii săi ajunși la vârsta potrivită, un număr de feciori. După cum spune hotărârea dietală, pe viitor, cei recrutați la infanterie vor face un stagiu de 10 ani iar la cavalerie un stagiu de 12 ani[27].

La începutul lui 1805, care avea să cunoască una dintre cele mai importante campanii militare, soldată pentru Austria și aliata sa Rusia cu dezastrul de la Austerlitz, semnele de încordare pe continent erau tot mai clare. La 7 februarie, urmând drumul obișnuit, trece prin Lugoj venind de la Constantinopol, delegatul francez, generalul Brunne. După câte știau minoriții din oraș el ar fi părăsit capitala otomană

https://biblioteca-digitala.ro

pentru că sultanul a refuzat să recunoască încoronarea lui Napoleon[28]. El urmase un traseu care l-a dus prin Țara Românească apoi prin Transilvania și acum prin Banat. În capitala comitatului Caraș a fost întâmpinat cu toate onorurile ce i se cuveneau rangului său. Legiunea de husari a dat onorul militar iar autoritățile comitatului i-au ieșit în întâmpinare. Mai spun minoriții că trăsura în care călătorea generalul și soția sa era trasă de 16 cai și era urmată de un întreg convoi de căruțe pentru aghiotanți și servitori cu bagaje.

În iulie mișcările marilor unități militare întăresc convingerea tuturor că războiul se apropie cu pași repezi. Primul a trecut regimentul Benyowsky urmat la scurt timp de regimentul Stipsits și regimentul românesc de graniță din Banat care avea, după câte s-a aflat, destinația Styria[29].

Campania s-a dovedit un dezastru fără precedent: *„Noiemvrie 13. S-a vestit în oraș că armata franceză a ocupat Viena, împăratul Francisc de frica vrăjmașilor, cu întreaga familie regală a părăsit Viena. Principele de coroană Ferdinand cu familia sa a venit la Buda, dicasteriile cu tezaurul statului de cu vreme părăsind Viena, strămutându-se la Buda sau alte locuri mai sigure"*[30].

Vestea încheierii păcii a ajuns la Lugoj *„din ziare"* la 13 ianuarie 1806. În oraș s-a publicat apoi că ea a fost semnată la 27 octombrie 1805 și că armata franceză a părăsit Viena.

Începe o nouă perindare a unităților care veneau de pe front. Primul a sosit regimentul würtemburghez staționând chiar în Lugoj. Fiindcă nu fusese pregătită cazarma, ostașii au fost încartiruiți în partea germană a orașului. Peste două zile și-au făcut intrarea primele subunități din regimentul de graniță din Banat care au fost de asemenea adăpostiți în casele cetățenilor. În aceeași zi au fost cazați și cei din regimentul Benyowsky dar în partea românească[31].

O nouă serie de informații asupra evenimentelor declanșate de politica napoleoniană a generat-o o nouă campanie, cea din 1809.

Încă din februarie armata cantonată la Lugoj a început marșul spre vest. Un ordin regal a pus în mișcare unitățile spre Ungaria întrucât războiul era iminent. Toată luna martie s-au făcut înrolări forțate în localitățile comitatului Caraș dar

https://biblioteca-digitala.ro

și în celelalte comitate bănățene. Au fost încorporați și cei din miliția insurecțională. În fața clădirii ce adăpostea sediul comitatului, la 11 mai, aceasta a depus jurământul de fidelitate iar peste cinci zile a pornit spre Timișoara. De aici au fost îndreptați spre câmpul de luptă[32]. Este însă puțin probabil ca vreunul din aceste formațiuni să fi ajuns totuși pe front și să ia parte efectiv la luptele de lângă Viena unde ostașii români din batalioanele de grăniceri s-au acoperit de glorie. Ei s-au bătut chiar la porțile orașului și apoi la faimoasele încleștări de la Wagram și Essling[33].

La 22 mai se răspândise vestea unei mari victorii austriece pe care ar fi obținut-o, la Aspern, arhiducele Carol. Potrivit unui raport pe care acesta l-a trimis împăratului, 20 000 de francezi au rămas pe câmpul de bătaie[34]. Campania părea, cel puțin după cum știau lugojenii, să fi pornit sub cele mai bune auspicii. Toate semnalele pledau pentru aceasta. La începutul lui iunie în oraș au fost aduși 560 de prizonieri francezi internați în cazărmile goale după plecarea trupelor pe front. Nu peste mult timp cetățenii au asistat la marșul unui convoi ce număra alți 1 000 de francezi escortați spre Transilvania[35].

Frontul cerea însă noi și noi efective. La 28 septembrie corpul de cavalerie al miliției insurecționale, la ordinul Consiliului de Război, a pornit spre zona de operații. În schimb soseau în Banat alte grupuri de prizonieri internați la Timișoara, Lugoj și Vârșeț. Tocmai atunci a sosit și trista știre a morții arhiducesei Maria Anna refugiată în Banat, undeva lângă Lipova. Se îmbolnăvise, spuneau oamenii, chiar la începutul războiului și starea ei se agravase foarte mult în ultimul timp[36].

La 20 octombrie, în șirul păcilor de scurtă durată, pe care toți se obișnuiseră să le ia ceea ce de fapt și erau — preludii pentru noi conflicte, s-a mai înscris una. Francezii au părăsit și de astă dată Viena, Bratislava și alte orașe și teritorii dar păstrând controlul asupra altora așa cum s-a stipulat în tratat[37]. Acum convoaiele de prizonieri parcurg vechiul traseu dar în sens invers. La 25 octombrie a trecut spre Timișoara primul dintre ele venind din Ardeal[38]. Exodul prizonierilor va continua însă până către iarnă în vreme ce în bisericile Banatului se țineau rugăciuni de mulțumire pentru

https://biblioteca-digitala.ro

încheierea păcii și retragerea francezilor din capitală[39]. La 1 decembrie, 100 de francezi și bavarezi s-au odihnit la Lugoj după care și-au continuat drumul spre patrie.

Întreaga lună decembrie orașul a fost inundat de trupe ce reveneau dinspre câmpul de luptă. S-a întors și miliția insurecțională a nobililor, „mai bine zis a țăranilor"[40] (căci nobilii, de fapt, nu mergeau în persoană). Ea a fost demobilizată dar s-a permis fiecărui om ca, în mod voluntar, să poată intra într-unul din regimentele regulate. Din cei 200 de ostași nu s-a găsit însă nici unul dornic să continue milităria[41]. Dealtfel, foarte mulți insurgenți au dezertat la prima ocazie fapt anunțat oficial de la 2 decembrie 1809[42]. O subunitate de cavalerie tot din trupele de insurgenți a sosit în prima zi de Crăciun și a fost cazată atât în partea germană cât și în cea română a Lugojului[43]. La începutul lui 1810 au trecut spre casă o divizie de infanteriști secui și imediat după aceea subunități ale regimentului românesc de graniță din Banat care-și aveau sediul statului-major la Caransebeș. Odată cu sosirea husarilor din garnizoana Lugojului insurgenții cazați până atunci în cazarma acestora au fost dislocați în satele din împrejurimi. În februarie a fost consemnat ultimul convoi militar. Erau husari din regimentul arhiducelui palatin Iosif și se îndreptau spre Transilvania venind din provinciile imperiale unde avuseseră loc lupte[44].

În februarie a fost demobilizat și corpul de cavalerie al insurgenților nobili cu condiția ca la o eventuală izbucnire a războiului să răspundă primei chemări la arme[45].

A urmat o veste cu mult mai plăcută decât cele de până acum care a născut nădejdea într-o pace de durată. Una din tinerele arhiducese austriece a fost cerută în căsătorie de împăratul Napoleon.

Iată ce știau lugojenii despre acest episod aducător de bucurie și speranță, potrivit jurnalului minorit:

„Februarie 23. S-a adus vestea că arhiducesa Austriei Maria Ludovica, în ziua de 6 Martie să va logodi cu împăratul francez, Napoleon.

Martie 14. Ziarele vieneze anunță că în Viena a sosit legatul Francez extraordinar, mareșalul principe Berthier care a fost primit cu deosebită pompă. Tot acele ziare descriu programul pentru nunta apropiată a Arhiducesei Maria Ludovica.

https://biblioteca-digitala.ro

Tot ce poate cugeta geniul omenesc și ce arată se poate produce se va manifesta cu ocazia căsătoriei princiare. În ziua cuvenită, la oarele de dimineață, miliția pedestră și călăreață a ocupat străzile și piațele mai principale unde era să treacă la curte împărăteasa. Cortegiul splendid al legatului francez la oara 2-a din zi, acel cortegiu a plecat fiind deschis prin o cohortă militară călăreață căreia i-a urmat trăsurile, caii și servitorimea în splendoarea până atunci nevăzută 21 de trăsuri cu câte 6 cai trase au mers în ordine înșirate în care au cuprins loc consilierii aulici și membrii corpului diplomatic toți îmbrăcați în veșminte strălucitoare. După acele trăsuri au urmat alte 2 trăsuri împărătești. În cea dintâi ședeau comiții nobili ai principelui legat iară în a 2-a trăsură însuși principele legat urmat călare de generali francezi și adiutanți ai legațiunei. Cortegiul acesta nupțial a parcurs în forma cea mai festină străzile cele mai principale ale orașului decorate în mod strălucit. Ajungând acest cortegiu la reședința împărătească, legatul francez numaidecât a mers în audiență la împăratul de unde s-a reîntors la locuința ce era pregătită în palatul cancelariei împărătești. În aceiași zi, seara, în sala numită APPOLONIA feeric împodobită și luminată s-au început balul de curte, unde erau adunați cei mai înalți și distinși magnați din țară și din țări străine, în număr de 7 000. Cu ocazia intrării în sala de dans a majestăților împărătești și legatul francez, din partea publicului au fost întâmpinați cu aclamațiuni. După ce curtea imperială în decurs de 2 ceasuri au asistat la bal s-a retras luând cina la principele Trautmansdorf.

În ziua următoare (6 Martie) la curtea imperială s-a ținut balul mascat care în splendoarea aceasta a întrecut orice splendoare omenească. La acel bal au luat parte împăratul cu soția, arhiducesa Ludovica Maria precum și legatul francez. Cu acea ocaziune arhiducesa a purtat medalia cu chipul logodnicului împărat cuprins în diamant de preț negrăit și ornat cu pietrele cele mai scumpe.

Precum și alte țări ereditare ale casei domnitoare imperiale asemenea și Ungariei a trimis la Viena o deputație consolatoare din vreo 100 persoane, compusă din județele țării.

Deputația aceea sub conducerea Consiliului Aulic Ungar cu numele Erdödi în ziua de 7 martie s-a prezentat atât înain-

https://biblioteca-digitala.ro

tea împăratului și arhiducesei descoperind felicitările de omagiu subdital la care atât împăratul cât și arhiducesa au dat răspuns plin de multă bunăvoință.

După terminarea acestora legatul francez a dat un prânz festiv la care asemenea au luat parte nobilitățile prezentând felicitările sale. În sara acelei zile s-a ținut cercl la principele Trautmansdorff din partea arhiducesei. Procurator pentru încheierea logodnei a fost constituit arhiducele Carol.

În 9 martie ministrul președinte, contele Metternich de Vinneburg a prezentat actul de renunțare a arhiducesei Maria Ludovica la coroana și domnia părintelui său. Acest act arhiducesa cu subscrierea proprie l-a întărit în fața legatului francez.

Pentru ca și poporul să aibă parte de bucuria casei domnitoare și a statelor i s-a dat voie ca în trei zile gratuit să ia parte la toate teatrele și spectacolele la care când împăratul cu arhiducesa și legatul francez s-a prezentat poporul prin aclamațiuni nesfârșite și-a manifestat ovațiunile sale de felicitare. O atare ovațiune s-a desfășurat mai cu seamă în teatrul din suburbiul Wien unde s-a dat piesa teatrală „Ephigenia și Taurice". În 10 martie s-a săvârșit împărțirea ordurilor diferite ca a Sf. Ștefan regelui Ungariei, Sf. Leopold și Maria Terezia. La 9 oare în sala de cavalerie s-au adunat toți cavalerii decorați cu deosebite orduri după ce în prezința împăratului au depus jurământul de fidelitate toți au mers în capela aulică unde după săvârșirea cultului divin din partea împăratului au fost proclamați de cavaleri.

La 11 martie s-a celebrat cununia bisericească a arhiducesei Maria Ludovica cu plenipotențiarul împăratului Napoleon. În seara zilei tot poporul gratuit au putut să ia parte la toate teatrele, întreg orașul a fost splendid luminat. Împăratul cu arhiducesa Maria Ludovica în trăsură au traversat toate stradele principale ale orașului spre a vedea iluminația, fiind în tot locul viu aclamați din partea cetățenilor.

În ziua de 13 martie împărăteasa Ludovica cu un cortegiu splendid a călătorit la Paris. În cursul călătoriei pe tot teritoriul german a fost întâmpinată și felicitată cu mari solemnități. În ziua de 17 au ajuns la München, la 19 la Augsburg, 20 la Stuttgardt, 21 la Karlsruhe unde au părăsit teritoriul german" (...)

https://biblioteca-digitala.ro

April 5. După rapoartele publicate la ziare contractul de căsătorie civilă a împăratului Napoleon cu arhiducesa Ludovica s-a încheiat la Paris la 1 Aprilie în palatul împărătesc St. Cloud, iară în 2 Aprilie s-a celebrat căsătoria bisericească în palatul împărătesc numit Louvre. Funcțiunea solemnică a căsătoriei a săvârșit-o guardianul (cardinalul — n.n.) Fech și cu această ocaziune s-a ținut solemnități de bucurie nespusă izvorâtă din iubire față de eroul militar, împăratul iubit și admirat de popor"[46].

Următoarele însemnări făcute abia peste câțiva ani, în 1812, se referă la evenimentul campaniei din Rusia când au fost mobilizate, într-un corp expeditionar, austriac și câteva din regimentele imperiale. Desigur, această campanie a solicitat mult mai puține decât cele precedente. Totuși s-au observat și în Lugoj unele mișcări de trupe. Astfel a fost notată trecerea spre Sibiu a unor baterii de artilerie cu 16 tunuri precum și plecarea husarilor care-și aveau garnizoana în oraș. La 5 octombrie a venit știrea că, victorios, Napoleon a intrat în Moscova dar rușii n-au ezitat să-și incendieze capitala pentru a-l alunga. Nimic nu se spune însă despre dezastrul care a urmat, despre coșmarul armatei înghețate, despre trecerea Berezinei, despre evoluția militară ulterioară cu bătăliile de la Dresda și Leipzig și despre intrarea Austriei în coaliția antifranceză[47].

Mult mai amănunțit sunt relatate evenimentele politico-militare cu începere din anul 1814. Se repetă, firește la alte date și cu alte cifre, cele deja atât de bine cunoscute: mișcări de trupe, convoaiele de prizonieri, ordine și dispoziții spre și dinspre comitat, vești de pe front, mai ales favorabile care erau popularizate cu grijă de autorități pe toate canalele disponibile. Totuși, semn clar al unei campanii victorioase, cele mai frecvente se referă la prizonieri transferați în Banat care aflat departe de zona de operații era socotit un loc sigur.

Inegale ca valoare ele permit totuși o imagine destul de exactă asupra felului în care evenimentele istorice de anvergură continentală erau percepute la Lugoj. Este adevărat toate aceste însemnări, deci selecția lor, s-a făcut într-un mediu specific, cel al minoriților obișnuiți să noteze memorabilul, să redacteze jurnale, așa-numitele ziare.

https://biblioteca-digitala.ro

Le vom reproduce întocmai și în succesiunea în care au fost realizate. Se reconstituie astfel perioada de la începutul anului 1814 până la exilul lui Napoleon pe insula Elba:

„Ianuar 12. Județul a dat 6 mii militari între cari jumătate au trebuit să se dea numaidecât, cealaltă jumătate la ordinul ce se va da.

„Ianuar 17. 500 francezi prizonieri sosiți la Lugoj au fost trimiși în Ardeal.

Ianuar 21. S-a făcut înrolarea miliției în legiunea sârbească a cărei organizare s-a săvârșit sub conducerea colonelului Mihailovici din Timișoara. Miliția acestei legiuni a constat mai ales din tineri deștepți, meseriași cari pe câmpul de resbel s-au luptat cu bravură.

Februar 5. Prizonierii saxoni și olandezi au fost puși în libertate reîntorcându-se în patriile lor.

Februar 6. Lugojul a dat 35 ostași cari primind îmbrăcăminte militară s-au împărțit la legiunile proprii.

Februar 24. 500 prizonieri francezi trimiși de la Arad trecând prin Lugoj spre Transilvania, erau în stare foarte tristă fiind ei mulți bolnavi. Lugojenii s-au năzuit să ușureze soarta celora.

Martie 7. 300 de pedestrași din Ardeal aparținători la legiunea regimentului Spleny prin Lugoj s-au dus pe câmpul de luptă contra francezilor.

Martie 8. Ostașii servieni mulți voloni între sunetul muzicei, în toate zilele verbuau indivizi apți pentru miliție.

Martie 15. 650 de ostași ai legiunei Benyowsky din Transilvania prin Lugoj au trecut la câmpul de război.

Martie 31. O cohortă de pedestrași a legiunei de grăniceri români dislocată în partea română a fost trimisă parte în Ardeal parte la câmpul de război.

Aprilie 5. Din Transilvania, 1 200 de ostași trecând prin Lugoj s-au dus la Aiud.

Aprilie 12. Cu mare bucurie s-a vestit în Lugoj că oastea federalilor condusă de mareșalul Schwarzenberg ar fi bătut pe francezi și ar fi ocupat Parisul. Drept ce Napoleon s-au lipsit de diregătoria de consul fiind ales de rege Ludovic al XVIII-lea.

Aprilie 15. 800 de ostași ai legiunei Benyowsky după odihna de o zi avută în Lugoj, s-a îndreptat spre Italia.

https://biblioteca-digitala.ro

Aprilie 17. A sosit știrea că papa Piu al VII-lea a fost eliberat din prinsoare și sosind la Parma în numele împăratului Austriei a fost salutat din partea generalului Nugent. Papa de la Parma a mers la Roma spre a ocupa scaunul său pontifical.

Mai 14. Ziarele aduc știrea că în urmarea unei convenții întreaga Italie au fost ocupată de către austrieci. În ziua de 4 mai Napoleon a fost internat la insula Elba.

Mai 31. Oficianții francezi de origine din Italia internați ca prizonieri în Lugoj, au fost eliberați.

Iulie 4. Principele Metternicht binemeritat de patrie întru recunoașterea meritelor sale împăratul i-a dăruit domeniile erariale Darovar, Sacoșul Unguresc, Zgribești și Scăiuș. In sensul păcii încheiată la Paris între Franța și puterile europene federale, Francia a fost redusă la situație de teritoriu ce avea înainte de 1792.

Iulie 10. Ziarele vieneze vestesc că urmarea păcii încheiată, împăratul Francisc a fost primit cu o solemnitate așa grandioasă ce era asemenea aceleia cu care au fost primiți oarecând împărații reîntorși victorioși din război. Tot ce poate cugeta mintea și iscusința omenească s-a manifestat în acea festivitate"[48].

NOTE

1. I. Georgescu, *L'opposition aux Habsburgs des paysans roumains durant les guerres napoleoniennes (1798—1815),* în „Revue Roumaine d'Histoire", X, 1974, nr. 6, p. 129—139.
2. N. Bocșan, M. Duma, P. Bona, *Franța și Banatul (1789—1815),* Reșița, 1994, p. 129—228.
3. I. B. Mureșianu, *Napoleon și Banatul,* în „Luceafărul", Timișoara, 1939, nr. 3—5, p. 71—73; D. Pop, I. Niculiță, *Napoleon dans le folklore roumain,* în „Studia Universitatis Babeș—Bolyai", Philologica, fasc. 2, 1969, p. 37—48; A. Dolga, E Wetzler, *Aspecte din repercusiunile Revoluției franceze și ale războaielor napoleoniene în Banat după documente inedite,* în „Histoire", II, 1971, p. 130—138; I. Georgescu, *Les prisonniers francais dans les camps du sud—est de l'Europe au temps des guerres de l'Autriche avec la France,* în „Revue Roumaine d'Histoire", XV, 1976, nr. 3, p. 509—531; V. Leu, *Banatul între arhaic și modern,* Reșița 1993, p. 38—42; N. Bocșan, M. Duma, P. Bona, *Op. cit., p. 14—128.*

https://biblioteca-digitala.ro

4. I. Boroș, *Repertoriul istoric despre orașul Lugoj și districtul respective vechiul județ al Carașului din anul 1332—1850*, manuscris la Muzeul Municipiului Lugoj, inv. 880/1980. A doua parte a manuscrisului, cu începere de la anul 1800 (p. 290) este de fapt o copie (în traducere românească) a ziarului minorit din localitate de aceea îl vom cita ca atare.
5. *Ibidem*, p. 230—231.
6. *Ibidem*.
7. *Ibidem*, p. 259.
8. *Ibidem*.
9. *Ibidem*.
10. *Ibidem*, p. 262.
11. *Ibidem*, p. 263.
12. *Ibidem*, p. 279.
13. *Ziarul minorit*, p. 291.
14. *Ibidem*.
15. *Ibidem*.
16. *Ibidem*.
17. *Ibidem*, p. 292.
18. *Ibidem*, p. 293.
19. *Ibidem*.
20. *Ibidem*.
21. *Ibidem*.
22. *Ibidem*, *p. 294*.
23. *Ibidem*.
24 *Ibidem*.
25. *Ibidem*, p. 296.
26. *Ibidem*, p. 299.
27. *Ibidem*.
28. *Ibidem*, p. 306.
29. *Ibidem*, p. 307.
30. *Ibidem*, p. 310.
31. *Ibidem*, *p. 311*.
32. *Ibidem*, p. 320.
33. N. Bocșan, M. Duma, P. Bona, *Op. cit.*, p. 204—211.
34. *Ziarul minorit*, p. 320.
35. *Ibidem*, p. 320—321.
36. *Ibidem*, p. 321.
37. *Ibidem*.
38. *Ibidem*, p. 322.
39. *Ibidem*.
40. *Ibidem*.
41. *Ibidem*.
42. *Ibidem*.
43. *Ibidem*, p. 323.
44. *Ibidem*.
45. *Ibidem*, p. 324.
46. *Ibidem*, p. 324—327.
47. *Ibidem*, p. 344.
48. *Ibidem*, p. 346—349.

https://biblioteca-digitala.ro

Despre comunitatea evreiască din comitatul Caraş în veacul al XVIII-lea

Un domeniu relativ puţin explorat este cel al istoriei comunităţilor evreieşti din Banat. Deşi cercetările au început să valorifice într-un ritm din ce în ce mai alert, subiectul rămâne încă aproximat din cauza documentaţiei lacunare şi insuficiente. Este şi motivul pentru care am considerat necesară introducerea unor surse noi cum ar fi cele conservate în arhiva comitatului Caraş recenzate de Ioan Boros[1]. Desigur, istoria evreilor din Banat nu a constituit o temă principală pentru acest harnic cercetător dar este sigur că a fost un punct de interes aparte de vreme ce a găsit cu cale să semnaleze multe documente cu referire directă sau indirectă la comunitatea mozaică bănăţeană. Cum o bună parte din fondul arhivistic comitatens s-a risipit sau chiar a fost definitiv pierdut singura şansă de a mai şti ceva o oferă manuscrisul în care Ioan Boroş a rezumat ceea ce a găsit de cuviinţă. Pe baza acestuia se poate cristaliza o cronologie — e drept nu lipsită de ambiguităţi — şi se iveşte posibilitatea unor comparaţii a unor informaţii mai vechi cu cele conţinute aici, lucru extrem de necesar unei cercetări guvernate de spiritul critic.

Unele date pot părea prea „mărunte", altele dimpotrivă, vagi şi generale dar, pe un fond de relativă penurie, ele nu pot fi cu nici un chip trecute cu vederea sau ignorate cu desăvârşire.

După finalizarea cuceririi habsburgice a Banatului, în primii ani, administraţia provincială, în şirul documentelor elaborate, lasă şi câteva mărturii cu privire la populaţia evre-

https://biblioteca-digitala.ro

iască[2]. Evident prezența acesteia aici, în această epocă, nu poate surprinde, era chiar de așteptat. Unele familii evreiești s-au stabilit în Banat venind dinspre spațiul balcanic. Aceștia au fost, probabil primii[3] și lor li s-au alăturat curând alții veniți dinspre Europa Centrală. Timișoara a fost și rămăsese, ca și Lugojul sau Caransebeșul, un centru important pe unul din solicitatele trasee comerciale ale timpului dar era și un punct sensibil pe coridorul cultural care lega centrul continentului de sud-estul său[4].

Asupra acestor probleme, asupra acestor semnificații în legătură directă cu evoluția istorică a comunității evreiești bănățene contribuții substanțiale aduc studiile mai vechi și mai noi ale lui Victor Neumann care, de altfel, anunță continuarea lor spre o lucrare de anvergură[5].

Sintezei care probabil că nu va întârzia îi pot folosi și informațiile de la Lugoj grăbindu-ne însă să le punem totodată la dispoziția tuturor celor interesați de istoria Banatului.

Prima referire datează din anul 1719 și s-a făcut în legătură cu dispoziția de conscriere a populației mozaice în vederea stabilirii cât mai exacte a taxei de toleranță impusă, potrivit unei concepții medievale, acestei populații[6]. De la bun început fiscul se arăta extrem de atent și de prompt în tot ce ținea de taxe și impozite. Următoarea semnalare a unor evrei în Timișoara este din anul 1725 și preciza faptul că dacă până atunci arenda de bere fusese acordată evreului Kepich, ea i-a fost retrasă și acordată unui Mercrer evreu și el. Totodată se interzicea ca alții să poată produce bere[7]. Lucrul este interesant pentru că mai târziu dreptul de a putea vinde băuturi va fi anulat de vreme ce, în ultimul pătrar al veacului se anunță, ca un fapt nou, așa cum vom arăta la locul potrivit.

La 1728 Administrația Provincială făcea cunoscut ordinul privind interdicția așezării evreilor în Banat fără permis special și obligativitatea strictei supravegheri ca nu cumva numărul lor să crească peste limita admisă. Atunci, în acel an, spune documentul, supușii mozaici din Banat au plătit ca taxă de toleranță suma de 700 de florini. Avându-se în vedere valoarea mare a monedei dar și suma destul de semnificativă, acest lucru pare să semnaleze un număr destul de important al plătitorilor[8].

https://biblioteca-digitala.ro

În prima jumătate a veacului al XVIII-lea documentele care interesează aici sunt puține dar frecvența lor va crește în deceniile următoare. Abia la 10 ani după cel de mai sus este citat un altul. El a fost determinat de întâmplările tragice din vremea războiului austro-turc încheiat prin pacea de la Belgrad din 1739. Ofensiva otomană a reușit să răzbată adânc în teritoriul Banatului. Unități de spahii s-au avântat până la Lugoj și chiar spre Timișoara[9]. Multe localități au fost incendiate, populația alungată sau dusă în robie, jaful a fost cumplit[10]. În vâltoarea acestor evenimente oamenii au încercat să-și pună la adăpost agoniseala sau lucrurile mai prețioase. Unii s-au gândit la soluții insolite cum a fost aceea a ascunderii unor argintării în cimitirul de la Lugoj. Se spera că acolo nu va bănui nimeni că s-ar fi îngropat bogății. Totuși lotrii au prins de veste și au reușit să pună mâna pe comoară. În învălmășeala provocată de război jaful nu a fost practicat numai de inamic. Ostașii din armata imperială n-au ezitat nici ei să se comporte la fel. La Lugoj a fost jefuită sinagoga din oraș. Din lăcașul de cult au fost furate o serie de obiecte care, după aceea, au fost vândute (în fapt răscumpărate) — de la un caporal din regimentul Marolli de evreul localnic Hirsch-Deutsch[11]. Informația rămâne foarte importantă prin atestarea unei sinagogi în orașul de pe Timiș mult mai devreme decât se știa, adică încă din anul 1738. Dacă atunci a fost jefuită, evident ea trebuia să dateze de un oarecare timp. Totuși este dificil de acceptat că putea fi vorba de o sinagogă propriu-zisă și nu un lăcaș improvizat. După afirmațiile lui V. Neumann primele investiții pentru construirea de sinagogi datează abia din 1760 iar în perioada 1739—1762 la Timișoara, oraș mult mai important și mai bine populat ca Lugojul, exista doar un loc amenajat pentru rugăciune într-o sală de sub poarta Eugen de Savoia[12]. Oricum ar fi, rămâne cert faptul că în 1738 exista o viață organizată după legile iudaice.

În 1742 Administrația vine cu noi dispoziții primite, la rândul ei, de la instanțele superioare. Acum s-a dat dispoziție ca la fiecare sfârșit de an să se întocmească un raport despre numărul familiilor evreiești și dacă ele mai pot sau nu rămâne în vechile locuințe (probabil în sensul că în vechile locuri dat fiind faptul că asupra loc plana mereu primejdia expulzării). O legislație medievală continua să guverneze, să domine con-

https://biblioteca-digitala.ro

cepția administrației. Ea se va prelungi până în adâncul veacului numit al Luminilor. Expulzarea și taxa de toleranță sunt două chestiuni care invocate în mai toate documentele, cel puțin în cele cunoscute lui I. Boroș, vor menține acest iz medieval. La data respectivă în Banat au fost recenzate 84 de familii evreiești — nu știm însă și numărul de persoane — care aveau de plătit suma impresionant de mare de 8.800 de florini. În caz că s-ar putea ca unii să nu plătească această taxă de toleranță, ei vor fi expulzați[13]. Curând vin noi precizări care păstrează tonul aspru și ostil: taxa, conform Camerei Aulice din 23 mai, trebuia plătită imediat, fără întârziere. De rămas în Banat pot rămâne doar evreii din Timișoara *„și cei veniți din Belgrad"*[14].

Câțiva ani mai târziu, după afirmațiile lui I. Boroș, Administrația ar fi dispus chiar expulzarea populației mozaice dar fără a preciza dacă este vorba de comunitatea întreagă sau numai de o anumită parte și nici motivul unei atât de drastice măsuri. Chiar în absența precizărilor este mai mult ca sigur că ordinul îi privea doar pe cei ce n-au plătit taxa, era deci unul obișnuit și nu o măsură extraordinară. Convingerea este întărită de faptul că în anul 1748, o dispoziție specială oprea negustătorii greci și evrei să cumpere „unsoare"[15]. Clarificări aduce și un alt document din 1748 prin care i se permite revenirea în oraș a evreului Hirsch-Deutsch, dar numai dacă va plăti 25 de florini ca taxă de toleranță[16].

Prin anul 1753 un caz petrecut la Lugoj readuce comunitatea mozaică în atenție punând în lumină situația destul de dificilă în care era silită să vietuiască. Șicanările la adresa sa nu lipseau. La 6 noiembrie administrația dispune un control în prăvățiile evreilor căci un anume Simeon Popescu ar fi cumpărat otravă într-una din ele. Dacă se va descoperi otravă, să fie confiscată iar proprietarul prăvăliei, arestat! La 9 decembrie același for poruncește ca respectivii negustori să fie amendați cu 4 taleri[17]. Urmează un răspuns din partea orașului Lugoj că într-adevăr otrava ar fi fost cumpărată de un Simeon Lapugian, că vinovații au fost arestați și apoi, după ce au plătit cei 4 taleri, eliberați[18].

Urmează o lungă perioadă de tăcere și doar un fapt excepțional reușește să reia seria informațiilor despre evreii bănățeni confirmând existența acestei comunități. La 31 mai 1774

https://biblioteca-digitala.ro

o ceată de lotrii a jefuit și a ucis trei evrei, doi bărbați și o femeie, undeva pe drumul comercial dintre Lugoj și Caransebeș. Tot atunci au fost omorâți și trei negustori greci[19].

Interesantă este situația din 1781. Congregația Generală a comitatului Caraș ținută la 15 octombrie, potrivit procesului-verbal nr. 138, răspunde unui ordin al Consiliului Locumtenențial, emis la 3 septembrie. Este drept, se spune aici, comitatul are puțini locuitori evrei dar fiindcă nu a primit nici o dispoziție în privința taxei de toleranță nici nu a mai încasat-o. Cere instrucțiuni în această privință[20]. Probabil că ambiguitățile puse în evidență de actele citate au fost generate de anexarea Banatului la Ungaria și a înființării comitatului Caraș.

Clarificările mult dorite nu vor întârzia. Ele au sosit în forma unei lungi dispoziții căreia i s-a dat un răspuns pe măsură.

La 5 noiembrie 1781[21], Consiliul Locumtenențial solicita o situație amănunțită în privința evreilor din comitat. Se pun trei întrebări: câte sinagogi sunt? ce cheltuieli vor fi necesare pentru înființarea unei școli insraelite? ce fonduri și ce posibilități materiale ar avea la dispoziție comunitățile mozaice?

Răspunsul a fost formulat după consultarea conducătorilor acestor comunități din Lugoj și din Caransebeș precum și a „opiniei publice" (interesant ar fi de știut cum s-a putut realiza în mod concret aceasta și cine alcătuia, în viziunea administrației comitatense „opinia publică"). Cu această ocazie se dau informații ce fac lumină în privința actului din 1738 despre o sinagogă la Lugoj. Se spune explicit în documentul elaborat în 1781 că sinagogi propriu-zise nu ființează nici la Lugoj și nici la Caransebeș. Cultul mozaic se oficiază în case particulare, a lui Isac Porldeutsch la Lugoj și a lui Moise Löbl la Caransebeș. Ambele comunități sunt însă sărace și nu dispun de fondurile necesare zidirii unei școli. Fiind și puțini copii n-ar avea rost să se cheltuie pentru o școală în orașul de reședință al comitatului. De altfel evreii din Lugoj, după cum spun chiar ei, ar fi mulțumiți să-și trimită copii la școala germană iar cei din Caransebeș pot fi instruiți de un călugăr franciscan până ce vor putea să-și înființeze propria lor școală. Ei nu au, în acest moment, fonduri școlare speciale. În unele orașe însă există câte un șachter-măcelar care, de pildă, la Lu-

https://biblioteca-digitala.ro

goj primește 50 de florini iar la Caransebeș 30 de florini ca să facă pe dascălul. La evrei, spune documentul rezumat de I. Boroș, *„instruirea scolastică este ceva neobișnuit căci toată învățătura stă în cele ale religiei lor proprii"*[22].

In ceea ce privește întrebarea despre meseria de vizitii pe care ar practica-o evreii, răspunsul este, da. Și până acum ei s-au ocupat cu birjeria și sunt vizitii pricepuți. Într-adevăr, există dovezi că evreii au fost folosiți ca vizitii chiar și în campanii militare. Făceau parte din categoria auxiliarilor necombatanți de la serviciile de transport. Nicolae Stoica de Hațeg povestește în cronica sa cum în timpul atacului turcesc asupra Mehadiei, în vara lui 1788 niște tunuri se împotmoliseră iar vizitii evrei se învârteau înspăimântați pe lângă ele neștiind cum să le scoată. Otomanii se apropiau în galop și dacă i-ar fi surprins i-ar fi tăiat pe loc. El, cronicarul, le-a strigat să taie hățurile, să încalece și să fugă. Așa au făcut și și-au mântuit viața[23].

Despre faptul că evreii din comitatul Caraș ar putea practica meserii ca cea de croitor sau pantofar, răspunsul este iarăși pozitiv. În Banat nu existau reuniuni de bresle ca în Ungaria reuniuni ale „măestriilor" cari nu sufere pre iudei și sunt străine de societatea acelora"[24]. Se poate dispune ca în cazul în care copiii evrei ar fi refuzați de la învățarea acestor meserii, să se impună prin ordin primirea lor. Există însă o piedică care trebuie avută în vedere: modul diferit de hrană al evreilor pe care meșterii nu l-ar putea asigura. Soluția ar fi ca cei din familii mai înstărite să-și aducă alimentele de acasă iar cei mai săraci să le primească de la comunitate. În legătură cu aceste aspecte comitatul întreabă care sunt acele „măestrii și negutătorii" permise evreilor, care sunt cele oprite și în baza căror legi și hotărâri sunt oprite[25]. Din păcate răspunsul nu se cunoaște s-au n-a fost reținut de I. Boroș.

În conformitate cu concepția Luminilor care guverna întreaga politică absolutistă habsburgică, problema școlară rămâne una din prim ordin inclusiv în ceea ce privește supușii de credință mozaică. Această atitudine este reflectată în documentele vremii, primite sau elaborate în cancelaria comitatului Caraș. În conformitate cu dispozițiile imperiale comitatele raportează (la ordinul Consiliului Locumtenențial din 5 martie) că au convocat conducătorii izraeliți, în cazul nostru

https://biblioteca-digitala.ro

pe cei din Lugoj și Caransebeș, explicându-le toate punctele referitoare la chestiunea școlară așa cum au fost ele prinse în actele respective. Le-a cerut, cu această ocazie, să desemneze din rândul lor doi oameni *„cari ar fi apți de docenți și pre aceia, după îndreptările date de inspectoratul școalelor naționale și conducătorul acestora, Adalbert Karliczky, să-i trimită la școli preparandiale de învețământ cari apoi să poată fi dispuși la școala izraelită ce s-ar înființa pre spesele acelora"*[26]. Deși recunosc avantajele instrucției școlare, răspund reprezentanții, ei fiind săraci nu dispun de sumele necesare pentru acei doi tineri căci și așa abia se pot susține. Lugojenii își mențin vechiul punct de vedere că fiind în oraș școală germană își pot trimite acolo copiii ca să poată învăța cu mai puține spese. Cei din Caransebeș sunt și ei săraci dar și mai puțini, împreună cu germanii dacă se adună patruzeci de copii. Împreună, cele două comunități, ar putea însă susține școala. *„În baza acestor declarațiuni județul a propus prefectului că cu izraeliții să se încheie convenția despre aceea că în ce chip și formă au să contribuie la spesele școlare naționale germane de (către) ambele comuni"*[27].

La 1782 comitatul arată că *„potrivit informațiunilor primite de la mai marii comunităților evreești și potrivit dispozițiunilor regești din 28 decembrie 1776 primite de districtul Timiș"*, evreii sunt opriți să practice meseriile și negustătoriile dar le este interzisă, după anexarea Banatului la Ungaria, și așezarea sau comerțul în districtele minere, ținutul montanistic: Oravița, Sasca, Docnecea, Bocșa, Reșița și Moldova Nouă. Comitatul se mai folosește de prilej pentru a arăta că dacă în chestiunea învățământului izraelit directorul superior i-ar adresa vreo solicitare, este gata să dea o mână de ajutor în direcția folositoare[28].

În același an, 1782, Consiliul Locumtenențial a dat dispoziție fermă atât districtului Timiș cât și comitatului Caraș ca evreii de aici să fie tratați în conformitate cu normele valabile în Ungaria atât în privința impozitelor către stat, acelor datorate casei domestice cât și a taxei de toleranță. Să se încaseze ceea ce se cuvine și nimic mai mult! Să se respecte cu strictețe norma pomenită astfel ca statul să nu fie privat de ceea ce a luat până acum sau supușii mozaici să fie mai tare apăsați. Fiindcă în comitatul Caraș nu se dispunea încă de

https://biblioteca-digitala.ro

vreun normativ cu privire la cele la care făcea referire ordinul respectiv, se însărcinează comitele ca să ceară ceva instrucțiuni pentru o mai bună orientare. Se poate însă confirma de pe acum că evreii de aici plătesc atât impozitul către stat cât și cele către casa domestică sau taxa de toleranță. Aceasta era fixată pe fiecare supus în parte[29].

O probabilă încălcare a dreptului de comerț acordat evreilor s-a produs în anul 1783 când cei de la Caransebeș nu au mai fost primiți la târgul săptămânal de la Lugoj[30]. Comitatul explică însă că motivul nu a fost unul exclusiv, unul doar pentru mozaici, interdicția are un caracter general. Printr-un decret „majestatic" s-a dispus ca industriașii și comercianții lugojeni să nu mai poată cerceta târgurile săptămânale de la Caransebeș căci acelea nu sunt decât pentru locuitorii orașului ca să poată să-și procure alimente, zarzavaturi mai ales. În consecință nici lugojenii nu mai pot admite la târgul lor negustori și meseriași „străini" cum sunt cei din Caransebeș. În ceea ce-i privește pe evrei, ar fi totuși o obiecție specială fiindcă, în mărfurile lor mărunte, mai vând și otravă ceea ce este cu desăvârșire interzis. Se pare că, de fapt, obiecțiunea ascundea totuși o tentativă de eliminare a concurenței. S-a găsit deci pretextul dat de o mai veche întâmplare pomenită deja. Altminteri, nu s-ar fi ezitat să se citeze un caz recent (dacă ar fi existat).

În 1784 comitatul a fost interogat de către Consiliul Locumtenențial la 1 martie dacă nu ar fi posibilă înființarea la Lugoj a unei tipografii evreiești. Autoritatea locală respinge sugestia socotind că nu este necesară dat fiind numărul mic al mozaicilor. După cât cunoaște nici nu ar fi vreunul din aceștia dornic să înființeze tiparniță. Poate în Timișoara, oraș mare, cu mai mulți locuitori evrei și mai cu stare materială decât cei din Caraș, s-ar găsi cineva[31].

Problema economică abordată în spiritul mercantilismului austriac se face și ea simțită, spiritul acesta, în documentele vremii. Astfel, Consiliul Locumtenențial notifica la 17 mai 1785 prin actul cu nr. 12.890 că, pentru a ajuta neamul evreiesc, împăratul a permis negustorilor care practică un negoț mărunt, celor ce-și duc marfa în spate din sat în sat, să poată merge prin întregul ținut chiar și în afara zilelor de târg exceptând însă teritoriul depărtat la 16 miliare de *„comunele montane*

https://biblioteca-digitala.ro

precum și a acelora locuri unde sunt negutători cari au aceiași marfă cari le poartă și numiții . . ."[32]. Au însă, evident, obligația de a plăti taxele prevăzute în regulamentul comercial. În districtul Timiș totuși, de la 20 decembrie 1784, prin ordin Locumtenențial, s-a permis evreilor să poată merge la oricare din târguri și să-și poată face negustoria umblând din casă în casă[33]. Se pomenesc, cu această ocazie, negutătorii evrei Paul Deutsch care aproviziona comitatul Caraș cu pânză și în general cu veșminte și un Moise Isac[34].

În anul 1786 Consiliul Locumtenențial reia seria dispozițiilor cu caracter economic. La 29 ianuarie face cunoscut că împăratul permite de acum evreilor ca în viitor să poată arenda birturi dar numai cu condiția ca să nu vândă unei persoane băutură peste valoarea de 30 de crițari. Restricția era valabilă și în cazul birtașilor creștini. Mai exista o condiționare, de astă dată exclusivă: arendașii de taverne evrei pot angaja doar slujitori creștini[35]. Cine ar încălca, într-un fel sau altul, dispozițiile acestea, va fi pedepsit prin retragerea brevetului. Există și atenționări asupra oricăror intenții de a plasa mărfuri false și a oricăror înșelăciuni în săvârșirea actului comercial[36].

Pentru anul 1787 avem date mai precise în privința numărului de evrei lugojeni: șapte familii[37] care au plătit o taxă de toleranță în valoare de 49 florini și 15 crițari[38]. În oraș — spune documentul referitor la situația lor — nu există o societate comercială iudaică. În mod particular însă ei puteau — cum s-a arătat mai sus — să practice atât comerțul cât și anumite industrii. Unii au ajuns să ocupe un loc important devenind furnizorii principali, chiar oficiali ai administrației ca acel Perl Deutsch care aproviziona cu pânzeturi și veșminte. Cei care erau socotiți supuși productivi, utili, întreprinzători au primit dreptul de a ține sodali creștini[39]. În același an spectrul ocupațiilor permise a crescut prin acordarea dreptului de a se ocupa cu agricultura[40]. Tot acum este menționată în mod expres pentru comitatul Caraș obligația plății unei taxe la căsătorie și obligativitatea unor nume și prenume germane. Se repetă și formula nelipsită din mai fiecare act despre situația evreilor care vor sărăci „din vina lor". Ei vor fi considerați cerșetori și în consecință expulzați din provincia bănă-

https://biblioteca-digitala.ro

țeană. Și nu era o vorbă goală! Există dovezi că această decizie drastică a fost pusă în aplicare. Și cum într-o vreme plină de neliniști într-un ținut de frontieră mereu tulburată, posibilitatea pierderii averii era extrem de mare, se pare că și expulzările erau frecvente. Nici abuzurile nu erau o raritate mai ales la adresa unor comunități neagreate sau puțin agreate de stăpânire cum era cele evreiești și nu odată cele românești. Numărul mic al familiilor mozaice din Lugoj, în ciuda duratei mari de timp de când este atestată comunitatea, poate fi pus și în legătură cu altfel de practici dure ce țin de spiritul evului mediu. O expulzare s-a produs în 1790[41]. În vară Locumtenența cerea comitatului ca până la finea anului să încaseze întreaga taxă de toleranță calculată atunci la 124 florini și 51 crițari. Suma arată fie o creștere numerică fie o devalorizare monetară. Numai astfel se poate explica creșterea de aproape trei ori în comparație cu anul 1787[42].

Cu o anume periodicitate forurile superioare aminteau comitatului mai vechi interdicții. Astfel în 1791, Consiliul Locumtenențial revine insistând asupra interdicției ca evreii să poată face comerț în circumscripția montanistică[43]. Aceleiași categorii de norme restrictive trebuie inclusă și rezoluția regească din 27 decembrie 1793 prin care se acordă libertate tuturor locuitorilor Ungariei să practice comerț cu mărfuri procurate din această țară și din țările ereditare. Exista o singură, semnificativă, excepție: evreii! Li se retrage practic dreptul mai vechi de a putea încerca să-și vândă mărfurile umblând din casă în casă. Le rămânea totuși posibilitatea de a participa la târguri[44].

În schimb există o maximă atenție asupra perceperii taxelor pe care această populație trebuia să le plătească.

În 1793[45] s-a remarcat faptul că taxa de toleranță a fost repartizată cu 15 ani mai înainte, timp în care s-au schimbat datele. Ca urmare, de la curtea imperială, s-a ordonat conscrierea evreilor după avere. Pe aceasta trebuia să se recalculeze cuantumul taxei. Se fixa și modul de încasare și manipulare a banilor. Pe viitor conscrierea numerică și a averilor se va face din trei în trei ani. În funcție de aceasta comitatele vor primi suma pe care o vor percepe fixată de forurile superioare. Repartiția individuală revenea însă comitatelor. Tot

https://biblioteca-digitala.ro

aici se vor face și rectificările anuale și în funcție de ele o nouă repartizare. Vor fi întocmite tabele nominale unde va fi trecută suma plătită și restanțele pentru fiecare. Extrasul plăților se va înainta în fiecare trimestru Camerei Aulice maghiare ca și vicecomiților pentru a fi controlate. Nici un evreu nu se va putea muta dintr-un loc într-altul, nu va primi actul necesar de la comitat, dacă nu va dovedi cu acte că și-a plătit taxa de toleranță. Dacă vreunul din mai marii comunități ar băga de seamă că unul sau altul încearcă să părăsească reședința fără să plătească taxa de toleranță, individul respectiv sau, după caz, familia respectivă, va fi reținut și predat autorităților. Nimeni nu va putea primi în domiciliu un evreu care n-ar putea prezenta un pașaport în regulă. Dacă s-ar întâmpla să fie găsit vreunul în această situație, va fi trimis înapoi de unde a plecat.

Aceste măsuri, se spune, s-au luat pentru că există o mare restanță rămasă după cei plecați sau după cei decedați pe care nu o pot plăti nici comunitățile și nu poate fi acoperită nici din vânzarea bunurilor rămase care sunt lipsite de valoare. În consecință ea va fi ștearsă. Magistrații județeni sunt însărcinați să întocmească un tabel în trei exemplare care va cuprinde pe cei fără avere, fugarii despre care nu se știe unde au ajuns, cei care pot plăti măcar parțial. Oficianții care vor încasa taxa restantă vor fi cointeresați printr-un procent de 2%[46].

Se poate spune că, mai mult decât altele, comunitățile evreești erau supuse unei supravegheri foarte stricte pe fondul unei evidente suspiciuni. Unele măsuri erau generale, priveau însăși concepția despre stat și societate a absoltismului habsburgic. Așa era, de pildă, cenzura, o instituție omniprezentă în imperiu. Cu ordinul nr. 17651, din 22 iulie 1800, Consiliul Locumtenențial cere un raport urgent și exact care să răspundă întrebării dacă în sinagogile și școlile iudaice se folosesc cumva și cărți neaprobate, necenzurate. În caz afirmativ raportului i se vor anexa și exemplarele cu pricina[47].

Documentele arhivate la comitatul Caraș indiferent că sunt primite de la forurile superioare și chiar de la curtea împărătească, de la instituții civile sau militare sau sunt emise la fața

https://biblioteca-digitala.ro

locului exprimă și conservă o atitudine suspicioasă și nu odată dispreţuitoare. Populația evreiască are, în cel mai bun caz, o situație de semilibertate chiar în înțelesul vremii.

De pildă limitarea posibilităților de circulație determina căutarea unor soluții pline de insolit. Guvernământul Austriei Inferioare a constatat că mulți evrei, sub pretextul că-și îngrijesc sănătatea, vin și rămân în Viena pentru a face comerț, ceea ce era interzis. Consiliul Locumtenențial hotărăște să facă cunoscut tuturor comitatelor prin publicare că prin această manevră se producea dezordine și deci toți acei izraeliți care sosesc la Viena, de acum încolo, vor trebui să se adăpostească la ospiciul iudaic unde vor plăti taxa cuvenită și-și vor motiva clar prezența și durata acesteia în capitala imperiului. În caz contrar vor fi pedepsiți cu severitate. Cei ce se îndeletnicesc cu vânzarea hainelor vechi vor fi pedepsiți de asemenea și expulzați[48].

Aceleiași categorii îi aparține și documentul emis de Consiliul Locumtenențial la 29 noiembrie 1796, nr. 25 542 prin care se afirmă că în actele de comerț s-ar scrie în limba ebraică necunoscută altor neamuri și se trec nume adeseori schimbate. Pentru a se evita astfel de posibilități *„se ivește dispoziția mai înaltă ca fiecare familie judaică să poarte un anumit nume de familie ca acela neschimbat să-l folosească dispunând ca și din partea județului acestea să se publice și să privegheze ca aceea să se și observe“*[49].

Cu toate că se referă la o chestiune ce ține, aparent, de domeniul militar, un ordin al comitelui de Caraș, exprimă, în fond, condiția evreului din imperiul habsburgic în veacul Luminilor. Îl vom reproduce fie și în forma rezumată de I. Boroș:

„Prefectul județean Ioan Bacho de Detor, conform ordinului dat din Partea Consiliului Locumtenențial, atrage atenția județului la acea împrejurare că deși despre principiile statorite în regulamentul de asentare la miliție ce sunt de a se aplica și la necesitățile domestice ale evreilor, totuși în acest respect să fie considerare la numele legiunei ilustre maghiare și strălucirea câștigată de aceea încât numai se poate în acea legiune să se înroleze cât de puțini evrei făcându-se în acest respect dispoziția de lipsă. Județul a-și dispune în acest sens“[50].

https://biblioteca-digitala.ro

NOTE

1. I. Boroș, *Repertoriul istoric despre orașul Lugoj respectiv vechiul județ al Carașului din anul 1332—1850*, manuscris aflat la Muzeul Municipal Lugoj, inv. 880/1980.
2. V. Neumann, *Istoria evreilor din România*, Timișoara, 1996 p. 31.
3. Banatul era ocupat de otomani cunoscuți pentru toleranța lor religioasă în general manifestată și față de evreii alungați din state europene și este de bănuit că așezarea la Timișoara a fost mai ușoară pentru cei veniți din Balcani.
4. V. Neumann, *Tentația lui Homo Europaeus*, București, 1991, p. 142—220.
5. *Idem, History of the Jews in Banat County*, carte pe care autorul său o anunță deja în curs de publicare.
6. I. Boroș, *Repertoriul*, p. 41.
7. *Ibidem*, p. 51.
8. *Ibidem*, p. 55.
9. *Cronici turcești privind Țările Române*, vol. III, București, 1980, p. 264.
10. C. Schwab, *Date istorice despre districtul regimentului până la înființare în anul 1767*, manuscris în arhiva Muzeului Județean din Reșița, inv. 2006/8333, f. 30.
11. I. Boroș, *Repertoriul*, p. 66.
12. V. Neumann, *Istoria . . .*, p. 111.
13. I. Boroș, *Repertoriul*, p. 72.
14. *Ibidem*.
15. *Ibidem*, p. 75.
16. *Ibidem*, p. 76.
17. *Ibidem*, p. 80.
18. *Ibidem*, p. 82.
19. *Ibidem*, p. 1000.
20. I. Boroș, *Repertoriul*, p. 117.
21. Ordinul Consiliului Locumtenențial nr. 4020—6909 și 1094 trimis comitatului Caraș la 5 noiembrie 1781, p. 118.
22. *Ibidem*.
23. N. Stoica de Hațeg, *Cronica Banatului*, studiu introductiv ediție, glosar și indice de Damaschin Mioc, Timișoara, 1981, p. 239.
24. I. Boroș, *Repertoriul*, p. 119.
25. *Ibidem*. Pentru că în continuare trimiterile se fac la acest document vom cita numai data și numărul Congregației respective și pagina unde a fost consemnată. La fel vom proceda cu ordinele primite de comitat.
26. Congregația Generală din 7 iulie, nr. 463, p. 123.
27. *Ibidem*.
28. Congregația Generală din 11 februarie, nr. 206, p. 120.
29. Congregația Generală din 22 mai, nr. 214, p. 120.
30. Congregația Generală din 27 septembrie, nr. 585, p. 125.
31. Congregația Generală din 15 martie, nr. 44, p. 133.
32. Congregația Particulară din 30 iulie, nr. 55, p. 160.

https://biblioteca-digitala.ro

33. Congregația Generală din 12 aprilie, nr. 74, p. 160.
34. *Ibidem.*
35. Ordinul Consiliului Locumtenențial, nr. 26938 din 29 iunie 1786, p. 1666.
36. Ordinul Consiliului Locumtenențial, nr. 18206 din 29 aprilie 1786, p. 188.
37. Congregația Generală, nr. 786. Nu se precizează data, p. 188.
38. Congregația Generală, nr. 239, nu se precizează data, p. 189.
39. Ordinul Consiliului Locumtenențial, nr. 15.599, nu se precizează data, p. 188.
40. Congregația Generală, nr. 386. Nu se precizează data, p. 188.
41. La fila 203 se notează: „Locuteninţa cu d(ata) 21 Iulie, nr. 14.457 lasă judeţul ca să încaseze de la izraeliţii judeţeni taxa restantă de toleranță cu finea anului 1790 în spese de 124 fl., 51 cr. Jidovii cari din vina lor proprie au devenit săraci se consideră ca cerşitori şi *au fost scoşi din Banat* (sublinierea noastră).
42. *Ibidem.*
43. Congregația Particulară din 12 septembrie, nr. 625, p. 208.
44. Congregația Generală din 5 noiembrie, nr. 1494, p. 232.
45. Congregația Particulară, 16 septembrie, nr. 1025, p. 231.
46. *Ibidem.*
47. Congregația Generală, nr. 1155. Nu se menționează data, p. 287.
48. Congregația Generală din 17 iunie, nr. 633, p. 256.
49. Congreg ția Generală din 13 ianuarie 1797, nr. 4, p. 267.
50. Congregația Generală, nr. 283/1800, p. 287.

https://biblioteca-digitala.ro

O excursie la Rusca Montană în anul 1850

Relatările de călătorie au fost considerate întotdeauna un izvor istoric foarte preţios. Nicolae Iorga a scris chiar o istorie a românilor întemeiată pe textele celor care au călătorit de-a lungul secolelor prin Ţările Române[1]. De mai mulţi ani a început redactarea unui monumental corpus care îşi propune adunarea dacă nu a tuturor atunci a celor mai reprezentative documente de acest fel[2]. Evident, finalizarea acestuia nu este doar o necesitate a cercetării istorice dar ar fi şi o dovadă de maturitate a unei istoriografii. Istoriografia românească este deja beneficiara unor substanţiale cercetări în această direcţie dar arhivele şi bibliotecile sunt încă departe de a-şi fi pus la dispoziţie toate informaţiile pe care le deţin. Efortul inventarierii lor, repertorierii şi includerii în circuitul ştiinţific, este unul excepţional. Multe din aceste texte se află în colecţii din afara ţării greu accesibile în lipsa unui suport financiar pe măsură dar el solicită şi o muncă de echipă ceea ce nu este întotdeauna uşor de realizat. Pe de altă parte deschiderea spre noile direcţii istoriografice — mentalităţi, imagologie etc. — impun urgenţa sporind în acelaşi timp câmpul de interes. Acum cercetătorul nu se mai poate limita numai la relatările „marilor călători", a „marilor călătorii" ci practic, trebuie să ia în considerare orice relatare chiar şi cele neluate în seamă până în prezent fiind prea „mărunte". Sunt necesare noi investigaţii care să permită realizarea corpusului exhaustiv recuperând documentele uitate, noi documente dar recuperând şi culoarea, înţelesul lucrurilor, a imaginilor văzute de mai mulţi ochi şi judecate de mai multe minţi. Imagologia, segment istoriografic mult înviorat în ultima vreme de ritmurile tot mai alerte în care se produce integrarea europeană a impus la rândul

https://biblioteca-digitala.ro

său istoricilor eforturi noi în descoperirea și valorificarea textelor mai vechi sau mai recente despre „celălalt", despre „alții". Și acest lucru se reflectă în toate țările, în toate istoriografiile europene.

În privința Banatului se poate spune că există deja o tradiție, un suport de pe care pot fi lansate noile investigații. Nu există istoriograf bănățean, de la Nicolae Stoica de Hațeg, în general de la cei din epoca Luminilor, până la cei de astăzi care să nu invoce cartea lui Francesco Griselini despre aceste locuri sau pe J. J. Ehrler[3]. Colecțiile vieneze dețin atâtea „Descrieri ale Banatului" încât numai repertorierea lor ar umple un volum. Ele rămân deocamdată necunoscute, imense rezerve istoriografice.

Toate aceste corpusuri, aceste studii se referă la călători străini. Lipsește însă interesul similar și deci rezultatele istoriografice similare pentru relatările unor călători români prin diverse părți ale cuprinsului românesc. Mișcările în propriul spațiu. Desigur, nu este vorba de o absență totală ci de inițiativa redactării unei colecții speciale. Ea este posibilă și necesară. Firește, potrivit traseelor unor frontiere impuse de imperiile vremii peste pământul românesc acești călători puteau să fie și ei niște „străini" în sensul că veneau dintr-o altă „țară" și dețineau un pașaport. Imaginea Banatului așa cum este ea cuprinsă în relatarea unui ardelean nu este lipsită de relevanță. Dincolo de studiile imagologice rămâne informația în sine și chiar, uneori, frumusețea stilului, ceea ce dă calitatea literară, aceste texte fiind revendicate atât dinspre istoriografie cât și dinspre literatură.

Există domenii în care penuria de documente este greu resimțită. Istoria economică, istoria industrială, cel puțin pentru anumite perioade și locuri, nu se numără printre acestea. Dimpotrivă, cantitatea de documente disponibile poate, la un moment dat, „îneca" cercetarea, o poate chiar compromite. Și totuși chiar și în aceste domenii sunt spații libere, neacoperite. Cum erau privite instalații industriale cu ochii unei populații al cărui mod de viață era determinat de agricultură, obișnuită cu un peisaj natural, necompromis de intervenții radicale, brutale, rămâne un subiect tentant. Sudul Banatului a fost în mod deosebit afectat de industrializarea timpurie începută încă în veacul al XVIII-lea. Întreprinderi industriale

https://biblioteca-digitala.ro

mai ales miniere și metalurgice au împânzit ținutul, au determinat defrișarea codrilor seculari, deschiderea de drumuri acolo unde omul abia a străbătut, canalizări și îndiguiri de ape, într-un cuvânt au modificat peisajul a cărei istorie nu s-a scris încă. Tot atunci și din aceleași motive s-au produs mutații substanțiale în componența etnică a populației, prin colonizări care aici au avut practic un caracter continuu. S-au produs și schimbări demografice semnificative, s-a constituit acel specific „montanistic" încă nedefinit deși cu el operează atât istoriografia germană cât și cea română.

Descrierea regiunii industrializate au făcut-o unii călători la care deja ne-am referit. Rămâne exemplară descrierea lui Griselini pentru minele de la Docnecea și Ocna de Fier. Totuși imaginea instalațiilor de suprafață, acelea văzute de toți, a celor de la Reșița de pildă este mai mult una tehnică. Așadar servește mai mult domeniului tehnic adică tocmai celui care oricum este foarte bine acoperit de documente scrise. Lucrurile se explică, Griselini, de pildă, era un savant și privea în jur de pe piedestalul științei sale: *„După ce au fost extras în munți, fierul este transportat la furnalul înalt de la Resita: am vizitat acest furnal venind pe la Biniș și Bocșa. Pentru a grăbi topirea se adaugă piatra de calcar, care împiedică sulful să se desprindă prea repede din minereu. Furnalele înalte sânt zidite din piatră cioplită și căptușite în interior cu argilă refractară. Pentru a transforma în oțel fierul numit frontă brută, obținut la prima topire, el este forjat mai întâi în drugi, apoi transferat într-un cuptor special, a cărui vatră de foc este joasă și construită în așa fel încât focul să poată fi cât mai mult concentrat. Toată arta fabricării oțelului constă în reglarea focului, în dispunerea suflantei, în grija cu care se aruncă la timpul potrivit zgura peste drugii înroșiți, în grija cu care drugii sunt scoși și introduși în foc, în munca repetată si harnică de forjare și, în fine, în răcirea efectuată într-o albie în care se mai pune de obicei și ceva zgură. Am văzut personal această operație, precum și pe cea, mult mai dificilă, prin care fierul devine ductil prin forjare după prima sa topire și apt pentru a fi prelucrat în anumite scopuri. Aici am văzut cum se confecționează ghiulele și bombe de calibre diferite, grenade și obuziere, sobe de încălzit, căldări, securi și alte unelte"*[4]. Se descrie, aici, o tehnologie nu un loc. Din cele de

https://biblioteca-digitala.ro

mai sus aflăm cum funcționau nu cum arătau întreprinderile reșițene. Știința a privat, în acest caz, călătorul și pe noi, de priveliște.

Când însă textul este generat de un alt sentiment, în fond o trăire obișnuită la un călător obișnuit, el poate pune la dispoziția istoricului interesat de oameni, de psihologia socială, de mentalități și nu de instalații și tehnologii, o încărcătură maximă. Și pentru acel ipotetic istoric al peisajului, la fel. Când informațiile se referă și la un anume loc despre care dispunem de puține date, greu accesibil dar faimos totuși prin ceva, valoarea lor sporește, se multiplică.

Un astfel de text îl datorăm lui Sava Săvoiu-Popovici asupra căruia atenția a fost atrasă încă de acum aproape trei decenii dar din păcate, scrierile sale au rămas inedite[5]. Este, probabil, un caz unic în cultura română. Născut la Râul Sadului va ajunge cântăreț de strană, învățător și apoi preot militar. A călătorit mult, serviciul l-a purtat în toate colțurile imperiului austriac, a luat parte la campanii militare, a fost prizonier la francezi dar a călătorit și din plăcerea de a călători. A asistat și a fost implicat în mari evenimente politice ca revoluția de la 1848—1849 sau Memorandum, a cunoscut mari personalități. Tot ceea ce a văzut a notat cu sârguință pe 21 000 de file în 45 de caiete mari. A fost o muncă uriașă și editarea ei ar cere una asemenea. Memoriile sale merită să vadă lumina tiparului nu numai pentru volumul uriaș de informații pe care îl cuprind (de o consistență adesea surprinzătoare) dar și pentru evidentul său talent de povestitor.

Din miile sale de file câteva le-a rezervat călătoriei la Rusca Montană în Banat, Russberg pe vremea sa. Dorea să vadă cu ochii proprii întreprinderile de acolo faimoase în întreaga regiune. A fost o șansă istoriografică fiindcă despre această localitate știm destul de puține lucruri. Textul său este bine venit atât din perspectiva istoriei economice, tehnice dar și pentru completarea corpusului bănățean de documente de călătorie. Îl vom reproduce integral și nu doar popasul la Rusca ci și drumul până acolo și de acolo înapoi. Scrierea sa se plasează cât se poate de avantajos între relatările privitoare la desfășurările în care a fost cuprinsă zona la 1848—1849[6] și o descriere pur economică din anul 1856[7].

https://biblioteca-digitala.ro

Uzinele de aici aveau o importanţă aparte fiindcă produceau şi reparau armament de unde şi interesul taberelor în conflict la 1848[8]. Se afla şi în apropierea drumului ce lega Banatul de Ardeal peste Porţile de Fier ale Transilvaniei, o poziţie cu importanţă strategică în acele împrejurări. Era proprietatea fraţilor Anton şi Ferdinand Hoffman şi a lui Carol Maderspach. La 1856 complexul industrial de prelucrare a fierului de la Rusca avea 21 de maşini hidraulice ce însumau o putere de 142 CP. Existau acolo şi 2 furnale, 1 cubilou, 4 cuptoare de pudlaj, 2 cuptoare de reîncălzire, 4 linii de laminare, forje şi alte instalaţii deservite de 212 angajaţi: 173 muncitori, 32 ucenici, 5 maiştri, 1 funcţionar. Se realiza o producţie în valoarea de 58 746 florini şi 30 criţari[9].

Călătoria lui Sava Săvoiu Popovici s-a petrecut la 1850. Îl însoţea pe unul din verii săi care dorea să cumpere fier ca să-l vândă apoi fierăriilor din părţile lor. Drumurile erau încă nesigure iar în pădurile din regiune, se spunea, încă se mai ascundeau cete de răufăcători. Ştia toate aceste lucruri dar plăcerea de a călători şi curiozitatea au fost mai mari decât prudenţa. Făcea drumul şi pentru a mai uita de necazul ce-l lovise când i-a murit tânăra soţie. Drumul, peisajul era încântător dar nu şi-a putut totuşi birui tristeţea. Avea un anturaj potrivit, vărul îl tot ruga să cânte ca să mai treacă drumul. Nu şi-a putut birui însă starea elegiacă dar a făcut dovada harului său poetic. Vărul insista, era *„un om de chef şi iubitoriu de conversaţiune, de cântări şi poveşti“*[10]. Îi plăceau cântările dar nu cele de jale ci cele de voie bună iar el era cuprins de tristeţe. *„Cum pociu io cânta cu inima rea? Cântă domnia ta!“*. Acela însă a refuzat — să nu cumva să se sperie caii! La Porţile de Fier s-a hotărât totuşi să cânte ca să-şi mai îmbuneze tovarăşul dar *„una naţională“*. Ajunşi la destinaţie au făcut *„vizitele ţiitoare de etichetă“*. Au fost bine primiţi şi la preotul ortodox şi la directorul întreprinderii care i-a şi însoţit la vizitarea uzinelor. A fost foarte impresionat de cele văzute. Pare să aibe aerul unuia din faimoşii eroi ai lui Jules Verne când a vizitat submarinul căpitanului Nemo. Cum să nu te minunezi când vezi fierul înroşit şi moale plămădit ca un lut în orice forme s-ar dori? Era interesat şi de uneltele de sculptură căci se îndeletnicea şi cu acest meşteşug de artă. Totuşi n-a aflat decât puţin din ce căuta el. Sculele

https://biblioteca-digitala.ro

care-i lipseau și le va procura, își zice, de la Viena. Cât a stat la Rusca a avut ce vedea și nu numai atât ci și *„de a ne convinge de mai multe sicrete"*.[11] A vizitat atelierul de proiectări și s-a minunat în fața machetelor unele foarte complicate. S-a simțit umilit în fața priceperii cu care erau confecționate *„și stam să-mi smulg părul din cap că nu știu și io să lucru esact așea, esact ca aceia . . ."*[12]. Într-un cuvânt a văzut atâtea că apoi n-a mai știut ce-a văzut!

Până la urmă a fost în stare să relateze în amănunțime călătoria lui prin munții de fier. Din fericire pentru noi care avem astfel prilejul să cunoaștem impresiile unui tânăr învățător ardelean despre un peisaj industrial bănățean la 1850.

NOTE

1. N. Iorga, *Istoria românilor prin călători*, I—IV, București, 1928—1929.
2. *Călători străini despre Țările Române*, I—IX, București, 1968—1989.
3. Fr. Griselini, *Încercare de istorie politică și naturală a Banatului Timișoarei*, prefață, traducere și note de Costin Feneșan, București, 1984; J. J. Ehrler, *Banatul de la origini până acum (1774)*, prefață, traducere și note de Costin Feneșan, Timișoara, 1982.
4. Fr. Griselini, *Op. cit.*, p. 288.
5. M. Sofronie, *Revoluția de la 1848 în părțile Devei. File dintr-un manuscris transilvănean*, în „Magazin istoric", II (1968), Nr. 6, p. 34—38.
6. A. Marchescu, *Grănicerii bănățeni și Comunitatea de Avere*, Caransebeș, 1941, p. 231—234.
7. R. Gräf, V. M. Zaberca, *Informații despre mineritul și metalurgia bănățeană de la mijlocul veacului al XIX-lea*, în „Banatica" X, Reșița, 1990, p. 297—309.
8. *Ibidem.*
9. *Ibidem.*
10. Sava Popovici, *Diariul*, vol. III, mss. românesc la Arhivele statului Sibiu, II 854.
11. *Ibidem*, p. 448.
12. *Ibidem.*

https://biblioteca-digitala.ro

RUSBERG

Cam pe la începutul lunii lui Iunie (1)850 ma sfătuiră Dl. Prota Stoica cu Almasy sa ma gat de drum spre Munții Banatului la verseturile cele mari de fier în Rusberg. Dl. Prota-mi promisă ca va remanea de-acum in orașiu ispravind afacerile sele esterne are se mai vada și de-ale cancelarii; iara biata soacra avea sprijin bun in baieții cei mari supt privegherea D. Prota Adam Stoica.

Pentru 10 ori 14 zile n-aveam lipsa de concediu de la Directorul Școalelor seau de la Consistoriu luind Dl. Prota toata respunderea asupra. De celelalte ale drumului sa ingrigi verul Almasi și pentru traiul vieții Mamii Almășioae — bani de cheltuială — mi dete din lada bisericii pe ultimul trilunariu 25 fl. m.v. La drum fuseserem norocosi de ciel mai frumosu timp ce și-l poate intipui omul.

In Fărcădiu am mersu de-am veziut palaturile baron Nopcea care fură binisior ruinate de copii revoluțiunei tot nu ajunsă la aceia stare a castelului din Zamu unde abia acele ruine se mai nutresc cu suspine fusesem conduși prin toate încăperile palatului și prin gradinile de glage și cele naturale și am admirat cum s-a potut menținea așia bine fație cu destrămata armata lui Nicolae Solomon care traia numai din provicultura ce poteau recura cu voia și fară voia proprietariloru.

Avend timp deajuns de-a versifica și am canta amaru-mi placea a culege de ici și colea versiuri care avea multă asemănare cu tamentele mele. Din Psalmi(i) lui David Imperatul mi placu mai in sama Psalmul al 12-lea pe care îl puseiu in stihur spre a-l cânta pe glas 5-lea:

Până când, o, Doamne Sfinte
De Thin' să fiu zeuitat
Până când, ceresc Parinte
De la fație-Ți lepadat?
Până când sfaturi voiu pune
Sufletului ce port eu,
Până când duios voiu spune
Inimi(i) din peptul meu:
„Rabdă inimă și taci

https://biblioteca-digitala.ro

Că toate tu ți le faci!"
Până când lacremi amară
Să tot scalde ochii mei
Din zăori ponă'ndeseară
Cat de'abia mai vedu cu ei
Până când cei de la pândă
Inimici neîmpeați
Ne'ncetat de noi sa râdă
Vezindu-ne desperați
Până când tirana soarte
Si acum ia in alți ani
Se-mi mai scrii sentenți de moarte
Bucurând pe ai mei dușmani
Până când să port durere
In peptul meu cel duiosu
Până când să n'am potere
Se n'am nici un ceas voiosu?
Până când atata jale
Se-m dea ochilor necazu,
Până când se-mi curgă vale
Lacrămile pe obrazu?
Până când tot una'ntraltă
Mi-au tot curs din ochi în giosu
N-au făcut destula baltă
Doliul meu cel obidosu?
Numa mai trudi tu soarte
Intru parasirea ta,
Caci chinul meu cel de moarte
Acum nu'lu mai pociu porta.
In zadar Soare'mi resare
Strelucind in a mea casă,
In zadar gurei mâncare
Fără de a mea preoteasă;
Ori ce gust nu-mi mai prieşte,
Nici bunuri ce mi se-ar da,
Ci fația mi să topește:
Gata spre a mă'nmormânta.

Mi loasem deja material pentru scris și desemn dar în cumplita ameţiala a amarului meu poteam io avea senatoasa

https://biblioteca-digitala.ro

de a-mi face o singura schiție a nenumeratelor tablouri in natura cate-mi desfata pe un moment privirea când nu-mi erau ochii incarcați de lacremi și oftarile nu-mi nabușia pieptul meu cel trudit și amarit; Conducătoriul meu, verul George era un om de chef și iubitoriu de conversațiune de cantări și de povesci elu voia se-i cânt sa resune munții insa nu de jale, nici bisericesci ci profane de care era auzul lui dedat dar poteam io al contenta? cand elu cu chef iară io mai amarât decât toți oamenii din lume!

S-tul Apostol Iacov îndemna numai pe cei cu chef să cânte candu disă:

... de este cineva cu inima buna sa cante — „Cum pociu io canta cu inima rea? Cantă domnia ta!

N-avea nici fire dar nici glas de-a cânta pentru aceia s-a scusară cu acel prestest ca sa teme a-și casca gura cântându-mi vr'o doina de pe plaiulu Oltului io îl întrebaiu dice? elu'mi responsă: „Mi frica sa nu mi sa sarie caii“ Si in adevar, ca mai frumoasa tonuri ar scoate verisioara, soția D-rului din hurdoiul cu smanatana cand îl bate spre a scoate untul. O abatere de la cânt la floerat i era mai la'ndemână a mi-o face dar io nu o acceptaiu pentru că n-aveam lipsă a mă floera pentru că nu voiam se-i cânt. Scopul verului meu conductoriu era a mă ocupa cu infeliurite distracțiuni doară m-ar consola spre ușiurarea amarului dar parea ca torna oloiu in focu spre a arde mai bine; eram atata de scurtu in toate și la toate ce vorbeam și faceam'. „Ei, bre, parințele și siogore te-am luatu cu mine ca se-mi ingrași uritul!“ .mi zisa cam superat pe mine, cand suiam pe-o cale tinoasa rupta de cara și animale repede versificaiu și cantaiu:

Rea mi inima amara
Ca tena stropită-ncale
De ciopoară și de cară
De Ponoiu ce curge'n vale;
Rea mi inima'negurită
Ca noaptea far de lumină
Când o inimă renită
Retecește și suspină, —
Rea mi inima mă doare
Că-s pustiu înstreinat:

https://biblioteca-digitala.ro

Car' se-a rupt și se-a uscat...
Rea mi inima mi gele
Că de-amar-mi cupa plină
Și noaptea vieții mele
Nu voiu mai avea lumină...

Nici acestea l-au contentat pentru ca erau prea duioasa (gelneci) apoi ii mai cantaiu una națională la Poarta de Fier pana ne direserem falcile cu merendea din straiție și cu vro câteva inghițituri repetate din plosca cea mare care ne-a facut bune servicii in drumul cel puțin practicabil unde mai buros suiam dealuri pe gios — pentru ca fatala caroție de strapațiu la economeia verului Almasiu nu prea fu cruțiata ca pătrau spițilele în rinza butucului altmintrelea ușioara și caii hraniți bine nu semțiau ca trag ceva dupa sine; căroția fiind acoperita și provediuta in mult nutrețiu'mi imprumutara un asternut practicu. Tragend o dungă peste desemnurile mele proeptate și preste descoperirea topografuca — făcend aceasta călătorie pe Valea Hazegului și Poarta de Fieru pentru prima data; durere însă dupa cum o mai spuseiu ca nu eram capabil a dispune preste o singura ideie sanatoasa.

După sosirea in Rusberg mai intaiu merserem in vizitele țiitoare de etichetă pe la cei mai fruntași și cunoscute ai verului de Almasi ca negutetoriu de feru și avurem pretutindenea buna primire deschilinit la parohul greco-oriental din locu și la Directoratul fabricilor care avu bunatate a ne însoți pana la numaroasele versaturi de fieru, aci ne aretara materialul crud pena a nu veni in cuptoriu și topitore — apoi ne aretara formele in care varsau tot feliul ce sa poate vedea folosite prin casa și fabricile — deaci ne condusa in atelierul artistilor sculptoari cari lucrau la modele pentru locomotive și vapoare apoi ne perdurăm prin un mare stabiliment mehanicu unde mii de brație vânoasă cu ajutoriul mașinelor de a'ntinde fierul și a-l suci și resuci dupa placere lucrau la fieru cum ar fi fost nisce table de lemnu — aci de-alungul laboratorului sa aflu in feliurite mașini pe care le poarta mașina de abore, unele taia fierul in strun, altele oblea la platini de fieru de toata marimea iara altele sfredelea fierul cum ar fi fost lemn de lucru.

https://biblioteca-digitala.ro

La toată maşina sa afla câte doi lucratori harnici cari nu de puţine ori sa mai ajutora şi cu alţii cand avea de-a asieza un fragment de mai multe centenare in scaonul de oblit sau de rotonzoare cum sunt cilindri de la locomotiv şi stucaturile cele mari ale motorului şi rudele groase ca piciorul şi mai mulţi stângini lungime — şi altele care m-a surprins cand le veziui portate de catra 5—6 oameni să'nţelege tot prin mejlociri mecanici şi manduceri prin taria vaporului de la maşina mare din centrul giganticului laboratorium de in feliurite obiecte mari şi mici precum numai şi-ar potea intipui omul care a mai veziut cate ceva'n lume. Dupa ce vazurem in fuga mare şi cam (re)pede asupra cele mai demne de vezut merserem cam pe la 4 oare de gustarem ceva apoi cantarem şi de afacerile noastre speţiali, verul ca neguţietoriu de fieru şi io ca delitante in sculptura — avea debuinţie de instrumente cum pentru sapatorul in lemn aşia şi in piatra — fiindca cel ce le avusem fu instrainate de re'elul sbiciu a lui D-zeu, ma indemnam cu ce poteam cu instrumente covacite de ţiganii faori cari puţin s-a pricepea la calitul oţielului ce de una parte se-au la un colţiu se afarma de tare iar la celalalt colţiu s-a turtea de moale, aveam lipsă cel poţin cate un bucium pentru sapatu in piatra şi lemn.

Prin magazinele cele mari pe unde ma portara verul George nu aflarem ce cautarem ci numai pentru masari şi bardaşi deci ori a mi le procura din Viena ori a le face anume dupa cum aveam dorinţia merserem in cancelarie la celebru desamnatori cari numai decât ne aratara o mulţime de modele desamnate care ma facea sa ma inamorezu in acest desemn — mi aleseiu cate 6 darabe, vasa ziica: cate 6 numeri din fiecare catigorie de resuşie drepte şi rotundosite, aşijderea şi ghinuleţie ovale şi rotunde apoi scoabe flache şi ghiunulite cum şi unele colţiare in trei dungi, alte instrumente de tâmplarit seau de bărdăşit s-a aflat şi pe la noi nu avem lipsa a le mai togmi aci unde debuiam a le plati indoit mai scumpe ca pre cele adusa de la Viena seau din London. In cele trei zile de petrecere aci avurem timp de a ne convinge despre mai multe sicrete, mai alesu in atieleul modelistiloru unde intregul locomotiv de lemnu in miniatura cum şi intreaga maşina a unui vapore representa pe measa siefului in feliurite

https://biblioteca-digitala.ro

apartamente şi obiecte de casa şi de economie şi industrie erau grămădite în deplina lor plastica pe mesele lucratorilor care ma facea mai stupide precum sum, cand le priveam cu o lacomie nesatioasa — şi stam se-mi smulg pelul din capu ca nu sciu şi io sa lucru asea esact ca aceia cari fara se-mi zica in faţie ca io nu ma pricep la asia ceva o constatam insumi că n'am invaţiat nimica ci voescu a invaţia ceva spre a mea privata desfatare. Dupa trei zile de petrecere in acesti munţi de fieru unde ne inholbaserem privirea prin toate anghiurile ca mai la urma să potem zice ca am vezut atatea cat nu scim sa spunem ce-am vezut — ne inhamasem caii la caroţie incarcata incatva cu fierarii de vanzare ceva mai marunte şi ne pregatarem de cale pe drumul acela pe care venisem aci in Rusberg şi precum cand venirem aşia şi acum cand voirem a ne retorna acasă vezitele de eticheta n-au lipsit in ordinea bunei cuviinţie a le implini recu camente mai nante de pornire şi de-a intoarce spatele munţilor de fier şi de infeliurite minerale bogate. Timpul cel frumos care ne-a favorit până acuma ne-a remas fidel până a ne vedea iară acasă făcându-ne posibilă mergerea şi 'ntoarcerea fara primejduire, neatacaţi de oameni răi, carii să cam ţineau prin acelea părţi de multe pe unde fugiră Bem şi Koşiut cu cei de pre lângă sine după cum auzisem de la cei încarceraţi în temniţa comitatensă din Deva.

Surprinderea prin Taica şi comnatul Teodor Cimpoca

moto:

După-atătea zile grele
După vifori şi nevoi
Mis-arată nişte stele
'N noaptea mea cea de nevoi;
Ele par că-a mea plânsoare
Vreau din ochii obideaţi
Sem-io svinte ca şi soare
Pe doi agri'necaţi

https://biblioteca-digitala.ro

Am vorbit puține despre călătoria mea la Rusberg dar cum venirem de-acolo acasă nu amintiu mai nimica fiindcă nește presimțăminte me inteția să ne rentoarcem acasă călătorind toată noaptea chiar pe valea cea clasică a Hazegului unde bucuros așiu fi mers pe gios spre a-mi îmbogăți știința despre antichitățile ce să mai pot vedea ici și colea prin acele părți istorice în zadar că concălătoriul meu vărul Gheorghițe să grăbească cu un zel neobosit a să re'ntoarce svântat acasă ca nu cumva să ne apuce ploia și să-i rugineasc ferul în caroție dar nu zice ca ploând și stricându-să drumul, mai avend și căluşeii miseri și caroția pentru povară din trânsa ceva prea hărbuită și lesne vom rămânea pe gios, ci numai să grăbim și noaptea la lună — pre unde era afară de periclu — până avem drumul uscat altcum făcându-să puțintică tenă nici în trei zile vom potea spori ca pre timp svântat in una singură zi, pentru că lutul de oale care-l reprezentează terâmul hazegan îți trage cismele din picioare și despotcovește caii, ... dară șinele ferecăturei cari sunt legate de obedele puterde ce nu mai ține cele — oare nu vor bate toaca mai bine în tenă cum o bătea în pulbere —? întrebaiu pe fiul nopții — care-mi responsă: „Togma pântru ahaia să grăbim să nu ne apoce ploaia pă drumul cel mănos al Hazegului".

Câte trei făcurăm o parte bună din această călătorie pe gios cruțind pe bietele animale pe la toate hulele și dielușelele ce ne sta în cale, ba în unele locuri mai dăm și umer la manușia carului — că bietele animale să uita din când în când și înapoi cum ar fi așteptat aceasta de la noi — dar alta era cauza, erau prea reu hrăniți și aștepta să le pună straiția cu evesul în cap după cum erau învățați de viziteul și de al lor proprietariu acațindu-le straiția cu ovesul supt nas înadtă mergeau mai bine până aveam greunție de rumegat iară isprăvindu-le iară se uita înapoi. Atuncea le loa straițile gios și-i embia cu bice și beție de alun cât numai avea lipsă de țiesală carea la caii romanilor noștrii pare a fi un lucru de prisos și prea nobil sau lucsos pentru aceaia-i țiesală cu codirișca biciului ca să numai cobiească a domnie până să află la români. Vai de bietele bestii cari ajung a fi folosite de ro-

https://biblioteca-digitala.ro

mâni ticăloși pe cari numai frica de furciriul stăpânilui îi mai constringe a avea milă de bietele bestii de economie altcum ar peri de foame și sete umplându-le cârceii, păduchii.

Ori pe unde m-au dus soartea seau plaga ursitei mele ponă în momentul de fație nimica m-au potut irita atâta brutalitatea animalelor economiei care sunt mai presus decât brațiul cel harnic al economului pentru ca prin tăria jugului și a hamului să deschid isvoarele pănei și a mămăligei spre ființie.

Nu de puține ori debuiam în astă călătorie mai ales întorcându-ne cu caroția încărcată de fierarie de vânzare a dogeni pe slugoiul vărului meu George Almasy.

— Măi dar nu-ți este rușine a ședea în caroție suind dealul pe când domnul tău și io mergem pe gios spre a ușiura povara bieților tregători.

— De haia le dau oves și grigesc de ei, să tragă, pântru ahaia tot nu asculta numai de bici și de codiriștea lui.

La obrasnicile respunderi în zadar mă opinteam a invața pe seniorul cailor pentru ca el să ținea de-ale seale pană ce ne ajunsă vărul Gheorghe care-l înbiară cu niște înjurături nemăgulitoare care ii responsă: „Bași ahaia e treaba mea: să șied în cocie. Mă ascultă mai bine ca mergând pe lângă ei". Cu acestea le gătarăm cu seminanima(lul) și eșind cu'ncetul pe țieposul plai a unui munte și ca să nu mă mai înfrunte Bacsi Gheorghe că mă cânt la morți pentru moarta mea soție și cântai versiul tempestatii din propria mea vie ce-l versificasem în seara espirată. Iată și acela aicea:

„Intr-o zi fără de soare
Un vânt rece'nfricoșat
Cu mugiri spăimântătoare
Până'n zi s-au aretat
De tunete înfricoșate
Auzul au treserit,
De fulgeri neâncetate
Firmamentul se-a'ngrozit
Tempestarea'n a mea vie
Versând un torent ghiețios
Preste stratul cu scumpie

https://biblioteca-digitala.ro

Me-a distrus ce-aveam frumos
N'aveam scul, n'aveam grădele
In acel moment cumplit
Se-mi scap floarea viei mele
De un teribil sfârşit
Nu era'n lume fiinţie
Cu un simţi adevărat
Grava daună să n'o simţie
La moment înfricoşat
Si duşmanii viei meale
Ce cândva m-au pismuit
Fu cuprinşi de-o mare gele
Când văzu cum se-a finit
Ma, o stea de mângâere
Mai vedeam lucind pe ceriu
Prin ea speram renviere
De la prea sânţitul cleru!
Care d'amea daună şcie
Si câte am suferit
Pentru a me scumpă vie
Car' se-a stins, se-a nimicit.
Si de-acum înainte
Pe acel gol şi diesert
Sucre Cerescul Părinte
Cu el nu voiu să mă cert
Iar via cea strălucită
Trece'n agrii cei ceresci
Si cu ia-i floarea'npăcată
Cu cele vremelnicesci.

Incă nu începusă rondunelele a ciricăi rebelionul lor, când să ivesc cele mai prime raza a ziorilor seau când zinele cele mai frumoasă ale dimineţii să smulg cu oarecare luptă mistică din braţiele satirilor de noapte, pe'atuncea ajunsem în Deva unde aflarem toată lumea orăşienească „după limnagiul magiar" odihnind. Puţini oameni iubitori de laudă aştepta în piaţia eraşiului rezimaţi pe sepele lor se-i chemea oarecine la lucru. Io mă grăbii spre a mea locuinţie fiindcă nu mă ţinea picioarele de impacienţie sciind bine că Dl. prota mai mult la economia sea in vechea-i parohie ca in oraşiu iară preotu-

https://biblioteca-digitala.ro

lui ordinat pentru afacerile pastorali in Deva pre poțina osteneală-și face pentru fălоșii mei poporeni puțin recunoscători și cari pastori sufleteșci mai multă mustrare de cuget 'și făcea pentru propria sea turmă ca pentru administrarea ce-i streine: din parte-mi mă ardea supt picioare săgetându-mă prin animă pentru oarecare neprevăzute întâmplări care mă trăgea ca de păr acasă".

https://biblioteca-digitala.ro

Epistolar țărănesc de război

Lipsește istoriografiei noastre un epistolar țărănesc, o colecție documentară care să reunească corespondența țărănească și care ar constitui o platformă indispensabilă cu deosebire direcțiilor noi, proprii „noii istorii", a istoriei mentalităților.

Problema corespondenței rurale rămâne încă un proiect istoriografic dar el trebuie cât mai curând concretizat în cercetarea propriu-zisă.

Imaginea satului românesc nu poate avea coerență ignorându-se această categorie de izvoare. Ele pot constitui chiar piese de importanță decisivă în reconstituirea orizontului mental al acestei lumi. Neglijate de prea multă vreme procentul de pierdere de care „au beneficiat" a fost foarte ridicat. Este adevărat că ele au devenit neinteresante chiar pentru cei care le-au redactat sau le-au primit îndată ce și-au împlinit menirea de a comunica. Nu existau motive speciale pentru a fi păstrate așadar distrugerea lor a început imediat. In vreme ce corespondența marilor personalități — cu deosebire a celor literare, care au ilustrat domeniul umanist — a început să fie publicată, cea a oamenilor „mărunți", a celor de rând, n-a izbutit această performanță decât sub titlul de excepție. Și totuși, pentru o istorie umanizată și democratizată, interesată de cele mai întunecate unghere și de cele mai adânci abisuri sociale, care are ambiția de a pune capăt oricărei excluderi, proclamând dreptul tuturor la a fi admiși în istorie, corespondența constituie o sursă de primă mână. Tocmai pentru acele straturi „tăcute" ea este mai importantă. Prin ea încep să vorbească cei cărora istoricii au refuzat — s-au n-au știut — să le asculte glasul. Ce-ar putea spune, în fond un țăran? Cum să admiți că istoria unui mare război, chiar a unuia mondial, poate fi scrisă pe baza unor texte soldățești când arhivele sunt doldora de documente elaborate de mari

https://biblioteca-digitala.ro

generali și înalte state-majore adică cei care au condus armatele, au conceput planurile strategice, într-un cuvânt au câștigat și au pierdut acele războaie? Este tocmai acel punct de vedere care se vădește încă destul de bine apărat în spațiul istoriografic românesc, care ne-a înzestrat cu vaste biblioteci și lungi liste bibliografice dar care rămân incomplete și neinteresante, acel punct de vedere care a determinat — nu singur — valul reactiv de publicații memorialistice din ultima vreme, semnal clar al unei opțiuni a publicului de care nu se poate (totuși) să nu se țină cont.

Recuperarea, în acest domeniu, este și mai urgentă decât în cazul memorialisticii pentru că, așa cum am arătat, procentul de pierdere a fost și este foarte ridicat, pentru că, practic, în cazul corespondenței „celor obișnuiți" a lipsit protecția arhivistică.

Banatul nu face excepție de la regula generală. Totuși se poate vorbi de condiții care-l individualizează. Una este numărul mare al celor alfabetizați în comparație cu oricare din provinciile istorice românești. Extensia timpurie și masivă a rețelei școlare a generat o alfabetizare cuprinzătoare a satelor chiar dacă ea nu a fost totuși completă. Pe de altă parte buna organizare și funcționare a poștei a înlesnit comunicarea prin scrisori. Acestor premise li s-a mai adăugat una de asemenea favorabilă și în bună măsură determinată de primele două — apariția unor cărți-model pentru corespondență. Răspunzând evident unui orizont de așteptare sesizat chiar și cu modestul instrumentar de investigație a opiniei publice disponibil în acea vreme, Constantin Diaconovici Loga concepe și publică, la 1841, *Epistolarul românesc*. Acolo se ofereau celor interesați modele de scrisori de cele mai diverse feluri Cartea s-a bucurat de mare succes și a fost mult solicitată în mediul rural, semn cert al unei evoluții ce deja îngustase mult spațiul dominat până atunci de oralitate.[1]

Desigur, în Banat ca și în alte părți, corespondența, comunicarea prin scrisori, nu a fost o invenție a Luminilor. Există dovezi că în sate circulau modele mai vechi, de sorginte medievală, prin care oamenii învățau să se adreseze, să scrie „frumos", cum să introducă, politicos, subiectul. Într-un cuvânt, conțineau și exprimau o diplomatică specifică acestui gen de scriere[2]. Epoca Luminilor a modificat însă lucrurile,

https://biblioteca-digitala.ro

scrisul devenind o obișnuință dacă nu un fapt cotidian. Este deci explicabilă creșterea numărului de corespondenți. În această creștere, epoca Luminilor a mai introdus un fapt care trebuie luat în calcul atunci când se discută acest subiect: creșterea mobilității populației. Tot mai mulți oameni călătoresc și păstrează legătura cu cei de acasă prin scrisori. Desigur, cei mai mulți nu fac călătorii de plăcere deși vor fi fost și din aceștia, ci de nevoie, adeseori chiar siliți. Între aceștia mai numeroși au fost militarii, mai ales cei din regimentele de graniță. Nu este deci de mirare că primele documente din corespondența rurală au fost scrise tocmai de astfel de „călători", grănicerii bănățeni care au luat parte la toate campaniile împotriva Franței revoluționare și napoleoniene din Italia până în Germania, Elveția, Țările de Jos și chiar pe Riviera Franceză[3]. Mii de oameni au fost pe aceste fronturi vreme de aproape treizeci de ani așa că este ușor de imaginat cât de mare trebuie să fi fost numărul de scrisori trimise și primite de acești soldați. Și totuși, semnificativ pentru destinul ingrat al acestor documente și pentru pierderile extraordinare, din toată această epocă nu dispunem decât de un singur exemplar. Șansa a fost că a căzut în mâna lui Nicolae Iorga în vremea uneia din călătoriile sale bănățene, care l-a publicat[4]. Datează din anul 1800.

Următoarele exemplare sunt semnalate abia peste jumătate de secol. Au fost prilejuite de participarea la asediul Veneției din 1848—1849 a unor batalioane de grăniceri români din Banat. Din întreaga corespondență a acestora cu cei de acasă nu s-au păstrat decât două scrisori trimise de strajamesterul Uscatu familiei sale într-un sat din Valea Almăjului, probabil Dalboșeț[5]. Acum se află la Biblioteca Academiei Române[6].

Așadar aceste texte, comune, obișnuite, au devenit, prin raritate, piese excepționale.

Lucrurile amenință să evolueze în același mod și în ceea ce privește corespondența din primul și chiar al doilea război mondial. De multe ori scrisorile au fost abandonate, aruncate prin poduri și lăzi vechi de unde numai vreo întâmplare fericită le-a mai putut salva dar multe au fost distruse de frică într-o vreme în care insemnele monarhice, fie ele și vechi, inactuale cum au fost cele austro-ungare, care figurau pe căr-

https://biblioteca-digitala.ro

țile poștale militare sau pe timbre puteau fi, și au fost nu odată interpretate ca dovezi ale infidelității pentru statul de democrație populară[7]. Despre scrisorile trimise de ostașii români care au luptat pe frontul de est și ce primejdie puteau constitui ele pentru deținător nici nu are rost să mai vorbim, lucrurile sunt arhicunoscute. Din aceste motive corespondența de război — a oamenilor de rând — nu se întâlnește prea des. Distrugerea însă continuă pentru că nu s-a reușit determinarea la populație a respectului pentru documentul scris, a documentului așa-zis „obișnuit", ideea că aceste „hârtii vechi" au valoare istorică chiar dacă au aparținut unui bunic care a fost un ostaș oarecare.

Publicarea memorialisticii rurale, memorialisticii „mărunte"[8] trebuie în mod necesar întregită cu publicarea corespondenței provenită din acest mediu. Ele se integrează unui gen de cercetare inițiat prin publicarea însemnărilor manuscrise pe cărțile vechi[9]. Este limpede că nu se poate cunoaște istoria satului fără a-i cunoaște arhivele, înscrisurile care l-au exprimat, prin care a vorbit.

În cadrul acestei corespondențe rurale piesele cele mai frecvente sunt totuși cele din timpul primului război mondial. Ele erau semne venite de la cei aflați în primejdie, în primejdie de moarte despre care nu se știa dacă se vor mai întoarce așa că este explicabil atașamentul. Erau păstrate cu grijă, nu erau aruncate odată ce au fost citite. Adeseori au fost tot ce a mai rămas după un om.

În eșantionul, redus dar nu lipsit de semnificație, de care dispunem, nerăbdarea cu care erau așteptate, înfrigurarea, emoția primirii, sunt note comune tuturor scrisorilor. Se țineau socoteli precise cu privire la numărul celor care au fost primite, a datelor, a zilelor cât au fost necesare să ajungă, se comunica corespondentului când a fost trimisă ultima, ce posibilități de trimitere sunt într-un sat sau altul, se transmiteau adresele unor rude și prieteni aflate de asemenea pe front. Lumea era răscolită cum nu mai fusese niciodată. Satul își trimisese fii în țări străine din Italia până în Albania, în Serbia, în Galiția, în Ucraina. Oamenii se căutau unul pe altul, voiau să știe de soarta celuilalt și singurul punct de referință, locul unde se aduna întreaga informație și deci de unde se putea afla câte ceva era satul natal, cei rămași acasă.

https://biblioteca-digitala.ro

Starea de emoție la primirea scrisorilor este exprimată, într-un fel sau altul, cum am spus, în toate cazurile. Era o emoție comunicată celuilalt, celui de departe. Așa procedează Maria soția lui Pau Petrica din Forotic încorporat într-una din unitățile bănățene care-și începe scrisoarea astfel: *Epistolă dată din 9 Ianuare a(nul) 1916 prin care, această carte, îț(i) fac cunoscut că, carte de la tine, din 3 Ianuare, am primit-o în 7, a doua zi, la Crăciun, ducându-mă la bisărică. Am primit-o părându-m(i) bine dar când am cetit-o, am cetit-o cu ochi plini de lacrămi . . .*"[10]. În cazul scrisorilor trimise din sate spre cei de la oaste scena primirii devine un fel de „incipit" consacrat, generalizat, intră în diplomatica de care am vorbit. Niciodată nu era ignorată data la care s-a primit și la care s-a trimis răspunsul semnalându-se astfel că orice întârziere s-ar datora numai poștei sugerându-se de fapt că nu a fost uitat. Era vorba și de o sugestie a reciprocității. Ritmul în care se produce schimbul de scrisori era barometrul precis al unei relații, a constanței sale.

Caporalul Petru Leu din Gârliște își începe întotdeauna scrisorile, cum de altfel fac și ceilalți, notând data la care au fost scrise: *„Epistolă dată în 11 Novembăr"*[11]. Urmează anunțul stării în care se află, saluturile către familie, rude, vecini, către întreaga comunitate după care negreșit anunță data și numărul ultimelor primiri: *„am primit cartea cari ai scris-o în 27 . . ."*[12].

Sistemul acesta funcționa perfect având și dispozitivul controlului reciproc. Dădea oarecare siguranță, un sentiment rar într-o vreme în care nimic nu mai era sigur și în primul rând viața.

Este și motivul pentru care cei plecați chiar de la început se grăbesc să asigure că sunt vii, desigur, până la trimiterea scrisorii: *„. . . vă fac cunoscut că am ajuns în pace și suntem sănătoși până la trimiterea ei . . ."*[13], scrie lui Pau Petrica un consătean, Ion Liuba aflat în garnizoană la Keslov. Amândoi făceau parte din regimentul 43 Infanterie Caransebeș dar batalioanele lor se aflau în localități diferite, Pau Petrica la Jicin în Bohemia. Satul lor Forotic, se află pe Valea Cărașului bănățean. La fel procedează un alt consătean al lor, Ioan Molin: *„Cu mare bucurie am primit epistola de la voi și vă foarte mulțumesc — scria el unor rude din sat — și*

https://biblioteca-digitala.ro

să știți că eu mis viu și sănătos până acuma . . ."[14]. Petru Leu respectă și el tipicul: *„Iubiților, iată, prin mica mea, carte facu-vă cunoscut pre cum mă aflu viu și sănătos până la scrierea acestei mici cărți, eu, al vostru dorit Leu Petru . . .*"[15].

Întotdeauna, fără excepție, asigurările erau urmate de condiționarea — „până la scrierea acestei scrisori" — firească în condiții de război. Uneori aceste „precauții" se luau în ajunul unor plecări a căror destinații rămâneau secrete pentru ostași. Oamenii știau că aceste plecări nu erau de bun augur, ba chiar că erau tot ce putea fi mai rău. Plecarea devenea o amenințare zilnică și ea era comunicată acasă: *„. . .și mis gata de plecare, nu se știe ziua când"*, scrie Ioan Molin[16]. O scrisoare a lui Pau Petrica confirmă și ea această stare apăsătoare: *„Și mai departe să știți că noi ne gătăm de plecare de la pădure. Din zi în zi așteptăm porunca și taligrama apoi apoi Dumnezeu știe cum ar fi cu noi . . .*"[17]. Petru Leu a fost mobilizat în primele zile de la izbucnirea războiului în regimentul 8 honvezi din Logoj și a avut nesansa să fie trimis pe front cu primele eșaloane ale unității sale. Și el scrie acasă că va pleca curând dar nu știe unde. În mod sigur va intra în foc. Are grijă să semnaleze acest lucru celor de acasă chiar dacă cenzura era foarte vigilentă. El le spune să nu-i mai trimită scrisori pentru că nu le va mai putea primi. Pentru un timp. Să aștepte să scrie el primul: *„Epistolă dată în Logoji în 10 Septebăr. Iată, iubiților, facu-vă de cunoscut că acum, joi sara am plecat din Logoji apoi unde ne duce nu știm și de o-i ajunge undeva, voi scria că unde oi fi. De oacare vreme acum să 'nu-m(i) mai screți carte până nu viți primi de la mine, că nu mă află*"[18].

Este lesne de înțeles îngrijorarea pe care o stârneau asemenea vești în sate.

Nădejdea rămânea la Dumnezeu: *„Iubiților — scrie același caporal din Gârliște — nu vă necăjiți, numai rugați pe D-zeu să ne păzască de rău. Și de om fi rânduiți ca să perim, fie voia lui D-zeu că nu-i numai la noi*"[19]. Există la toți, de pe front și de acasă convingerea creștinească în puterea lui Dumnezeu. Corespondența acestor țărani plecați la război conservă o impresionantă expresie a pietății populare cum puține alte documente au făcut-o. Pe măsură ce războiul se întețește și sfârșitul nu putea fi întrezărit, poate fi sesizată cristalizarea

https://biblioteca-digitala.ro

unor convingeri, unor fiori escatologici. Inclusiv în corespondența primită de Pau Petrica de la familia sa.

Era vremea sărbătorilor de iarnă dar satul era pustiu și trist. Oamenii simțeau mai acut ca de obicei golul pe care l-a adus războiul în viața lor. Acestea erau împrejurările în care a sosit o scrisoare de la Pau Petrica. Nevasta lui — îi scrie — s-a bucurat dar Crăciunul fără el o întrista. Nu era însă nimic de făcut căci în mod sigur aceasta era voia lui Dumnezeu. Oamenii au păcătuit în fața lui Dumnezeu, nu l-au mai cunoscut, și acum erau pedepsiți: *„... noi petrecând zilele lu(i) Crăciun cu dor și cu jele, sci(i)nd mai nainte vreme cum l-am petrecut, cu toț(i) împreună dar acum numa la biserică mergem și să ne rugăm pentru ptopu(l) ce e pre lume, ni-o tremes Dumnezeu, că acest potop l-o tremes Dumnezeu după păcatele noastre. Trebe(\) să petreacă lumea că n-o cunoscut nime că este mai mare.“*[20]

Semnele prevestitoare, visurile preocupă mai mult ca altădată. Totul ar putea fi un semn, are semnificație. Visele mai ales pun pe gânduri, stârnesc neliniști într-o lume în care ancestralul se manifesta cu vigoare. Gândurile acestea, pe care mentalul țărănesc nu le putea exclude, erau împărtășite celuilalt. Era un semnal de alarmă, să știe și deci să se păzească căci era pândit de primejdie. Chiar așa dislocată cum era, lumea rurală, continua să trăiască după credințele și legile sale: *„Dar cumu-e cu tine?* — întreabă Maria, nevasta lui Pau Petrica — *Nu e vorba de scăpat acasă? Dar eu am tras nădejde, numa mă tem. Numa roagă pre Dumnezeu că ai păcătuit mult, că tu spui de visu(l) care l-ai visat dar veț(i) pica voi, vru'nu? Poate fi \Achim?! Că eu am visat la Crăciun, noaptea, că o picat o grindă la soba mică de la capăt; cununa, din țâțâni. Și eu m-am supărat dar am zis că e putrădă, d-aia pică! Dar dacă veț(i) veni acas(ă) ear răciți?“*[21].

Valorile satului trăiau viguros, ghidau comportamentul acestor oameni. Grijile și reacțiile lor sunt cele ancestrale, țărănești. Aratul, semănatul, sănătatea vitelor, prețul pământului al fânului sunt subiecte de neocolit în corespondența rurală. Nimic mai firesc chiar și în vreme de război. Oamenii sunt amărâți când văd cum se ruinează tot ce-au izbutit să înjghebeze și totuși nu pot face nimic altceva decât să dea sfaturi. Este un moment de vizibilă ascensiune a feminismului,

https://biblioteca-digitala.ro

desigur în varianta sa țărănească, căci femeia este cea care conduce acum gospodăria, crește copii singură, ia hotărârile importante. Este o ascensiune vizibilă chiar și în setul restrânsă de documente care ne stă nouă la dispoziție. Maria, soția lui Pau Petrica, de la care avem șansa rară să păstrăm câteva scrisori trimise pe front din care am citat deja de atâtea ori, se dovedește tot mai pricepută în problemele majore ale gospodăriei la care în mod cert înainte de război n-ar fi fost solicitată să se pronunțe. Ea cere sfatul bărbatului său dar soluția, lucrul este vizibil printre rânduri, o avea deja. Așadar solicitarea este mai mult formală. Ea este urmată imediat de o sugestie ascunzând de fapt o hotărâre luată. Chiar și faptul că este capabilă să înfățișeze imaginea gospodăriei în date complete, la un moment dat, este o calitate ce nu poate fi trecută cu vederea. Face fel de fel de socoteli în căutarea răspunsului bun. Ce ar fi mai avantajos să vândă și să cumpere — iată problema centrală. Știe care sunt prețurile, cum merg târgurile și încearcă chiar prognoze. Celui plecat îi vine tot mai greu să spună cum ar fi mai bine. Nădejdea este să scape cu viață și să se întoarcă, să ia din nou în mână hățurile. Știe însă că asta nu va fi mâine, că va dura mult până atunci. Totuși să cumpere nevasta doi viței. Până va veni el vor fi numai buni de prins la jug. Să-i cumpere indiferent de preț, *„... să mai prindem odată doi boi la ușa noastră că mă doare inima când văd carăle pre drum umblând."*[22]

Primăvara când începe sezonul agricol „cărțile" celor plecați sunt tot mai preocupate de ceea ce se întâmplă acasă, cer informații, vor să știe cum stau cu lucrul. Nu e numai interes economic, este, mai ales, nostalgia celui scos din rosturile sale: *„... dară vă rog a-m(i) mai scria voi* — cere Petru Leu în mai 1915 — *cum vă mai aflați, cum se mai arată timpul. Vi-ți fi început la copăit?! Reserita bine cucuruzul la Ramnich?"*.[23] Peste numai câteva zile se arată interesat de recolta de cireșe. Să fie cu grijă la cules să nu cumva să cadă cineva și să se rănească. Mai bine să nu forțeze lucrurile, să culeagă numai de acolo de unde ajung ușor. O să vadă el când va veni ce și cum e de făcut[24].

Un mare interes vădesc cu toții pentru cei din sat dar și pentru cei plecați la armată. Întotdeauna întreabă despre cei luați în cătane, despre cei veniți în concediu sau despre

https://biblioteca-digitala.ro

cei care au izbutit (lucru nerușinos) să scape de front. Mai toți au încercat dar puțini au reușit. Pau Petrica a avut și el o tentativă sprijinit de preot dar planul lor a eșuat[25]. Au fost însă și din cei care au izbutit[26]. Aceștia erau invidiați dar nu cu răutate și în nici un caz acuzați sau disprețuiți. Sunt oarecum invidiați și cei care răniți sau bolnavi au fost trimiși acasă. Chiar dacă au murit măcar au fost îngropați în pământul lor: *„Văru teu, Iosâm din Marcoveț* — scrie Maria lui Pau Petrica — *să știi că e mort. O scăpat din toate pentru totdeauna, acas(ă) de tot, și acasă o morit. O fost beteag de frig, o răcit în bărăci la Vârșăț. Și o venit acas(ă) și o morit. O știut bine că moare. O chemat pre tată-său dimineața la el la pat: „Tată, din toate m-ai scos numa acuma nu mă mai poți scoate, numa să ai grijă de fetele mele". Luni, săptămâna trecută, ca mâne, s-o îngropat. S-o dus la Ana și Jula, sora lui. Când câta ar fi trăit, atunci o morit! Părint(i) dorit(i) or ugit! Ce să faci? O morit în pământul lui"*[27].

La rândul lor cei din sat sunt informați cu promptitudine îndată ce se află ceva despre vreunul din sat. Era o datorie a fiecăruia să spună cu cine, când și cum s-a întâlnit. În general se verifică și în acest fel marea solidaritate a consătenilor aflați în afara colectivității, a comunității. Se ajută unii pe alții în orice împrejurare chiar și în condițiile infernale ale prizonieratului rusesc[28].

O categorie aparte în acest epistolar țărănesc o reprezintă scrisorile prizonierilor, ipostază în care războiul i-a adus pe mulți. Risipiți prin lagărele din întreaga Europă, unii chiar prin locuri mult mai depărtate, prin Asia Centrală sau Siberia[29], ei nu încetează nici o clipă de a scrie, de a da de știre că sunt vii și că așteaptă vești de acasă. Doi frați din Duleu, Ilie și Romulus Lațcu au avut această nefericită ocazie de a trăi prizonieratul rusesc. O bună parte din corespondența lor s-a păstrat punând la dispoziție acestui studiu un număr de piese foarte importante. În linii generale textele lor nu se deosebesc prea mult de celelalte citate până acum. Exprimă, în fond aceeași lume, același mental. Diplomatica lor este și ea identică: anunțul că autorii sunt în viață, invocarea ajutorului lui Dumnezeu pentru sănătatea familiei și a întregului neam, solidaritatea între consăteni, solicitarea celor de acasă să scrie cât mai des, reproșuri când acest lucru nu se întâmplă.

https://biblioteca-digitala.ro

Firește, și în acest caz, interveneau cunoscutele constrângeri, cenzura în primul rând. Se scria doar ceea ce putea fi scris, ceea ce era admis. În aceste circumstanțe scrisorile se condensează la maximum, la ceea ce era cu adevărat important: se aflau în viață și așteptau vești! Scriau foarte des. Ilie Lațcu trimite uneori 3—4 scrisori pe lună. Spunea în toate același lucru și erau menite să stimuleze, să provoace răspunsul. Era avid de vești dar le primea foarte rar[30]. Uneori chiar și un an întreg nu căpăta nici un răspuns. În mod sigur de vină era poșta. În cazul prizonierilor complicațiile erau foarte mari fiindcă traseele pe care circulau scrisorile nu erau cele obișnuite. Suspiciunea cenzorilor și o cât de mică eroare în completarea adreselor le întrerupeau drumul. În plus este de presupus că tulburările din Rusia, începând cu anul 1917, au tulburat mersul circuitelor poștale. Neliniștit, Ilie Lațcu încearcă diverse soluții, între altele roagă camarazi de lagăr să scrie nemțește doar-doar scrisorile sale vor răzbate mai ușor spre casă. Se miră ce-i cu familia sa de nu-i mai scrie. Alții primeau răspuns dar el nimic! La un moment dat are chiar o izbucnire. Își anunță soția că I-a scris pentru ultima oară! Probabil că nu s-a ținut totuși de cuvânt. În orice caz el a fost unul din cei mulți care nu s-a mai întors din Rusia. A murit acolo, în prizonierat așa cum și fiul său avea să moară într-o luptă din al doilea război mondial undeva în acele stepe fără de sfârșit[31].

Scrisorile erau oarecum publice. Se citeau nu numai de destinatar, de familie ci și de rude și vecini. Petru Leu spune limpede acest lucru. Cărțile sale poștale cuprind cam jumătate din spațiul lor restrâns și deschis salutări pentru toți. Enumeră mai întâi membrii familiei apoi rudele după grad, vecini și prieteni încheind cu urări de sănătate pentru *„toți care s-or zgodit la cetirea acestei mici cărți"*[32].

Faptul că aceste cărți militare poștale care circulau gratuit dar care erau și supuse cenzurii erau mici la modul propriu, a generat o anumită structură pe care am invocat-o adeseori. În schimb scrisorile celor de acasă — piese foarte rare — sunt mai extinse, mai libere. Probabil unele ajungeau la destinație prin serviciul celor veniți în concediu deci ocoleau cenzura. În consecință conțin mai multă informație istorică, sunt chiar mai interesante.

https://biblioteca-digitala.ro

Desigur, documentele care ne-au stat nouă la dispoziție nu reprezintă decât un eșantion restrâns din arhivele rurale care ar fi trebuit constituite cât mai avem cu ce și publicate cu aceeași urgență. Deci nu ne vom grăbi să formulăm concluzii ci doar să sesizăm celor interesați de epocă, de loc și de domeniul istoriei sensibilităților existența unor clișee care guvernează textul țărănesc, corespondența rurală de război.

NOTE

1. C. Diaconovici Loga, *Epistolarul românesc*, Buda, 1841.
2. V. Leu, *Cartea și lumea rurală în Banat 1700—1830*, Reșița, 1996, p. 26—27.
3. N. Bocșan, M. Duma, P. Bona, *Franța și Banatul 1789—1815*, Reșița, 1994, p. 127—228.
4. N. Iorga, *Observații și probleme bănățene*, București, 1940, p. 119.
5. Localizarea almăjeană este sigură. În ceea ce privește localitatea, bănuim că este Dalboșeț pentru că neamul Uscat mai există și astăzi în această localitate.
6. Biblioteca Academiei Române, Mss. rom. 3922, p. 15—18.
7. Prudența mergea până acolo încât insemnele monarhice au fost răzuite până și de pe cărți de cult vechi, din veacurile XVIII și XIX.
8. V. Leu, C. Albert, *Banatul în memorialistica „măruntă" sau istoria ignorată*, Reșița, 1995.
9. I. B. Mureșianu, *Cartea veche bisericească din Banat*, Timișoara, 1985; V. Leu, *Cartea veche românească din bisericile eparhiei Caransebeșului*, Reșița, 1996.
10. Vezi anexa, II/3.
11. Vezi anexa I/6.
12. Vezi anexa, I/7.
13. Anexa, II/6.
14. Anexa, II/7.
15. Anexa, I/2.
16. Anexa, II/7.
17. Anexa, II/5.
18. Anexa, I/1.
19. Anexa, I/1.
20. Anexa, II/3.
21. *Ibidem*.
22. Anexa, II/5.

https://biblioteca-digitala.ro

23. Anexa, I/14.
24. Anexa, I/15.
25. Anexa, II/1.
26. Anexa, II/4.
27. Anexa, II/2.
28. V. Leu, C. Albert, *Op. cit.*, p. 43—45.
29. *Ibidem*, p. 42—62.
30. Anexa, IV/1, 2, 3, 4 etc.
31. Informația o deținem de la d-l Iosif Cireșan Loga din Duleu pentru care îi aducem cuvenitele mulțumiri.
32. Anexa I/2.

https://biblioteca-digitala.ro

Corespondența lui Petru Leu din Gârliște cu familia sa în anii 1914—1915

1.

1914, septembrie 10, Lugoj

Epistolă dată în 10 Sectebăr din Logoji.

Iată, iubiților, facu-vă de cunoscut că acum, joi sara am plecat din Logoji. Apoi unde ne duce nu știm. Și de oi ajunge undeva voi scria că unde oi fi, de-oi avea vreme. Acum să nu-m(i) mai scriați carte până nu vi-ți primi de la mine, că nu mă află.

Iubiților, nu vă năcăiiți, numai rugați pe D-zeu să ne păzască de rău și de om fi rânduiți că să perim, fie voia lui D-zeu, că nu-i numai la noi.

ȚușI-vă tata, copii mei! Florico, nu te necăji, și tu, mumă, că să vă strâcați sănătatia.

Vă salut cu cartea la plecare, poate fi cătră Galiția.

Fie voia Domnului!

Leu Petru

Carte poștală militară. Originalul în colecție particulară la Reșița.

2.

1914, Septembrie 30, Petrovaradin

Epistolă dată din Petrovaradin in 30 Sectebăr.

Iubiților, iată, prin mica mea carte, facu-vă de cunoscut precum mă aflu viu și sănătos până la scrierea acestei mici cărți, eu, al vostru dorit Leu Petru, prin care și dum(ni)ei voastre poftindu-vă dorita și fericita sănătate: d-tale tată și lu muma, și ție iubită Floare și la doriții mei copii, Costa și Ion, țușiei tata gura lor. Întru asemenia poftesc dorita sănătate și lu(i) cuscru și lu cuscra și lu Florinca și lu(i) nepoțelul meu, Ion, țușe-l uica. Totodată poftesc dorită sănătate și lu Măria Susa și lu(i) Tata Ion și lu muma din sus și lu mumița și lui

https://biblioteca-digitala.ro

Petru Drăgoi și lu Brândușa. Intru asemenia poftesc dorită sănătate la toate niamurile, vecini, prieteni și la toți cari s-or zgodi la cetirea acestei mici cărți.

Iată, Floareo, ce vă rog: să-m(i) scrii napoi deloc. Și am scris o carte lu(i) Tata Ion. Primit-o ori nu? Și la voi acasă, cu asta, 4 cărți (am scris) de când mis în Petru-varadin. Alte de nou n-am ce vă scria. Dară voi să-m(i) scriați, friptă-i răchia? Și nu vă năcăjiți că eu nu o duc rău aci.

Leu Petru vă salută ca voitori de bine.

Servos Costo și tu, Ioane!

Tata vostru, Leu Petru

Carte poștală militară. Originalul în colecție particulară la Reșița.

3.

(1914), Octombrie 2. Petrovaradin.

Epistolă dată din Petrovaradin în 2 octobăr.

Iubiților, iată, prin mica mea carte, facu-vă de cunoscut precum mă aflu viu și sănătos, eu, al vostru dorit Leu Petru, până la scrierea acestei mici cărți prin care și vouă poftescu-vă dorită sănătate: d-tale tată și ție bună mumă, și ție iubită și dorită Floare și la drăgălașii și doriții ai mei puiori, lu(i) Ion și lu(i) Costa, țușei tata gura lor de doriți. Totodată poftesc o dorită sănătate lui cuscru și lu cuscra și lu Florinca și la nepotul meu Ion, țușe-l uica. Totodată poftesc dorită sănătate și lu(i) Tata Ion și lu muma și lu mumița. Sănătate dorită și lu Măria Susa și lu(i) Drăgoi Petru și la toți din casa lui. Întru asemenia poftesc dorită sănătate la toate neamurile, vecini ai mei de la mic până la bătrân.

Iubiților, iată, vă rog nu mă năcăjiți că de o ajuta D-zeu poate fi că eară o-i întoarce la vatra mea. Și scriați-mi despre fratele meu, Ion, căpătați vreo carte de la el?

Petru Leu, vă salut!

Aștept răspuns.

Costo și tu, Ioane, țuși-vă tata, fiți copii buni!

Carte poștală militară. Originalul în colecție particulară la Reșița.

https://biblioteca-digitala.ro

4.

1914, octombrie 26. Petrovaradin.

Epistolă dată din Petruvaradin, 26 Octobăr.

Ai mei doriți, prin mica mea carte facu-vă cunoscut precum mă aflu sănătos până la scrierea aceștia prin care și nouă poftescu-vă dorită sănătate: d-tale tată și ție bună mumă și ție iubită și dorită Floare și doriților noștri puișori, țușe-i tata gura lor, și lu(i) cuscru, lu cuscra, lu Florinca, nepoțelului meu, țușe-l uica, lu(i) Tata Ion, lu muma, lu mumița, lu Măria, lu Măria Susa și la toate noastre vriamuri și vecini.

Iubită, facu-ți cunoscut că nu am fost eu ala care au vorbit cu cârșovanu. Eu n'am fost nicăuri și nu-i adevărat după cum au spus Citoni lu Ana lu(i) Ginu. Pe aicia e vreme frumoasă dară de urlab nu-i vorbă de a să căpăta. Să-m(i) scrii iubită cum a-ț(i) săvârșit Praznicu. Mai vânduta-ți vro oaie? Sămănata-ți câtva grâu și ce noutăți estă pe la satul nostru? Cartea care ai scris-o în douăzeci și doi iară am primit-o și cărți închisă nu vin. Că, care o trămes-o Ion, o rupt-o poșta. Eu deschisă am căpătat-o. Iubită, ca să veniți voi aici nu e ertat a veni la noi. Mueri au venit multe și nu s-au întâlnit cu bărbații. Nu vă năcăjiți, veni-o vremea de oi veni eu.

Vă salut eu, Leu Petru, al vostru dorit.

Carte poștală militară. Originalul în colecție particulară la Reșița.

5.

1914, noiembrie 29, Oficiu Poștal de etapă

Epistolă dată în 29 Noembăr de la al vostru dorit Leu Petru.

Iubiților, prin mica carte facu-vă cunoscut precum mă aflu viu și sănătos până la scrierea acestei mici cărți prin care și vouă doresc fericită sănătate: d-tale tată și ție bună mumă și ție dorită soție Floare și doriților noștri puișori, țușe-i tata gura lor că mi tare dor. Intru asemenea doresc fericită sănătate lu(i) cuscru, lu cuscra, lu Florinca, nepoțelului meu și frățiorului meu dorit și lui Tata Ion, mumița, lu Măria, lu Măria Susa și la toate a noastre niamuri și vecini.

Iubită, facu-vă cunoscut că acum, în 28 novembăr, am căpătat cartia cari-ai scris-o în 12 și am aflat că mi-ai tremes

https://biblioteca-digitala.ro

pachet. Dară eu vă încunoștințăzi că aici nu l-am primit. Eu cred că vi l-o tremes napoi acasă dară eu totdeauna v-am scris ca să nu-mi tremeteți pachet și când am scris pentru ștrimfi am zis că numai câta brânză să puneți. Dară eu cred că (a)ți pus mai multe.

Te sălut iubită și să-mi scrii respuns napoi. Primita-ți cartia că de aici 8 cărți ți-am scris. Aștept răspuns de la voi, eu,

Leu Petru vă salut.

Carte poștală militară. Originalul se păstrează în colecție particulară din Reșița.

6.

1914, noiembrie 11, Post poștal de etapă

Dată de la al vostru dorit în 11 Novembăr 1914.

Ai mei doriți facu-vă cunoscut precum mă aflu viu și sănătos până la scrierea acestei mici cărți prin care și vouă dorescu-vă fericită sănătate, d-tale tată și ție bună mumă, și ție iubită, dorită soție Floare și doriților noștri puișori, țușile tata mânile care-m(i) scriu cărțile, că vă fac cunoscut că totodată am primit 3 cărți scrisă din 5 una de tine, iubită, și una de fiul meu Ion și una de Costa, țușe-i tata, că ei zic că li dor dă mine. Eu cred, că mie iară mi tare dor, numai trebue să ne mai lăsăm ca s-o ducem mai ușor. Totodată doresc sănătate și lu(i) cuscru, cuscra, Florinca, nepoțelului meu Ion, lu(i) Tata Ion, muma, mumița, Măria, Măria Susa și la toate niamuri și vecini ai noștri.

Iubită, cartia aceasta am scris-o de pe pământul Sârbii dară noutăți alte n-am ce vă scria numai că mi-au spus un om din Anina cari au fost cu Mihai Truia la pionieri că Mihai Truia iară e în Sirbia dară cu el nu m-am tâlnit că până a n-a ajunge noi, el au fost plecat. Dară atâta mi-au spus că să află sănătos. Vă salut eu, Leu Petru pe ai mei doriți. Servos Costo și tu Ioane și tu Floareo că voi mi-ați scris cărțile. Bani nu-mi trăbue, nici pachet.

(Petru Leu)

Carte poștală militară. Originalul se păstrează în colecție particulară din Reșița.

https://biblioteca-digitala.ro

7.

1914, decembrie 1, Post poștal de etapă.

Dată de la al vostru dorit Leu Petru în 1 Deţebăr 1914.

Ai mei doriţi, iată, prin mica mea carte facu-vă cunoscut precum mă aflu viu şi sănătos până la scrierea acestei meici cărţi, prin care şi vouă dorescu-vă fericită sănătate: d-tale tată şi ţie bună mumă, ţie iubită, dorită soţie Floare şi doriţilor noştri puişori, lui Ion şi Costa, ţuşe-i tata gura lor că mie mi tare dor după voi. Intru asemenea doresc fericită sănătate şi lu(i) cuscru şi lu cuscra, lu Florinca, nepoţelului meu şi frăţiorului meu dorit şi lu(i) Tata Ion, muma, mumiţa şi lu Măria, lu Măria Susa şi la toate a noastre niamuri şi vecini ai mei doriţi. Vă rog ca să-m(i) tremeteţi carte iară dară vă fac cunoscut că am primit cartia cari ai scris-o în 27 şi de cărţi, când oi avea vreme, eu oi scria dară voi nu aşteptaţi ca de colo că acum în tot ceasul putem pleca, că nis la locul acela. Dară Rusălin Tocan o rămas acolo de mine. Aici să nu-mi tremeteţi nimic, nici ştrimfi, numai cărţi. Că dac-o ajuta bunul D-zeu voi spuni-vă când să-mi trămeteţi. Vă selut pe ai mei mult doriţi, eu,

De frati-mio să-m(i) scriaţi: o s-o dus?

Leu Petru

Carte poştală militară. Originalul se păstrează în colecţie particulară din Reşiţa.

8.

1914, Decembrie 28. Oficiu poştal de etapă

Epistolă dată de la mine, al vostru dorit Leu Petru, în 28 Deţembăr.

Ai mei doriţi, prin mica mia carte facu-vă cunoscut precum mă aflu viu şi sănătos până la scrierea acestei mici cărţi prin care şi d-voastre dorescu-vă fericită sănătate d-tale tată şi ţie a mia bună mumă, şi ţie dorită iubită soţie Floare şi doriţilor noştri puişori, ţuşe-i tata gura lor. Întru asemenea la toate a noastre niamuri şi vecini, ai mei.

Ai mei doriţi vă rog a nu vă năcăji că, cărţi de la mine nu puteţi căpăta ges că nu am unde le da ca să poată veni

https://biblioteca-digitala.ro

acasă. Așadară vă rog ca să nu credeți și să ghindiți că mis mort dacă cărți nu vă trămet ca până acuma. Iubită soție Floare, scrie-mi și tu mai vro carte că poate fi acum o capăt că, cărți de acasă iară n-am căpătat de când mi-ai scris cu copii.

Totodată vă selut pe ai mei doriți Petru Leu, doritul vostru.

Tuși-vă tata pe tine Ioane și Costo.

Originalul se află în colecție particulară din Reșița.

9.

(1915), februarie 22. Timișoara

Dată din Cimișoara în 22 februare.

Iată, până la scrieria acestei mici epistoli mă aflu viu și totodată vă poftesc și Dumneai voastre ai mei părinți fericită sânătace Dumitale tată și lu muma, și lu doda și lu nepoți(i) mei, lu(i) Ion și lu(i) Costa, și lu socri mei, și lu(i) tata și lu muma, și lu soția me Florinca, și lu copilu(l) meu, lu(i) Ion. Și, dodă, am primit carcea care m-ai trămes-o cu mare bucurie și m-a părut tare bine ce ați scris dă pră acasă. Și, dodă, am primit de la nenia 2 cărți și scrie că-i sânătos. Dar alta dă nou iscă n-are ce. Și acolo îi și başa Macsăn Liuba și başa Ion Iacob și başa Dumitru Gemu și Sâmion Mâțu îs d-aproape dă tot uni dă alți(i). Și io, până acu(m) mis tot aici, în spitari și mi câta mai bine tot acu. Mai scriați și mai vro carce mie. S-am scris și acasă. Așcept răspuns.

(Petru Leu)

10.

1915, aprilie 19, Ujvideck.

Epistolă dată în 19 Aprilie 1915. de la doritul d-voastră Leu Petru carele vă dorește deplină și fericită sănătate D-tale tată și ție dulce și dorită mumă, și ție, bună, dorită soție Floare și dragilor și de mine doriți ai mei copilași, lui Ion și Costa, țușe-i tata. Totodată doresc și lui cuscru, lu cuscra,

https://biblioteca-digitala.ro

lu Florinca, nepoțelului meu țușe-l uica, lui Tata Ion, mumamumița, lu Elena, copiilor ei, lu Măria Domăschin, lu vecina Măria Susa și lu(i) Drăgoi Petru și la toți ai lor și la toate a noastre niamuri și vecini. Dragii mei, iată, vă scriu de-aici, din spitar, din Uividich dară vă rog să nu vă năcăjiți, lăsați nădejdea'n D-zeu că diacă D-zeu ajută e bine și de nu, n-ai ce face. Așadară mai vă zic: căutați (să) nu vă năcăjiți ca să vă stricați sănătatia să nu puteți mâna lucru(l), că vedeți că acum vin toate lucrurile. Vă rog, iubiților, a-m(i) scria ce mai lucrați și ce-i mai de nou pe la voi.

Vă salut și aștept răspuns

Leu (Petru)

Și de rugare, făcutu-mi-ați?

11.

1915, martie 27. Oficiu poștal de etapă.

Epistolă dată în 27 Martie 1915.

Ai mei iubiți părinți, soție și copii, prin mica carte facu-vă cunoscut precum mă aflu viu și sănătos până la scrieria acestei cărți prin care rog pe puternicul D-zeu ca și vouă să vă dăruiască deplină și fericită sănătate. Totodată, d-tale tată și ție a mia dulce mumă și ție dorită, iubită Floare și drăgălașilor noștri puișori, țușe-i tata gura lor. Totodată doresc lui cuscru, lu cusera, lu Florinca nepoțelului meu dorit, lui Tata Ion, muma, mumița, lu Elena, copiilor ei, lu Măria și lu(i) Domaschin, lu Măria Susa, lui Drăgoi Petru și la toți ai lui și la toate a noastre niamuri și vecini.

Dragi(i) mei, vă rog ca deloc la primirea acestei cărți se-m(i) scriați dusa-ți mei(i) la Recița ori nu? Și despre boișori, cum vi să pare, trag bine? Și țineți-i până acuma în fire. Cum credeți, al de la Mustăța vine mai vrednic decât al de (la) vaca noastră? Dară melușei(i) țînuși fuior o or fi înflocoșat? V-am mai scris într-o carte: pe Ion, copilul, cu cine-l îmbinați cu oile că acuși (e) vremia? Să-m(i) scriați ca să știu și eu. De aici vă fac cunoscut că vremia-i tare frumoasă. Vă rog și pe d-vostră a-m(i) scria ce-i mai de nou pe la voi cum

https://biblioteca-digitala.ro

vă mai merge? Ce lucrați? Vă selut, ai mei dulci părinți, soție și copii, eu, dragul vostru Leu Petru

Aștept răspuns cu bucurie.

Carte poștală militară. Originalul se păstrează în colecție particulară din Reșița.

12.

1916, mai 16. Ujvidék

Epistolă dată în 16 Mai 1916.

Ai mei doriți părinți, soțioară și copii, vă fac cunoscut precum mă aflu mai bine dorindu-vă și vouă deplină și fericită sănătate: d-tale tată și ție a mia dulce și bună mumă și ție dulce și bună soțioară Floare și dulcilor mei puișori, lui Ion și lui Costa, țușe-i tata. Întru asemenia doresc și lui cuscru, lu cuscra, lu Florinca și nepoțelului meu țușe-l uica, și lui Tata Ion și lu muma și lu mumița și lu Elena, copiilor ei și lu Măria și lui Domaschin și lu Măria Susa și lui Aorel și lui taica Păun și la toate a noastre niamuri și vecini doriți ai mei.

Iată, vă fac cunoscut că pi-aicia tare frumoasă vremia și vă rog a-m(i) scria și pe la voi cumu-i vremia? ce mai faceți? ce mai lucrați? Viți fi început a săpa? cum merge câmpul? grâu(l) cumu-i? frumosu-i? și bou(l) de (la) vaca noastră o fi rămas napoi de carele l-ați cumpărat și or fi slăbit? Dară (o fi) cam mâncători ori o fi cam ligavi?

Dragi(i) mei întăriți-vă, nu vă năcăjiți, lucrați atâta cât puteți. Rugați pe puternicul ca să ni-ajute de toate și să ne feriască. Vă selut dragi și dulci părinți, soțioară și copii, eu,

Leu Petru.

Carte poștală militară. Originalul se păstrează în colecție particulară din Reșița.

13.

1915, mai 20, Ujvidék

Epistolă dată în 20 Mai 1915. Uividech.

Ai mei buni și doriți părinți, soție și copii, facu-vă cunoscut precum mă simt mai bine dorindu-vă și d-voastre do-

https://biblioteca-digitala.ro

rită și fericită sănătate: d-tale tată și ție bună a mia mumă și ție bună a mia soție Floare și dulcilor noștri puișori. Întru asemenia doresc lui cuscru, lu cuscra, lu Florinca, nepoțelului meu țușe-l uica și lui Tata Ion, muma, mumița, lu Elena, copiilor, lu Măria, lui Domăschin, lu Măria Susa, lui taica Păun și la toate a noastre niamuri și vecini.

Dragilor mei, facu-vă cunoscut că eu merg 'nasupra vizeteții dară când o veni taionisthu (?) de la cader. Asta merge cam asilă. Apoi de acolo, cum va ajuta puternicul!

Dragi(i) mei, vă rog să-m(i) scriați mai nescar noutăți de pi-acasă, despre marvă, în pace-i? Și umblă Costa cu boii și cu vaca ori nu vria, în Coasta Morii? Ori v-o opri Valeri?

Vă selut dragi(i) mei și aștept respuns

Leu (Petru)

Carte poștală militară. Originalul se păstrează în colecție particulară din Reșița.

14.

1915, mai 21, Ujvidék

Epistolă dată în 21 Mai 1915 de la al vostru dorit fiu, soți și tată carele să află mai bine dorindu-vă și vouă dorita și fericita sănătate: d-tale tată și ție a mia dulce și bună mumă, și ție dulce și bună a mia soție Floare și dulcilor și bunilor mei puișori țușe-i tata gura lor. Întru asemenia doresc lui cuscru, lu cuscra, lu Florinca, nepoțelului meu țușe-l uica și lui Tata Ion, muma, lu mumița și lu Elena, copiilor ei, lu Măria și lu Domaschin, lu Măria Susa și lui taica Veselin și la toți ai lui și lui taica Păun și la toate a noastre niamuri și vecini.

Dragi(i) mei părinți, soțioară și copii, de pi-aici n-am ce vă scria de nou dară vă rog a-m(i) mai scria voi cum vă mai aflați? cum să arată timpul? Viți fi început la copăit? Răsărit-a bine cucuruzu(l) la Ramnic? În ce orași e Aorel Buleta în spitar? Și de la Pavel Lepa mai venit-a vreo carte? Unde se află el?

Vă selut, doriți părinți, soție și copii, și aștept respuns.

https://biblioteca-digitala.ro

Măi Costică, o tu nu-m(i) mai scrii nici o carte? Imbli cu boii și cu vaca ori nu? și pe unde imblii cu ei?

Te sălut iubită și aștept răspuns

(Leu Petru)

Carte poștală militară. Originalul se păstrează în colecție particulară din Reșița.

15.

1915, mai 24. Ujvidék

Epistolă dată în 15 Mai 1915 de la doritul d-voastre Leu Petru, din Uividech, carele vă dorește din adâncul inimi(i) deplină și fericită sănătate: d-tale tată și ție a mia dulce și bună mumă și ție a mia dulce și bună șoție Floare și dulcilor și bunilor noștri puișori, țușe-i tata gura lor. Întru asemenia doresc și lui cuscru și lu cuscra și lu Florinca și nepoțelului meu Ion țușe-l uica, și lui Tata Ion și lu muma, lu mumița, lu Elena, copiilor ei lu Măria, lu(i) Domăschin, lu Măria Susa și lui taica Veselin și la toți ai lui și lui taica Păun și la toate a noastre niamuri și vecini.

Ai mei buni și doriți părinți, soție și copii, facu-vă (cunoscut) că pe aicia-i vremia tare frumoasă. Și vă rog a-m(i) scria despre doritul meu frate, o ie tot în Sighidin, o l-o fi dus de acolo?

Dragă și bună mumă, ce rog ca dacă mai ai câta răchie, fi bună și m(i)-o păstrează că diac-o ajuta bunul D-zeu di-o-i veni acasă ca să am o țâră ca să beu de a-m(i) veni mai în fire. Scrie-mi dragă ce mai faceți, ce mai lucrați, cum merge timpu(l)? Drăgoi Petru e tot la drumu(l) de fer o l-o fi dus și pe el di-acolo?

Dragi(i) mei și buni(i) mei, iată, vă fac cunoscut că de or fi câtva cireșă, aveți bună grijă, când puneți scara s-o chitiți bine să nu vi să-ntâmple ceva. Mai bine baciți-le jos decât să vă omorâți că acum nu mis eu de a putia ajunge cam toate...

Vă selut, ai mei doriți părinți, soție și copii, eu,

Leu Petru

https://biblioteca-digitala.ro

Aștept răspuns! Măi Costică și Ioniță, scriați-mi o cărticică!

(Tata)

Carte poștală militară. Originalul se păstrează în colecție particulară din Reșița.

16.

1915, mai 26. Ujvidék

Epistolă dată în 26 Mai 1915 de la doritul vostru Leu Petru carele vă dorește multă dorită și fericită sănătate d-tale a mia bună mumă și ție a mia bună, iubită soțioară Floare și dulcilor și bunilor mei puișori, țușe-i tata gura lor. Întru asemenia doresc și lui cuscru și lu cuscra și lu Florinca și nepoțelului meu Ion, țușe-l uica. Totodată doresc deplină și fericită sănătate și lui Tata Ion și lu muma și lu mumița și lu Elena, copiilor ei, lu Măria, lui Domaschin, lu vecina Măria Susa, lui taica Veselin și la toți ai lui, lu(i) taica Păun și la toate a noastre niamuri și vecini.

Dragi(i) și buni(i) mei părinți, soțioară și copii, vă rog a-mi mai scria de pi-acasă. S-o mai fi auzit de vreun ficior că s-au prăpădit pe câmpul de luptă? Și vă rog a-m(i) scria ce mai faceți, ce mai lucrați? Cărți de-acasă n-am căpătat de mult. Iubită, scrie-m(i) în „Tabori Posta", în cărți de aștia, că eu cred că de alte, în cubert, nu vin. Scriați-mi dragi(i) mei ca să mai știu de pi-acasă, că acum văd căci vremia merge tare în greu, că tot să îngreoniază. În loc de a mai veni vre-un bine, numai vă rog că nădejdia'n bunul și puternicul D-zeu s-o punem, și pe el să-l rugăm.

Vă selut dragi(i) mei părinți, soție și copii și aștept respuns cu bucurie

Leu (Petru)

Originalul în colecție particulară din Reșița.

17.

1915, iunie 14, Timișoara

Epistolă dată de la mine, Leu Petru al nostru bun fiu, soți și tată în 14 Iunie 1915 din Timișoara.

https://biblioteca-digitala.ro

Iubiți părinți, soție și copii facu-vă cunoscut precum mis cum am fost și când ați fost voi la mine dorindu-vă și d-voastră deplină și fericită sănătate: d-tale tată și ție dulce și bună a mia mumă și ție dulce a mia bună soțioară Floare și dulcilor și bunilor mei puișori țușe-i tata gura lor. Întru asemenia doresc și lu(i) cuscru și lu cuscra și lu Florinca și nepotului meu, țușe-l uica, și lui tata Ion, lu muma, lu mumița, lu Măria Susa, lui taica Veselin și la toți ai lui și la toate a noastre niamuri și vecini.

Iubiți ai mei, facu-vă cunoscut precum am ajuns aici, în Timișoara, sâmbătă sara, cu țugu al de la 9 cias(uri) și am fost silit a mă duce la spitar atunci, că am fost mai mulți. Au fost și un filebăr cu noi și nu m-am putut duce la al meu bun frate ca să mă tâlnesc cu el, numai i-am scris carte că mis și eu în spitar.

Eu mis tot într-un spitar cu Cionu și cu Petru Cherla. M-am tâlnit cu ei, că toată ziua mis cu ei. Și mi-au spus doctorul de aici că eraă merg la supravizetație. Eu cred că nu stau mult aici.

Vă selut și carte voi (să) nu-m(i) tremeteți până (nu) vă scriu eu.

(Leu Petru)

Carte poștală militară. Originalul în colecție particulară la Reșița.

18.

1915, iunie 17, Timișoara

Epistolă dată în 17 Iunie 1915 din Timișoara.

Ai mei doriți, prin aceasta mică carte facu-vă cunoscut precum mă aflu mai bine, dorindu-vă și vouă deplină și fericită sănătate: d-tale tată și ție dulce și bună a mia mumă și ție dulce a mia bună soțioară și dulcilor și bunilor mei puișori, țușe-i tata gura lor. Intru asemenia doresc și lui cuscru și lu cuscra și lu Florinca și nepoțelului meu, țușe-l uica, și lui Tata Ion, lu muma, lu mumița, surorilor tale Florico, lui Domaschin, lu Măria Susa și la toate a noastre bune niamuri și vecini. Sănătate la voi la toți și de la bunul meu frate Ion Leu, că m-am întâlnit cu el. S-au cerut de la doctor și au venit la

https://biblioteca-digitala.ro

mine de ni-am tâlnit. El nu șege mult aici dară eu iară nu știu cât oi sta aici, ce-or face cu mine . . .

Buni(i) ai mei casnici, eu vă rog ca să vă păziți prin cireși ca să nu cădeți să să'ntâmple ceva și vă rog a-mi scria: culesați tot (de la) Anina și cam caută-să cireșele? Cumu-i litra de cireșă?

Bună mumă, și tu, Floario, faceți cum puteți la săpatu cucuruzului și tata să nu înceapă a cosi la Târșitură. Dară (ca) să lucrați în Târșitură, să tăiați pre lângă clăni mai nainte, că e soare, dăloc să usucă și când e stors câta, deloc puneți pe sărcineri și atunci de la umbră ăl puteți scoate la soare, după ce îi cam uscat. Si tu mumă macăr tot cu tata la fân să fi, cât el cosește, să-l spargi și să-l puni pe sărcineri, apă să-i aduci că de năimit nu-i vorbă.

Așadar faceți cum puteți. Aștept răspuns. Să-mi scriați câți or rămas cătană?

Vă salut

(Petru Leu)

Carte poștală militară. Originalul se află într-o colecție particulară din Reșița.

19.

1915, iunie 20. Timișoara

Epistolă dată în 20 Iunie din Temeșvar, 1915.

Ai mei doriți părinți, soție și copii, prin aciasta mică carte dorescu-vă ca bunul D-zeu să vă dia deplină și fericită sănătate și să vă'ntărească inima și trupurile de a putia purta lucrurile grele ce le aveți pe capul nostru. Dară vă rog mireu a lucra ca să nu vă strâcați sănătatia; lucrați atâta cât să poacie și fără sfadă! Ințălegeți-vă așa ca bine să vă fie că eu văd că mare-i greotatea pe capul vostru dară toată lumina-i în ăsta năcazi. Așadară numai pe bunul D-zeu să-l rugăm ca să ne păzască și să ne apere de toate rălile și grijă de noi să aibă.

Bunilor, scriați-mi ce mai lucrați: do culrsa-ți cireșele? în pace-i marva? și care o rămas cătană? Ruculuitor (?) mai careva de la noi o nu i-o mai căpătat nicicare să ruculuiască? De aicia nu am ce vă scria, numai vă fac cunoscut precum cu bunul meu frate m-am tâlnit de 2 ori până acuma. Si el iară nu știe cât o mai sta aicia dară eu iară nu știu cât oi sta și ce-o

https://biblioteca-digitala.ro

face cu mine: mână-mă la cumpanie ori ce-o face? Eu nu știu! Fie voia lui D-zeu că noi n-avem ce face. Încă odată vă doresc și eu sănătate mai întâi lui tata și ție mumă și ție Florico și bunilor noștri puișori, țușe-l tata și la toate a noastre niamuri și vecini.

Vă doresc din inimă și vă poftesc tot bibile. Aștept respuns cu bucurie, eu,

Leu Petru

Carte poștală militară. Originalul se păstrează în colecție particulară din Reșița.

20.

1915, iunie 23. Lugoj.

Epistolă dată în 23 Iunie 1915 din Lugozi de la al d-voastre dorit Leu Petru carele să află mai bine dorindu-vă și d-voastre dorită sănătate: d-tale tată și ție bună și dulce mumă și ție dulce soțioară Floare și dulcilor noștri puișori, țușe-i tata gura lor, intru asemenia și lui cuscru și lu cuscra și lu Florinca și nepotului meu și lui Tata Ion, muma, mumița, lu vecina Măria Susa și la toate niamurile și vecini.

Dragi(i) mei, facu-vă cunoscut precum iar am venit din Timișoara în Lugoji. Numai 7 zile am stat acolo că numai la constatare am fost. Apoi iară mi-au spus că merg n'asupra viziteții dară ducumentile, până acuma, n'au venit din Timișoara. Eu cred că în 2, luna aialaltă, în Iulie, iară merg în Sighidin n'asupra viz. Apoi bunul D-zeu știe ci-o fi cu mine. Și vă fac cunoscut că bunul meu frate de două ori au fost la mine în șpitari. Și eu când am plecat, am stat la el de la 2 ciasuri după (a) miaz până la 5 ciasuri. Și i-am dat 2 florinți că el merge drept în Boemia. Și 4 florinți au căpătat de acasă. Apoi acuși pleacă și el. Și vă rog a-mi scria: primita-ți o carte în curbet că am tremes-o de aici pr'un cârșovan. Scriați-mi deloc napoi! Culesa-ți câcia cireșie de răchie și pe bani de cât ați dat?

Vă selut și aștept respuns napoi.

(Petru Leu)

Carte poștală militară. Originalul se păstrează în colecție particulară din Reșița.

https://biblioteca-digitala.ro

II.

Corespondența lui Pau Petrica din Forotic. A fost organizată în ordine cronologică și nu după principiul „scrisori primite", „scrisori trimise" pentru a fi mai ușor de urmărit evoluția subiectelor.

1.

1915, decembrie 31. Forotic

Iubite fiule Paule!

Maria a venit la mine și eu am făcut rugarea cu tot dragul dar știu că nu-ț(i) ajută. Eu fără știrea ta am fost făcut la un alt ministeriu, voiam să te surprindă, reți face o bucurie dar fiind antistea întrebată de averea ta a respuns că da, e ateta pământ dar sunteți doi frați pre el deci n-ai drept a cere să fi mântuit. Așa cred eu că o fi și cu asta. Acasă sunt toți senetoși dar plini de năcaz mai cu samă mumă-ta aud că se tot plânge. În sat nu-i nimic nou. Toți triști, toți necăjiți, ca când nu or mai fost sărbători. Toți umblă cu ochii scăldați în lacrămi. Era vorba ca acum, în 16-lea să plece toți cei asentați ear s-o retras porunca și pleacă numai cei de 18 ani, între ei și cuscrut-o, Muică. Mă bucur că aud că și acolo ești tot Pau Bagiu adecă între cei mai buni dar m-am întristat auzind că ești morbos. Să nu ți se întoarcă morbul ce l-ai avut mai anii trecuți când erai gata de ducă. Spune salutul meu cordial și dragului meu fiu Petru Marovan. Aud că ești cu el. Mi dor de voi, vă doresc ca un adevărat tată. Aș face pentru voi ori și ce numai să știu că vă pot ajuta. Im(i) spune Petru Dalea și Achim a lui Ghiță Buica că D-ni Doctori acolo-s tare de omenie. Ei, zice, nu ar fi scăpat dar acolo îndată i-o luat la vizetație și or dovedit că-s morboși și astfel or fost concediați. Să ajute D-zeu să vă văd și pe voi. Dragule Paule primește îmbrățișarea de părinte de la cel ce te iubește.

Forotic in 31 XII 1915

Ioachim B. (P)arohialnic

Originalul în colecția Petru Oallde din Reșița.

https://biblioteca-digitala.ro

2.

1916, ianuarie 2. (Forotic)

Epistola dată din 2 Ianuare 1916.

Prin această carticică îț(i) doresc o fericită și dulce sănătate de la mine și de la bunul Dumnezeu că vin de sărbători cum o venit în tot anu(l) dar acum nu mai vin nici la noi cu bucurie ca pana acum. Dragă Paule, cartea care ai tremes în 25 de am primit-o în 2 Ianuare dar tu îm(i) scri(i) despre rugare. Ț(i)-am făcut cum ai zis dar Popa nu o pus toate, că nu vis 3 frați(i), că fratele îi plecat de demult de la noi, numa pământ o pus destul dar de beteag te află doc(torul), nu poate să pună alea. Au 3 săptămâni mâne de când ț(i)-am tremes rugare prin pândari dar Măria lu(i) Adam ear i-o făcu și el o căpătat-o și o dat-o în mâna lu un laitnant și nici nu s-o uitat la ia. Numa nu știu de ce nu capeț(i). Io gândesc: nu o trimes-o șândariu că am fost la Cacova și nu l-am aflat pre strajamește acasă, a fost plecat la Forotic și io am venit napoi și sara m-am dus la comandă și m-am rugat. M-o ascultat, m-o întrebat cum stă treaba, i-am dat adresa și bani, 2 libre, s-o recumânde. O spus că o tremete.

Dragă Paule, eu n-am avut atâta vreme că mâne zi am și dus marva la țarină, api n-am atâta vreme, că tu știi! Și cărțele sara-ț(i) fac și eu nu pot. Acuma mi rându meu la vaci, până mercuri, că Ana o vrut cu săptămâna. La Craciun le aduc acas până am câta am fân acas. Până acuma o fost cald dar când îi frig îi reu, că tu reu m-ai lăsat de țoale și de toate. Plec pre drum și plâng. Cu Ana mă înțeleg mai reu ca până acuma. Nu vorbește de 3 săptămâni. Io vorbesc, ea tace! Tot în mine să coace. I-am tremes lu(i) Achim carte despre ia și m(i)-o răspuns în carte tare bine, o măscărit-o și cartea am primit-o io că s-o fie primit ia n'aș fi știut ce-i în ea dar despre răchie nu știu cum să fac. Pecica (?) nu am, numai să fac pachet troaca. Așa am văzut la Cacova și pune oegi dale de bere învăluite una de către alta în pace. Stoian o avut o sbecă mică. Eu îț(i) caut dar eu scriu cartea duminică sara și dimineața plec la vaci, numa mă rog de Achim Păun să mă asculte că alt frate n-am.

Dragă Paule, despre beteșugul tău nu e vorbă tot te probesc în tot felul, tot gândesc că-ț(i) trece, te prefaci. Ar fi bun

https://biblioteca-digitala.ro

să-ț(i) ajute Dumnezeu de barim ție numa nu cred. Te visăz în mai toată noaptea dar ce gândesc... Si fratele meu Achim ear nu-mi mai eșa din gând. Mai bine vreu să mor decât să aud că el e mort! Tu spune-mi, ai întrebat de el? I-o fi dus, i-o fi omorât? Petru că or fost în Prezmislu (și) or apucat oraşu(l) ala. Si mai departe să-ț(i) scriu ce-i nou: văru tău, Iosăm din Marcoveț, să știi că e mort. O scăpat din toate pentru totdeauna, acas de tot și acas o morit. O fost beteag de frig, o răcit în bărăci, la Vârșăț. Si o venit acas și o murit. O știut bine că moare. O chemat pre tată-său, dimineața, la el la pat: „tată, din toate m-ai scos numa acuma nu mă mai poț(i) scoate, numa să ai grijă de fetele mele". Luni, săptămâna trecută, ca mâne, s-o îngropat. S-o dus la Ana și la Jula, sora lui. Când câta ar fi trăit, atunci o murit! Părinț(i) doriț(i) or ugit. Ce să faci? O murit în pământu(l) lui! Doda de la Comorâște o fost la îngropăciune. La noi nu o mai tremes vorbă că știu că n-are cine merge.

Si de nou: la noi moare reu marva, moare. O murit la Popa Martin un junc care l-o lot de la Petru Marcu și la Vasile Anca o murit vaca a mare, și la Zgria Mara o murit un bou. Să ferească Dum-zeu! Dar tu te întâlnești cu Petru Murovanu! Săracu, îm(i) pare reu de toț(i). Nu i-o tremes pre Isac, de barim lui, că io am gândit cu multă vreme că ea o tremete, și Măr(ia) a lu(i) Adam, că or mers frați(i) lor dau eu, vai de mine, aș da inima din mine pentru tine. Eu am auzit că George Iosa merge la onvez(i) dar el ț(i)-ar fi adus numa știu că tot natu î-ș(i) duce lui! Ce faci de schimburi? Să nu faci păduchi. Spală chemeșa și mai cumpără una o două.

Sănătate și lu(i) Morovan, că el nu o fost ca un vecin, când o plecat.

Te salut cu dor al meu iubit!

Să te ferească Crăciunul ce vine!

Originalul în colecția Petru Oallde din Reșița.

3.

1916, Ianuarie 9. Forotic.

Epistolă dată din 9 Ianuarie a(nul) 1916 prin care, această carte, îț(i) fac de cunoscut că, carte de la tine, din 3 Ianuar

https://biblioteca-digitala.ro

am primit-o în 7, a doua zi, la Crăciun, ducându-mă la biserică. Am primit-o părându-m(i) bine dar când am cetit-o cu ochi(i) plini de lacrămi că noi petrecând zilele lu(i) Crăciun cu dor și cu jele șci(i)nd mai nainte vreme cum le-(a)m petrecut, cu toț(i) împreună dar acum numai la biserică mergem și să ne rugăm pentru potopu(l) ce e pre lume, ni-o tremes Dumnezeu. Că acest potop l-o tremes Dumn(ezeu) după păcatele noastre. Trebe să petreacă lumea, că n-o cunoscut nime că este mai mare. Dar tu, dragă Paule, scrii că ai tremes țolile în poștă dar eu nu am căpătat nici nimic. Lioi scoate dacă vin. Dar cumu-e cu tine? nu e vorba de scăpat acas? Dar eu am tras nădejde numa mă tem ... Numa roagă pre Dumnez(eu) neîntrerupt că ai păcătuit mult, că tu spuni de visu(l) care l-ai visat dar veț(i) pica voi vru'nu, poate fi Achim. Că eu am visat la Crăciun, noaptea, că o picat o grindă la soba mică de la capăt, cununa dintâni. Și e(u) m-am supărat dar am zis că e putrădă d-aia pică. Dar dacă veț(i) veni voi acas ear răciți? Dar nu știu cine vine o nu mai vine nime că m-ai lăsat tare reu, că ce gogi am zis nu m-ai ascultat, numa tot ce-ai cufundat. Acuma eu să trăesc, să nu mă năcăjesc că Ruja a lu(i) Murăvanu dorește pre Pătru dar nu să năcăjește de nimic. Are bani, nu e datori la nime nimic dar tu cea-i băgat în datorie pentru fratele tău, să-i faci de toate. El o și fost om, numa macăr, nu o trebuit atâta că ei ș-ar mai fi făcut cum ne-am cumpărat noi, că acuma e pământul lesne dar tu l-ai plătit tare bine. Că acuma nu ia pământu, nici în parte nu le trebă lu nime. Dar marva îi în pace, le-am adus acasă de la Osăiac, mercuri, nainte de Crăciun, să mânc fânul al de acas. Dar bani despre cazan nu mai vin! M(i)-aș lua un junc macăr mai mic, să crească, că pe ăsta l-ai loat mic și slab dar acum îi mărișor. Numa-i trăbă zăb, numa bu e, că tu nu m-ai rânduit să am la purceii dă la scroafă. Dar viț(e)lu(l) mâncă tărâță și fân, be apoi. Marva e frumosă până acuma. Dragă Paule, noi petrecând zilele lui Crăciun și gândind la tine dar să știi că tremet câta răchie, cum ai zis, dacă se poate merge, dar să-ț(i) tremet un pachet și de mâncare, ceva ... Dar, Paule, să te întreb ce să fac (că) purceii îs de 8 săptămâni. Aș vinde o păreche și să-m(i) rămână unu mai mare de Paști că e reu fără de slastă că să pun scroafa îm(i) pare reu că o mai fătat odată dar nu e cucuruz pentru scroafă că e(a) mănâncă mult.

https://biblioteca-digitala.ro

Dar să ști Paule că orvăitarii or vinit acas toți: Pau Marica Petruț Muică și toți care s-or dus atunci or vinit acasă. Muica o remânut cătană și el și Pau Mărcea. Dragă Paule, să-m(i) spuni cum să fac, să prind juncu sau vaca? Dar Măria a lu(i) Valere cică să eu cu ea caii de la Ion Bercea că vrea să-i vând un cal ea și unu(l) eu. Ream lucru cu caii mai bine dar nu e om. Numa noi ream face ce ream face dar ar fi fost bine să fi scăpat de barim tu, să fi vinit acas că tot o fost mai bine. Dar tu fă cum ști și nu te lăsa, fă-te din cât poț(i) dimineața vome și tușește! Să ști bine că o murit veruțu Iosăm la Marcoveț, 2 săptămâni decând o murit. S-o îngropat luni.

Dragă Paule, petrecând Crăciunul și gândind la tine, să-ț(i) ajute Dumnezeu și ție, îț(i) tremet sănătate de la noi toț(i), te sărut cu dor al meu soț, sălutare!

Paule, și am fost la Ion Mărian, am întrebat de adresa lu(i) Petru dar ăi ca aia ta. Ion Mărian cică lui nu-i tremeț(i) nici o carte. Adresa lui e așa:

K.U.K. Inf. Reg. Nr. 43., III Ersaț Companie.

(Măria Petrica)

4.

(1916) ianuarie 26. Forotic.

Iubite Paule,

Iț(i) tremet dorita și fericită sănătate de la mine și de la Bunul Dumnez(eu) să-ț(i) ajute că altă nu avem ce face. Numa trăbă la el să ne rugăm în toată vremea. Și cartea de la tine am primit-o în 25 Ianu(arie). Eu atât scriu despre acas: noi nis sănătoș(i) până la trecerea cărț(ii) aceasta și copilu îi sănătos dar îi tare iclean. Vine în grajdi și cică să-i dau lii vițelu(l) să-l țână și spune: „Când tu mamă fi mică și io fi mare, io duc la vaci cină, tu stai acas. Uica când vine acuma, nu bace, uica nu, că-i departe, nu vine acas". Dar de nou: Trăilă Lupu o venit la orlab și Nicu iar o venit. La Crăciun o fost acas și acum iar o venit, la Botezu(l) Domnului. Altul are năroc! Prinde vânat, astrânge ouă pentru Domnu(l) lui. Și mai departe, am auzit, căzanile vin napoi, nu să întrebuințază. Si tu fă cum te pricepi și caută dacă poț(i) să scapi. Ar fi tare bine numa mă tem că nu-i nărocu ala la noi. Și mai departe: întrabă

https://biblioteca-digitala.ro

Păun Olariu: fânu de la Gărbovăț, să-l vind? Nu șciu cât să cer. Să rămână pre la altul? Eu mă tem că să strică și noi avem fân destul numa nu are cine să-l cosască. Am gândit să cer 50 fl. dar c(h)ilul de trifoi îi cu 9 libre. Ceica Bucoame o vândut 40 de cili cu 9 libre. Aș ave câta și noi că bani trebă dar marva îi tare scumpă, mă tem că nu putem lua junc că nu putem stocali bani. Și marva îi în pace. Am mâncat până acuma fânu al de acas. Am stat 3 săptămâni la Osoiac și le-am adus pre sărbători acas, am mâncat plastu întreg de trifoi și la Osoiac am mâncat plastul ăl mic de lângă peatră și al bătrân o fost așa bun numa câta deasupra o fost struc. Și o mai udit din el jumătate că am plecat acas.

Dar mă năcăjăsc destul. Numai ei și Dumnez(eu) știe năcazu(l) meu că așa e inima me, să mă îngrijez de toate. Trece erana, vine primăvara și nu știu cum om face. Și acuma nu mai am fân, mă năcăjăsc. Dar nu îi reu că nu-i neaoă pre la noi numa îngheață cătră nopate și să desgheață. Să prind (vreme bună) aș fi adus un plast de la livadă dar nu pot merge Oamini(i). Am gândit, să chem pre finu(l) Ion și pre Ion Mărian să-m(i) aduc câta fân acas dar drumu(l) îi tare reu, nici nu poat ominii merge. Numa n-am ce face, trebă să duc marva ear la ocol la Osăiac dar o mai ninge. Vai ge noi! De mine îi tare reu. Aș ara plațu că nu l-aș lăsa că an. Am zis să-m(i) pun o slugă, să tremet după Iancu dacă o veni, nu șciu?! Dar marva e tare scumpă. Nu știu cum să fac? Să vind vaca și să ne lom soț? Așa zic toț(i) să fac. Dar tu ai scris de duan. Fă cum poț(i) că io n-am bani, nici cum, nimic. Dar răchie nu primește, nu lasă! Apăi îi tare departe!

Si, dragă Paule, te sălut cu dor a(l) meu soț

(Maria Petrica)

Originalul în colecția Petru Oallde din Reșița.

5.

1917, martie 13,

Epistolă dată în 13 Martie 1917

Această mică carte profundu-vă iubiților mei casnici fericită sănătate de la mine și de la bunul Dumnezău la voi la

https://biblioteca-digitala.ro

toți. Si să știe Măria că eu am ajuns în pace dar tu să-m(i) scrii napoi că venit-o tăligram după mine au nu până când am plecat eu că vriau să știu. Și mai departe: lotor fânu o nu? L-or dus până acum? Si banii, sumă 200 și dozăci de florinți, am căpătat de la ei ca căpară. Să nu te zăuiți! Și vă astrângeți plugu. Și mai departe dacă nu ați dat răchia, caută și fă cum poți și te du cu bacia Străin și ia niște junci de la târg că dacă vine earba să știți bine că să scumpește marva tare. Macăr să i-ai bani mai împrumut, vinzi răchia. Si răchia să știi că-i tare scumpă. Aici e câte cu 400 și 500 sute de litre dar fânu iar așa. Că am zis noi că l-am dat scump dar nu l-am dat așa cu preț că aici un plast de fân cum au fost al nostru s-au dat cu o mie de florinți numa or avut năroc ei dar și noi, să ne dea Dumnezeu, de bani.

Numa dacă poți să iai doi viței macăr până la o mie să dai pre ei, să mai prindem odată doi boi la ușa noastră că mă doare inima când văd carăle pre drum umblând. Și mai departe să știți că noi gătăm de plecare de la pădure. Din zi în zi așteptăm porunca și tăligrama apoi Dumnezu știe cum ar fi cu noi, să ne ajute, că am stat destul an. Mai departe vă sălut, Draga mea soție.

Și să-m i scrii care au rămas cătană de la noi dar poate că, căpătăm și noi urlab dacă ajungem în Temișvara la Forșt că trebuie să ne aducem de acas că ne-o da vreo câțiva zile și de lucru să arăm mai ceva pre acas.

Aștept respuns îndată să știu și de Achim trămes-o vreo carte că eu două la Cănățălarie când am ajuns aici

Sălutărie de la mine

Pau Petrica

Originalul în colecția Petru Oallde din Reșița.

6.

(1917) decembrie 30, Keslov.

Ipistolă dată din Keslov în 30/12.

Iubite preten, eată această mică Ipistolă, vă fac de cunoscut precum că am ajuns în pace și suntem sânătoși până la tremiterea eii poftindu-vă și vouă sânătate la toți forotiicenii noștrii. Dară să știți că noi suntem la transport, adăpău.

https://biblioteca-digitala.ro

Ședem mai vreo 5 zile până se face transportu(l) și atunci mergem la Italia la orbait pentru decunguri și la caii (de) la cocii de dus muniție la sfarm lenie. Merg, ortace, eară unde am fost. Poate că sunt rânduit de Dumnezeu să ofirui (?) pelia. Dumnezeu să aibe grijă de toți!

Ion Liuba. Servos!

Să-m(i) scrii napoi și dacă ai căpătat vreo carte a mea, să m-o tremeți până ședem aici. Aștept respuns. Servos!

Carte poștală militară. Originalul în colecția lui Petru Oallde din Reșița.

7.

1916, 1 martie 1, Tg.-Mureș.

Maros Vesarhely, 1/3 1916

Iubită Văruică și Dorită Ceică,

Cu mare bucurie am primit epistola de la voi și vă foarte mulțumesc și să știți că eu mis viu și sănătos până acuma și mis gata de plecare, nu se știe ziua când plecăm de aicea și mis pre picioare nu mis pre cal și-mi pare rău că nu știți de Vasilie nimic.

Și mai departe: vă trămăt dorită și fericită sănătate de la mine, Iancu, Vouă ceică și văruică și trămăt sănătate la dorita mea cumnată Măria și trămăt sănătate la soacra mea și muma mea și lu ceica dăscăliță. Și fi bună văruică să le dai și lor cartea s-o cetească ca să vorbim cu cartea că, cu gura mis departe. Și i-am scris și lu(i) Fasiu că am căpătat adresa lui de acasă dar el nu mi-a scris nimic până acuma.

Rămâneți cu D-zeu văruica mea și ceica mea.

Rămâneți cu D-zeu muma mea, ceica mea și cumnata mea, că D-zeu știe mai întâlnine-am au ba că eu mis pre o cale grea și cu primejdie și vă rugați lui D-zeu și lu Maica Mărie și lui Domnu(l) nostru Isus Cristos să ne păzască de toate primejdiile.

Și sfânta Nașterea Domnului s-o prăznuiți cu bine și cu sănătate. An nou fericit vă poftesc la toți văruica, ceica, cumnata, muma și ear ceica serutându-vă cu dor și cu jale, al vostru voitori de bine

Iancu (Molin)

Originalul in colecția Petru Oallde din Reșița.

https://biblioteca-digitala.ro

III.

Cărți poștale pentru prizonieri trimise de Lațcu Romulus din Duleu familiei sale

1.

1915, august 8, Csinkent

VIII./8.

Dragi părinți și muiere,

Eu sunt sănătos, prizonier în Rusia.

Laczku Romulus

Adresa mea este:

Laczku Romulus Tabără de prizonieri de război Csinkent, Asia Centrală, Rusia

Carte poștală pentru prizonieri, M.J.R. inv. 1663/17566. A fost redactată in limba germană.

2.

1916, mai 18,

Dragi părinți!

Cum se face că încă nu am primit nici o știre de la voi? Aici este unul din Honorici, Wiku al lui Csaku care primește tot timpul știri de acasă. Scrieți împreună cu părinții lui și trimiteți scrisoarea de la Lugoj.

Salutări și săruturi către voi toți

Lațcu Romul

Carte poștală pentru prizonieri, M.J.R., inv. 2203/17577. A fost redactată in limba germană.

3.

1916, noiembrie 15, Oblast Voiska Danska Stonița.

Dată în 15 noiembrie 1916.

Iubiților părinți, soție și copil,

Inainte de toate vă fac cunoscut că sunt viu și sănătos până la scrierea acestei c(h)erți care sănătate doresc ca Bunul

https://biblioteca-digitala.ro

D-zeu să vă aducă și vouă. Si eaca, sunt de 5 luni aici la lucru și eu trimes. Și eu (am) trimes vreo 5 ori 6 c(h)erți și ca răspuns napoi n-am căpătat nicidecum că ce-i mai pre acas(ă) și cum vă aflaț(i).

Laczku Rom.

Carte poștală pentru prizonieri, M.J.R., inv. 2200/17574.

IV.

Cărți poștale trimise din prizonierat de Ilie Lațcu familiei sale din Duleu

1.

1916, ianuarie 27, Katta Kurgan

14/27 ianuarie 1916

Dragă soție și părinți,

Eu sunt sănătos și vă doresc la fel. Ce poate să fie că până acuma nu am primit nici o scrisoare și eu am scris multe. Scrieți des! Multe salutări și sărutări de la

Ilie

Adresa: Biroul de prizonieri de război din Sanct Petrograd pentru Lațcu Ilie din Kotta Kurgan, Turchestan

Carte poștală pentru prizonieri cu ștampila oficiului din Taşkent la 7.02.1916. M.J.R., inv. 1661/17565. Textul a fost scris în limba germană.

2.

1916, ianuarie 30. Katta Kurgan

30 Ianuar, 1916.

Iubiți tată și mumă,

Vă poftesc multă și dorită sânătate precum și eu mis sânătos și mis prisoneri la ruși, trecut de un an și eu am trimes multe cărț(i) și eu n-am căpătat nici un răspuns. Faşeț(i) bine și să-m(i) scriaț(i) răspuns șe-i de nou. Să-m(i) scriaț(i) șe-i cu fratele meu. Aștept răspuns.

Vă poftește multă și dorită sânătate de la mine

Ilia Laczku

Katta Kurgan, Turkistan, Azia

Carte poștală pentru prizonieri, M.J.R., inv. 1655/17558.

https://biblioteca-digitala.ro

3.

1916, februarie 30, Katta Kurgan

28 Febr(uarie), (19)16

Dată din Cata Curgan, Turkistan

Iubicz parincz, soczie, nurori și copii,

Vă poftesc multă și dorită szănătate pe cum și eu misz szănătosz și eu v-am szcrisz multe carcz dar eu n-am căpătat nisi un răszpuns szăm szcriacz siei cu fratele meu Romicza. Asztept răspunsz. Vă pofteszc multă și dorită szănătate voao și la toate neamurile și vecini(i)

Ilie Laczcu, Aszia

Carte poștală pentru prizonieri, M.J.R., inv. 2106/17570.

4.

1916, decembrie 25, Katta Kurgan

Katta Kurgan, 25 Decz. (1)916

Iubiții mei părinți și soție și fetiță!

Eu mă aflu viu și sânătos, asemenea poftindu-vă și D-voastră din inimă.

Iubită mamă, mă rog să faceți bine să-mi scriați vro carte căci eu de 2 ani de când mis în prinsoare nu am căpătat nici o carte. Eu mă rog să faceți bine să-mi scriați cât mai în grabă și mă rog să-mi scriați și de tata și de Romiță, ce-i mai cu ei? Să mai află în viață ori nu?

Scriați-mi cu grabă!

Mii de salutări cu dor de la al vostru fiu

Laczku Ilia

Carte poștală pentru prizonieri. Ștampila oficiului poștal Tașkent de la 23 februarie 1917. M.J.R., inv. 2200/17580.

5.

1917, ianuarie 14, Katta Kurgan

Katta Kurgan in 14 Ianuare 1917

Dragă tată și mamă,

Primiți aciasta puține șirurele di la al dumneavoastră fiu Ilia. Iată, mă aflu viu și sănătos care și Dumneavoastră vă poftesc din inimă. Vă rog scriațim(i) ce-i cu fratele meu Romiță.

https://biblioteca-digitala.ro

Vă rog scriați-m(i) cât mai cu grabă căci eu nici un răspuns nu capăt.

Sarvus

Ilia Lațcu

Carte poștală pentru prizonierii de război. Ștampila oficiului poștal Taşkent din 15 februarie 1917. M.J.R., inv. 2205/17578.

6.

1917, ianuarie 20 Katta Kurgan

20/I Ianuarie 1917

Dulci părinți, soție și noră,

Prin aceste cuvinte aflați despre mine că mă aflu viu și sânătos, totdeodată poftindu-vă și D-voastră dinpreună.

Iubiții mei, vă rog, scriați-mi despre fratele meu Romicza și despre tata. Ce-i mai cu ei? Să mai află în viață ori nu? Totdeodată să-mi scriați și de ceacea Traian și de toată casa lor. Ce-i mai cu ei? Cum se mai află ei și ce poate fi? Eu de 2 ani de când sunt în prinsoare nu am căpătat nici o carte.

Vă rog după răspuns!

Salutare sinceră de la al D-voastră

Ilia

Carte poștală pentru prizonieri. Ștampila oficiului Taşkent din 8.III.1917. M.J.R., inv. 1657/17500.

7.

1917, februarie 8, Katta Kurgan

8 februarie 1917

Iubiți(i) mei părinți, frate, soră, soție și frate,

Eu mis viu și senetos, asemenea vă poftesc și vouă. Eu mis de mult în prinsoare și v-am trimis tare multe cărți și de la voi nu am căpătat nici una. Numa mă rog după răspuns napoi. Măi Mărie, din departe de ce nu-m(i) scri(i) nici o

https://biblioteca-digitala.ro

carte? O hârtia s-a scumpit, ori tu mândro m-ai urât, ori cerneala s-o gătat, ori tu mândro m-ai lăsat?

Salutări de la mine

Ilie Lațcu, Kata Kurgan

Scrietori Năon Panga Zorlen(ul) Mic, Turkestan, Azia.

Carte poștală pentru prizonieri. Ștampila oficiului Taşkent din 30 martie 1917, inv. 1659/1757.

8.

1917, martie 15, Katta Kurgan

Catta Curgan la 15 III '17.

Iubită soție, părinți și noră!

Cu aceste șire vă vestesc că mis viu și sănătos, asemenea vă poftesc și D-voastră din partea mea.

Dulci părinți, eu nu știu ce poate fi căci eu foarte multe cărț v-am tremes și D-voastră, mie nici una. Vă rog să faceți bine să-mi scriați ce-i cu fratele meu să află în viație ori nu? Eu mis cu cuscru Petru Pau și ne merge bine.

Vă rog scriați-mi deloc răspuns!

Salutare la toți de la el D-voastră fiu

Ilia

Carte poștală pentru prizonieri. Ștampila oficiului Taşkent din 31 martie 1917. M.J.R., inv. 166/17564.

9.

1917, septembrie 13, Katta Kurgan

Dată din Cata Curgan în 13 September 1917

Doriți(i) mei părinț(i), tată și mumă și soție și copii,

Vă fac de cunoscut precum și eu mă aflu viu și sănătos până în ziua de astăzi. Și mai departe vă poftesc multă dorită sănătace de la mine și de la Bunul Dumnezău. Să vă trăiască pe voi și pre toate niamurile. Și mai departe mă rog, tată,

https://biblioteca-digitala.ro

să-m(i) scriați andresia a lui fratele meu. Si mai departe, tată, să-m(i) scri(i) de ciacia Trăian, ce-i cu el?

Mai departe vă las cu Dumnezu

Ilia Lațcu

Carte poștală pentru prizonieri. Ștampila oficiului Taşkent din 16.X.1916. M.J.R., inv. 2208/17516.

10.

1917, septembrie 18, Katta Kurgan

Dată din Catta Curgan în 18 septămbăr '17

Doriți(i) mei părinț(i), tată și mumă și soție și soră și copii,

Vă fac cunoscut precum și eu mă aflu viu și sânătos până în ziua de astăzi. Si mai departe, vă poftesc multă dorită sânătate de la mine și de la Bunul Dumnezău, să vă trăiască pre voi pre toț(i) și pre toate neamurile noastre. Si mai departe, mă rog, tată, să-m(i) scriați de fratele meu, ci e cu el si cu ciacia Trăian? Fio în viață și el? Si mai departe: sânătace de (la) Petru Pau și vă sălut cu dor

Ilie Lațcu

Carte poștală pentru prizonieri. Ștampila oficiului Taşkent din 4.X.1917, iar cea de sosire în Austro-Ungaria din 2.I.1918. M.J.R., inv. 2205/17579,

11.

1917, octombrie 1, Katta Curgan

1917, octobăr 1.

Iubite uică Ioane,

Prin această carte vă aduc la cunoștință că al tău nepot precum mă aflu în viață și sânătos poftindu-vă și Dumnia-voastră fericita sânătate dumitale uică și la soțiea dumitale și cu un cuvânt la toți. Și să-m(i) scriaț(i) că îs prins în Rusia. Mă rog se-m(i) scriați ce-i pe acasă. Ve selut cu dor

(Ilia Lațcu)

Carte poștală pentru prizonieri. Ștampile ilizibile, M.J.R., inv. 1666/17569.

https://biblioteca-digitala.ro

12.

1917, octombrie 4, Katta Kurgan

Dată din Cata Curgan în 4 octobăr 1917.

Doriți(i) mei tată și mumă și soție și soră și copii,

Vă fac de cunoscut pre cum și eu mă aflu viu și sânătos până în zioa de astăzi dară și D-nealor vă poftesc mulă dorită sânătate de la mine și de la bunul Dumnezău, să fie cu voi și cu toate niamurile voastre. Si mai departe, tată dragă, să faci bine să-m(i) scrii de fratele meu, mai fio în viață pre acolo? Și mai departe: să-m(i) scriați de ciacia Trăian să știu de el. Și mai departe, vă las cu Dumnezău pre voi pre toți

Eu, Ilie Lațcu

Carte poștală pentru prizonieri. Ștampila oficiului Taşkent din 16 decembrie 1917. M.J.R., inv. 1653/17556.

13.

1917, octombrie 10, Katta Kurgan

Dată din Cata Curgan în 10 octombăr în 1917.

Dorit(ii) mei părinț(i), tată și mumă și soție și soră și copii,

Vă fac de cunoscut precum și eu mă aflu viu și sânătos până în ziua de astăzi dară și Dumnilor Voastre vă poftesc mulă dorită sânătate de la mine și de la Bunul Dumnezău, să fie cu voi și cu toate niamurile noastre. Și mai departe, mă rog, tată dragă, să faci bine să-m(i) scr(i) de fratele meu și de ciacia Trăian. Si mai departe să faceț(i) bine să-m(i) trimeteț(i) andresia a lui.

Si mai departe, vă sălut cu dor eu, al vostru,

Ilie Lațcu
scrietori de carte

Carte poștală pentru prizonieri. Ștampile ilizibile M.J.R., inv. 1658/17561.

14.

1917, octombrie 15, Katta Kurgan.

Dată din Cata Curgan în 15 octobăr 1917.

Dorit(ii) mei părinț(i) și soție și soră și copii,

Vă fac de cunoscut precum eu mă aflu viu și sânătos până în ziua de astăzi dară și dumnealor Voastre vă poftesc multă

https://biblioteca-digitala.ro

dorită sânătate de la mine și de la Bunul Dumnezău și la toate neamurile noastre. Și mai departe: sânătate lui Dida și lui moșu și la toată casa lor și lui văruica Mărie sânătace de la mine, și lui socru meu și la toată casa de la mic până la mare.

Și eu vă sălut cu dor, eu

Ilie Laţcu

Carte poștală pentru prizonieri. Ștampila de Taşkent din 19.I 1918. M.J.R., inv. 2199/17573.

15.

1917, octombrie 16, Katta Kurgan.

Katta Kurgan, 16 X '917.

Iubiți(i) mei Părinți, soție, nepoți și noră,

Eu mă aflu viu și sânătos asemenea vă poftesc și D-voastră. Iubiți(i) mei, eu e o vreme de când nu am primit nici o carte de la D-voastră și eu foarte multe vă trimet. Vă rog scriați-mi cum vă aflați pe acasă și ce marvă mai țineți și ce este nou prin sat. Vă rog scriați-mi adresa lui Fratele meu ca să știu să-i trimet și eu vreo carte și D-voastră căpătați vreo carte de la el?

Neavând ce mai scrie vă las în grija Bunului D-zeu să fie cu voi.

Aștept răspuns!

Salutări ferbinți de la al vostru fiu

(Ilie Laţcu)

Carte poștală pentru prizonieri. Ștampila oficiului Taşkent din 25.I.1918. M.J.R., inv. 1660/17563.

16.

1917, octombrie 18, Katta Kurgan.

Dată din Cata Curgan în 18 octobăr 1917.

Doariți(i) mei părinț(iă), soție și soră și copii,

Vă fac de cunoscut spre cum și eu mă aflu viu și sânătos în ziua de astăzi dară și Dumnelor Voastre vă poftesc multă sânătate de (la) minie și de la Bunul Dumnezău, să fie cu voi

https://biblioteca-digitala.ro

și cu toate neamurile noastre dară și cu toată lumea, să o scape de rău că o fi vrămea de când nis la năcaz.

Și mai departe, vă las cu Dumnezău, eu

Ilie Lațcu.

Carte poștală pentru prizonieri. Ștampila oficiului Taşkent din 20.I.1918. M.J.R., inv. 1912/17568.

17.

1917, octombrie 20. Katta Kurgan.

Dată din Catta Curgan în 20 octobăr 1917.

Prin aceasă puține cuvinte vă fac de cunoscut, doriții mei părinț(i), copii și soție și vară, că mă aflu viu și sânătos până în ziua de astăzi dară și Dumnelor Voastre vă poftesc multă, dorită și fericită sânătate de la minie și de la Bunul Dumnezău, să fie cu voi și cu toate neamurile noastre. Și mai departe m-aș ruga de dumneavoastră să mai scriaț(i) vro carte că eu nu baș capăt.

Și mai departe, eu vă sălut cu dor

I. Lațcu

Carte poștală pentru prizonieri. Ștampila oficiului Taşkent din 3.XII.1917. M.J.R., inv. 1656/17559.

18.

1917, noiembrie 2, Katta Kurgan.

Katta Kurgan la 2 XI 1917.

Soție dragă,

Din zi în zi am așteptat că doară voi primi și eu ca alți oameni oarece scrisoare de la tine spre a mă vesti cum vă aflaț dară numa tu și a lu(i) cuscru Petru v-aț(i) aflat mai nedoritoare de noi. Oh, rău că suntem departe!

Poftesc sânătate la tata și lu muma și la copii și lu fratele Romiță. Rog pe tata să-m(i) scrie iară de la tine nici nu mai aștept.

Salutări de la

Ilie Lațcu

Carte poștală pentru prizonieri, ștampile ilizibile. M.J.R., inv. 1664/17567.

https://biblioteca-digitala.ro

19.

1917, noiembrie 3, Katta Kurgan.

Dată din Katta Kurgan în 3 novembăr 1917.

Doriții mei părinți, tată și mumă și copii,

Vă fac de cunoscut pre cum că eu mă aflu viu și sânătos până în ziua de astăzi dară și Dumnealor Voastre vă poftesc multă dorită și fericită sânătate de la mine și de la bunul D-zău, să fie cu voi și cu neamurile noastre. Dară ce poate fi alta de nu mai trimeteți vro carte că eu v-am tremes destule dară eu nu capăt nici una de un an. Și mai departe, vă sălut cu dor eu,

Ilie Lațcu

(P.S.) Scrisă de un învățător român Iulius Palten, perzindu-se cartea lui în Samarkand nefiind adresată bine, eu am scris-o de nou.

Carte poștală pentru prizonieri, ștampile ilizibile, M.J.R., inv. 212/17575.

20.

1917, noiembrie 19, Katta Kurgan.

Dată din Kata Kurgan în 19 novembăr 1917.

Dorit(ii) mei părint(i), soție și copii și soră,

Vă fac de cunoscut precum și eu mă aflu viu și sânătos până în ziua de astăzi și D-mnealor Voastre vă poftesc multă dorită și fericită sânătate de la mine și de la Bunul Dumnezău să fie cu voi și cu toate neamurile noastre și mai departe, dragă tată, să facet(i) bine să mai trimiteți mai vro carte și de fratele meu, Romuță, că eu am făcut de știre la răductor să fie bun să me-l caute pre fratele meu, Romiță.

(Ilie Lațcu)

Carte poștală pentru prizonieri. Ștampila oficiului Taşkent din 17.XII.1917. M.J.R., inv. 1659/17562.

https://biblioteca-digitala.ro

CUPRINS

Cuvânt înainte 5
Lotrii Banatului 7
Grănicerii bănăţeni în războiul cartofului 1778—1779 95
Lugojenii şi războaiele europene 1789—1815 113
Despre comunitatea evreiască din comitatul Caraş în veacul al XVIII-lea . . . . . .
O excursie la Rusca Montană în anul 1850 143
Epistolar ţărănesc de război 159

https://biblioteca-digitala.ro

ISBN 973-97994-1-8

Consilier editorial: PETRU CĂLIN
Tehnoredactor: DIÓSZEGHY ERIKA
Coperta: *Gravură reprezentând un grănicer român din Banat, 1769.*

Bun de tipar: 18. VI. 1997.
Apărut: 1997

Tiparul executat sub comanda 167/1997,
la Imprimeria de Vest R.A., Oradea,
str. Mareşal Ion Antonescu, nr. 105.

https://biblioteca-digitala.ro

DE ACELAȘI AUTOR:

- **Memorialistica revoluției de la 1848 în Transilvania,** Cluj-Napoca, Editura „Dacia", 1988 (în colaborare)
- **Banatul între arhaic și modern. Mentalități în Veacul Luminilor,** Reșița, Editura „Banatica", 1993.
- **Franța și Banatul 1789–1815,** Reșița, Editura „Banatica", 1994 (în colaborare)
- **Banatul în memorialistica „mărunță" sau istoria ignorată,** Reșița, Editura „Banatica", 1995 (în colaborare)
- **Din istoria frontierei bănățene. Ultimul război cu turcii 1788–1791,** Reșița, Editura „Banatica", 1996 (în colaborare)
- **Cartea și Lumea Rurală în Banat. 1700–1830,** Reșița, Editura „Banatica", 1996.
- **Cartea veche românească din bisericile eparhiei Caransebeșului,** Reșița, Editura „Banatica", 1996.

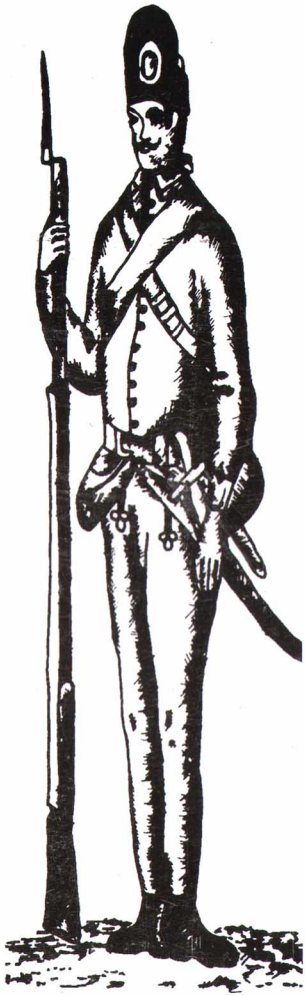

https://biblioteca-digitala.ro